This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 2044 097 687 682

NOV 30 1995

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
28, RUE BONAPARTE, 28.

LES

ŒUVRES DE SAADIA LE FAYYOÛMITE

Publiées sous la direction de M. JOSEPH DERENBOURG

Membre de l'Institut

12 beaux volumes in-8°

Chaque volume se vend. . . . . 10 fr.

Vol. I. — **Le Pentateuque,** version arabe avec la traduction française de quelques fragments. (*Vient de paraître.*). . . . . 10 fr.

Vol. II. — **Fragments conservés du commentaire arabe sur le Pentateuque**. (*Sous presse.*)

Vol. III. — **Isaïe**, version arabe, avec une traduction française; fragments du commentaire arabe. (*Sous presse.*)

Vol. IV. — **Les Psaumes**, version arabe et commentaire, avec la traduction française du texte.

Vol. V. — **Job,** version arabe et commentaire, avec la traduction française du texte.

Vol. VI. — **Les Proverbes,** version arabe et commentaire, avec la traduction française du texte. (*Vient de paraître.*) . . . . 10 fr.

Vol. VII. — **Daniel,** version arabe et commentaire, avec la traduction française du texte.

Vol. VIII. — **Version hébraïque du Livre des Croyances et commentaire sur le Livre de la Création**, accompagnés d'une traduction française.

Vol. IX. — **Le traité des héritages,** suivi des **Réponses halachiques.** (*Sous presse.*)

Vol. X. — **Siddour** ou **Rituel.**

Vol. XI. — **Mémoires sur la vie, la grammaire, l'exégèse et la philosophie de Saadia.**

Vol. XII. — **Glossaire de la langue de Saadia.**

Quelques exemplaires ont été tirés sur papier de Hollande au prix de 15 fr. le volume.

ANGERS, IMP. A. BURDIN ET Cie, 4, RUE GARNIER.

Digitized by Google

Digitized by Google

אלג̇ז אלסאדס

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכ̇רג̇הא וצחחהא צחבה̈ ג̇מאעה̈ מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה̈ רבה

יוסף דירינבורג

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

חלק ששי

Digitized by Google

Digitized by Google

אלגז אלסאדס

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגהא וצחחהא צחבה גמאעה מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה רבה

יוסף דירינבורג

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

חלק ששי

Digitized by Google

Digitized by Google

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית הארון ארנסט לרו

פאריס שנת תרנ"ד לפ"ק

בדפוס צבי הירש בר' יצחק איטצקאווסקי בברלין

Digitized by Google

תפסיר ספר משלי ושרחה

באלערביה

והו כתאב טלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגה וצחחה ובינה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה ובאריס אלמחרוסה

סנה אי תתציד.

Digitized by Google

Digitized by Google

הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר׳ סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושיו על על איזה ספרים מספרי תנ״ך[1]) וזה ברור לנו לפי שהזכיר בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 168) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)[2]) ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגלות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושיו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כתאב טלב אלחכמה והוא ספר דרישת החכמה[3]) ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומד החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשילם לדברים המוחשים הגלוים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס׳ משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א׳ עד ט׳) כולל ענינים מחוברים והחלק השני (מפרק י׳ עד פרק כ״ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ״ה עד כ״ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חזקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו ענייניו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אגור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואגור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו חז״ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מידי פשוטו[4]).

---

[1]) והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות ישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיין תולדות ר״ס גאון באחד מתחלקים הבאים.

[2]) אל יקשה לך איך הזכיר הגאון פירושו למשלי בביאורו לישעיהו כ״ז ג׳ שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרחנאה פי תפסיר ס׳ משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

[3]) האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו טועה, כי ס׳ משלי בעצמו קרא ס׳ דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס׳ תהלים ולס׳ איוב ולס׳ יצירה.

[4]) הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס׳ משלי לחמשה כחמשה חומשי תורה וכחמשה ספרי תהלים וכן עשה המאירי עיין בתחלת פרק ל׳ ול״א מביאורו.

Digitized by Google

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד״ר יונה בונדי[1]) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י״א י״ח עם י׳ ט״ז, י״ב ט״ז (מלת כעס) עם י״ב כ״ג, ט״ז י״ח עם י״ח י״ב, י״ט כ״ד עם כ״ו ט״ז וכ״ז א׳ עם כ״ו ח׳ ובאיזה כתבי יד הגיהו הטעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י״ז ה׳) כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ״א י״ח ובין פירושו לכ״ו. כ״ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייבויער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ״י א׳ ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ״י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ״י ב׳ והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ״י ג׳. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות, האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיין סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק את הספר בלי פירוש אבל הניח בזאת ההעתקה איזה פירורים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ״י ב׳ וג׳ המסכימים זה עם זה על הרוב ובזאת נבין חילוקים רבים הנמצאים בין הכ״י א׳ וכ״י ב׳ וג׳ וגם פסוק אחד (ד׳ ט״ו) בכ״י ב׳ וג׳ משונה מהעתקת כ״י א׳ אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ״י א׳ הועתק מכ״י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראיה לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ״י (על פסוק כ״ב י׳) נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים[2]) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מגיר במקום מעיד (דף 89 הערה 3) בעת במקום נעת (דף 133 הערה 4) גראהא במקום יראהא (דף 135 הע׳ 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע׳ 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אם בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב״ע כתב בביאורו לבראשית ב׳ י״א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושיו על נביאים וכתובים. וגם הכ״י א׳ הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ״י ב׳ וג׳ שבהם כמה אמות הקריאה שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב׳ וכ׳ ג׳ וג׳ ה׳ וח׳ והגהנו טעיות הכ״י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ״י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ״י והשלמנום כפי השערתנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובא לתוך פרק שלשים[3]). ובפרק כ״ח לא ראה הסופר כי בכ״י שלפניו

---

[1]) Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888.

[2]) ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגהתו באותיות ערביות מפני שבערבי הה׳ איננו דומה לח׳ ואלו השתמש באותיות עבריות היה נקל לתחליף אלו האותיות.

[3]) ועיין מה שכתב הרב ר׳ יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

Digitized by Google

נתחלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י׳ עד מלות כמא יעד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י״ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט״ז ט״ו י״ז י״ח עד מלות אלאעטם פלדלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י׳ ופסוק י״ד.

הפסוקים העבריים שבכ״י א׳ נקודים בנקוד המברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עֻמַר עְמְר ומשתמש בצרי במקום המד״ה שבערבי או במקום האלף כמו לֵבַם (= לבאס) אלאֵגל אלאֵמר ופעם אחת נכתב בסגול אלאנסאָן (כן הוא בכ״י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המד״ה כמו אלאיתיהא, אלאיגל, מאיכל. ובמה שנוגע אל הפעלים נחי ל״י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומד״ה כמו אכני אסתתׂני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבקא תְחצא ורק במלות הנהגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מולי במקום מוֹל ובהפך זה נכתב אלזאן במקום אלזאני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ול׳ בעתיד הפעלים וכותב אן יתגאוזון במקום יתגאוזו ליטהראן במקום ליטהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כשטעםם לא כלום ולא שום אדם והגהנו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה.

בשני כ״י ב׳ וג׳ נמצאו הרבה פעמים נקודות בבליות למלות ערביות כדרך הכ״י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבבלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון ההמון אומרים ־ֻ במקום ־ָהְ או ־ַהְ או ־ִהְ כמו נפס צאחבה.

לא נדבר על סגוליות לשון הגאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחון כל חבורי הגאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונזכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל ובפעלים גרב בענין פרע ואהב במקום אבה וכאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הגאון כפי הגאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה וכאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הגאון עצמו ואם שגגנו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פאריז, ר״ח טבת תרנ״ד לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג.**

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

Digitized by Google

Digitized by Google

[הד]א תפסיר משלי

לר[בנ]ו סעיד אלפיומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל

[והו] כתאב טלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עברה באנה קאל [חבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה [אלואחדא]ניה אלקדים עלי מעני אלוחדה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל ומעני קדרתה [הו] אנה קאדר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא ומסתתהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס]איר אלחיואן במעני אלנטק אלדי להם [דון גמיע חיואן אלעא]לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי] סאיר אלנאמיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאם אנמא פצל עלי סאיר מוגודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . .

. . . .

טהר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה במבעה צאר פעלה כאלבהאים. והדה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהד פאן אללה עז וגל יקול· פיהא פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וג׳ אל תהיו כסוס כפרד וג׳. ועבארה אלאיתין

[וזה פירוש משלי

לרבנ]ו סעדיה הפיתומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה׳ אלהי ישראל היחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתו [ויתרונגו] אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואחרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה . . . .

. . . .

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישלים האדם את שכלו על הטבע] נגלה יקר אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות המשפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו׳ אל תהיו כסוס כפרד וגו׳ (תהלים ל״ב ח׳—ט׳). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

Digitized by Google

אני אעלמך ואדֿלך עלי אי טריק תסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאג אלי לגם וארסאן חלגם בהא לילא תקרב אליך באדֿי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלנאס אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אדֿ הו אקדם באלבניהֿ ואלתרתיב פאדֿא הם שערו בשי מן דֿלך פינבגי להם אלא ימאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצֿוה עלי אלעקל פאן קצֿי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצֿי בתרכה תרכוה. ופי הדֿא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר. תֿם אן אלעקל אדֿא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דֿלך אלפעל ויאבאה פקד וגב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדֿלך אדֿא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דֿלך אלפעל וינשט אליה פקד וגב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבהֿ אלטבע לה עלי מא הו מעלום מן אלחאכם אלעדל אלדֿי אנמא יקצד אלי מא ואפק אלחקֿ ואן סא אלכצום וידפע מא אבאה אלחק ולו סר אלכצום. וקד קאל פי מתֿל דֿלך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבגי אן יסר אלאנסאן במא ארתצֿאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרהה ויבעד עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דֿלך יקול שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצֿוע כאלקטב להדֿה אלמעאני אלתי תדור עליה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדֿהֿ עאגלהֿ ולא יבאלי באן תכון עאקבתהא צֿארהֿ ואלעקל יגפר מן סרור עאגל אדֿא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדֿלך אלטבע יגפר מן אלם עאגל ועלי אן ראחהֿ וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתעגאל תעב ואלם אדֿא צח לה אן כֿירא ומצלחהֿ יתלואנה. ואנוא האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנא נדֿכר מן כל צֿרב מנהמא בעצֿא.

ונקול אן גמיע מא יגפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר תלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מדבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם בבנינם ובתכונתם וכאשר ישיגו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאוהו אל הפועל ולא ישגיחו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהמנע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד׳ י״א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם הזהיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שימנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע הזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע״פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב׳ ט׳). וראוי לאדם שישמח במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפוץ בו השכל אע״פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ״א ט״ו). והשרש המוסד כקוטר אשר עליו סובבים אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יברח מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יברח מן כאב נוכחי אע״פ שיבאו אחריו המנוחה והשמחה והשכל יבחר ביגיעה וכאב הבאים מיד אם נתאמת לו שתשוב התועלת באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אזכיר קצת מכל אחד מהם.

ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שיגיעהו ויכאיבהו מיד מפני שאתת ממדותיו

פי אכלאקה צרבא יקאל לה אלכסל ונמיע מא ימיל אליה וינשט פהו מא סרה ולדדה בסרעה לאן פי אכלאקה צרבא יקאל לה אלשהוה. פלדלך אחתאג אלאנסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבה מא סר אלטבע וסא אלעקל ואכרה מא צר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלענאיה במא עאקבתה צאלחה כמא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת וינזגר עמא דעתה אליה אלשהוה לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולמא כאן הדא אלתדביר לו תרך אלנאס עלי חאל אלאכתיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצדף בהם אלטבע ענה אוגב אלחכים עז וגל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאוד עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלאמור אלתי יצגר מנהא אלטבע וינשר חמדהא ועזהא ושרפהא חתי ינשט אלאנסאן אליהא אדא קאום דלך אלגז אלכסל אלדי פיה ויסהר אואכר אלאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויבסט שרהא וצרהא ואפתהא חתי ינפר אלאנסאן ענהא אדא קאום דלך אלגז אלשהוה אלתי פיה. ומן שרוח אלאמרין גמיעא אמא אלדאעיה אלאולי פאן אלטבע יכסל ען אלענאיה באמור אלדניא אלתי תלזם אלצרורה אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאס ואלכן אעני אלמנזל. פאדא קצד אלאנסאן נחו אלתעב פי אלתכסב ואלתעיש אנתצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען דלך כופא ממא ילקאה בסרעה מן אלכד ואלגהאד חתי יקבל אלעקל עליה פידכרה עאקבה דלך אנהא תוצל אלי שבע מן גוע ואלי וקא מן ערי ואלי פלאל מן חרארה לאן אלעקל יעלם בדלך ואלטבע לא יעלם בה. פאדא נבהה אלעקל עלי דלך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלדי מן שאנה אלכסל ופי דלך יקול אלכתאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצאדף ואדה ומאל אלאנסאן אלעזיז הו אלנשאט. וכדלך יכסל ען אלענאיה באלאמור אלדיאניה אלתי הי מערפה אלפראיץ אלעקליה ואלסמעיה אעני באלעקליה אלאמר

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו זהו מה שישמחהו ויענגהו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיזיק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם ההצלחה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כ״ג י״ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י״ד י״ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להבין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקתו ממנה לפיכך הוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוץ בהם הטבע ולפרסם תהלתם ויקרם ויתרונם כדי שירוץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביחד וזה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות ר״ל הלבוש והמחסה ר״ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו להרויח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו וימנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו במהירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיגיעה תביאהו מן הרעב לשובע ומן העריה לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יודע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרכו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י״ב כ״ז) ופירושו שהקץ בדבר במהרה לא ישיג צידו והחריצות הוא הון יקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

בג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתחסן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא אשבה ד̇לך ואלנהי ען ג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתקבח כאלכד̇ב ואלסרק ואלפסק ומא שאכל ד̇לך ואעני באלסמעיה̈ אלשראיע אלתי ג̇א בהא כ̇בר אלרסול עליה אלסלאם מן ט̇הארה̈ וקרבאן וסבת ועיד ומא ג̇רי מג̇רי ד̇לך. פאד̇א ראם אלאנסאן אלענאיה̈ באלוקוף עליהא וג̇ד אלטבע יקעדה ענהא לאסתת̇קאלה מא יואקעה מן כ̇תרה̈ אלתפכר ואלסהר באלליל ואלכד באלנהאר פי קראה̈ אלכתב ואלתחפט̇ לנכתהא ומסאילה̈ אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרס פיהרב אלטבע מן הד̇א אשד̇ הרב לאנה לא יעלם מא פי ד̇לך מן אלנפע לכן אלעקל יעלם ד̇לך מן חאל ג̇לאלה̈ אהל אלחכמה̈ פי חאל כמאל אלמראד להם כמא קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכ̇רה̈ אעלי מרתבה̈ ואסעד חאל ענד אלכ̇אלק עז וג̇ל כמא קאל כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ועבארתה כד̇לך אעלם אלחכמה̈ פאנהא לנפסך פאד̇א וג̇דתהא וג̇דת אלעאקבה̈ ורג̇אוך לא ינקטע. פענד תנביה אלעקל ללאנסאן עלי ד̇לך ידאפע אלטבע ויכט̇מה ויחת̇ה חתי יטלב אלחכמה̈.

ואלדאעיה̈ אלת̇אניה̈ פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלג̇צב ואלסרק ואלכ̇יאנה̈ ומא נחי הד̇א אלנחו ואלסבב פי הד̇א הו אנה יחס̄ מן נפסה בחאג̇ה̈ אלי ג̇ד̇א ומון ומע ד̇לך יכסל ען טלבהא מן ג̇התהא פיסבב לה ד̇לך אלג̇ור ואלתעדי. פאד̇א כאד אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן ד̇לך יקט̇ה אלעקל עלי עאקבה̈ ד̇לך אנה אפה̈ ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעד̇אב אלאלים וסו אלמציר פי אלאכ̇רה̈. ופיה יקול ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ושרחה ילד̇ ללמר אלטעאם אלחראם ובעד ד̇לך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטבע איצ̇א אלי אלתלקיח באלנשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הד̇ה אלאבואב ואלסבב פי הד̇א הי אלשהוה̈ אלמרכבה̈ פיה לאקאמה̈ אלצורה̈ ומעה מע ד̇לך קלה̈ צבר

לומר בשכליות תצווי בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע״ה כמו הטהרות והקרבנות והשבת והמועדים וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבד עליו מה שיקרהו מרוב העיון והקיצה בלילה ומהטורח ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקיהם ולשאול את החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימחה מזכרונו והטבע יברח מזה בריחה עצומה מפני שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרתם בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י״ט כ׳) ושבעולם הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (שם כ״ד י״ד) ופירושו כן דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקותך לא תכרת. וכשיעיר השכל את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריזהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע ירגיש בצורך למזון ולמחיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכם וזה מביאו לידי חמס ועברה. ואם יקרב האדם לנשות אחר טבעו אל אחד מאלו הדברים יעירהו השכל על אחריתם שהיא רעה וגנאי ובזיון בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ׳ י״ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא פיו חצץ. והטבע נוטה ג״כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנטועה בו

פארא לם ינלהא מן ונהא טלבהא כיף מא כאן פיסבב לה דלך אצראף שהותה כיף מא אמכנה. פארא כאף אלאנסאן גלבה טבעה עליה פי שי מן דלך פרגע אלי אלעקל ונרה ינבהה עלי עאקבה תלך אללדה אנהא ואן כאנת להא חלאוה סריעה פאן להא מרארה אגלה. ופי דלך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק כשמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא והנכהא אלין מן אלדהן ועאקבתהא מרה כאלעלקם וחאדה כסיף די פמין. פענד הדא אלתיקט יכתאר אלאנסאן תרך אללדה אלעאגלה למא פיה מן אלצ̇ר אלאגל.

ת̇ם אן אלעאמ̇ה למא כאן עלם אלחואס̇ ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אד̇ אלתה מעדם באלבניה אחתאגו אלי אמ̇תאל תצ̇רב להם חתי תתסאוי ענדהם ואנבאת אלעקל מת̇ל ואנבאת אלחס. ושרח דלך אן אלחאסה אד̇א שאהדת נארא הרב מנהא אלחיואן לכופה מן אלאחתראק וכדלך אד̇א סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הדה אשיא מלאקיה להדא. פלהדה אלעלה אד̇א ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצ̇ר וכשף דלך אלי אלטבע פראה אנה לא ירכן אליה ולא יקבלה כאסבה מן חית̇ ישער פקאל לה ויחך פאן הדא אלקול אלדי אקולה לך הו מת̇ל אלנאר אלדי קד ראיתך תהרב ענהא ומת̇ל אלמא אלעמיק אלדי מן שאנך אן תחדרה. פהדא מנפוע אלאמ̇תאל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מת̇לה מת̇ל מא תחסה. ולדלך אלגאלב עלי לקב הדא אלכתאב באנה כתאב אלאמ̇תאל למא פיה מן הדה אלפנן אד̇ ימת̇ל אלנצב אלדי ט̇הרת אפתה ללעקל בדהאב אלנפס אלדי ט̇הרת אפתה ללטבע בקולה כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח וימת̇ל אלפסק אלדי קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלדי הו הלאך ט̇אהר ללחס בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר זרה נכריה וימת̇ל מן לא ימיק יחבס ראיה אלדי תבין

להקים הצורה ועם זה הוא נבהל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן שיהיה וזה יביאהו למלאותה כמו שיוכל. ואם יירא אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררהו על מה שיבוא לו מזה התענג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה׳ ג׳, ד׳). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיחייב השכל למה שיחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי מסכנת מפחדו פן ישרף וכן בשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים בטבע. ומזה הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל הטבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר לו אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתיך בורח מסכנה וכמים עמוקים שדרכך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים לטבע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושיך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר המשלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשיל הגזל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו נראית גם אל הטבע באמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א׳ י״ט) והמשיל הזנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בבור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ״ג כ״ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

Digitized by Google

ללעקל כמאוה בקריה לא סור להא אלהי התכהא טאהר ללחס בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוצועא פי צדר אלכתאב ופאשרח מא שאכל כל ואחד מן הדה אלפנון ענד אלאסתימאן פי שרחה. פאקול האהנא ועואם אלנאס איצא אלדין יסתתקלון אלענאיה באלחכמה לצעובתהא עלי אלטבע אד ליס יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי גמע אלדהב ואלפצה לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאגו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הדא אלאמר אלדי אמרך בה לה נפע כפי ענך כנפע מא הו טאהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת בל אלחכמה אנפע לך מן דלך אנמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ואעלם אסעדך אללה אן גמיע אלאמור אלתי ובה אליהא אלטבע לם יכף שי מנהא עלי אלעקל ואמא גמיע מא עלם בה אלעקל פאנה ליס יטהר ללטבע. פענד דלך יכון אלעקל הו אלמצדק אד ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא ינח ללטבע אן ירוע אלעקל בשי או יתהדדה בה יזעם אנה כפי ען אלעקל אד כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מתלה פאפהם הדא אלקול ואסתעמלה. פאדא אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חסה אלטבע וגדת ללאול פצילה עלי אלתאני כפצל אלנור עלי אלטלאם אד כאן הדא יעלם מא ענד הדא והדא לא יעלם מא ענד הדא ופי דלך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד קד תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכדב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פיהא ירגו עאקבתהא אנכארא כטאא. ואנמא מתל דלך כמן לם ישאהד ולדא רבי ינכר

שהוא שוגה לעיר שאין לה חומה שהחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיהיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבד עליהם ג״כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מבין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם את החכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרת ממך כמו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך באמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו) ויותר מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה באמרו יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (שם ג׳ ט״ו). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נעלם מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני שיש לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בחשבו שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג״כ לפני השכל והבן זה המאמר והשתמש בו. ואם תדמה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תמצא יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע אינו יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב׳ י״ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לטבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחטא הטבע אם ימאן להסכים עם השכל בדברים שהתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקוה לאחריתם. וזה דומה לאדם שלא ראה

עלי מרבי ולדה ויקול מא ראה פי דלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן לם יר זרעא ינכר עלי באדר אלחנטה ויקול ציעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל אלא בחכמה. ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתדאד בפעל לה עאקבה סו כאלדאעי אלי אכל עסל פיה סם פלה חלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה. ואלאצל פי הדה אלאמור אגמע קול אללה פי אלתוראה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאס איצא בעצ̇הם במצאיב בעץ̇ ולדלך כתב לנא רבנא תברך ותעאלי פי כתאבה אלמנזל אכבאר קום מחמודין לנרגב מתלהם פי אלצלאח ואכבאר קום מדמומין לנחדר מא פעלוה מן טלאח. תם מא כאן ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתלה אפעאל קום אתי בה סלימן עליה אלסלאם ען אללה פי הדא אלכתאב בקול חכמה תצע לה אפעאלא מוגוד מתלהא. הו מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקץ מן חאל אלי אכרי חתי כרב מאואה והלך פאעתברת בה אד קאל על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וג' ואחזה אנכי אשית לבי וג'. וכדלך פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכדועא חתי נשב אלפהם פי מקתל מן נפסה אד קאל הטהו ברב לקחה וג' הולך אחריה פתאם וג' עד יפלח חץ כבדו וג'. וכמא וצף אלחכים באנה יכלץ בלדא מן יד מלך עט̇ים יריד אהלאכה בלטפה ופהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וג' ומצא בה איש מסכן וחכם וג'. פאן הדה אלאחאדית̇ אלתי תצ̇רבהא אלחכמה כאלאמתאל ממא תגעל אלאנסאן להא כאלמשאהד ותסתצלחה ללטאעה אסתצלאחא תאמא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעה אלאול אלקבול תם אלחפט̇ תם אלכאטר תם אלתמייז וקסמי אלמערפה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין פהו אן יתעלם אלאנסאן מבאדי אלעלום ואצולהא ממן תקדמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגודל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יפה בזה והמגדל עצמו יודע מה שהוא עושה או לאדם שלא ראה זריעה מימיו ישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה שסופו לרע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוק בתחילה וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט). ולפעמים יקח המון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש להדמות להם בצדקתם ומעשי אנשים מגונים כדי שנזהר ממה שעשו ברשעתם. ואחר זה הדבר שהיה בעיני השם קל מאד להבין ושמפני זה לא כתב בספרו דמיונו ממעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום בשם האל בזה הספר באמרו: חכמה נותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש עצל ראיתי שעניניו הלכו וחסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגו׳ ואחזה אנכי אשית לבי וגו׳ (משלי כ״ד ל׳—ל״ב). וכן אמר בנואף שראהו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית אותו באמרו הטהו ברב לקחה וגו׳ הולך אחריה פתאם וגו׳ עד יפלח חץ כבדו וגו׳ (שם ז׳ כ״א—כ״ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובבינתו מיד מלך עצום אשר חשב להשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וגו׳ (קהלת ט׳ י״ד, ט״ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם בעיניהם ויכינם לעבודת ה׳ בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה ההבחנה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון והתבונה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

Digitized by Google

אליהא ופיה יאמר פי הד̇א אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וג' הט אזנך ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכ̇תסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא אכ̇ר מא לם יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר. וד̇לך אן אלעלמא לא יצ̇עון פי כתבהם אלמעאני אלשכ̇ציה̈ אלמנפרדה̈ אלתי לא יבקא תחתהא מעאן אכ̇ר בל אנמא יצ̇עון פי כתבהם אלאצול אלתי אד̇א וקף עליהא אלמתעלם וג̇ד תחתהא ופי ט̇יהא פנונא אכ̇ר כת̇ירה̈ פלד̇לך אחתיג̇ אלי אלאסתנבאט ופיה יקול סלימן פי הד̇א אלספר אם תבקשנה ככסף וג' אז תבין וג'. והד̇אן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאג̇אן אלי הד̇ה̈ אלארבע קוי אלמקדם ד̇כרהא אעני קוה̈ אלקבול ואלחפט̇ ואלכ̇אטר ואלתמייז. ושרח הד̇ה̈ אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה̈ אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה והי אלמסמאה̈ עבראניה̈ שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי פי כל ג̇ז מנהא ופי כל ג̇ז ת̇אן תסמי שמיעה פאד̇א תם אלתעלם סמית למידה. וקוה̈ אלחפט̇ הי אלתי בהא יחפט̇ אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אכ̇ר מן אלזמאן והי תסמי שמירה ופיהא יקול כת̇ירא פי אלתוראה̈ ושמרתם ופי הד̇א אלספר שמרם בתוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה̈ אלכ̇אטר הי אלתי תג̇ול אד̇א אחתאג̇ת אלי אלוקוף עלי אמר פתקסם ד̇לך אלתדביר אן כאן לחאד̇ת̇ה̈ אקסאמא ותפנן ד̇לך אלתפסיר אן כאן אלמראד עבארה̈ כלאם פנונא חתי לא יבקא פן ולא צ̇רב ממא יחתמלה ד̇לך אלאמר אלא ואחצ̇רתה והד̇ה̈ תסמי באלעבראניה̈ מזמה אד̇ יקול פיהא מזמה תשמר עליך ותסמי איצ̇א מזמות חסב כת̇רה̈ מא יחצ̇רה אלכ̇אטר כמא יקול לשמר מזמות וג'. וקוה̈ אלתמייז הי אבדא עקיבה̈ אלכ̇אטר לאנהא אנמא תמיז תלך אלפנון ואלצ̇רוב אלתי אחצ̇רהא אלכ̇אטר פ[תצלח מא כאן מנהא ג̇איזא ו]תפסד

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגו' (משלי א' ח') הט אזנך ושמע דברי חכמים (שם כ"ב י"ז). והקנין (ר"ל ההבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמודו ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובזה אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם נותנים בספריהם הענינים הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך להתבונה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין וגו' (שם ב' ד', ה'). ואלו שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשנון והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם זכרם ר"ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאומר לך. כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל"א י"ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו האדם למודו מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמרתם ובזה הספר שמרם בתוך לבבך (משלי ד' כ"א) קשרם על אצבעותך כתבם על לוח לבך (שם ג' ג'). וכח העיון הוא הפונה כה וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון את הנהגתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני הפתרון עד שלא ישאר לא אופן ולא פנים שיסכול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מזמה כמו שאמר על זה הכח מזמה תשמר עליך (שם ב' י"א) ויקרא ג"כ מזמות לפי רוב המחשבות העולות בעיון כמו שאמר לשמור מזמות וגו' (שם ה' ב'). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

Digitized by Google

מא כאן מנהא מחאלא אן כאן תפכר פי כבר וכדלך תחקק מא כאן מנהא חקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתר אלמחקקון ואלמצלחון אם קלו וכדלך אלמבטלון ואלמפסדון . . . .

. . . .

אלמסמועאת אטהרתהא פטהר פשהד אלאנסאן עלי דלך אלשי אנה הו אלמסמוע לא גירה ועלי הדא באקי אלחואס. כדלך פי אלעקל קוה עאלמה פאדא טאלעתהא אלאמור אלמעקולה איקנת בהא וצח ענד אלאנסאן אנהא הי לא מחאלה אלמעקולה. פעלי הדא אלמתאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראד באלתעלם ואלאכתסאב נמיעא ליטהרא דלך בעד אלאתארה פאדא הו אנתצב ללעקל שהד עליה אנה אלחק. פלדלך געל הדא אלכתאב ונטראה לינבהו עמא פי אלעקל וייקטו עלי מא כאן מנפולא ענה ופי דלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

וונדנא ענד אלרצד ואלאעתבאר הדא אלכתאב יצם אתני עשר מעני גלילה מן אבואב אלחכמה. אלבאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה׳ מהונך וג׳ ירא את ה׳ וג׳ ואשבאה דלך ויֹלאימה אלנהי ען אלכטא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת ועבארתה אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה וקולה אל תצא לריב מהר וג׳ אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [דלך]. ואלתאני אכבאר בעאקבה צאלח אנה לכיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה וג׳ זכר צדיק לברכה וג׳ ומה שאכלהמא וינמאז אלי דלך אכבאר בעאקבה אלטאלח אנהא שר [הו] קולה לא יכון אדם ברשע וג׳ כי לא תהיה אחרית לרע וג׳. ואלתאלת אקאמה שי טהר ללעקל מקאם שי טהר ללטבע אמא מחמוד בקולה ען אלחכמה כי מצאי מצא חיים וג׳ ואמא מדמום בקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וג׳. ואלראבע חכאיה אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם תתבונן באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע . . .

. . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים המושכלים יאמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הדמיון כל ידיעה מעוגנת בשכל והכוונה בלימוד והתבונה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳).

ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים יקרים משערי החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (שם א׳ ח׳) כבד את ה׳ מהונך (שם ג׳ ט׳) ירא את ה׳ וגו׳ (שם ז׳) וכיוצא בהן וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת (שם י״ט כ״ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ״ה ח׳) אל תתהדר לפני מלך (שם ו׳) והדומה לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ״ח) והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע וגו׳ (שם י״ב ג׳) כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ (שם כ״ד כ׳). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל במקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים וגו׳ (שם ח׳ ל״ה) או דבר מגונה באמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגו׳ (שם ל״ו). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

Digitized by Google

וגדה אלחכים והו מוגד כדאך בין אלנאס הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו' וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדה מן אלחכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו חכאיה אלוגראן קאל תרי אלמיאסיר עלי הדה אלצפה וכדלך קולה לא יחפץ כסיל בתבונה וג' צפה אלמוגוד. ואלכאמס קול מכרגה מכרג אלעאם ומענאה כאץ הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וג' ושרחה כם מן ראע לצאחבה בצות עאל באלגראה פי דלגה והי לה ענדה פריה מחסובה יעני פי נפסה פיציר הדא ואמתאלה נטיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתל יש מפזר וגו' יש מתעשר וג'. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל חאל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אדא אכרג אלי אלתפסיר קיל לא יגטי אלגרם אלא טאלב מחבה מתלה לחכם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטן באנה כבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה ינבג אן יכרה אלמלוך פעל אלטלם אן אלכרסי יתבת בעדל וכדי רצון מלכים שפתי צדק ינבג אן ירתצי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתאמן תמתיל שי גליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הדא אגל מן הדא הו קולה מגדל עז שם ה' וג' שרחה אן אסם אללה אגל מן מגדל עז אליה יחאצר אלצאלח פינצר. ואלתאסע אצאפה שי יקצד אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענדנא ואלתסויה בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וג' ועבארתה כמא אן אלדהן ואלבכור אוכד לפרחה אלקלב מן אחדהמא כדאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחדהא. ואלעאשר קול יטן סאמעה אן ליס פיה אסתתנא ופיה אסתתנא מגמו הו קולה התרפית ביום צרה וגו' מענאה אן אסתרכית פי יום ציק צאק קואך וכדלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וג' מענאה אהרב מן הדא אלגאהל ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפה. ואלחאדי עשר איתאן יתוהם אלקארי

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו' (משלי כ"ב ד) ואמרו חכם בעיניו איש עשיר (שם כ"ח י"א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במציאות ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפוץ כסיל בתבונה וכו' (שם י"ח ב') הוא סיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל וענינו ענין פרטי הוא אמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' (שם כ"ז י"ד) וביאורו כמה יש אדם המברך את רעהו בקול גדול בבקר בהשכמתו והברכה נחשבת אצלו לקללה ירצה בו בלבו ויהיה זה הפסוק והדומים לו כמו הפסוקים המתחילים במלת יש כמו יש מפזר וגו' (שם י"א כ"ד) יש מתעשר וגו' (שם י"ג ד) ודומיהם. והששי מאמר גוזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י"ז ט') והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם ט"ז כ"א) לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה והוא צווי או אזהרה הוא אמרו תועבת מלכים עשות רשע (שם י"ב) ביאורו חובה על המלכים לתעב מעשה רשע כי בצדקה יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י"ג) חובה על המלכים שירצו בדברי אמת. והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל ממנו והכוונה בו שזה יקר מזה והוא אמרו מגדל עז שם ה' וגו' (שם י"ח י') ביאורו שם ה' הוא יקר ממגדל עז בו ירוץ צדיק ונשגב. והתשיעי סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו והשואה ביניהם וזה אמרו שמן וקטרת ישמח לב וגו' (שם כ"ז ט') ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את הלב מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לבדה. והעשירי מאמר שיחשוב השומע שאין דבר יוצא מכללו ויש תנאי בענינו הוא אמרו התרפית ביום צרה צר כחך (שם כ"ד י') וטעמו אם התרפית וגו' וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י"ד ד') וטעמו לך מנגד לאיש כסיל ואם לא בל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שתקרא אותם ותחשוב שהם נפרדים

Digitized by Google

אנהמא מפתרקתאן והמא מתצלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מתצל במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ותכון נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבורך לה פי עאקבתהא וכדלך אח נפשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתצלה במא קבלהא כמא סאפסר ענד תוסטי אלכתאב. ואלתאני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף ימלבהא פרד להדא אלבאב מקאלה בבידה מן דברי אגור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקצד נחוהא בצראה וחדה פאדא הו כרג אליהא פגאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלח אן יכוץ פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלח כראך מן אגל אנה ליס ידרך. פעמד אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] פקטעה ועזלה נאחיה וקאל ללטאלב לא תסל ען הדא פאן כוצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלאבדאע ואלאכתראע ומבדא אלאשיא מן אלאצל. פקאל פי דלך אנמא אנה ללה עז וגל מתפרד בה ואן אלנאם אגמעין יענזון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וג׳ ולא למדתי חכמה וג׳ מי עלה שמים וירד וג׳ כמא סאשרח הדה אלפואסיק פי מואצעהא שרחא שאפיא. פלמא עזל אלחכים הדה נאחיה אלתפת חיניד אלי טאלב אלחכמה פקאל לה ולכן סל עמא בעד הדה אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וג׳ אל תוסף על דבריו וג׳ וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבד אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא וצלת אליהא אן שא אללה.

ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימחץ טאלבהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאג טאלב אלחכמה אלי כמסה אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מחוברים והוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ׳ כ״א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ׳) ותהיה נחלתו מבהלת וגו׳ וכן אמרו אח נפשע מקרית עז (שם י״ח י״ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י״ז י״ז) מחוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודעת למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל׳ א׳) עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו ובצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויחקרנו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק והן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הטבעו הדברים בתחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מבני אדם והוא אמרו כי בער אנכי מאיש וגו׳ ולא למדתי חכמה וגו׳ מי עלה שמים וירד וגו׳ (שם ל׳ ב׳—ד׳) כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שציוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וגו׳ אל תוסף על דבריו (שם ה׳—ו׳) ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבד אל אדוניו (שם י׳) עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם ימלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו טהור וזה שיהיה טבעו ראוי לקבל הידיעות ובזה אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י״ד ל״ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

Digitized by Google

חכמה ולב אין. ואלת̇אני מחבה̈ אלחכמה̈ ואלאשתיאק אליהא פאן ד̇לך יעינה עלי תעלמהא פיה יקול אהב מוסר אהב דעת ופי צ̇ד̇ה יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלת̇אלת̇ לקא מוקף̇ יוקפה עליהא וסבצר יבצרה איאהא פי ד̇לך יקול הולך את חכמים יחכם וג׳ ופי תרכה יקול לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה̈ אלמכ̇אסב ואלמעאיש חתי יכ̇לו אלקלב להא קאל פי ד̇לך הכן בחוץ מלאכתך וג׳. ואלכ̇אמס מדה̈ מן אלזמאן יחתאג מאלב אלחכמה̈ אליהא ליצ̇ם פי כל נ̇ז מנהא כלמה̈ מן אלחכמה̈ אלי אכ̇רי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. פמן סעד באג̇תמאע אלכ̇מסה̈ וכמאלהא פמובאה פאנה קד וקף̇ אלכ̇יר ואלרצ̇א והו לא מחאלה̈ ינד אלחכמה̈ וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

ולב אין (משלי י״ז ט״ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אותב דעת (שם י״ב א׳) ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט״ו ל״ב). והשלישי שימצא רב שילמדהו וחכם שיחכימהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י״ג כ׳) ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט״ו י״ב). והרביעי שיספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיהיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ (שם כ״ד כ״ז). והחמישי שיהיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (שם ח׳ ל״ד). ומי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שחאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג׳ י״ג).

Digitized by Google

[אלג̇ז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה]

א

1 אמת̇אל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף
אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלד̇הן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי
ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלג̇פאל אלנהצ̇ה ואלחדת̇
אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע ד̇לך אלחכים פיזדאד בת̇א ואלפהם
יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמת̇ל ואלפטנה כלאם אלחכמא
ואחאדית̇הם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה
ואלאדב פאלג̇האל אזרוהמא:

לקב הד̇א אלכתאב באנה אמת̇אל עלי מא קדמנא אן אלעקל אד̇א הו קצד תאדיב אלטבע מת̇ל לה מא הו ט̇אהר ללעקל כפיא ען אלטבע במא הו ט̇אהר להמא גמיעא וקאל לה אן הד̇א מת̇ל הד̇א ולד̇לך אתבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא ט̇הר ללעקל וצח ענדה ואמא מוסר פהו אלאדב אלד̇י יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הד̇א יכמל באנתמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלתמייז אלד̇י בה יפהם אלצואב מן אלכטא. ואלת̇אני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלתעלם וקד יסמי איצ̇א בד̇לך אד̇ יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג׳ י׳) וקאל איצ̇א קח נא מפיו תורה (איוב כ״ב כ״ב). וגמע פי הד̇א ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל פהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא כקסמה אלעדד ואלמקאבלה ואלנד̇ר פאנהא תערץ̇ באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחגה עארלה אעני במסתכרג̇ מן מחמול ומוצ̇וע כאלאשכאל אלהנדסיה אלתי מנהא מא יעלם בחגה ומנהא באת̇נתין ומנהא בת̇לאת̇ ומא פוק ד̇לך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצ̇י בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קד גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאה ען כל מא רכבה אלפאטר פי תמייזה מסתקבחא ולד̇לך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יוגבהא אלעקל ולא ימנעהא בל הי ענדה מסתקימה אן גא אלכבר בפעלהא או בתרכהא

Digitized by Google

לם יאב ד̇לך. ואלת̇אלת̇ לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכ̇אטר לאן גמיע מא תחצ̇רה אלכ̇ואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון גאפלא ענה קבל אנתצאבה פי אלאוהאם פלד̇לך קאל פיה פתאים ולקבהא[1]) בנהצ̇ה̄ לאנהא תנהץ̇[1]) אלפכר ותחרכה חתי יגול. ופצח פי הד̇א אלבאב בקול לנער לאן אלאחדאת̇ לם תמר̇ עליהם אלתג̇אריב אלכת̇ירה̄ פהם יחתאג̇ון אלי פצ̇ל אסתעמאל אלכ̇אטר ליקום ד̇לך להם כאלכ̇טוב אלמג̇רבה̄. ואלראבע ישמע חכם ויוסף לקח ד̇לך קוה̄ אלחפט̇ ואלד̇כר והי תחתאג̇ אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אזדיאדה פי כל וקת מן אלעלם לא ידע מד̇אכרה̄ מא תקדם מן ד̇לך ופיהא יקול ויוסף לקח ואלת̇אניה̄ יחתאג̇ אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסהא חתי לא תנסא וד̇לך אלג̇ואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצ̇עו אלמאסראת ואשכאההא ואלפלאספה̄ קסמו כלאמהם אקסאמא. ת̇ם וצף עלם אלתקריב אלד̇י בה יקרב אלעקל ללטבע מא בעד ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעה̄ צ̇רוב משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צ̇רב יותם לאהל שכם הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט׳ ח׳) וגמיע אלקצה̄ וכמא צ̇רב יואש מלך ישראל מת̇לא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב׳ י״ד ט׳) וגמיע אלקצה̄ והד̇א אצ̇עף אלאקסאם אד̇ כאן ט̇אהרה לים כונה ממכנא אלבתה̄. ואקוי מנה מליצה לתאויל אלאמת̇אל אלמצ̇רובה̄ אלתי תחתמל וגוהא כת̇ירה̄ פיקצד מנהא אלצחיח כמא תאול יוסף חלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ״א כ״ה כ״ז) וד̇אך באן חל אלתאליף̇ ולפט̇ תאליפא אכ̇ר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע שבלים טובות הד̇א ידל עלי כ̇צב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות הד̇א ידל עלי ג̇דב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אד̇ יקול והנה צליל לחם שעורים (שופטים ז׳ י״ג) וכמא עבר דניאל חלם נבוכדנצר אלאול ואלת̇אני. ואקוי מנה דברי חכמים והי אלאמת̇אל אלתי יצ̇רבהא אללה עז וגל עלי יד אנביאה כקולה לדוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב׳ י״ב א׳) וסאיר אלקצה̄ ואקתצ̇את אלחכם וכקולה על יד ישעיהו עז ישראל כרם היה לידידי (ישעיה ה׳ א׳) וסאיר אלקצה̄ ואקתצ̇א אלאמ̄ה̄ אלחכם. ואקוי מן ד̇לך וחידותם והי אלאמת̇אל אלתי יצ̇רבהא אללה נסכ̇תין אלמת̇ל ותפסירה̇ כמא יקול ליחזקאל בן אדם חוד חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה׳ אלהים הנשר הגדול וגו׳ (יחזקאל י״ז ב׳, ג׳) ת̇ם פסר ד̇לך אד̇ קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י״א) וסאיר אלתפסיר פעלי הד̇ה אלארבעה̄ אשיא יכון אלתמת̇יל ואלתאויל. ואמא קולה יראת י״י [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בד̇לך אן אלתקוי אסבק מן אלמערפה̄ לאנה מן אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערפה̄ ולכן מענאהמא פי ד̇לך עלי מא רסמנאה אן אלמערפה̄ אול מא תוג̇בה ואג̇לתה ואשרפתה[2]) תקוי אללה ג̇ל ג̇לאלה פכמא תקע ללאנסאן אלמערפה̄ פקד וקע לה וג̇וב אלטאעה̄ תלאותהא ועקיבתהא סוא. וקולה חכמה ומוסר אוילים בזו הו מן אקואלה אלחתם[3]) יעני בד̇לך לא יזרי

---

[1]) הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכיון בדעתו למלת אלכ̇ואטר ואפשר שצריך להיות גם בתחלה אלכ̇ואטר במקום אלכ̇אטר.

[2]) ר״ל מה שתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה׳ והחכמה תרומם ותנשא אותו.

[3]) עיין בפתיחה דף 10.

Digitized by Google

באלחכמה ואלאדב אלא גאהל ודלך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאס פקד
אבאח אלתעדי ואנמא יביח אלתעדי לאנה ענדה יסר אלמתעדי פאן כאן אלאמר
עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע פהו חכמה ומא יולמה פהו גהל פאן אלגור
ואלתעדי יסראן אלטאלם ויולמאן אלמטלום פקד וגב אן יכונא חכמה וגהל מעא
והדא אלקול פי גאיה אלגהל לא יטלקה אלא גאהל פקד תבין גהל מן אנכר
אלאדב. וכדלך מן אנכר אלחכמה פקאל אני קד עלמת אן אלחכמה לא תנפע
אד ליס להא חקיקה פקד אקר באן האהגא עלמא קד כשף לה חקיקה מא
יכון פציה קולה אן אלעלם יוגב חקיקה הי אן אלעלם לא יוגב חקיקה והדא
מבאלגה פי אלגהל לא יקולהא אלא גאהל[1]. תם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תדר דלאלה אמך: 9 פאנהמא
לוא מן הואדה עלי ראסך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שכצין במעני אנהמא גמיעא
מנסובאן אלי כל ואחד. דלך כקול אללה עז וגל אור זרוע לצדיק ולישרי לב
שמחה (תהלים צ״ז י״א) לם ינף מא אוגבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אוגבה
לישרי לב ען אלצדיק בל אלגמיע לכל ואחד מנהמא פיכון אלנטאם אור ושמחה
זרועים לצדיק ולישרי לב כדלך האהגא לם יפרד אלאב במוסר ואלאם בתורה בל
כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב פיכון נטאם אלתפסיר שמע בני מוסר אביך

---

[1]) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחה ד׳ 5) והחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שלמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות וההזהרות השכליות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות וההזהרות השמעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וגו׳ שישתמש בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד׳ 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו׳ וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיחזור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חזקה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינו בנמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור מביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבלים והחליף וסדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ודניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לדוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה׳ ראשית דעת אין טעמו שיראת ה׳ קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים בזו ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה שישמח הטבע והכסילות מה שיכאיבהו ואיננו מבין שהחמס המשמח את העושק מכאיב את העשוק ויתחברו חכמה וכסילות בדבר אחד וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

Digitized by Google

ואמך ותורתם ואל תטשם. וקולה כי לוית חן וגו' אראד בה אן אלעלם ואלדין גמיעא המא זין אלאנסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתזין באללוא ואלעקוד. פאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפשע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיהם ומשורתהם ופתיאהם ויחקרון אלגהאל ויבכתונהם. ואמא פי אלאכרה פאן אלמתיב עז וגל יגאזיהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקו חתי שחדו אפכארהם ותחפטו כתבה ועקלו עק[1]) אמרה ונהיה פכיף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלאח אלנאס לטאעתה ואסתרדאדהם מן אלכטא[2]). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש[3]) דלך: 11 באן יקולו
תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי
אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזיז נגדה ונמלא ביותנא
נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא בינא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
15 יא בני לא תמץ פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סככהם: 16 לאן
ארגלהם ללשר תתאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לדמאיהם יכמנון
ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע[4]) דאך נפס
צאחבה יאכל:

חכי אלחכים פי הדה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלטאלמין אלי אלטלם ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחכרה ואלסרף מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלאנסאן הדא פי פכרה ראץ נפסה ריאצה אלאסתכלא באלאקדאם עלי קתל אלנפוס ואכד אלאמואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע כלק אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארתא כמא קאל נבלעם וגו' והדא משאהד מן אכלאק אלטאלמין אנהם לא יחנון ולא ירתון למן יטלמוה כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמא קאל פיהם הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג' א') וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב' י"ג—י"ד). פאדא אלהם אלאנסאן נפסה אלטלם אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס פמתל באלבהאים ולדלך תגדה ימתל פי אלכתאב מתל אלמלוך אלטאלמין באפתראס

---

1) בכ"י ענה.

2) ביאור: אמרו שמע בני וכו' טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תטשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנהג העבריים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ"י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגו' ענינו שהמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו עצה מתחכמים ובעולם הבא חשם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הוליכו את האחרים בדרך ישרה והשיבום מן החטא.

3) בכ"י ב' וגו' תשא.

4) בכ"י א' טמעה.

Digitized by Google

אלאסד אד יקול עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) לפלטת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו ט״ו ט׳) הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצם (ירמיה נ׳ מ״ד) וישבההם איצא באלנסור אד יקול ישא ײ עליך גוי מרחוק וגו׳ (דברים כ״ח מ״ט) הנה כנשר יעלה וידאה וגו׳ (ירמיה מ״ט כ״ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א׳ ח׳) ואשבאה דלך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי דלך ארבעה פואסיק אתנאן תנביה ואתנאן מתל פאלאול ואלתאלת תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע וג׳ והם לדמם וג׳ מגמועהא אנהם יסארעון ליספכו אלדם יטנון אן דם גירהם הם יספכון ואנמא הי דמאוהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שדיד עקאב אללה אלדי לא יכלצהם מנה אצעאף דלך אלתואב אלדי בסבבה הם יקתלון כמא קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ײ (יחזקאל ז׳ י״ט). ואלפסוק אלתאני ואלראבע המא אלאמתאל קאל פיהמא כי חנם וג׳ כן ארחות וג׳ מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלטלם יראה אלעקל אנה מואז לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך. ודלך אן אלטאיר אלדי הו בעל כנף יחסב אן אלחב אלדי פי אלשרך נצב מגאנא פינקץ עליה וליס יעלם אנה אנמא געל ליאכד נפסה כדאך אלמאל אלחראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה יכתסבה מגאנא ואנמא בנפסה יכתסב דלך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזנא מתל הדא כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז׳ כ״ג). וקד וגדנא פי מואצע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב[1]) אליהא בל עלי אלדי קבלה כמא קאל עיני ה׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני ײ בעשי רע צעקו וה׳ שמע (תהלים ל״ד ט״ז–י״ח) הדא נסק אלמכתוב ואמא נטאם אלמקצוד פהו עיני ײ אל צדיקים צעקו ו־ײ שמע פני ײ בעשי רע. וכדלך האהנא אלתרתיב אלמראד כי רגליהם והם לדמם יארבו וג׳ כי חנם כן ארחות. ופסרת מזרה הרשת מבסוט לאן אלאצל תדריה ולמא לם תטלק אללגה אלמכרג אליהא דלך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסט[2]). תם קאל

20 אלחכמה תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:
21 ופי רוום אלאזקה תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה תקול
אקואלהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה ואלדהאה קד תמנו
אלדהא לאנפסהם ואלגהאל ישנון אלמערפה: 23 ואן רגעתם אלי

---

[1]) בכ״י אלקרב.

[2]) ביאור: סיפר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגנוב ולרצוח ותוא תאותו לתענוגי העולם הזה ובזה ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה תחנינת והרחמים שהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאבל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר יטוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערה וחצים משל והראשון והשלישי הערה שהרוצח חושב שהוא ממית אחרים והוא הורג ומאבד את נפשו לפי שהאל יענישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור הרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שהם ניתנו לו חנם ויכהר לאכלם ויפול בפח. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזרה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר״ל לשון זרייה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

Digitized by Google

עטתי סארוי לכם ראי ואערפכם כלאמי: 24 לאנל מא דעותכם
פאביתם ומדדת ידי ולים מצג מנכם: 25 ואנדבתם גמיע משורתי ועטתי
לם תשאו: 26 אנא איצא אצחך בתעסכם ואהזו במני מא פזעתמוה:
27 ואדא אקבל כאלדוי פזעכם ותעסכם כאלזובעה יאתי וחל בכם
אלצר ואלציקה: 28 חיניד ידעונני ולא אניבהם ויטלבוני ולא יגדונני:
29 בדל מא שנו אלמערפה ותקוי אללה לם יכתארו: 30 ולם ישאו
משורתי ורפצו גמיע עטתי: 31 פליאכלו מן תמרה מדאהבהם ומן
משוראתהם ישבעון: 32 לאן עתיאן אלגפל יקתלהם וזלה אלגהאל
תבידהם: 33 ומן קבל מני יסכן ואתקא ומודעא מן פזע אלשר:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ״א כ״ב ל״ו) אלדי הו אלמנאדי. ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג׳ כ״ט) אלדי הו זלה בלגה אלתרגום. ופסרת מפרי דרכם מדאהבהם מתל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה י״ח י״א) ואשבאההא. גרץ הדה אלקצה אלתי פסרת נצהא פי אלתדביר ואלאסתעדאד מן אואיל אלאמור אלי אואכרהא פאן אלענאיה בדלך הי אלסעאדה אלתאמה ואהמאל דלך ואנפאלה גאיה אלשקא. ואלתדביר עלי ארבעה צרוב כל ואחד מקדם אנל ואצלח מן אלמוכר בעדה פאלאול תרך אלדכול פימא יחתאג אלי חילה ליתכלץ מנה. ואלתאני אלתמאס אלחילה בעד אלדכול פיה קבל ורוד אלאפה. ואלתאלת טלב אלחילה מע חדות אלאפה. ואלראבע טלב אלאצלאח בעד אלאפסאד והו אצעפהא ואכסהא וכל ואחד מן הדה ארבעה צרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין ואלדניא. וקד ינבני אן נצע להא מתאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתאלהא מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאגה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר בטבע אלאגדיה וקוי אלאדויה וצלאח אלריאצה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בה אלעלל אן תחדת פיה במא יעדל אלמזאג חתי לא תעלו מנה כיפיה עלי כיפיה. ומתלה מן אמור אלדין אלעבד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלדי ירוץ נפסה ריאצה אלטאעה ויעודהא פעל אלכיר חתי יציר להא דלך כאלטביעה אלתאניה פקד אמן אן ינלב[1]) שרהה או נצבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר כאנה מא יערף אלשר ופי מתלה יקול לבב עקש יסור ממני ונומר (תהלים ק״א ד׳). ואמא חילה קבל פמתלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיאת מזאגה חתי שער בגלבה אלדם פלמא שער בדלך תכוף אן תנצב אלי בעץ אלאעדא פתחדת אחמאמא[2]) או מא אשבה דלך ממא שאנהא אן תפעלה פבאדר בתנקיצהא או בתטפיתהא. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מתל מן לם יטבע נפסה באלעאדה עלי אלאשמיזאז מן אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאדה בבעד או בימין או במא אשבה דלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטמע בקתל שאול בקולה חי יי׳ כי אם יי׳ ינפנו (שמואל א׳ כ״ז י׳) וכמא דפע יוסף טמע סידתה באלהרב אד קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל״ט י״ב) ומא שאכל דלך. ואמא חילה מע פהו למן תרך אלאמרין אלאולין והמא אלאחתראז וחילה קבל

[1]) בכ״י יבלג.
[2]) בכ״י אתאמא.

פאתתאג אלי חילה מע ומתלה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר גסמה חתי יטהר פיה בעץ אלאלאם[1]) אלדי אן הו תרכה אל אמרה אלי עטב ופסאד פאלוגה פי דלך אן יבאדר קבל אן יסתחכם אלוגע פיעאלגה ויסתנטף בלתה או פצלה. ומתלה מן אמור אלדין מן אהמל מגאנבה אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירגע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה ופי מתל דלך יאמר אללה ויקול המלו לה' והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא כאש חמתי (ירמיה ד' ד'). ואלראבע הי חילה בעד והי אלתלאפי אלדי יתלאפי אלאנסאן מא קד עמלה ומתאלה מן אמור אלדניא מן בדא בה מרץ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילה לה אלא קטע אלעצו או אלכי או אלבט פאלאצלח אן ימתתל דלך ולא יצר בגמיע גסדה. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מן אסרף פי אלמעאצי חתי נמרתה פלא חילה לה אלא אלתובה בל הי אצלח מן אלתמאדי פי אלכטא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ״ד ו׳). והדה אלארבעה צרוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כדלך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראז פהו שחנה אלמדן באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נחי הדא אלנחו. וחילה קבל פהו כמא ישער אלמלך בשאר יקצד אלכרוג עליה וחילה מע פהי מע כרוגה באלחרוב ואלמלאחם וחילה בעד פהי בעד אלהזימה אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחד מן הדה שרוח נכתצר דון שרחהא לילא נטול. וכדלך אסתעמאל הדה אלארבעה צרוב פי אמור אלתגארה עלי מא יעמלה אלאסתאדון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלגדל איצא ואלנטר בין ואצח ויעלמה אלנאטרון מן אלאחתראז באלמקדמאת אלתי תחפט אלמדאהב ורון דלך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אדא הו ורד ודון אלגמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הדה אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתגארה ואלגדל וצנאעה מתלא ושבהנא בה חוארת אלדיאנה כאן[2]) גאיזא ניר מסתנכר בל אוצע אלאבואב מן אמור אלדיאנה אלדי הו אלתובה לא[3]) יכון כסיסא נטיר הדא אלבאב מן נירה בעד אן תכון אלתובה (תובה) נצוחא והו אלצמאן אלא יעאוד אלכטא. פלמא כאן ללתדביר הדה אלארבע מנאזל נעל שלמה לטהור אלחכמה ומכאטבתהא ארבע מנאזל אלאול פאלאול אקוי. קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראז לאן אלמנאדי ינדר באלשי קבל כונה לדלך קאל תרנה. וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילה קבל אלדי אלאמר חניד ואסע כאלרחבה אלואסעה ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלדי קד צאק אלאמר פיה כציק אלאזקה ולים פיה תתן קולה. ואלראבע בפתחי שערים יחאדי תדביר בעד אלדי הו אציק אלגמיע כפתח באב אלמנזל אלדי הו אציק מן אלזקאק ולים פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצל. תם דם אלתלאתה תדאביר אלמתאכרה באן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראז סמי פתי לאנה נפל ען שי כאן ינב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי ליץ אד יתדאהא ויתק בראיה ומן

---

1) בכ״י אלאלם.
2) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.
3) בכ״י אלא.

Digitized by Google

תרכה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אד̇ ג̇הל ת̇לת̇ טבקאת וכמא הד̇א אלכלאם פי אמור אלדניא משאהדא כד̇אך הו פי אמר אלדין מעקולא ולד̇לך ישבה עאקבה̈ תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה̈ אלדניאיה̈ כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ״ח ט״ז) וקאל אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובדיה י״ג) ואל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו (שם) ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה ד̇לך כת̇יר פמן תרך תדביר אלדניא חל בה ד̇לך כמא קאל גם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארכי אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל״ג י״ד) ואיצ̇א שם פחדו פחד ונומר (תהלים נ״ג ו׳) ומא אשבה ד̇לך פמן תרך תדביר אלדין חל בה ד̇לך כמא קאל אלעג ביום פחדכם. ויויד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אד̇ שבהה בסופה וקאל ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימת̇ל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה (עמוס א׳ י״ד) ואיצ̇א ונלגליו כסופה (ישעיה ה׳ כח) ומא אשבההמא ויקוי תפסיר פחד אנה פי אמר אלאכ̇רה̈ אד̇ שבהה בשואה וקאל בבא כשואה פחדכם כמא ישבה יום אלקיאמה̈ אד̇ יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י׳ ג׳) וקאל פי אלט̇אלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל״ה ח׳) ואמת̇אל ד̇לך. פאן אנסאק אלאנסאן מע ג̇הלה חתי יהמל הד̇ה אלארבעה̈ תדאביר כלהא טלב אלחכמה̈ בעד ד̇לך פלם יג̇דהא כמא תקול באלמת̇ל אז יקראנני ולא אענה ונו׳. פאן כאן אלתדביר פי טב פסד אלג̇סם ואן כאן פי מלך זאל ואן כאנת תג̇ארה̈ כ̇סרת ואן כאן פי ג̇דל ג̇לב צאחבה. ואצעב מן ד̇לך אג̇מע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה̈ איצ̇א פיבשר בטול אלעקאב. וג̇על פי הד̇א אלמוצ̇ע תרגיב ותרהיב פאמא אלתרגיב פבקולה תשובו לתוכחתי ונו׳ באצ̇מאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי אכ̇ר אלקצה̈ מא כ̇לא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצ̇ם אלי אלתרגיב. ופסרת הנה אביעה סארוי לאן הד̇ה מן אלאלפאט̇ אלעזיזה̈ אלתי ליסת מסתפיצ̇ה̈ אן אלסין אלמוארד̈ פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה[1]) אן יקול הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ״ב י״ג) הנה יום י״י בא (שם י״ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ״ה ה׳) ואשכאל ד̇לך כת̇יר. וכמא רוע אלחכים וכ̇וף אלג̇אפל ען אלתדביר במא יחל בה מן סו תדבירה ג̇פלה̈ כמא קאל כי משובת פתאים ונו׳ כד̇אך קדר אלמסתעמל אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח ונו׳ פמן דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תג̇ארתה או טבה או ג̇דלה ומן כאן חד̇ר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלאכ̇רה̈[2]).

[1]) לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו המלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיד להיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

[2]) ביאור: אמרו תרנה נגזר מן הרנה והוא הַמכריז. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשיתם עד סופם שהמשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמתרשל בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחהו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובח מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיהיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו בשווי כחות מזגו ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

Digitized by Google

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנזת וצאיאי ענדך: 2 ואצגית
ללחכמה̈ אדנך ומ̈לת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 וטלבתהמא כטלב אלפצה̈ וכאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חיניד תפהם תקוי אללה ומערפה̈ אללה תגד: 6 לאן אללה מעטי
אלחכמה̈ ומן קולה אלמערפה̈ ואלפהם: 7 ויכנז ללמסתקימין אלפקה
והו מגן[1]) ללסאלכין פי צחה̈: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אבראךה
יחרסהא: 9 וחיניד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דכלת[2]) אלחכמה̈ פי קלבך ולד̈ת אלמערפה̈ לנפסך:
11 צארת אלהמה̈ תחרסך ואלפהם יחפטך:

גרץ הדא אלפצל הו אן אויל אלעלום אכתסאב ותמאמהא באלאשר ותמייז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו׳. תם קאל אם תבקשנה ככסף וגו׳ תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה̈ הדין אלאמרין אז תבין יראת ייי וגו׳

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימהר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקת את גופו מן הזוהמא ומטותריו ואם הכתין עד שנכבר החלי באחד מאיבריו יכרת האבר או יכווה קודם שיתפשט החלי בכל גפו. ובדברי אמונה ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע ותהיה לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולה כשיכנע המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשגברו אויביו אם נתרשל ולא עשה כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו התבולות להשמר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל אלה הדברים שהמשלט להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אבל בדברי האמונה עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פתוחה ובתנאי שתהיה שלמה. וכנגד אלו הארבעה אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמת אם שתכריז בשוקים או שתתן קולה ברחובות או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא שמר עצמו מסת שהיה צריך להזהר כמנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקודמות. והשווה אחרית עזיבת ההנהגה לשני דברים והם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא מורה על העונש הבא מאת ה׳ על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שהמשיל כאן איד בסופה ופחד בשואת ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה. ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגת יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את ממלכתו והסוחר את ממונו והמתוכח חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על פשעיו ושלא יעשה תשובת. והזכיר כאן ההבטחת באמרו תשובון ר״ל אם תשובו וגו׳ וההפחדה באמרו יען קראתי וכו׳ וקיים בהבטחה ושמע לי וכו׳ וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהכנס בעולם הבא.

1) כ״י ב׳ כאלתרס.

2) כ״י ב׳ ותלת.

Digitized by Google

אז תבין צדק ומשפט וגו׳ ואמא בלא תעלם מן עאלם פלים ינפע אלתפכר שיא וכדלך תעלם בלא פכר ותמייז לא ינפע שיא ובאנתמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה כי יי׳ יתן חכמה הדא עטא בסבב והו אלטלב מתל קולה נותן לחם לכל בשר (תהלים קל״ו כ״ה) והו בסבב והו אלטלב ומתל קולה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳) ודלך בסבב. תם אכבר בעד הדא באן אלנפס תלתד באלחכמה כמא ילתד אלגסם במא יחסה אד קאל ודעת לנפשך ינעם ודלך אן אלנפס אנמא תדור עלי מלאדהא פאדא הי וגדת אלסרור ואללדה פי אלחכמה מע שרפהא ועזהא וטהארתהא ונטאפתהא פקד כמל להא גמיע מא תריד. ולכן בין לדה אלחכמה ולדה אלחאסה פרק והו אן אלחואס תלתד במא הו להא מן אלעאדה במא יואקעהא ולדלך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה פלים ילתד בהא אלאנסאן אלא בעד תאמל ותצפח ולדלך לים ינשט אליהא כל טבע. פלהדה אלעלה כתב אלחכים הדא אלפצל ליצבר טאלב אלחכמה ויקול לה לא תטן אנך מן אול מא תעני בהא תגד נפעהא ותלתד בהא בל אצבר פאן להא מקדמאת תעבה פאדא ענית בהא וצלת בעד דאך אלי ראחה ולדה וסרור דאים. ואנמא מתל אלחאסה ואלחכמה פי סרעה אלאלתדאד ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלדי יאכד אלפעלה ואלרוזנאריין פי כל יום אגרתהם וינתפעון בהא עלי סרעה ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי מדה מן אלזמאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אדא תם קצרה דאם לה אלנפע ואלסרור וכאן חיניד גמיע מנאפע אלפעלה קד תקצי. וקאל פי אכר אלפצל אן אלחכמה אדא דכלת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפט תחפטה מן אלכטא הו קולה מזמה תשמר וגו׳[1]).

12 יחפטאנך[2]) מן טריק סו ורגל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארכין
סבל אלמסתקים ואלדאהבין פי אלטרק אלמטלמה: 14 ואלסארין
בעמל אלשר והם יגדלון באלתקלב פיה: 15 ואלדין סבלהם עסרה
ראיגון פי מסאלכהם: 16 וינגיאנך מן אמראה אגנביה וגריבה ליגה[3])
אקואלהא: 17 אלתארכה אלוף צבאיהא ועהד רבהא קד נסית:
18 וקד כפצת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלכין מסאלכהא: 19 פכל
דאכליהא לא ירגעון ולא ידרכון סבל אלחיוה: 20 לקבל אן תסלך
פי טריק אלגיאד וסבל אלצלחין תחפטהא:

געלת פי אול אלקצה יכלצאנך לאני כנת אנתהית פי אלתפסיר אלי מזמה ותבונה פבדאת באלעטף עליהמא פקלת יכלצאנך וכדלך ינגיאנך. פממא בסטה אלחכים

---

[1]) ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות חחכמה בלמידה ואח״כ ידרשנה בעיון ובבחינה ובהתאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעית החקירה ותשמח בה הנפש כמו שישמח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא תבא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תבא במהרה ותכלה במהרת וזה דומה למלך שבנה פלטין והוא לא יהנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת במה שבנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאה החכמה בלב האדם תהיה לו כשומר להצילו מן החטא.

[2]) בפירושו תרגם המלת הזאת יכלצאנך.

[3]) כ״י ב׳ לינת.

Digitized by Google

אנה יכון מן תמר אלחכמה אן צאחבהא יציר באנצא לאהל אלשר[1]) רגאלא כאנו אם נסאא. פאמא אלרגאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות נסב דרך רע אלי אלרגאל לאנהם דוו אלמדאהב ומצמנוהא וחאמלוהא פאול מא יכרה מן אפעאלהם אן יסנו סנה סו או אן יצעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכיף אן כתר תעבה מע דלך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצבוהם בלא נפע וקד אלחק בה אלצרר ופי אלכאבין גמיעא יקול אללה ען אלאמם וינעו עמים בדי ריק (ירמיה נ״א נ״ח) הדא אלנאמוס אלכתיר אלתעב גיר קביח תם קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם) הדא אלנאמוס אלכתיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אכלאקהם אלמנכרה אלתקלב קאל פיה מאיש מדבר תהפוכות אדא יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול לא ולא תתק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי י״ז כ׳). וקד עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאזלתה לה עשר מנאזלאת ומא חל בה עלי דלך. ומן כצאהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק אלא וחתי יתבעון אלבאטל פיה יקול העזבים ארחות ישר וגו׳ פצאר עליהם עקאבאן לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גמיעא פי שי מא ולם יערצו[2]) לה כאן עליהם אתם ואחד פלמא עכסוה[3]) באדכאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתם אתמין ולדלך יקול עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות ב׳ א׳) ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסה מא בין אן יאתי חסנה פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב עליה סיה פילכסר לכסארתין ומא בין אן ידע מעציה פתכתב לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכתב עליה סיבה רבחין פלדלך אלחק פי אלקול ללכת בדרכי חשך. ומן אשכאלהם איצא השמחים לעשות רע וגו׳ קד תראהם יפעלון אלחסנאת ומאנא טילא פהם כאלמכרהין וגוההם כסימה פאדא הם עצו פרחו בדלך ונצרת וגוההם וכדלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלאכרי.

ומן צניעהם איצא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואג הו אנהם אן נאטרוך באהתוך ואן עאמלוך כאתלוך ואן תכלמו כלמה געלוהא כאלמעלקה חתי לא יכרג קולהם אלי תחקיק בתה והדה אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה ואלסאדגיה ואלאסתקאמה אד קאל תועבת ײ עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י״א כ׳).

ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו׳ למא אגרי אלחכים עמראן אלעאלם ואקאמה אלצורה בתוסט דכור ואנאת לם יגז אן יקול להצילך מאשה מרסלה בל אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול כטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדי יאול אלי אלמזח ואלקרב תם פי חאל מא תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העזבת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתסהלת לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתלי פקט פלתעלם אן אלאמר ליס כדלך בל לם תגס עהד בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהד רבהא אלשאהד בינהמא כקולה ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא געל אלרגל גיר אלמנצף זוגתה תארכא לעהד רבה אלדי שהד בינהמא פאוגב לדלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אד קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה וגו׳ (מלאכי ב׳, י״ג י״ד) כדלך געל אלמראה אלכאינה בעלהא פי הדה אלמנזלה. וקולה כי שחה וגו׳ יעני אן אלמגתמעין

---

[1]) כ״י אלשרת.

[2]) כ״י יערצא.

[3]) כ״י עכסאה.

Digitized by Google

מעהא ירון עאנלא אנהם קד נאלו חיוה וקד עאשת נפוסהם באללהו ודלך פי אלעאקבה מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כדאך פי מואצע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ״ו י״ד) וארץ רפאים תפיל (שם י״ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ״א ט״ז) ואל רפאים מעגלותיה (שם ב׳ י״ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט׳ י״ח) ואלאצל פי דלך אלאסתרכא תם יאול אלי אלמות. וקולה כל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דכלהא לם ימכנה אן ירגע הו מן נפסה חתי יאדן אללה לה פיחשרה וקת אלחשר ויחייה. הדא אלקול פי אלצאלחין ואמא אלכאפרון אלדין לם יתובו פאנהם לא יסתטיעון אלרגוע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצא אדא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה בל יכלדהם פי עדאב אלים פלדלך זאד פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. פמן חית נהי אלחכים מסתמעה ען[1]) מכאלטה רגאלהם בהדה אלצורה ונסאהם בהדה אלצפה מן תם נהי אלאיך אלרגאל ואלנסא ען אסתעאל הדה אלאעמאל אלתי שרחנאהא גמיעא. תם כתם אלקול באלאמר בעכס הדה אלרסום אד קאל למען תלך בדרך טובים וגו׳ פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ״ה א׳ כ״ה ג׳) ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן אלרגאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו׳ ט׳)[2]) תם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצחא יבקון פיהא:
22 ואלטאלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא ינדרסון:

קד ינבני אן תעלם אן אלדאר פי לגה אלערב דאראן אלדניא ואלאכרה וכדלך

---

[1]) כ״י מען.

[2]) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י״ב וט״ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמה והתבונה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות ושומריהן. וחחלת מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסדת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעמוד בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נהפכים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליף את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחטאיהם שאין די להם שיעזבו האמת עד שידבקו בשקר ובזה נכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו׳ וביאור זה שבעל שכל מחשב בנפשו התפרש שבין עשיית מצוה שהיא לזכותו ועזיבתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כפול והתפרש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יהיה שכרו כפול. ומהכרת פניהם שאם ייטיבו הם כמוכרחים ופניהם זועפים ואם ירעו פניהם צהובין וזה אמרו השמחים וכו׳. וממעלליהם עוד שהם בודאים טענת שקר בהתוכחם אתך ומרמים אותך במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה ולא אשה סתם לפי שישוב העולם והקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעית האיש והאשה. ואשת זרה תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה אמרו העזבת וכו׳ ואינה זוכרת את השם שהוא העד בברית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא האיש הבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה לא ימצאו חיים כמו שחשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא ועיקר טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו׳ רוצה בו הבאים בדרכי המות אשר לא ישובו מהן כי אם ברצון ה׳ בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יחיה אותם ה׳ כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. וכהזהיר החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הזהרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר״ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

Digitized by Google

ארץ פי לגה אלעבראניין דראן אלדניא ואלאכרה. פאמא דאר אלדניא פרבמא נאלהא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו הארץ (איוב כ״ב ח׳) ואמא דאר אלאכרה פלא ינאלהא אלא אלמתקון כקולה וענוים ירשו ארץ (תהלים ל״ז י״א) פלדלך אפסר ארץ אלדאר. ואמא קולה פי הדא אלמוצע כי ישרים ישכנו ארץ ורשעים מארץ יכרתו פאנה יחתמל אלאמרין גמיעא פאדא פסר עלי דאר אלדניא פקד וגב אן יכציץ ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהדא אלתבאת אלעאקבה לא אואיל אלאמור ודלך אן אלמלוך לא יתבת מלכהם אלא בעדל כי בצדקה יכון כסא (משלי ט״ז י״ב) וכדלך אלולאיה ודו אלאמואל לא תדום נעמתהם או יחסן נוארהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י״ב ג׳) לאן אלזמאן מבני עלי דלך כמא אן אגסאם אלחיואן מבניה עלי עדל מן אלארבעה אלממתזגין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ תסתקר פי מרכזהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן תנה אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקד קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט ג׳) וסאשרח דלך שרחא שפיא פי קצה ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב). פקדם האהנא וקאל לא תגתר יא מגרור באול אלטלם ואלגור פאנה לא יתבת אד הו מנאפר לבניה אלעאלם. ואדא פסר עלי דאר אלאכרה פליודע עאמא ולא יכציץ אד כאן אולהא ואכרהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיזון באלצלאח ופיהא ינקטע אלטאלמון אגמעין כקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל״ז ל״ז—ל״ח)[1] תם קאל

ג

1 יא בני לא תנס תוראתי וליחפט קלבך וצאיאי: 2 פאנה טול
עמר וסני חיוה וסלאמה תזידך: 3 ואלפצל ואלחק לא יתרכאך בל
אעקדהמא[2] עלי גבבך ואכתבהמא[2] עלי אלואח קלבך: 4 תגד אלחט[3]
ואלעקל אלגיד ענד אללה ואלנאס:

עאד אלחכים אלי אלתרגיב פי אלחכמה בצרוב אכר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים והדא ינצרף אלי אלדארין גמיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה אלדיאניה קד תזיד פי חיותה אולא כמא תדפע ען אלעבד אלמות אלפגאה אעני אלמנפה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגו׳ (במדבר י״ד ל״ז) ובקיא יהושע בן

---

[1]) ביאור: מלת ארץ בעברי ומלת דאר בערבי נאמרות על העולם הזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם תפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם מוסבים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאבדו לפי שהעולם מוסד על הצדק לכן המלכים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשווי הקור והחום והארץ עומדת על כרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם תפרשם על העולם הבא אז המאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו

[2]) בכ״י א׳ וב׳ אעקדהא, ואכתבהא.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלחטוה.

נן וכלב בן יפנה וכדלך אדא הו לם יקתרף מעציה לם יקתלה אלחאכם בשי מן צרוב ד׳ מיתות בית דין ואיצא קד יסל אלעבד רבה פיזיד פי חיותה כמא פעל בחזקיהו בל קד ימות אלאנסאן רשא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן מונבאת אלחכמה כמא פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע. ואמא דאר אלאכרה פהי אלחיוה אלטוילה אלתי לא תנקטע אלמעדה ללצאלחין כמא קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו וגו׳ (תהלים כ״א ה׳). ואלחכמה אלדניאיה איצא קד תכלץ מן אלקתל ביד אלסלטאן כמא כלצת אלאמראה אלחכימה אלתי כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמא קאל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב׳ כ׳ ט״ז—י״ז) ושרח תלך אלקצה באכתצאר אנהא קאלת ליואב קד כאן יגב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידוה תם יחקקו עלינא אלטאעה ואלמעציה בעד גואבנא כמא קאלת אלתוראה כי תקרב אל עיר להלחם עליה (דברים כ׳ י׳) וכמא כלצת חכמה אלדי קאל ללמלך אן אללה קד צנע מא ארדתה מן אלספר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלדי קאל יאיהא אלמלך האולי קד אסו פמא אלדי תחסן אנת[1]) ואמתאלהמא כתיר. בל קד תכלץ אלחכמה אלדניאייה אלתי הי דון אלדיאניה מן עקאב אללה איצא כמא עלמת מן אלקאידין אללדין אסיא אלאדב עלי אליהו וקאלא לה כה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב׳ א׳ י״א) כיף אחתרקא באלנאר ואן אלקאיד אלתאלת אלאדיב בלטפה ונתוה בין ידי אלנבי ותחננה אליה תכלץ מן אלחריק. ואמא קולה ען חסד ואמת קשרם על גרגרתיך תם כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בדלך אלי אלרגאל ואלנסא נמיעא לאן אלנסא מן שאנהן אן יתחין בעקוד מן דר ולולו עלי גבבהן פקאל להן אנכן תפעלן דלך תרדן אלזינה ולא ידנכן דלך דון אלחכמה בל הי אפצל מנהא לאנכן תחטון בהא ענד אללה ואלנאס אגמעין כמא קאל בעיני אלהים ואדם והדה אלעקוד פלא חטוה להא ענד אללה[2]) אלבתה וקד ישך פי הואדתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרגאל אלדי ליס מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפטוהא פי צדורכם[3]). תם קאל

[1]) הגאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שהחכמה הצילה איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועתה עשה רצונו וסלח לאויביך ואיש אחר אמר הם הרעו לך ואתה במה תטיב להם.

[2]) בכ״י אלנאס.

[3]) ביאור: אלו הפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שהחכמה בדברי האמונה תציל ממגפת שהיא מיתה בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן אם לא יעבור אדם עבירה לא ימיתהו הדיין באחת מא״בע מיתות בית דין וכן תוסיף החכמה שנים על הימים הקצובים כמו שעשה ה׳ בחזקיה ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם או הוריהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג״כ תציל ממיתה בידי מושל כמו שעשתה אשה חכמה באבל בית המעכה עם יואב באמרה דבר ידברו וכו׳ וביאורו היה ראוי לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאול ממנו את חפצם ושלא להצדיקנו ולהרשיענו כי אם אחר תשובתנו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם ממיתה בידי שמים כמו שאירע לשר

Digitized by Google

5 תק באללה מכלצא ולא תתוכלן עלי פהמך: 6 ופי גמיע טרקך
אעתרף לה פאנה יסהל סבלך: 7 לא תכונן חכימא ענד נפסך אתק
אללה וזל ען אלשר: 8 יכן שפאא לאוצאלך ושרבא לעטאמך:

אמר פי הדה אלאיאת באכלאץ אלתקה באללה ומעני דלך אלא ימתחן אלעבד רבה באן יקול אגרבה הל יקדר עלי כלאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אכבאר אלממתחנין דאימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחוילין אלדין יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיף בהם בל יקדרון אנהם בחילהם וקותהם יסתפידון אלפואיד והדא נטיר מא נהי אללה פי אלתוראה פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו׳ (דברים ח׳ י״ז) ואן[1]) בדלך יפתתן אלבלדאן ויספרון באלמלך נטיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי וגו׳ (ישעיה י׳ י״ג) ואן[1]) בדלך יעאפון מן אלאמראץ ואלאונאע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה׳ י״ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה לים יריד[2]) ערפה הו פי דאתה וכדלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו׳ (דה״א כ״ח ט׳) וכדלך ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ (שמואל א׳ ב׳ י״ב) וכדלך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א׳ ח׳) לים יריד אנה לם יערף כברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דלך לם יסתכבד אלותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו׳ תם אתבעה בקול רפאות וגו׳ יקול ללמוצא אן מתלי מעך כאלטביב אלחאדק אלדי יתצי אלעליל ליבריה או אלצחיח ליחפט צחתה פיקול לה כל הדא לא הדא ואשרב כדי לא כדי ואנת תעלם אנה תעד אעתראץ אלמעאלג עלי מעאלנה וטנה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כדלך אלמודב אלמעתרץ עלי מודבה ואלטאן אנה אבצר מנה גאיר סאלם פלדלך קאל אל תהי חכם וגו׳ רפאות וגו׳. ולם יען בקולה שרך אלסרה וחדהא בל אראד גמיע אלאעצא ולדלך פסרתה אוצאלא ואנמא נסב אלגמיע אלי אלסרה אד כאן אלגנין בהא מעלק פי חאל מכתה פי בטן אמה ומנהא ינתדי כאלתמרה מן אלשגרה[3]). תם קאל

9 אכרם אללה מן מאלך ומן אויל גמיע גלאתך: 10 תמתלי
אהראך כצבא ותפיץ תגארך[4]) עצירא:

החמשים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו׳ רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מחוברים עם החכמה תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו׳ רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

[1]) כ״י אן.

[2]) בכ״י אריד.

[3]) ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו׳ הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו ובכחו ושאיננו צריך במנהיג שינחהו להגיע אל מבוקשו. ואמרו דעהו ר״ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעה שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביד את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגלות הסמים יותר ממנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה הטבור בלבד אלא האברים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

[4]) כ״י א׳ תגארתך.

Digitized by Google

מראדה במראשית כל תבואתך לאצה לאנהא אעז אלאתמאר ענד אלאנסאן אד הי משתהאה מסתטרפה יקול פיהא כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה (ישעיה כ״ח ד׳) כדלך ינבגי אן תכון טאעאת אלאנסאן לרבה מן אעז מא ימלכה. מן דלך אלצלואת פי אול אלנהאר אד הו עזיז ענד אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואיגה וכדלך אעטא אלבר וופא אלנדור מן אגוד אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם (דברים י״ב י״א) וכדלך מא גא מן אלסמע באקדאס בכור אלנאס ואלבהאים גמיעא[1]). ואתבעה בקול וימלאו וגו׳ יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן[2]) בל אנת בדלך מכתסב אצעאף מא תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמיך וגו׳ פלא תגארה ארבח מן הדה אד תעטי רבך חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה[3]):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצגר מן עטתה: 12 לאן
אללה יעט מן יחבה יצנע בה[4]) כמא ירצא אלאב לאבנה:

הדאן אלפסוקאן המא אללדאן שרחנא מענאהמא פי צדר כתאב איוב וקלנא אן אלאלאם אלתי יחדתהא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל לא גור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחדי עלתין אמא לתמחיץ מא סלף מן אלסיאת ואדהאבהא או לתעויץ יתלו אלצבר אלדי יצברה אלעבד עלי אלמחן אלא [אן] אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפק יפעל בולדה אלאמא למצלחתה אמא לאדהאב אמראצה בסקי אלאדויה אלמרה אלכריהה ואמא לתעלימה אלכתאב ואלחסאב ואלצנאיע ואלמכאסב באלצרב ואלקסר פלדלך קאל וכאב את בן ירצה ונטיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו׳ (דברים ח׳ ה׳)[5]):

13 טובא אנסאן וגד אלחכמה ווּפק לה אלפהם: 14 לאן
מתאגרתהא כיר מן מתאגרה אלורק וגלתהא כיר מן אלקראצה: 15 והי
אעז מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאויהא: 16 טול אלעמר ען
ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה וגמיע
מסאלכהא סלאמה: 18 והי שגרה אלחיוה ללמתמסכין[6]) בהא
ודאעמוהא ראשדון:

---

[1]) עיין קידושין י״א ע״ב ובכורות מ״ט ע״ב.

[2]) נראה שהגאון רומז אל תרומה טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומה שמאכילין אותן לבהמה עיין תרומות (פי״א מ״ט).

[3]) ביאור: אמר כראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר במה שיש לו כמו בכורי אדמתו ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה הייתר טובה לאדם לעסוק בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר״ל לא יחשוב אדם שאיבד מה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לבהמה ולחיה לפי שהשם יחזיר לו כפלים.

[4]) כ״י א׳ חסר.

[5]) ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חטאיו שכבר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן היסורים שינסהו השם בהם וכן עושה האב בבנו שיכאיבהו להצלחתו בין לרפאתו מחליו בין ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

[6]) כ״י א׳ וב׳ ללמסתבגין.

Digitized by Google

למא כאנת אלפנון אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלבניה ואלענצר ומנהא מא הו אכתסאב קסם אלחכים אלקול פקאל פי אלאנואע אלאכתסאביה אשרי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגד וקאל פי אלפנון אלענצריה ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמכתרע. ולם יום בקולה כי טוב סחרה אלי אלתכסב באלעלם לכנה אראד בה מתאגרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. פפצל אמתלאכהא עלי אלפצה ואלדהב ואלגואהר ועלי אלמלך אנמע לוגוה שתי מנהא אן אלמאל יחתאג צאחבה יחפטה ואלחכמה הי תחפט צאחבהא כמא קאל מזמה תשמר עליך (משלי ב׳ י״א) ואלמאל לא יתהיא לך קצא תואינך אלא באצראנה ען ידך ואלחכמה תקצי מא תרידה בהא והי תאבתה לך ואלמאל קד ירבח פיה וקד יכסר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יזידך חיוה ולא ידללך אלגנה ואלחכמה תפעלהמא גמיעא וקד יכון אלמאל מצרה וקד תכלפה לגירך. וקד תנצב עליה ואלחכמה ליסת כדלך פמנהא קאל ארך ימים וגו׳ עץ חיים וגו׳[1]):

19 אללה אסס אלארץ בחכמה והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלגמור ובהא אלשואהק תדר אלטל: 21 פיא
בני לא תרג ען עיניך אחפט אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך
וחטוה עלי גבבך:

הדא אלפצל הו מא קדמנא דכרה אן אלמכתרע עז וגל כלק עאלמה בחכמה אעני כלקה מחכמא לא נקץ פיה וכדלך געל אסאסה אלדי עליה יתבת אלעדל אלדי בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האהנא ארבעה אשיא רסוב אלארץ פי מרכזהא לקולה יסד ארץ ואחאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפגר אלעיון אלתי תסקי אלארץ לקולה תהומות נבקעו ונזול אלגית ואלטל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. וגעל קאעדה אלגמיע ומעתמדה אלחכמה באלעדל פקאל פיהא פאדא כאן אלאמר כדלך פיא בני אל ילזו וג׳ פהי חיים לנפשך פי אלאכרה וחן לגרגרתיך פי אלדניא[2]):

23 חיניד תסיר פי טריקך ואתקא ולא תצדם רגלך בשי: 24 ואן
אנצגעת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכף[3]) מן פזע
אלגפלה ומן דוי אלטאלמין אדא אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנך
יחפט קדמך מן אלתעלק:

---

[1]) ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על הממון הוא בענינים רבים שהממון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והממון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובממון יש רוח והפסד ובחכמה תרויח לעולם והממון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והממון לפעמים מזיק ולפעמים תגיחהו לאחרים ולפעמים תחמוס בעבורו והחכמה אינה כן.

[2]) ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעה דברים והם שהארץ עומדת על מרכזה והגלגל סובב אותה והמעינות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכונת כל הדברים אמר החכם אל ילוזו וגו׳ שהיא חיים בעולם הבא וחן לגרגרותיך בעולם הזה.

[3]) כ״י ב׳ ותבון לא תכאף.

Digitized by Google

למא כאן אלחיואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מת̇וי אלי אכ̇ר הו אשד כ̇ופא מנה אד̇א אעתמד עלי ומן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין ג̇מיעא אעני חאל אליקט̇ה̈ ואלמנאם בקול אז תלך וגו' אם תשכב וגו' וד̇לך אד̇א אסתעמל אלחכמה̈ פהו לא יכ̇אף אפה̈[1]) סמאויה̈ תחל בה גפלה̈ אד̇א כאן צדיקא ופיה יקול פחד פתאם ולא ינדאה ט̇לם אלט̇אלמין מן אלנאס איצ̇א כמא קאל ומשאת רשעים[2]).

27 לא תמנע אלכ̇יר מן אהלה אד̇א[3]) טאקת ידך עמלה:

יט̇ן אלסאמע הד̇ה אלאיה̈ אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכ̇יר אלא יצטנע אלא אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כד̇לך לבטל אלמערוף ואלבר בתה̈ אד̇ לא וקוף מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקיה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלד̇ין הם אהלה באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמכ̇אטר בִה לא אלמטלוב אליה[4]):

28 לא תקל לצאחבך אמץ̇ ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הד̇א ען אלמדאפעה̈ פי קצ̇א חקוק אלנאס פכיף פי חקוק אללה[5]):

29 לא תתערץ̇ אלשר לצאחבך סימא והו גאלס מעך ואת̇קא:

לם יטלק בקולה הד̇א תערץ̇ שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה געל עקאב אלמתערץ̇ שר אלמטמאן אליה אשד מן אלחד̇ר מנה כמא אן ט̇פרה בה אסרע[6]):

30 לא תכ̇אצמן אנסאנא מגאנא סימא אד̇א לם יולך שרא:

ולם יבח בהד̇א איצ̇א כ̇צומה̈ מן קד אולאך שרא לכנה געל עקאב מוד̇י מן לם ים אליה אשד ואמר[7]):

31 לא תגר עלי רגל ט̇אלם ולא תכ̇תר שיא מן טרקה: 32 אן
אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה̈ אללה פי מנאזל
אלט̇אלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אתתנא אלי תגביה אלחכים עלי ד̇לך לאן פי טבענא כ̇לקא יסמי אלגירה̈ יהיג

---

1) בכ"י אנה.

2) ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לנום מכשישב במולדתו או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילהו מרעה בידי שמים והוא פחד פתאום ומרעה בידי אדם והוא שואת רשעים.

3) כ"י ב' סימא אד̇א.

4) ביאור: אמרו מבעליו ירצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

5) ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשם.

6) ביאור: לא התיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול אם רעך הוא שקט אצלך.

7) ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע לך רעך תחלה.

Digitized by Google

אד̇א נט̇ר אלי שי הו ממנוע מנה קד פעלה גירה פקצד אלגבי תסכינה בכשף עואקב אלאמר לה פקאל אל תקנא וגו' כי תועבת ה' וגו' מארת וגו'[1]):

34 אנה לידהי אלדהאה̈ ויעטי אלכ̇אשעין אלחט̇א[2]): 35 ואלחכמא ינחלון אלכראמה̈ ואלגהאל יעט̇ם הואנהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלתגזיל ואלתרתיב הו כקול אלערב אן אלקאצ̇י ט̇לם פלאנא וזור כתב פלאן וכד̇ב קול פלאן וליס מענאהם פי ד̇לך אן אלחאכם געל פלאנא יט̇לם ולא אן יזור ולא אן יכד̇ב ואנמא ירידון בגמיע ד̇לך אן אלחאכם נזל פלאנא מנזלה̈ אלט̇אלמין או אלכאד̇בין או אלצאדקין כד̇לך פי לגה̈ אבאינא יקולון ען אלקצ̇אה̈ והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ"ה א') יענון אנהם ירתבון כל ואחד פי מרתבתה וכד̇לך יקול אללה אני ה' פתיתי את הנביא ההוא (יחזקאל י"ד ט') אנמא יעני אנא אנזלה מנזלה̈ אלמכ̇דועין ומסלה̈ אלאבא למה תתענו ה' מדרכיך (ישעיה ס"ג י"ז) אנמא ירידון לא תחלנא מחל אלצ̇אלין ועלי מת̇ל ד̇לך קאל האהנא אם ללצים הוא יליץ אנה ירתב אלדהאה̈ פי מרתבתהם וכד̇לך אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אגמעין וליס פי ד̇לך שי מן אלגבר[4]).

ד

1 יאיהא אלבנין אסמעו אדב אלאבא ואצגו למערפה̈ אלפהם:
2 פאני קד אעט̇יתכם בת̇א גידא הי תוראתי לא תתרכוהא: 3 ואני
איצ̇א כנת מת̇לכם אבנא לאבי רכ̇צא וחידא לאמי: 4 פדלני וקאל לי
ידעם כלאמי קלבך אחרם וצאיאי תחי: 5 אקתן אלחכמה̈ ואלפהם[5])
לא תנס ולא תזל מן אקואל פאי: 6 לא תתרכהא פאנהא תחרסך
אחבבהא תחפט̇ך: 7 אול[6]) אלחכמה̈ הו אן תקתניהא פתציר תשתריהא
בכל מלכך[7]): 8 אכ̇לצהא תרפעך ותכרמך אד̇ תלאזמהא: 9 תצ̇ע[7]) עלי
ראסך לואא מן הואדה̈ ובתאג מן פכ̇ר תג̇נך:

הד̇ה אלאקואל יקצהא אלאב עלי ולדה ויקול לה תראני קד בלגת פי אלעלם

---

[1]) ביאור: יש בטבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו וכוון הנביא להשקיטה בגלותו אחרית הדבר.

[2]) כ"י א' אלחט̇.

[3]) עיין אמאנאת ד' קס"א–קס"ב והובא הפירוש במאירי.

[4]) ביאור: אמרו יליץ רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג בלשוננו כמו בלשון ערבי לוטר והצדיקו את הצדיק כלומר ישימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו פתיתי ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתה או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה או תועה.

[5]) כ"י ב' וג' ואשתרי אלפהם.

[6]) כ"י ג' אול מא תאמר בה.

[7]) כ"י ב' וג' מאלך.

[7]) כ"י א' תצנע.

Digitized by Google

הדה אלבלאגה אנמא כנת מתלך פי אויל אמרי ולקד כאן אבאי[1]) ישפקאן עלי לאני כנת ואחדהם ורקיק אלבדן ענדהם ומע דאך לם ישפקו עלי מן אדב כל כאן מן שחהם[2]) וירני ויאמר לי וגו'. וקולה אל תשכח ואל תט לא תנס סהוא ולא תמל מתעמדא. ומעני ראשית חכמה קנה חכמה הו אן אלאנסאן קד יכון לא יערף קדר אלחכמה ואלעדל מהמא לם יען בשי מנהמא פאדא הו אבתדי בשי יסיר לדא לה חת יותרהמא עלי גמיע אמלאכה לאנה יציר חיניד כמן לה ראס מאל יהרץ פי אלזיאדה עליה ונטיר הדא ינאל אלעבד פי אלטאעאת אדא עלם אן חסנאת קד חצלת לה אשתאק אלי אלזיאדה עליהא וענהא[3]) יקול אלעלמא שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב) ואיצא מצוה גוררת מצוה (שם). וקולה תתן לראשך לוית חן וגו' דכר אללוא ואלתאג יעני אלסאמע מנה אנך לו כנת מלכא לם יכן לתאגך ולואיך בהא ונור אלא באלחכמה כמא צרב מתלה פי גיר הדא אלמוצע וקאל טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן (קהלת ד' י"ג)[4]). פלמא תלי אלאב דלך עלי ולדה עטף אליה וקאל

10 אסמע יא בני אנת איצא וכד אקואלי תכתר לך סנו אלחיוה:
11 פאני קד דללתך עלי טריק אלחכמה ואסלכתך מסאלך אלאסתקאמה:
12 אמא פי סירך לא תציק כטאוך ואן חאצרת לם תעתר: 13 פתשדד
באלאדב לא תמל ענה ואחפט אלחכמה אנהא חיותך:

קולה בלכתך ואם תרוץ אשאר בה אלי נועי אלתדביר אללדין יחתאג אלמר אליהמא אחדהמא עאגל ואלאכר אגל בטי פקאל אן אלחכמה תערפכהמא חתי אן אردת אלסריע לם תעתר פיה פתהגם ותקתחם עלי אלאמור[5]). תם עאד אלי אלנהי ען סבל אלפאסקין פקאל

14 פי סביל אלפאסק לא תדכל ולא תסתרשדן בטריקהם:
15 אגדבה[6]) לא תמר פיה חד ענה[7]) וגז: 16 לאנהם לא ינאמון או
יסו וינפר נומהם אן לם יעתרו: 17 למא קד תגדו טעאם אלטלם וכמר
אלמטאלם ישרבון:

באלג פי אלנהי ען מכאלטה אלאשראר בסתה צרוב מן אלקול אלאול אל תבא

---

[1]) בכ"י אביי.

[2]) אפשר שצ"ל שאנהם.

[3]) בכ"י ומנהא.

[4]) ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל המדרגה הזאת מן החכמה לפי שלא נמנעו אבי מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד זרך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל תט במזיד. וראשית חכמה וכו' ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן להם היתרון על כל קניניו ויתאוה להוסיף עליהם. ואמרו לוית חן וכו' כלומר שאין בכתר המלך הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.

[5]) ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו יזהירהו שיעשה כמהו וישמע מצותיו. ואמר שהנהגת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורהו שתי התליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.

[6]) כ"י ב' פאתרכה כ"י ג' פאהתכה.

[7]) כ"י ב' וג' לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וגז מסרעא ועיין בביאורו.

Digitized by Google

לא תדכל דכולא תם אל תאשר לא תסתרשד ענה[1]) ולא תמל תם פרעהו אצרפה ען באלך ואעתקאדך תם אל תעבר בו מר אלטריק תם שטה מעליו תעמד אלחיאד ענה תם קאל ועבר והו מסרעא לילא תתדרג מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי האיש אשר לא הלך תם לא עמד תם לא ישב (תהלים א׳ א׳) פאן הו משי פמצירה אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יגלס. ואכבר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינשאהם דון אן ירתכבונהא נטיר אלחיואן אלדאער אלדי קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ״ג כ״ד) כדלך האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס דלך יפעל אלצאלחין לא ינאמון דון אן יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו׳ עד אמצא מקום לה׳ וגו׳ (תהלים קל״ב ד׳—ה׳) וכמא קד צאר אלטלם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא כדלך אלכיר ללצאלחין מסתדאמא כמא נאדתהם (אלחכמה) פקאלת לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳ ה׳)[2]):

18 וסביל אלצאלחין כספר אלנור כלמא מר אצי אלי תבאת אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה באלאפל לא יעלמון במאדא יעתרון:

מתל אלטאעה ואלצלאח באלנור לנוה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה לנגה אללה ליס יריד אן ינסתר בל יטהר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך יעקב (תהלים כ״ד ו׳) ואלפאסק בעכס דלך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ״ט ט״ו) ואלצלחא מראדהם אלתבאהי באעמאלהם לימתתלהא אלנאס ואלפאסק בעכס דלך יכאף טהור אלנאס עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ״ו ד׳). ואלאכר [לאן אלצאלחין] עמלהם עלי עדל תמאם ותרתיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור באתקאן ואלפאלמון עמלהם אלנאף ואלנמרסה כאלסאיר פי אלליל פהו יעתר ויתכבט. ואסתנאד ללצדיקים אלמתל אף מתלהם באלנור אלמתזיד אלדי הו מן אול אלצבאח אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום תם קטע אלמתל מן הנאלך ותרך אן ימתלה באלנור אלדי בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ולצצה[3]):

20 יא בני אצג לכלאמי ומיל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען עיניך אחפטהם דאכל קלבך: 22 פאנהם חיוה לואגדיהם ושפא לכל

---

[1]) נראה שצ״ל בה.

[2]) ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכון לשטות ממנה ושיעבור במהירות כדי שלא ירד ממדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמהם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא ינומו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

[3]) ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמותם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מתוקנים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בהפוך ויכשלו בהם כהולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום ההולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

Digitized by Google

אבדאנהם: 23 ומן כל מחתרס אחפט קלבך לאן מנה תכרג אלחיוה:
24 אזל ענך עסרה אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
חיאלך ומקלאתך תסתקים חדאך: 26 סקם מסלך קדמך וגמיע טרקך
תתבת: 27 לא תמילן ימנה ולא יסרה אזל קדמך מן אלשר:

ואד כאן פעל אלחכמה הו אלאמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח גמעהמא אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וקאל ען אלנהי מכל משמר נצר לבך וגו׳. ולמא כאן פעל אלאשראר הו כלאף דלך אעני פעל מא יקבח ותרך מא יצלח נהי ען דלך בנהיין אחדהמא עקשות פה והי אלעסרה אעני אמתנאע אלמר ממא יסאם פעלה ואלאכר לזות והו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד ענה. וכדלך אלתלתה פואסיק אלאכרי אעני עיניך וגו׳ פלס וגו׳ אל תט וגו׳ יומי אלי הדין אלגנסין[1]):

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרס אלמהמאת
ונטקך יחפט אלפהם: 3 לאן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא וחנכהא
אלין מן אלדהן: 4 ועאקבתהא מרה כאלעלקם והי חאדה כסיף די
פמין: 5 ורגלאהא ינזלאן אלמות[2]) וכטאהא תדעם אלתרי: 6 סביל
אלחיוה לא תסקם ואד אצטרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד׳ כ׳) לאנה וצף פיה אמרא ונהיא חאצר נפעהמא וקאל פי הדא לחכמתי לתבונתי לאנה וצף פיה אמרא חאצר אללדה גאיב אלתהלכה והו קולה כי נפת תטפנה וגו׳ ואחריתה וגו׳ פלדלך צדר בחכמה ותבונה יעני אלדי יוציה אן הדא אלקול אלדי אצפה לך ליס הו שי יקע עליה חסך אנמא הו שי תפהמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא יקע עלי להו וסרור ולכן עאקבתה[3]) תשבה ארבעה אשיא אחדהא יולם אלחאסה והו אלעלקם אד ימר אלדוק ואלתאני והו אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלגסם כקטע בעץ אלאעצא (מא יולם אלנסם)[4]) כצרבה סיף ואלתאלת אצעב מנהמא והו אלמות אד יפרק בין אלנפס ואלגסד ואלראבע אצעב מן אלגמיע והו אלתרי אד יבלי אלגסד ויפניה. וכאן קצדה בהדא אלמתל גמיע דואעי אלדניא אלתי תכדע אלאנסאן בלדתהא אלחאצרה אלא אנה ראי הדא אלמתל אחדהא פלאטבנא בה תם קאל ארח חיים וגו׳ יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תטנן אן פיה צרבא יוול אלי

[1]) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו׳ מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מכל משמר על מה שיזהר ממנו ונתן שתי תוזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מדת מי שימנע מלצאת ידי חובתו והשנית לזות פה והיא מדת העושה מה שנאסר עליו ובשלשה הפסוקים האחרונים רמז אל שני מינים האלו.

[2]) בכ״י ב׳ אלי אלמות.

[3]) בכ״י עאקבתהא.

[4]) שלש. מלות אלו יתרות ונראה ג״כ שצ״ל כצרבה.

ליר אר חיוה׳ ומא אוהמתך אנהא תעלם עאקבתה לא תצדקנהא פאנהא גיר עארפה׳
בה כמא קאל נעו מעגלתיה לא תדע[1]):

7 ואלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו מני ולא תזולו מן אקואל
פאי: 8 אבעד ענהא טריקך ולא תקרב מן באב ביתהא: 9 כילא תעטי
אכרין בהאך[2]) וסניך ללצ׳ראה׳: 10 כילא ישבעו אלאגנביון מן קואך
ותציר אכסאבך פי בית גריב: 11 ותנדם[3]) פי אכ׳רתך אד׳א פני לחמך
וגסמך: 12 ותקול יא להפאה[4]) כיף שנית אלאדב ורפץ׳ קלבי אלעט׳ה׳:
13 ולם אסמע קול דאליּ ולם אמ׳ל סמעי למעלמיּ: 14 ען קליל כנת
פי כל שר פי וסט אלג׳וק ואלג׳מאעה׳:

לקבה למן יוציה בקול בני ובנים למעאן. מנהא אן אלמקדם פי אלתעלם הו זמאן אלשבאב ליסתעמל ד׳לך פי טול אלעמר ואיצ׳א לאנהם מלתג׳ין אלי וציתה כמא אן אלולד מלתג׳י למונה׳ אביה לה ואיצ׳א לאנה ימחצ׳הם אלנצח כאלאב לולדה. ולם יען בקולה פן תתן וקולה פן ישבעו וגו׳ אן חיוה׳ אנסאן תציר אלי אכ׳ר ולא בהאוה לכן יכופה ויקול כילא תעטי בהאך לאכ׳ר פיטפיה וסניך לצ׳אר יקטעהא ויבתרהא ולא ישבע אלאגנביון מן קואך כאלגנימה׳ ואכסאבך פי בית גריב כאלנהב. וקד תג׳רי הד׳ה אלאפעאל עלי טאהרהא במא יסתחל אלסלאטין ואלעאמה׳ קתל אלפסאק ונהבהם ועלי כ׳פיהא במא יסלט אללה עליהם מן ד׳לך. תם וצף נדאמה׳ אלעאצי אלמארד ענד ד׳האב אללד׳את ובקא אלאוזאר כמא קאל בכלות בשרך ושארך פהו ינדם עלי מא עדם אלחכמה׳ ואמרת איך וגו׳ ועלי מא קאום אלואעט׳ין לה ולא שמעתי ועלי מא אחתמל אלעאר ואלפציחה׳ ומן אנה פי שי לה מעני דאים כמעט הייתי וגו׳. וקולה כמעט הו אן אלעאצי ירי כל מא[5]) ימר בה מן אלהתכה׳ ואלשהרה׳ קלילא פי הואה[6]):

---

[1]) ביאור: אמר במה שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפר בו צווי ואזהרה אשר תועלתם גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפר בו צווי שנעימותו גלויה והפסדו נסתר ואינו ניכר לחושים כי אם לחכמה ולתבונה ואת אחריתו דימה לארבעה דברים שכל אחד מהם קשה מן הקודם לו האחד הלענה מפני שטעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות המפריד בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המבלה את הגוף. והביא הזונה למשל על כל תענוגי העולם הזה לפי שהיא רעה מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באמרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים ולטובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

[2]) בכ״י א׳ יסאוך.

[3]) תרגם ונהמת כמו ונחמת ובכ״י ב׳ וג׳ תגתם.

[4]) כ״י א׳ אלספאהה׳.

[5]) בכ״י כלאמא.

[6]) ביאור: כינה את שומעיו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגו׳ אין ענינו כמשמעו אלא שהיא הפחדה פן יאבדו זרים את כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קניניך כבזה ושלל. ולפעמים אנחנו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם ממיתים את הנואפים ותופשים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט וגו׳ ירצה בו תבליטוני בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט בעיני מן רוב תאותי.

Digitized by Google

16 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
כארגא ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך ולים ללאגנביין
מעך: .18 ויכון נביעך מבארכא ואפרח בזוגה צבאיך: 19 ואלאילה
דאת אלמחבה ואלועלה דאת אלהואדה תדיאהא ירויאנך פי כל וקת
ובחבהא תמהג[1]) דאימא: 20 ולא[2]) תמהג יא בני באגנביה ותלזם
חגר גריבה:

הדה אלפואסיק תעבר אולא עלי טאהרהא פי אלזוגה אלמטהרה אלמקדסה לבעלהא אלתי הי לה כאצה ואדא הו אקבל עליהא סרה אללה בהא וגעל ולדה מבארכא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומתלה[א] באלאילה ואלועלה לאן האתין בהימתאן מן אלחלאל ואיצא לחסנהמא ואיצא לאסתטראפהמא ואיצא לסרעתהמא פי אלחצאר. וקד יפסר איצא עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמיה אלדין הם מן אלאמה אלמכתארה לאנהם מתלו בנביע אלמא ומגראה אד יקול מקור חיים פי צדיק וגו' (משלי י' י״א) תורת חכם מקור חיים וגו' (שם י״ג י״ד) וקאל נחל נובע מקור חכמה (שם י״ח ד'). פקאל אנך אדא שרבת אלעלם אולא מן מעלמיך קוית בה חתי תנבסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו' ותגשי עלומא תנסב אליך כאצה יהיו לך וגו' ויתברך בך ולדך ותסר פי שיכוכתך במא ענית ותכון אלחכמה אלממתלה באלאילה ואלועלה לכלאל וצפנאהא תמדך[3]) דאימא[4]):

21 אן חיאל עיני אללה טרק אלמר וגמיע מסאלכה יסקמהא:
22 ודנוב אלפאסק תעלקה ובחבאל כמיתה ידעם צבאמה: 23 פהו
ימות בגיר אדב ובכתרה גהלה יגלט:

הדא אשד אלתכויף אדא חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפט עליה גמיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו' חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא יקול קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (אבות פ״ב מ״א). וקולה עונותיו נטיר מא נאל שמשון מן חית אחב ומא נאל אבימלך מן בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהביה (יחזקאל כ״ג ט') וקאל פי דלך אנמע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י״ג ו') וכדלך אלצאלחון ינאלון כירא מן אלצלאח אלדי אחבוה כמא קאל אהבו את ה' (תהלים ל״א כ״ד)[5]).

---

[1]) בכ״י ב' וג' תסתו (מלשון שגגה). — [2]) בכ״י ב' לם.

[3]) בכ״י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה תזאת תסרך.

[4]) ביאור: אלו הפסוקים לפי פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בה השם את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקורך ר״ל בנך. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותהגה בלימודך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר מתוך דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך בך בנך ותשמח בזקנותך במה שיגעת בו ואז תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריהם שהקדמנו.

[5]) ביאור: אמרו ונכח ר״ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו' ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקרה לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

Digitized by Google

ו

1 יא בני אן אנת צ̇מנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
פי דלך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כלה
יא בני ואנג[1]) אד קד חצלת פי כף צאחבך אדהב תמחל[2]) וארגבה:
4 לא תעט עיניך אלסנה ולא מקלתיך אלנום: 5 תכלץ כאלטבי מן
אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צ̇רף אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאפעאל אלאכ̇תיאריה אלתי יבתדיהא אלאנסאן פילזמהא נפסה ת̇ם יצ̇ר מנהא פיחאול פסכ̇הא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפרץ̇ אללאזם לא בד לך מן אלופא בהא ודלך[3]) כאלצ̇מאן אלדי תצ̇מנה לאליך אלמומן באלקול או לם תצ̇מנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתגאר מן אלמצאפחה או דפע כ̇אתם או מא אשבה דלך לקולה תקעת כפיך פכיף דפע אלנעל אלדי כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיח מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד׳ ז׳) פכיף אלקניך[4]) אלדי את̇פק עליה אלמתקדמון מן בעד דלך והו אגל מן כל לבאס אד הו תדכרה אלוצאיא. ת̇ם באלג פי אלקול ולו לם יכן אלמצ̇מון לה מומנא אלא גריבא לם יגז לך אלרגוע עמא צ̇מנת לה לקולה לזר פכיף מן אנדר נדרא ללה עז וגל ואוכד מנה מן חלף ליקים פרצ̇א ואוכד מנהמא מן חלף אלא יאתי מעציה. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמוטא אנה פימא בין האלין צעבתין אדא סאלתה אלחכאם הל צ̇מנת אם לא אן הו קאל לא כדב ונחד ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אכ̇ד באלתמאס ענה ופיה יקול נלכדת פאלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו׳ ולא ינאטרה פאנה אן כ̇אצמה חצל פי יד כ̇צמה כמא קאל כי באת וגו׳. פסרת התרפס תמחלא[5]) לאנהמא לפט̇תאן מפרדתאן הדה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסף (תהלים ס״ח ל״א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ׳ ה׳) וכדלך ורהבם עמל ואון (שם צ׳ י׳)[6]). ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלדי יכן עליה דין לא ינבג̇י לה אן ינאם מטמאנא או יקציה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה׳ אם אבוא באהל ביתי (שם קל״ב ב׳ ג׳) ואצעב מנהמא מן לרבה עליה מטאלבה במעאץ̇ אקתרפהא קאל פיהא יגעתי באנחתי וגו׳ (שם ו׳ ז׳). ת̇ם נבה אלנאטקין עלי אלתכלץ מן מראודהם[7]) ואלתלאפי מא קד לזמהם

1) בכ״י ב׳ ת׳ אנג בהא.

2) כ״י ב׳ תמאהל כ״י ג׳ תמהל.

3) בכ״י כדלך.

4) נראה שחסרה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלבושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.

5) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס״ח ל״א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ד׳ ד׳).

6) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

7) בכ״י מאורדהם.

Digitized by Google

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחד׳ר אברא אצטיארה ווהוקה כמא קאל הגצל פמן אלנאס מן לא יחד׳ר אן יפלג׳ עליה לצמה פהו אסי חאל מן אלבהאים ולסנא נריד אן יפלג עליה בחילה׳ או בגרבה׳ בל ינצפה ויעמל באלקסט חתי לא תבקא עליה תג׳ה׳. וצל אלחכים בהד׳א אעתבארא אכ׳ר מן הואם אלארץ׳ אלתי הי אדני מן אלטאיר ואלוחש פקאל[1])

6 אמץ׳ אלי אלנמלה׳ יא כסלאן אנט׳ר אלי טרקהא ותחכ̅ם:
7 אלתי ליס להא מדבר ולא עריף׳ ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט׳
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנג׳גע מתי תסתיקט׳ מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה׳ ואלנום ולזום
אלידין ללאצ׳טגאע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוזך כרג׳ל ד׳י תרס:

צ׳רב הד׳א אלמת׳ל ללכסלאן אלד׳י יעג׳ז ען אלתכסב וקאל לה הוד׳א אלנמל וכ׳ד׳לך אלנחל בטבעהם בגיר תמייז יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פכיף אנת יא מן לה אלנטק ואלחכמה׳. ואעתבאר אכ׳ר אנהם יג׳תמעון בגיר ראיס פאנתם יא נאס לא תתפרקו ולכם אלרוסא לד׳לך קאל אשר אין לה וגו׳. וקולה לה עד מתי יגבהה קאילא אעלם אן אלנום תתלוה יקט׳ה׳ פמא עסאך צאנעא ענדהא פי ג׳ראיך ולעלך תתכל עלי מאל לך מג׳מועא אעלם אנך ליס תדמן עלי ד׳לך אלא אפתקרת עלי סרעה׳ ולד׳לך שבה אלפקר באלרג׳ל אלסיאר ובמן מעה תרס פהו ליס יכ׳אף אחדא פיתלבת׳ פי ספרה בל יסרע. ואסתגהאץ׳ אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין ג׳מיעא מן אמר אלדניא ואמר אלאכ׳רה׳ פיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה׳ אלאכ׳רה׳ יעני אלמקצר ען אלטאעה׳ אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תגפל מא כנת חתי קד דני אג׳לך כרג׳ל סאיר ומעה סלאח פלים יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חיניד׳ וכמא יקול ומה אעשה כי יקום אל וגו׳ (איוב ל״א י״ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י׳ ג׳) ומא שאכל ד׳לך מן תחד׳יר אלמות[2]):

12 אלאנסאן אלפאג׳ר ד׳ו ג׳ל יסיר פי עסרה׳ אלקול: 13 גאמז
בעיניה ראכל ברג׳ליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתערץ׳

---

[1]) ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לחטאת ואומר: אם ערב לישראל באמרי פיו או בתקיעת כף כמנהג התגרים ואין צריך לומר אם קיים דבריו בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב לנכרי וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירה. ואמרו נוקשת ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו נלכדת שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע וטעם ורהב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים את נפשם כדי שלא יפלו ביד הציידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר

[2]) ביאור: העיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים והדבורים אשר יכינו בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכו׳ ר״ל שהם יעשו את צרכם יחדיו אף על פי שאין להם מנהיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפרד איש מאחיו ואמרו עד מתי ר״ל אם תישן הרבה מה תעשה למזונך כאשר תיקץ ואל תבטח בממון שאספת כבר לפי שבמהרה יבוא רישך. ואמרו אוש מגן ר״ל ההולך מהר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נופל גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מהרה מותו ולא ידע.

Digitized by Google

אלשר פי כל וקת וינשי אלצגאיב: 15 לדלך יאתיה תעסה גפלה
וינכסר בגתה ולא שפא לה:

הדה אלסבע[1]) כלאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחדר מנהא והי אבואב ודרג וספאתיח ללסבע אלתואני אלתי תליהא אולהא אלגל והי אלסכרה אלסו כמא קאל און יחשב על משכבו. (תהלים ל״ו ה׳) תם עקשות פה והי עסרה אלאגאבה ליס סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצע מסתחקהא וכדלך לא. תם קרץ בעיניו הדה אשכאל אלאמור אלסריה כאנת עלי ריבה או מטלמה יתגאמז פיה[א] באלעינין אן אמכן דלך ואלא רכל באלרגלין ואלא אשאר באלאצאבע עלי קדר אלאמכאן וקד נהי אללה ען גמיע דלך וקרנה באלנור אד קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ״ח ט׳) לאנה לו כאן לכיר לאעלן. תם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט ליס יעני אתמאמהא כל אלתקלב. תם חרש רע בכל עת יקצד מן ליס לה מעה עמל פיטלב שרה. תם מדינים ישלח ינשי אלצגאיב אמא בכדב או בצדק וקד עלמת מן דואג וגירה אנה מע צדקהם נזל עליהם אלעקאב אד קצדו בדלך איקאע אלצגאיב ואלכצאים. ווצף מן נזא מן פעל דלך אן תעסה יאתיה בגתה כמא נמז ואשאר וצרב בין אלנאס והם גאפלון אד קאל האהנא פתע ישבר ושרח דלך ישעיהו וקאל כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל׳ י״ד) וביאן הדא אלמתל כתלמה מן סור מדינה תקע עלי אני פכאר פכיף יכון חאלה והל תבקי לה באקיה[2]). ואתבע הדה אלסבע אלתי מן דקאיק אלכטא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הדה ותעטיך אלמאדה עליהא והו קולה

16 סתה ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרההה: 17 עינאן
רפיעתאן ולסאן מבטלה וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתעריץ אפכאר
אלגל ורגלאן מסרעתאן אלחצאר ללשר: 19 ואלתפוה באלכדב הו
שהאדה זור ואנשא אלצגב בין אלאצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה כלהא והו לשון שקר ודלך אן עינים רמות הו אלעגב ואלצלף ולא יתהיא דלך [אלא] באלכדב אן יקול אלאנסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלאח ממא ליס להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) והו כאדב פי דלך וספך אלדם איצא באלכדב

---

[1]) אם תחשוב שלש תרמיזות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בליעל שהוא נגד שש העברות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות התמורות.

[2]) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיזכיר אחר כך. ואמרו איש און התחשב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורץ וכו׳ שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לטוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפוכות שהוא עושה תגאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואג האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בליעל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

כמא בעת יואב ורא אבנר עלי לסאן דויד פרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב׳ ג׳ כ״ו) ואלכדב איצא מארה ללגל ואלליאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ״ה י׳) תם קאל און ועמל בקרבה (שם י״א) וכמא כדב גחזי. והו מארה ללמסארעה אלמעאצי וכמא כדב אמנון וקאל אנה מריץ ולם יכן עלילא אד קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב׳ י״ג ב׳). והו ינבוע שהאדה אלזור וכמא פעלת איזבל בנבות היזרעאלי והוא אצל ללתצריב ואנשא אלצגב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקול עלי עמוס מא לם יקל ליצרב בינה ובין ירבעם בן יואש (עמוס ז׳ י׳). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתה גמיעא בל לא תלתאם אלא בה[1]:

20 אחפט יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדרהמא[2]:
21 ואעקדהא עלי קלבך דאימא ותזין בהא עלי גבבך: 22 פאנהא
תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתך פי יקטתך: 23 לאן
אלוציה סראג ואלתוראה נור וטריק אלחיוה הי עטאת אלאדב:

נטאם כלאם נצר בני כנטאם כלאם שמע בני (משלי א׳ ח׳). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל״א ל״ז) פגעלתה זינא[3]. וקולה בהתהלכך יפסר עלי אלדניא פקט אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תלאת אחואל אמא נום או מקאם או טען ואלחכמה פי גמיעהא תחפטה יעלם בהא כיף יסיר ואין ינאם וחית יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאכרה גמיעא פיכון איטאוה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצרף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשגאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדי יקאל פיהא אבדא וישכב עם אבותיו (מלכים א׳ י״ד כ׳) ובקול והקיצות אלי אלאכרה יום אלבעת אלדי יקול פיה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) פקד נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא וראחתה פי קברה מן אלים אלעדאב ופי אלאכרה אחיתה מע אלצאלחין. תם שבה וציה אלאב לולדה בצו אלסראג ותוראה אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלאעטם דלך לונה מנהא אן אלסראג יטפא עלי סרעה ונור אלשמס לא יפנא אלא מע אלעאלם כדלך אלאב יפנא ואלתוראה לא תפנא ואיצא פאן אלסראג למן הו פי מנזלה כאצה כדלך אלאב לולדה כאצה ואלנור לגמיע אלכלק כדלך אלתוראה להם אגמעין ואיצא לאן אלסראג יחתאג [אלי] מראעאה ולטף כדלך אלאב יחתאג [אלי] בר וכראמה ורפק ואלנור עאם דאים ואלתוראה מתלה והדא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה אלאבא פלולאהם לם תערף אלתוראה וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו׳ (דברים ל״ב ז׳[4]):

---

[1]) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתגאה מתגאה במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם הוכר שקר והורג כמו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משקר וחומס כמו שרימה גיחזי את נעמן והמסתר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונבות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

[2]) בכ״י ב׳ ת׳ אחפט. . . אביך ולא תדר דלאלה אמך (ועיין למעלה א׳ ח׳).

[3]) בכ״י זיא.

[4]) אמרו נצור וכו׳ סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי וגו׳ ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

24 יחפטך מן אמראה סו ומן לין לסאן אלגריבה: 25 לא תתמן
חסנהא פי קלבך ולא תאכ֗דך במקלתיהא: 26 פאנה יםן אלזאני אנה
קד נאל אלאמראה[1]) אלזאניה פי זאד[2]) רגיף כ֗בז והי פאנמא תצטאד
אלנפס אלעזיזה:

צדרת פקלת יחפטך לאן אלמקדמין גמאעה מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זנה אלרגל אלסיה אלתי לא תחפט נפסהא[3]) ולא חיצהא ולא דינהא פקד יגב אלתחפט מנהא באלתסריח להא. תם דכר אלגריבה בעד דלך מחצנה כאנת אם עאזבה לקולה זונה ואשת איש. ופי נהיה אל תחמד יפיה תקע לפטה יפי לכמסה מעאן אסתחסאן אלצורה ואלקאמה כמא קאל יפת תאר ויפה מראה (בראשית ל״ט ט׳) ואלאלחאט כמא קאל יפה עינים (שמואל א׳ ט״ז י״ב) ואלצות כמא קאל בשיר עגבים יפה קול (יחזקאל ל״ג ל״ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל וגו׳ ובגלחו את ראשו (שמואל ב׳ י״ד כ״ה). ולקולה כי בעד אשה זונה תלאתה מעאן אלאול אן אלגאהל יטן אנה נאל אלזאניה באכלה מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא באעז מא עליה והו נפסה ואלתאני אנה יתוהם אן מקאמהא רגיף כ֗בז יגתדיה ליסד גועה וליס עליה פיה אתם ולא יעלם אן פעלהא בצ֗ד פעל אלרגיף אן אלרגיף ימסך אלנפס והי תהלכהא ואלתאלת לעלה יחסב אן כפארה פעלה דאך ואצלאחה ברגיף מן כ֗בז והו גאפל אד ליס קצ֗אוה אלא נפסה אלעסרה[5]):

27 הל יחתו[6]) אלמר נארא פי חגרה ולא תחתרק אתואבה:
28 או ימשי עלי אלגמר ולא תנכוי רגלאה: 29 כ֗דאך מן יאתי זוגה
צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלכך ותצילהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאהו לתחיית המתים והוא אמרו בהקיצותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד והנר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבדו והתורה לכל הבריות והנר צריך הכנה והטבה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכללו וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא תודע התורה.

[1]) בכ״י א׳ יטן אן זאד אלאמראה.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ וזאדה.

[3]) אולי צ״ל נפאסהא.

[4]) דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלה כאן.

[5]) ביאור: אמרו אשת רע ר״ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ומלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגו׳ שלשה ענינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נותן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזונות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא הממיתהו והשלישי שיחשוב שיהיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

[6]) בשלושת כ״י הוא בלא נקודה וכן לסמה כ״ח כ״ב ובתרגמו לישעיה ל׳ י״ד אבל בגליון השרשים ליונה אבן גנאח הוא נקוד.

וצׄע מת̇לין ורכב עליהמא פעלין. אלמת̇ל אלאול פפו אלנאר פי אלת̇וב ולא תצל אלי אלגסם פאן אלת̇וב יחתרק לא אלגסם כד̇לך כל הנגע בה ד̇לך אלדאני מן אמראה̈ צאחבה בולע לא בנשיאן לא יברז מן עקאב מא. ואלת̇אני אלמשי עלי אלגמר אלד̇י יצל בה אלאלם אלי אלגסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה והו אלאת̇יהא אלד̇י לא כ̇לאץ להׂ מן נאר גהנם[1] :

30 לא יזר באלסארק אד̇א הו סרק פאנה רבמא[2] כאן ד̇לך לישבע
נפסה מן גוע: 31 ואד̇א וגד קד יגרם כת̇ירא או גמיע מאלה יעטיה
פיתכ̇לץ[3]: 32 מת̇ל נאכח[4] אמראה̈ אלנאקץ אלעקל מהלך נפסה הו
יפעל ד̇לך: 33 אלבלא ואלהואן יג̇דהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחיר כת̇יר מן אלנאס פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזרא באלסארק ת̇ם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. פאקול כמא נצצת אן אלחכים לם יקל לא יזר באלסארק ויסכת בל קאל לא יבוזו לגנב מת̇ל נאף אשה יעני אן הד̇ה מציבתאן אלזנא ואלסרק ובליה̈ אלזאני אצעב מן אלסארק והד̇א כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מת̇ל אלזאני. ותפסיר שבעתים כת̇יר וליס הו סבעה̈ ואחדה̈ ולא סבעתין וכד̇לך כת̇יר מן אלאעדאד אלנבריה̈ פי אלמקרא מת̇ל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט הד̇א אלכתאב ות̇ם אלסבעה̈ אליהא אד̇ הי משהורה̈ פי אכת̇ר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה̈ אלסארק פיהמא אכ̇ף מן אלזאני אלאולי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימכן מדאפעתהא כמדאפעה̈ שהוה̈ אלתלקיח ואלאכ̇רי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כת̇ירא או גמיע מאלה באלכ̇תיארה הו פיתכ̇לץ ענד אללה וענד אלנאס ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלאח מא אפסדה כמא קאל וחרפתו לא תמחה[5]. ובעד תצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלכ̇סה̈ ואלרד̇אלה̈ וצף מא ינאלה פי אלאכ̇רה̈ פקאל

34 אן אלעקאב בחמיה̈ אלרג̇ל ולא ישפק פי יום אלנקמה̈: 35 לא
ישפע פיה̈ כל דיה̈ ולא ישא אן כת̇ר אלרשא:

פרצׄע אלחכים עקאב אלפאסק מת̇אלא לגמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מכ̇לץ

---

[1]) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשיל החומד אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוטל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוה גופו ולא ימלט מאש של גיהנם. — [2]) בכ״י א׳ לאנה אנמא.

[3]) הגאון הוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ סאפח.

[5]) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעת הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לפי שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיין למטה כ״ד ט״ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאותו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל הונו והנואף אי אפשר לו להיטיב את אשר הרע.

Digitized by Google

להם מן נאר נהנם ולא דיה ולא שפאעה וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך (איוב ל״ו י״ח):

ז

1 יא בני אחרס אקואלי וצאיאי תד׳כרהא ענדך: 2 אחפטהא
תחיא בהא ותוראתי כגנין עינך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא
עלי לוח קלבך: 4 קל ללחכמה אנת אכתי ואדע אלפהם מערפה:

פי קולה תצפן יוצ׳ח אן אלעלם הו אלכנז אלשריף ואלד׳כאיר אלפאצ׳לה אלארב. ולקד נ״ר אלמתל פי חפט אלארב ואלעלם אד׳ קאל כאישון עינך אד׳ לא שי ענד אלאנסאן אעז מן חדקתה בל[2]) מוצע מכ׳רג אלרוח אלבאצר וכד׳לך יעז אללה מן יעזהמא אד׳ קאל יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל״ב י׳) ויבד׳ל מג׳רביהמא כמא קאל כל הנגע בכם נגע בבת עינו (זכריה ב׳ י״ב). ומתל מראעאתהא בארבעה אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא יצנע אלנאס אלתד׳כרה לאסבאב להם פי אצאבעהם תם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר אלד׳י יט׳הר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאלת ואלקראבאת אלד׳י לא יקדר אלמר עלי אלאנתפי מנהם אד׳ מע כונה לזמתה אנסאבהם תם באלמערפה ואלצדיק אלד׳י הו סאכן דאכ׳ל אלקלב ולא יזול שפעה פמתבא מן נ׳על הד׳ה אלארבעה אשיא ללחכמה פאנה לא ימיל אלי ג׳מא ורֹאק מן בעץ׳[3]):

5 יחפטוך[4]) מן אמרה אג׳נביה ומן גריבה קד לינת אקואלהא:
6 פאני בינמא אטלע פי כוה מן מנזלי ואתשרף מן אלמשכאה[5]) 7 ראית
מן אלגפל ותפהמת מן אלבנין בחדת נאקץ אלעקל: 8 מאר פי
אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנזלהא יכמו[7]): 9 פי גלס מן עשיה
וענד תג׳נן אלליל ואלאפל: 10 פאד׳א באמראה תלקאה פי היה זאניה
באלבה[8]) אלקלוב: 11 האימה הי וחאילה ופי מנזלהא מא יסכן

[1]) ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן עונשו בעולם הבא והוא משל לכל עוברי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

[2]) אפשר שצ״ל כל הו.

[3]) אלו שלש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחד מן החטאים הוא הזנות הנזכרת בפסוקים הבאים.

[4]) ביאור: באמרו תצפן יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצבעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרובים שאין יכול לכחש ביחוסם מיום היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבזה יסור מן החטא.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ ינג׳יאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך.

[6]) אלו שלש מלות חסרות בכ״י א׳ ובמקומן נמצא עלי ען.

[7]) בכ״י א׳ יכמר.

[8]) בכ״י ב׳ סאלבה.

קדמאהא: 12 פמרה פי אלסוק ומרה פי אלרחאב וענד כל זאויה
תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת וגההא פקאלת לה: 14 ללה
עלי דבאיח סלאמה ואליום אפי בנדורי: 15 עלי מא כרגת תלקאך
ותלבת וגהך פוגדתך: 16 וקד נגדת סרירי נגודא ואראיכא מן חשו
מצר: 17 ובכרת מצגעי במסך ועגבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאב: 19 אן אלרגל ליס
פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכד מעה כיסה פלים
יגי אלי יום אלאצחי[1]: 21 פמילתה מן כתרה בתהא ודחת בה בליאנה
נמקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כתור ידכל אלי מקצב
וכעאכס[2] אלי אדב אלגהאל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
כסרעה טיר אלי פך ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצע אמתאלא ילפט בהא עלי מכרג חאדתה חדתת ואנמא דלך שי ראה באלחכמה פעלי הדא קאל כי בחלון ביתי. פפי פי דרג הדא אלמתל מעאניא כתירה מן קבח אלפגור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא אמען פי אלקצה אתי בקול אחד מן אלאכר פמן הדה אלקבאיח מא אנכרהא עלי אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרגאל ומנהא עלי אלגמיע. קולה כי בחלון ביתי וגו' הדא אול הואנהם [ה]ו אשראף[3] אלנאס עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא בפתאים אבינה וגו' פפי פיה מא יתפרסהם אלנאס ויקולון אתרי הדא פלאן והל הדה פלאנה. וקולה עבר בשוק וגו' דרג פיה אלכטר ואלתמשי ואלתערץ. ופי בנשף בערב וגו' קבח הדה אלשוון[4] אד לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלטלמאת. ופי דרג והנה אשה וגו' סמאגה אשכאל אלפאסקה אלדאעיה אליהא. ותחת המיה היא וגו' תדכיר[5] סמאגתהא באנה לא ירויהא שי. ופי מאהר פעם בחוץ וגו' אלתנביה עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצח פי והחזיקה בו וגו' קביח מא תתכלם באלמנכר עלאניה בגיר אכני כמא תקול מרה פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל״ט ז׳) מתל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגו' עלי מא יחלף אלמנאן באסמא אללה גל גלאלה ותקדס ויתעאהדון בהא עלי מעאציהם ומע דלך לא ידכרונה פירגעון. ופי קולהא על כן וגו' תקול אנמא אנא כמלה[6] לך בל תוהמה אן אלדניא כלהא לה מעהא ולמא כאנת מלאד אלנאס הי מא וקעת עליהא אלמלמסה תאם אעני אלבצר אלסמע ואלמשם ואלדוק ואללמס גמעת למסתהא פי תרתיבהא הדא פאמא אלמטעם פאומת אליה באלזבחים ואלנטר אשארת אליה ברויא ונהדא אד קאלת יצאתי

---

[1] הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ״א ד׳ ואפשר שלפי דעתו כסה נגזר מלשון נכס בארמית.

[2] הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הגמל בחבל ולפי הביאור נראה שענין עוכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

[3] בכ״י ואסראף.

[4] בכ״י אלשין.

[5] כ״י תדביר.

[6] בכ״י כמלא.

לקראתך ואסה אללמס מן לון אלמהאד ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו' וטיב אלראיח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע דאך הודא יקרע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אנתמע לך[1]) הדה אלכמסה תמם דלך בלדה סאדסה לכה נרוה וג' תם תבסט לה אלאמל אד תקול לה עד הבקר ותומן כופה בקולהא כי אין האיש בביתו וגו' ותקול לעלך תטן אנה סרור מנקטע קד מצי אלצאחב אלי ספר טויל פהי לא מחאלה תמילה בדלך פאלמנפל ענד סמאעה הדא אלכלאם או אכתר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלתור לידבח ולעלה אן ידארא בשי מן קת או בססח ונהה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלנהאל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פינתר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר ינתר באלתגמה פיקע פי אלפך או במא שאכל דלך ואנמא כצץ אלכבד לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמרה][2]) פי גמיע אלבדן. פגמע אלתכים הדה אלפואחש אלמנכרה פחדר מנהא ואנמא תקדם בהא אלינא לאן אלמר אדא לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הדה אלקצה פי נרוראת אלדניא אלמסתלה באשה זונה ומעני נער חסר לב לאנה לא ינתר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמגרבין אלדין מצו מן קבלה חתי אחתאג אן יגרבהא הו בנפסה ויזמי בקולה בנשף אלי הדה אלדאר אלתי אלנהאל פיהא פי חירה ופלאם וקולה ען אלדניא המיה היא וגו' פעם בחוץ וגו' יעני בה תקלבהא ואנהא לא תתבת עלי חאל מרה פרח ומרה חזן מרה לראובן ומרה לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלתמאניה ועשרין קולא (קהלת ג' ב') וכמא תגוי אלפאסקה ללרגל באללמסה תואם כדלך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניה מן זונהא כדלך יויסה אללאמר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ"ב י"ג) וכאלדין קאלו לא ייטיב ה' ולא ירע (צפניה א' י"ב) פלא יזאל אלנריר לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבץ כאלטאיר פי אלפך או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט' י"ב) פאנמא אלחדר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה לנא עלי טאהרה ועלי באטנה[3]):

---

[1]) בכ"י לה.

[2]) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

[3]) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לענינים רבים מן הזונות ומשאר הפשעים וכגנת בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו' יורה על תהלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונים. ואמרו וארא וגו' ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו' ר"ל שהנער הולך הלוך ושוב. ואמרו בנשף וכו' ר"ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו והנה אשה ירצה בו שמנהגי זאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו' ר"ל שלא תרוה לעולם את צמאה. ואמרו פעם בחוץ וגו' ר"ל שאין לה מנוחה. ואמרו והחזיקה בו וגו' ר"ל שמדברת בפירוש בלא רמיזה כמו שאומרת אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו זבחי שלמים רוצה בו שהזדים נשאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם אוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו' היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחהו באמרה זבחי וכו' והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכו' זה חוש המשוש ונפתי וכו' זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד להשלים את התענוגים בענג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרה עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין האיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום הכסת. ובדברים כאלה וביותר מהן

Digitized by Google

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואטיעו ואצגו[1] לאקואל
פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא
אוקעת צרעי כתירין וקתלאהא עטימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללתרי
מורדה אלי כדור אלמות:

אמא עלי אלטאהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כתירא ניל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו׳ ב׳) ואהל סדום לחאל משכב זכר אד קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י״ט ה׳) ולוט[2]) וזמרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלכין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריה שכם אגמעין הדא ממא דוּן לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכתר ואכתר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלכת אלקרון אלאולי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדהרהא כמא קאל (יקול) הארח עולם תשמור אשר דרכו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ״ב ט״ו ט״ז[3]) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקוּ אלעצא[4]) וארוּעו אלרבוביה כיף אורד אללה עליהם עדאבא אלימא ונעלהם עברה ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריה אלאחזאב מן אלאולין ומא לם נדכרה ולם נערפה פאכתר עדדא[5]):

ח

1 אלא אן אלחכמה תנאדי ודאת אלפהם תעלם צותהא: 2 פי
רוום אלארפאע[6]) עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבה: 3 ומכאן אלאבואב
וענד אלסקוף ופי מדאכל אלפתוח תרן: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

המתו בלי ספק והוא ישמע לדבריה והולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור הטובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את הצילים ולהביאם אל המלחמה או לקטפון ונתעה והחץ יבוא בבשרו או כצפור המסתרת לאכול התטים אשר בפח ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ ממית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמז אל העולם הזה המלא מבוכה וחושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכו׳ פעם וכו׳ ירצה בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שמנה קהלת כ״ח עתים שונים. וכמו שמפתה הזונה את הנער בחמשת התושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בהם וכמו שהיא משכחת את המאוף את בעלה כן משכיח יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפח ויש תועלת בדברי הנביא על דרך נגלה ועל דרך נסתר.

[1]) בכ״י ג׳ חסר.

[2]) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

[3]) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 16.

[4]) תרגומו שברו את המטות וטעמו המרו את פי השם.

[5]) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיוצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שידעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נכרתו מפני תאותם לחיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

[6]) בכ״י ב׳ אליפאע.

Digitized by Google

אלרגאל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמו יא גפל אלנהצה ויא
גהאל אפהמו קלובכם: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרס אלחק ושפתי תכרה אלטלם: 8 וגמיע
אקואל פאי בצדק ליס פיהא מנפתל ולא עסר: 9 כלהא צואב ללפהם
וסהלה לואגדי אלמערפה: 10 כדו אדבי לא אלורק ואלמערפה כיר מן
אלקראצה: 11 ואלחכמה כיר אלגואהר וכל אלמראדאת לא תסאויהא:

קולה אולא בראש מרמים תם קאל ליד שערים יעני[1]) בדלך אן אלחכמה יראהא מאלבהא אולא בעידה ענה כאנהא פי מנאטר רפיעה פאדא הו עני בהא סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצוע עלי אלארץ בין ידיה וקד קאל אללה תברך ותעאלי לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל׳ י״א) וקאל שלמה אנהא בעידה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז׳ כ״ג). וליס תתנאקץ אלקולאן לאנהא מן גיר ענאיה כאנהא בעידה פאדא עני בהא תבינת אנהא קריבה כמא קאל כי קרוב אליך הדבר מאד וגו׳ (דברים ל׳ י״ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה וכלאמהא[2]) אלמדגמס אלדי לא יריד קאילה אן ינתקד עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה אלתי אנמא גרצהא ונאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יזדאד פיה רגבה אד יטהר גוהרה פלדלך תגאדי שמעו כי נגידים וגו׳ כי אמת יהגה וגו׳ בצדק וגו׳. וקד צדקת אלחכמה [אן] כל מעאניהא טאהרה וגיר ורשד וצלאח ופלאח ונגאה וסכינה וחט וכר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצל ואלגלאל ועאדת אלי שרח כי טוב סחרה אלמתקדם אן ליס מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מראדהא אן תבדל ענאיה תכסב אלמאל באלענאיה בתעלמהא הו ואלוקוף עלידהא ועלי מא תאמר בה. פעמדת אלי שין אלגואהר והי אעז אלמאל תם אלאמר אלגאמע והו כל חפצים[3]):

12 אנא אלחכמה אסכן אלנהצה ואלמערפה אגד אלמהמאת:
13 ואד תקוי אללה שנאה אלשר פאלהזו ואלאקתדאר וטרק אלסו
וקול אלתקלב שנית דלך: 14 לי אלמשורה ואלפקה אנא אלפהם לי
אלגברוה: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוזרא תרסם אלעדל: 16 ובי תרום
אלרוסא ואלנבל וגמיע קצאה אלארץ[4]): 17 אנא מחבי אחאב ומאלבי

---

[1]) בכ״י אעני.

[2]) בכ״י כלאמהא.

[3]) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כזב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שהיא רוצה בבחינתם לפי שהמעיין בהם יכיר את מהותה שכל ענינית טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרה החכמה לבאר כי טוב סחרה האמור למעלה (ג׳ ט״ז) שאין טעמה שתנשא ונותן בחכמה ירבה הונו אלא שהיגיעה לקנות חכמה טובה מהיגיעה לקנות ממון והזכיר שני דברים הפנינים שהם יקרים מאד וכל החפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו׳ ביד שערים וכו׳ ר״ל שבתחלת החכמה נראית רחוקה מן האדם וכאשר יתיגע בה מתקרבת אצלה ובזה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

[4]) באי׳ וג׳ אלעדל = אלצדק.

Digitized by Google

יגדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלנפים בנצפה: 19 ותמרי
ביר מן אלקראצה ואלפאיז וגלתי מכתארה מן אלורק: 20 ופי סבל מן
צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלונוד ובזאינהם
אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פליס דלך נכת מן נהה אלמנכר לכנה פטנה ונהצה פי אלטאעה וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה אדם ערום ביראה (ברכות י״ז א׳) וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה תחי כלץ דוד (שמואל ב׳ ט״ז, ט״ז) וכמא פעל רבי אליעזר אלדי קאל לקאציה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט״ז ב׳ יעני רב אלעאלמין[1]) וכמא פעל ר׳ מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי אידיהם פקדמו לה בשר חזיר פכאן ינמס אחדי אצאבעה פי מרקה וימץ נירהא (שם י״ח ב׳) וכמא פעל בעץ תלאמיד ר׳ מאיר אד תחרם בה רגל פאלפאה[2]) תם וקף וקאל לטאלבה מנד וקפת לם ארה[3]) ונטיר האולי כתיר פהדה אלאמור ערמה מחמודה ואלערמה אלתי פי גיר דלך מן אלכמא קאל פיהא לכד חכמים בערמם (איוב ה׳ י״ג). ומן כאן[4]) פיה ואחדה מן הדה אלארבע כלאל פינב אן יבנצה אלנאס כמא קאל שנאת רע בל בנצתה עבארה והי גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר גאה אעגאב אלמר בנפסה[5]) וגאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפוכות כלאם גיר מחצל ולא תאבת. תם נעתת אלחכמה נפסהא בתמאניה ארצאף מתואליה אלאולי אלמשורה אלתי יצמר אליהא גמיע אלנאס אנמא תתפרע מן פרועהא כמא קאלת לי עצה וגו׳ ולא תגפע קוה אלגבארה אלא מע נדה אלראי תם אלמלוך ואשיתהם מן וזרא וכתאב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד בהא יסוסון אמורהם וידברונהא. תם אלקצאה ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד מנהא יסתמדון אלפתיא פי אלנאס ואלמאל ואלפרוג ואלשראיע[6]). תם אן אלמתכסבין ומאלבי אלאמואל מצטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף יתגרון בעדל ואנצאף אלא מן נהה אלחכמה. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פליס יסמי דלך תגארה בל לצוציה. תם אן אלאשיא אלתי יפאז בהא אלפוז באלחכמה ביר מנהא ללונוה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגו׳ תעני אנהא תסוק אלי צלאח ותדעו אלי ביר לאן אלמסתעאן עלי אלביר ואלמסתעאן עלי אלשר אלשר אד כל שי יזיד שכלה ויקיה. וכתמת עלי להנחיל אהבי יש וגו׳ ומעני יש אלונוד לאנה צד אין נמעת פי הדא אלקול כל מונוד ודלך אן אלאשיא תתפרק פימא בין גנם ושכץ ונוע ויגמע גמיעהא אלונוד. פמן כאן קאדרא עלי דאת אלונוד פהו יפי במא תעד מן סלו אלבזאין בירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) וכדלך תתם כמא תואעדת בטלו

[1]) לפי דעת הגאון חשיב ר׳ אליעזר בערמה נאמן עלי הדיין שהוא כוון באמרו דיין אל השם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

[2]) התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על האדמה.

[3]) לא מצאנו מקום הספור הזה.

[4]) נראה שחסרה כאן: וקולה יראת ה׳ יריד בה אן מן וכו׳.

[5]) בתרגומו פירש אלהוו והוא הלעג.

[6]) נראה שר״ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

Digitized by Google

מאין שרא ללעצאה כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו' (שם ל"ב ל"ד) ולהא וקת תפתח קאל פיה פתח ה' את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ' כ"ה)[1]. ובאלגת פי שרפהא אלי אנהא כלקת אול אלכלאיק ומענאהא פי דלך אד לם יכלק שי אלא מחכמא ומן תרביר חכים פהי אדן אול אלמכלוקין:

22 אללה אכתרעני אול כלקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
אלדהר אנתכבת וקדם אלארץ מן אלאן: 24 בדי בי ולים גמור ולא עיון
מע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלגבאל וקבל אלגבאע אבתדית:
26 ואד לם יצנע אלארץ באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
אצלאחה אלסמאואת אנא הנאלך ואד רסם חגאבא עלי וגה אלגמר:
28 ומע תאיידה אלשואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: 29 ותצײרה
ללבחר רסמה ואלמיאה לא תתגאוז אמרה ורסמה אסאסאת אלארץ:
30 כנת[2]) ענדה גמהורא[3]) וכנת קרה עין יום יום סארה בין ידיה פי
כל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצה וקרתי לבני אדם:

אד שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר גל ועז כלק מא כלק בחכמה אעני מחכמא תאמא צח בדלך מא קאל אלנבי ען אלחכמה אנהא סבקת גמיע אלכלאיק באלתוב אד אלכל אנמא כלק מן אגלהא ואנהא כאנת מע אלזמאן באלחדות פי אול אן מנה אד אלזמאן נפסה בהא כלק אעני מחכמא פעין אלחכמה ועלי אנתא ליסת קאימה בראתהא פאנהא לא תכלו מן וגודהא פי כל כלק ממא כלקה אללה. ווצף האהנא גמיע מעשה בראשית קאל עמא צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי ארץ וען יהי רקיע (בראשית א' ו') בחקו חוג על פני תהום וען יקוו המים (שם ט')

---

1) ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם יבין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא אדם ערום ביראה וכמו שעשה חושי הארכי להציל את דוד וכמו שהערים ר' אליעזר באמרו נאמן עלי הדיין ור' מאיר כשהביאו לפניו פרק של בשר חזיר ותלמיד ר' מאיר כשנס אליו איש אחד מפני רודף והחביאו ועמד לפני הרודף ואמר לו משעמדתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר"ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת השם והם גאוה וטעמו ההתפארות בנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והיא ההליכה בדרך שנחשדים בה ופי תהפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה את עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בבינה. ג) שהמלכים וכל שריהם אינם מושלים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים לחכמה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גולנים. ו) שקנין החכמה היא טוב מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב ורע לרע. ח) והתחימה שהחכמה תתן לאוהביה כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא הפך אין לפי שהדברים נחלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל יתן לאוהבי החכמה את כל אשר תבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל אשר הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי זעמו.

2) בכ"י ב' וג' וכנת.

3) אמון כמו המון בחילוף הה"א באלף.

Digitized by Google

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י״ד) באמצו שחקים ממעל וגו׳ וען ישרצו המים (שם כ׳) וען תוצא (שם כ״ד) עד לא עשה. פגאת אלחכמה פי אלשרף בקולהא ואהיה אצלו אמון וגו׳ אד׳ בהא יחדת גמיע מא יחדתה ועליהא יפתרעה ויכרגה ויוגדה. והי לא שך עלי טריק אלמתל תסר ביום יום לאן אי שי כלק פי אי יום פהי מעה תחדת ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתגדדון לאנהא[1]) פי דאת כל ברהה וגזו מן אלזמאן תם פסרת אלמתל וקאלת ואנמא אעני בסרורי לים אנא לנפסי אד׳ לים אנא גסם בל אנמא ירגע דלך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו׳ וקולי אני קרה עין לים דאתי אד׳ לא שלץ הי לכן מנתחלי ומכתסבי פידם אקול ושעשעי את בני אדם והדה אלאקואל מן אלתנאיי ואלמבאלגה פי שרף אלחכמא אד׳ צנאעתהם צנאעה אלהיה אנטר במא דא עכם אלחכים תלך אלצפאת אלוחשה אלרדלה פי אשה זונה[2]).

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלדין יחפטון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תגדבוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט עצאדאת פתוחי: 35 לאן מן
וגדני פקד וגד אלחיוה ווסק אלרצא מן ענד אללה: 36 ומן אכטאני
פקד טלם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלאן קול דאל פמן הו בהדה אלאחואל ינבגי אן יקבל קולה ולא יגדב תם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלאכרה לא ינאל אלא במואטבה ולזום אד׳ קאלת לשקד לשמר ואלדי דעאהא אלי הדא לאן אלבאני ואלצאיג ואלנגאר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מתלא פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כדאך לאנא לו גזלנא אלאמר עלי אנהא תכמל פי עשר סנין לם יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלאולי בל יכון פי אלאול אלוקוף עלי נז מנהא יסיר ואלתאניה עלי אצעאפה ופי אלתאלתה עלי אצעאף אלמצאעף ופי אלראבעה עלי אצעאף [אצעאף] אלמצאעף חתי יפוק אלאמר אלוצף. פלדלך אחתאג מאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכדלך אלצלוה[3]) ואלחסאנת תחתאג [אלי] לזום וצבר כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ (תהלים ל״א כ״ה) וכדלך סאיר אלטאעאת ורגא אלתואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד (הושע י״ב ז׳)[4]). ובעד הדה אלמטוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

---

[1]) בכ״י אלא אנהא.

[2]) ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשבילה אמר החכם שבהכרח קדמה לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמה אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים רומז אל יום ראשון ואמרו בחוקו חוג נגד יהי רקיע ואמרו בשומו וכו׳ נגד יקוו המים ואמרו באמצו וכו׳ נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו המים ותוצא הארץ. ואמרו ואהיה אמון רוצה בו שהמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואהיה שעשועים וכו׳ על דרך משל שהחכמה שמחה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מחודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המגונים הנאמרים באשה זונה.

[3]) כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאה.

[4]) ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

ואלמבטלין מן אצחאב אלמדאהב כיף כל פריק מנהם ידעון אלנאס אלי אתבאעה
ואלקול במדהבה פקאל פי אהל אלחק והם דוו אלחכמה

ט

1 אלחכמה קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כתירא[1]: 2 ודבחת
דבחהא ומזגת כמרהא ונצ׳דת מאידתהא איצ׳א: 3 ת׳ם בעתת בג׳ואריהא
תנאדי עלי טהור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 5 הלמו[2] אגתדו מן טעאמי
ואשרבו מן כמר מזגתה: 6 ואתרכו אלגפלאת ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפהם: 7 פכם מן מודב דאה יתכד לנפסה אלהואן וואעט
טאלם דאך עיבה: 8 פלא תעט אלדאהי במא ישנאך בה בל עט
אלחכים פאנה יחבך: 9 ואעט אלחכים מא יתחכם בה איצ׳א וערף
אלצאלח מא יזדאד בה בתא[3]:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלגהל

18 ואלגהל כאמראה האימה גאפלה לא תערף מאדא: 14 וקד
גלסת עלי באב ביתהא עלי כרסי פי אעלי אלסקף: 15 תדעו במארה
אלטריק אלמסתקימה טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי ומן
כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אחלאה ואלטעאם
אלמסתור מא אלדה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלגחים מדעויהא:

וינבגי אן נשרח אלקצתין באשתראך עלי אלמקאבלה ואלמואזאה. אמא אהל אלחק פאנהם לא ידעון אחדא אלי אלקול במדאהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא פחררו מא כאן פיהא ממא תוגבה אלעקול וחפטו מא חמלתה אלאכבאר מנהא ודבו ענהא פדפעו אלטעאן אלתי ינשבהא מכאלפוהם פיהא וסדו אלגדר אלתי יתסלק עליהם מנהא פחיניד אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לם ידע גרמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה פיה ודבח ולבו וטבך חתי אלאואן

לדבריו. וליסוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אומן שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם עד שישלים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובתקות הגמול צריך האדם למתינות ולהתמדה.

[1] כ״י א׳ וג׳ סבעה.

[2] כ״י ב׳ הא לכם ובכ״י ג׳ תעאל.

[4] הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י׳ י״א וי״ב והעתיקם בסוף הפרשה. כדי לחבר תארי אנשי דוברי כזב (י״ג עד י״ח) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

Digitized by Google

אצלחה והיאה תם דעי אלואנה כמא קאל הארגא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה תם שלחה נערתיה וגו׳ וד׳לך כמא פעל אלמוחדון אד׳ אוצ׳חו דלאיל חדת׳ אלאשיא בעד ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנט׳ר יכשפהא ויוצ׳חהא תם רדו עלי אלדהריין תם עלי אצחאב אלאת׳נין תם עלי אצחאב אלת׳לאת׳ה תם עלי סאיר צנוף אלמלחדין וכאן ד׳לך בעד אלרד עלי אלמתגאהלה׳ באזאלה׳ שבההם חיניד׳ דעו [1]) אלנאס אלי קולהם. וכמא פעלו אלרבוניון חרזו אלכתאב כם סורה׳ הו וכם איה׳ וכלמה׳ וקסמוה אקסאמא ונזוה אגזאא באלקסט ואחצו כלאמא כת׳ירא כם יקע פיה מנהא תם חפט׳ו אלאת׳אר אלמחמולה׳ מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמואריתֿ ואלאחכאם ואלחלאל ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאללבן אלמכבה אלמוצ׳וע בין ידי אלגאיע אלד׳י לם יבק אלא אכלה חיניד׳ דעו אלאמה׳ אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אהל אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלח אלתה ולם יהיי טעאמא ולא שראבא ואנמא הו מסתפל עלי באב מנזל והו מע ד׳לך ידעו קומא אלי מא לא יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבחה ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כד׳לך אמר גמיע אלמלחדין מן עבדה׳ אלאצנאם ;וגירהם וכמא יקול בעץ׳ אלעלמא אעני ר׳ יהושע בן חנניה למלך אלרום אלהתכם הד׳ה אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא לארנא מן אלעאלם אלד׳י כ׳לקה רבנא תעאלי פי עואלם תצנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתפלו פי מנזל גירכם פלא יסתקים ד׳לך [2]). וכד׳לך גמיע אלמתגאהלין ואלדהריין לא יענן בטלב אלחכמה׳ בתה׳ ואנמא קצדהם יורדון שבהה׳ צ׳עיפה׳ עלי גריר נבי. וכד׳לך אלמחדת׳ון מן אמתנא מן גמיע אלמכ׳אלפין לם יען ואחד מנהם בחוטה׳ אלכתאב ותחרירה וזואידה ונואקצה ואעראבה ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצ׳מנתה אלאת׳אר מן אלטאעאת ואנמא קד ואפו הד׳ה אלאשיא אגמעין מחכמה׳ מצלחה׳ פחצלו בעצ׳הא ען גיר תעב ואכ׳ד׳ו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמלידהא פי פרוע יסירה׳ בשבה צ׳עיפה׳ עלי מת׳אל מא גוד אלחכים אלתמת׳יל להם תם הם מע ד׳לך יתעט׳מון כמא קאל על כסא ולא ירצ׳ון במא רצ׳י בה אלאולון על נפי ואנמא יקצדון אלאגרא ואלאגביא לידילוהם ען טרקהם אלסהלה׳ כמא קאל לקרא לעוברי דרך וגו׳ מי פתי וגו׳ כמא קצד אלחכמא מן כאן גאפלא ליסתתיבוה וירדוה. וכמא יריד אלמוחדון ואלרבוניון תרך אלגהול כמא קאל עזבו פתאים וחיו וגו׳ כד׳לך ירידון אלמלחדון ואלמכ׳אלפון אבאחתהא כמא קאל מים גנובים וגו׳ פמת׳ל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם אלמסתור אלנשיאן אלחראם פאלמלחדון ימלקון כליהמא ואלמכ׳אלפון אבעאצ׳א מנהמא כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה׳. ואמא קולה יסר לץ וגו׳ פהד׳א קול כ׳אץ לא עאם אד׳ כאן אלשאהד יוגדנא מודבא לגאהל לא ינאלה עאר ולא באס ולד׳לך זדת פי אלאכ׳ראג כם מן ואנמא הד׳א כ׳אצה׳ פי מן לא יחסן אן יעט׳ פתאול עט׳תה בה ובאלמואעט׳ לה אלי אלמנאזעה׳ ואלמשאגרה׳ נעם חתי אלפריה׳ ואלמקאד׳פה׳ וד׳לך יכון אמא מן תחאמלה עליה או מן אצ׳עאפה חנג אלעט׳ה׳ או מן ועט׳ה לה פי מלא מן גמאעה׳ פמנהא קאל לוקח לו קלון וגו׳ ואמא מן יחסן אן יעט׳ פליוכח ליץ ורשע וגירהמא מן אגנאם אלמכ׳טיין וקד עלמת אן אביה [3]) וכך׳ אלקום פי אלגמאעה׳ פאנקלב ד׳לך עליה כ׳מא ואן חגני

[1]) בכ״י תרעו.

[2]) לא מצאנו מקום מאמר ר׳ יהושע.

[3]) לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ״ל נבי״א = נביא והוא איש האלהים הנזכר במ״א י״ג.

הראה ועט אסא פי נמאעה פנצב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו' (דברי הימים ב' ט"ז י') וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו' מן חית ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט י"ז) ואמא אלצאלח פכיף מא עדלתה פגאיז בל יחבך עלי דלך כמתל יחזקיהו חין ובכה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה' אשר דברת וגו' (מלכים ב' כ' י"ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו מא קדמנא דכרה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתנתיג והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר[1]). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאתה פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור[2]) מא יוגבה אלפהם מערפה אלקדוס: 11 תקול אן בי תכתר איאמך ויזדאד לך סנו חיוה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קדשים פי הדא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדוס מתל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לגתנא כתיר מתל הדא ליל שמורים (שמות כ"ב מ"ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ"ג כ"ז) גפראן איל מלאים (שמות כ"ט כ"ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לבדך תשא פיה כלמה מצמרה והי ען כאנה יקול לבדך תשא עוניך נטיר מא יקול פי עדה מואצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י"ז ט"ז) ואלחגה פיה כגמיע אלמצמראת. ויכון גרץ קולה אם חכמת וגו' ימנע אלמתעלם מן אלסטוה עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאס אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

[1]) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה במה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים במה שחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ונמשלו לבעל הבית העורך השלחן שלהם קודם שיקרא לאחיו ולאוהביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בבירור בבחינתם אמיתת מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלשה וכל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונה הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא והלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה ונזקין ואיסור והיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר' יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהיכם בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגעים בחכמת כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערוך לפניהם כל מה שעשו בעלי המסורה והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטענו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בהפך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עוברי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעזיבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו' אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינן יודעים להטיב תוכחתם על הלץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראיותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד הוכיח את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון והנני הראה שהכעים את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיה עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם וגו' שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

[2]) כ"י א' ופיר וכ"י ב' ופוד וכ"י ג' ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו ראשית.

וכמא קאל אלחכמים ז״ל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ״ב מ״ט) ולך ען רבן יוחנן בן זכאי[1].

תם אלגז אלאול מן כתאב שלב אלחכמה

[1]) אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ואדונים ושטורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו׳ הזהיר התלמיד שלא יתקומם על רבו ויהיה כפוי טובה שמה שילמד אינו לומד אלא לעצמו. ואמרו תשא ר״ל תשא את עוונך כמו שנמצא בהרבה מקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

Digitized by Google

אלגז אלתאני

אמתאל ואדאב מפרדה כלאמהא מנתור נתרא ודלך איה איה מפרדא אלא אליסיר מנה יתצל.

י

1 **ומן אמתאל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן אלגאהל חסרה אמה:**

תונת מתל ינן. וקציה אלאב תגב ללאם וכדלך באלעכס עלי מא קדמנא. ופי קולה בן חכם וגו׳ אמראן מגמועאן אחדהמא חת ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלם במא אלברהמא אנה דינהמא ופכרהמא. ואלאכר חת ללאבן עלי טלב אלחכמה אד כאן יגב עליה בר אבויה תם אן עלמה ממא יפרחאן בה פקד לזמה אן יתעלם איצא ליפרחהמא ולא יתגאהל לילא יגיטהמא[1].

2 **לא תנפע כזאין אלטלם ואלנצפה תנגי מן אלמות:**

הדא עלי אלדניא כמא תשאהד דוי אלריב ואלמעאצי רעבין[2]) כאיפין ואהל אלצלאח ואלעפה מטמאנין האדיין. ועלי אלאכרה כמא ועד אללה מן הלאך האולי ונגא האולי פקאל משוך חסדך וגו׳ אל תבואני וגו׳ שם נפלו פעלי און (תהלים ל״ו י״א, י״ב, י״ג)[3].

3 **לא יגיע אללה נפס אלצאלח ואפה אלטאלמין ידפע ענה:**

וקד יחסן אן נקול ושהוה אלטאלמין ידפעהא ענהם בתגה מסתעמל אלאבדאל אד יקום הי מקאם אלף חתי יציר מא פי נצף אלפסוק אלתאני צד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפוזרים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

[1]) ביאור: תונת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שתקדמנו (דף 15). ויש בזה הפסוק שני צוויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחה להם וכסילותו יגונם והוא חייב לשמחם ולא להכעיסם.

[2]) בכ״י רעבין.

[3]) ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים והצדיקים שקטים ולעולם הבא הבטיח השם שיציל את הצדיקים ויאביד את הרשעים.

Digitized by Google

אלאול. וד̇לך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין גיר אלממתחנין באנה לא יכ̇ד̇להם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ"ג ג' י"ג) אג̇מע. ותואעד אלטאלחין גיר אלממהלין לאחד אלסבעה̇ אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה' ארך אפים ורב חסד וגו' (במדבר י"ד י"ח). והו פי אלאכ̇רה̇ איצ̇א מת̇לא הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' (ישעיה ס"ה י"ג) וסאיר אלקצה̇[1]).

4 אלפקר מן עמל אלכף אלמלולה̇ ויד אלנשיטין תסתגני[2]:

ד̇לך פי אלדניא במא ירזק אלמתכסבון ופי אלאכ̇רה̇ במא יתאב אלעאמלון באלטאעה̇ וקד יכון פקר ליס מן אלמלאל ולא[3]) מן כסל אלרגאל אלא אן הד̇ה בניתה אלאולי[4]).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט̇ ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד:

ינצרף איצ̇א אלי אעמאל אלדניא ואלאכ̇רה̇ ואן לם ינם אלא אנה תרך פאלאמר ואחד[5]).

6 תחל אלברכאת בראס אלצאלח ווגוה[6]) אלטאלמין יגטיהא ט̇למהם:

רגב אלנאס פי אלכ̇יר איצ̇א למא פיה מן אלתנא אלחסן ענד אללה וענד אלנאס וחד̇רהם מן אלשר ואידא למא פיהא מן ד̇כר אלסו ענד אללה וענד אלנאס[7]).

7 כד̇אך ד̇כר אלצאלח ברכה̇ ואסם אלטאלחין יבלא:

ומעני ד̇לך אן אלאכ̇יאר מחבובון חתי אסמאהם וד̇לך אן אלנאס יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמת̇אל ד̇לך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא טיטוס ולא ביתוס ולא זניך[8]) ולא מא אשבההם[9]).

---

[1]) ביאור: אפשר שהוה כמו אות בחילוף אלף בה"א וטעמו שאינו נותן לרשעים מה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה' ארך אפים ולעולם הבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עבדי יאכלו וכו'.

[2]) עיין למטה ביאורו לי"ב כ"ד.

[3]) בכ"י מן אלמאל אלא.

[4]) ביאור: בעולם הזה הזריזות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מתרמית ומהתעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

[5]) ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הבן הוא ישן או עצל.

[6]) תרגם כאן פי כמו פני.

[7]) ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם והזהירו מן הרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

[8]) עיין בע"ז כ"ח א' ונראה שלדעת הגאון זנין היה גוי.

[9]) ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם יצחק ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

Digitized by Google

8 אלחכים אלקלב יקבל אלוצאיא וגאהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהדֿא אלי אלשראיע אלסמעיה אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלגאהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראדהא[1]) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע ד׳ י״ד)[2]).

9 אלסאלך פי צחה יסיר ואתקא ואלמעסר מרקה יערף בדלך:

וסמא זהד פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צדקה ממא קד ערפוה באלכדֿב. ונֿה אכֿר פי דֿלך אלדֿי יטלב אלצחה ואלחק לא יחתאג אלי חיל[3]) לאנה יעלם אנה יפלג באלמסתקים ומן טלב גיר אלחק פהו יעסר מרקה ויעוגהא תֿם יערף ולא ינפעה דֿלך שיא והדֿא ענד אללה וענד אלנאס כמא עונת מרה ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינפעהא דֿלך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א׳ י״ד ו׳) וכמא עונ אלסלפתאן[4]) אלמכֿתצמתאן פי צבי חי וצבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינפעהן שיא. ונֿה תֿאלתֿ אן מן לזם אלעפה ואלורע אמן שר אלסלטאן ועקאב אללה כמן עיר מואזינה וצנגאתה פלים יכֿאף מחתסבא ומן כאן דֿא ריבה יערף בגלה ותפועה[5]):

10 אלגאמז בעינה יצנע משקה ואלגאהל בנטקה יתלבט איצֿא:

מענאה אן אלתסארר צעב עלי אלעלמא וכדֿלך גמיע אנואע אלריב ואלגהאל סהם מתלותֿן בדֿלך. פקולה עצבת יעני עלי אלחכמא[6]).

11 קול אלצאלח ינבוע אלחיוה וקול אלטאלמין יגטיה טלמהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלטאלמון ליס כדֿלך בל יקצרון ואן תערצֿוה מרה מא ואיצֿא אן אלאכֿיאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יכֿאפון אן יאמרו בה ממא גמרהם רמאהם ואיצֿא אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויכֿאלפון אלטאלח לאנה יאמר במא לא יפעל[7]).

---

1) בכ״י מראדה.

2) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמעיות המסורות בקבלה והכסיל ימיל ספק עליו ואינו מבין כוונתן.

3) בכ״י קיל.

4) „שתי יבמות״ ועיין ילקוט מלכים א׳ ג׳ מ״ז.

5) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שהתמים דרך אינו צריך לבקש תחבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בישרו ודברי המכזב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלהים אינו מתירא מעונש המלך ומפורענות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחרדתו.

6) ביאור: אמרו קורץ וכו׳ ר״ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת לחכמים והכסילים מוזהמים בזה.

7) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצוו בטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

12 אלשנאה תתיר אלצכב ואלמחבה תגטי גמיע אלגרום:

דלך אולא פי אלנאס כמא עלמת מן אמר גור פרעון [עלי ישראל] וישראל עלי [ירמיה פי] עהד צדקיה[1]) פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה ובעד דלך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני גד ולבני ראובן כה עשו אבותיכם וגו' (במדבר ל"ד ח') וקול שלמה לשמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך וגו' (מלכים א' ב' מ"ד) פי באב שנאה ואלאחתמאל אלכתיר לבני דוד בל לגמיע אלאמה פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה' אלהיו לו ניר וגו' (מלכים א' ט"ו ד') וישלח ה' אלהי אבותיהם אליהם (ד"ה ב' ל"ז ט')[2]).

13 פי נטק אלפהם תוגד אלחכמה ואלקציב לטהר אלנאקץ אלעקל:

הדא אלקול פי מן רזק קריחה דכיה או חרמהא[3]):

14 אלחכמא ידכרון אלמערפה וקול אלגאהל ינדק ען קריב:
15 כמא אן מאל אלגני קריה עזה ואנדקאק אלפקרא רתאתהם:

להתין אלאיתין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבגי לה אן יחפט עלמה ויצונה כמא יחפט אלגני מאלה לאנה אן לם יחפטה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלתאני אן אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא כל אפצל מן דלך[4]).

16 אגר אלצאלח חיוה וגלה אלפאסק גזא כטיה:

מתל תואב אלצאלחין באלגלה ואלאתמאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג' י') ועקאב אלטאלחין איצא בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי וגו' (ירמיה ו' י"ט)[5]).

17 סביל ללחיוה חפט אלאדב ותארך אלעטה מצל:

יחתמל אן יכון מצל נפסה ומצל גירה[6]).

18 מגטי אלשנאה דו נטק באטל ומכרג שנאעה הו גאהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוה האחרים במה שהוא עושה ולא כן דברי הרשע לפי שיצוה את האחרים במה שאינו עושה.

[1]) יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

[2]) ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כתוכחת משה על בני גד ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל ישראל וזה בשער האהבה.

[3]) ביאור: זה במי שניתן לו לב טהור ובמי שנמנע ממנו.

[4]) ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור החכם חכמתו כמו שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עז כמו שהעושר מגין על העשיר ויותר מזה.

[5]) ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

[6]) ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

Digitized by Google

דלך לאן אלמבגץ אלמראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמטאהר וקד עלמת אן אלאסבאט ועלי אנהם קד דמו בבגצה יוסף פקד כאנת חאלתהם אטהרוה בדלך כמא קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל״ז ד׳) אצלח מן חאל אבשלום אלדי כתם אמנון בגצתה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו׳ (שמואל ב׳ י״ג כ״ב) וקאל איצא בפיו שלום את רעהו ידבר וגו׳ (ירמיה ט׳ י׳). ואמא תגהילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין גמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלבאטל כמא פעל אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהד עליה בשהאדה והו ואחד לכאן מכטיא וללזמה הו אלחד (פסחים קי״ג ע״ב) והדא אלקול פי מן ישהד עלי אליה בגנאיה מן אלגנאיאת והו ואחד ואמא אן ישהד עליה במאל או מא כאן מן אלמעאמלאת פלים ילזמה חד בל יכון לשהאדתה אתר אמא וגוב ימין או נירהא ממא הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ׳ ע״א) [1].

19 בכתרה אלכלאם לא יעדם גרם פאלצאד שפתיה ען דלך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין זאד פי כלאמה כי אם זכרתני אתך וגו׳ (בראשית מ׳ י״ד) אכר [2]) בעד דלך סנתין (בראשית רבה ריש מקץ) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין ודרא שמעו נא המורים (במדבר כ׳ י׳) לם ידללא אלבלד לא אן [3]) אלקום לם יכונו מורים בל קד קאל אללה קבל [דלך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י״ז כ״ה) לכן לאיהאמהמא אלקום אנה[ם י]רחמון והם מורים [4]).

20 לסאן אלצאלח כאלפצה אלמכתארה וקלב אלטאלחין צגיר:

מעני דלך אן אלצאלח קלבה ואתק בכלאמה אנה מחרר כאלפצה אלמסבוכה וכמא קאל אמרות ה׳ אמרות טהורות וגו׳ (תהלים י״ב ז׳) בל אלמסבוך עלי אלגאיה לקול צרופה אמרתך מאד וגו׳ (שם קי״ט ק״מ) ואמא אלטאלם פקלבה צגיר ממא הו יעלם אן אמרה מטלם מרלם [5]).

21 נמק אלצאלח ידבר אלכתירין ואלגהאל בקלה עקולהם ימיתונהם:

נטיר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן שטח ונטראיהם ללאמה באלצלאח ובעכס דלך יהלכונהא אלגהאל מתל ירבעם ובעשא ואחז וצדוק וביתוס וגירהם [6]).

---

[1]) ביאור: המראה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון. ואמרו מוציא דבת הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף לכן עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים הדיינים מחייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

[2]) בכ״י וכר.

[3]) בכ״י לאן.

[4]) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא אחר שתי שנים ומשה ואהרון נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי השם עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעו אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

[5]) ביאור: הצדיק בטוח שמאמריו צרופים ומזוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו שדבריו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

[6]) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל יאבידם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

Digitized by Google

22 ברכה אללה תגני וחדהא[1]) ולא תזיד אלמשקה מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמח וצפחת השמן וללארמלה אלאכרי פי אסוך שמן בגיר תעב ולא ענא[2]).

23 פעל אלפאחשה ענד אלגאהל כאלצחך ואלחכמה לדי אלפהם:

הדא מא ישאהד מן אלגהאל אלדין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא הדא לעב ומזאח כמא סמת מרה פוטיפר אלזנא לעבא אד קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק בי] וגו׳ (בראשית ל״ט י״ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הזוא כמא קאל אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב׳ ב׳ י״ד) וחתי לו עבדו אלאצנאם כאן ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה [אלעגל] ויקמו לצחק (שמות ל״ב ו׳) לכן וחכמה לאיש תבונה אלחכים ינטר פי אלעאקבה וינזל אלמעאצי מנזלתהא[3]).

24 חדר אלטאלם יחל בה ושהוה אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנטר כיף וצף אלצאלחין בתמרה פעלהם אד קד אתו חסנה פאנמא באלהם מצרוף אלי אלתמני וכדלך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו׳ (מלכים א׳ ח׳ י״ח) ווצף אלרשעים בתמרה פעלהם למא אתו אלסיה קלובהם משגולה באלחדר והו יחל בהם כמא קאל ללעצאה והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו׳ (ירמיה מ״ב ט״ז) ולדלך לם יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן הדא איצא צחיח[4]).

25 כמרור זובעה יעדם אלפאסק ואלצאלח אסאס אלעאלם:

הדא אולא פי אלדניא כמא הלך גיל אלטופאן ובקי נח ושתת לנה אהל אלצרח ובקי בנו עבר והלך קרח ונגא בנוה ואמתאל האולי ופי אלאכרה איצא יהלכון אלרשעים ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו׳ (מלאכי ג׳ כ״א) ומעני אלהלאך אלעדאב[5]).

26 כאלכל ללאסנאן וכאלדכאן ללעינין כדלך אלכסלאן לראסליה:

ואנמא מתלה במא יודי הדין אלעצוין לאצה לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלרסאלה אעני אן ינטר בעיניה ויחכי בפיה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה באלדניא ותארך אלענאיה באלטאעה וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבההם[6]).

---

[1]) בכ״י ב׳ חי תגני.

[2]) ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון בלי עמל ויגיעה.

[3]) ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישים את העבירות במדרגתם.

[4]) ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאוים ומיחלים והשם יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו לבם טרוד בחרדה ומה שיראו יבא עליהם ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

[5]) ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור החפלגה ובני קרח במות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר״ל יענשו.

[6]) ביאור: המשיל השליח העצל למה שיזיק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

27 תקוי אללה יזיד[1]) פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:

ליס הדֿא אלקול חתם אן יכון כל צאלח מזאדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה פקד ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאד יחזקיהו וקד ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מנפת זמרי וקרח ונירהמא אלא אנה אן לם יזד צאלחא פי אלדניא ולם ינקץ טאלחא לקיא אגֿריהמא כמלא פי אלאכֿרה וקד עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהגים אנמא כֿדם פיה י״ח כהן ואלתֿאני לפסאדהם כֿדם פיה ש׳ כהן ופצֿל (יומא ט׳ א׳)[2]).

28 צבר אלצאלחין אלי פרח ורגֿא אלטאלחין יביד:

הדֿא פי אלאכֿרה באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיה[3]):

29 טריק אללה עז לדוי אלצחה ואנדקאק לפעלה אלגֿל:

דֿלך אן אלצאלח מן חית תקול לה אפעל ימיע[4]) ומן חית תקול לה אנתה ימתנע ואלרשע אנמא ירצדך[5]) מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[6]).

30 ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:

הדֿא איצֿא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה אלמענוה כמא אהלך מנהא טלמה בכתֿרה ופי אלאכֿרה בחכם ואגֿב[7]).

31 פם אלצאלח ינמו אלחכמה ואללסאן אלמתקלב ינקטע:

ינוב יתצרף מן תגובה ותגובות שדי (דברים ל״ב י״ג) אלדֿי הו נמו פאלצאלח אדֿ כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודֿו אלבאטל אדֿ כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתֿבת בחצֿרה אלחק[8]).

32 שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצֿא ופם אלטאלחין תעוד אלתקלב:

בעיניו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

[1]) בכ״י ב׳ תזיד.

[2]) ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו שעשה לחזקיה ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרח רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י״ח כהנים לפי שהיו צדיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

[3]) ביאור: בעולם הבא בגזר דין ובעולם הזה על פי נס.

[4]) בכ״י ישיק.

[5]) „יסתכל בך כאלו הוא במארב״.

[6]) ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע עושה הפך מה שתצוה אותו.

[7]) ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא בגזר דין.

[8]) ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שאין שרש להם לא יקומו לפני האמת.

Digitized by Google

ידיעה עאדה מתֿל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל״ב כ״ב) הו יחסן אן יכני ולכנה מא אעתאד דֿלך[1]) פממא תעוד אלגמיע דֿלך קד צאר להם כאלטביעה אלתֿאניה יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא[2]) כמא קאל אללה היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו׳ (ירמיה י״ג כ״ג)[3]).

יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנגאת אלתאמה רצאה:

הדֿא אולא עלי טאהרה ופי באטנה אן מקאבלה אלאחסאן באחסאן מקאם אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה כאלוזן אלבאכס סוא פי דֿלך אחסאן אללה או אלנאס[4]).

2 אדֿא אתת אלקחה אתי אלהואן ומע אלמתואצעין אלחכמה:

הדֿא איצֿא פי אלדניא כמא תגד אלנאס יתתֿקלון[5]) אלוקאח ויסתכפון בהם ופי אלאכרה קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳ (מלאכי ג׳ י״ט) וקאל הנני אליך זדון וגו׳ (ירמיה נ׳ ל״א) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום (שם ל״ב)[6]).

3 צחה אלמסתקימין תסדדהם וזיף אלגדארין ינהבהם:

נטיר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳) וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת וגו׳ (שם א׳ ל״א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה[7]) ואלצדקה[8]) תנגי מן אלמות:

סמי יום אלקיאמה כדֿלך כמא קאל קרוב יום ה׳ הגדול וגו׳ יום עברה היום ההוא וגו׳ (צפניה א׳ י״ד ט״ו) וקד תכֿלץ אלצדקה מן אלמות אלדניאי כמא עאשת אלצרפית פי סני אלגוע מע אליהו ומן עקאב אלאכרה אלמסמי מות כמא כֿלצת יתרו פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם[9]) (שמות ב׳ כ׳) ומן הו נטירה[10]).

---

[1]) כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

[2]) בכ״י לאנתא.

[3]) ביאור: אמרו ידעון ר״ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע היטב לכנות אבל לא הורגל בזה והתרגל כטבע שני שקשה לסור ממנו.

[4]) ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר עניגו שגמילת טובה תחת טובה כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

[5]) אפשר שצ״ל יסתקלון = מבזים אותם.

[6]) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהזדון קשה לבני אדם ובזוי בעיניהם וזה גם כן בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

[7]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובביאור וכן תרגם הגאון מלת עברות איוב כ״א ל״א ובכ״י א׳ אלנקמה.

[8]) בכ״י א׳ אלצדקאת.

[9]) עיין סנהדרין ק״ד ע״א.

[10]) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו שניצלה הצרפית בשני הרעב בין מעונש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא למשה לאכול עמו.

Digitized by Google

5 צלאח אלצחיח יסהל טריקה ואלטאלם יקע בטלמה: 6 וצלאח אלמסתקימין ינגיהם ואלטאלמון[1] יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמואזאה̈ כמא קאל אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו' (שופטים א' ז')[2].

7 אד̇א מאת אלאנסאן אלפאסק פקד אנקטע אלרגא כמא אן רגא אלמגל̇ין[3] יביד:

פי הד̇א אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירגא לה אן יתוב מהמא הו חי פאד̇א מאת אויס מנה אד̇ לא תובה̈ פי אלאכ̇רה̈[4]) ופי אכ̇ר אלפסוק אן אלרשע אנמא רגאה וגנתה ענד נפסה דניאה פמהמא הו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאד̇א מאת פקד הלך ואנקטע רגאה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלזמאן אלי מא ירגוה תאכ̇ר אלרשע ובעד עמ̄א עינה אליה[5]).

8 יכ̇לץ אלצאלח מן אלשדה̈ וידכ̇ל אלפאסק מכאנה:
9 אלדנס יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה̈ אלצאלחון יתכ̇לצון:

הד̇א באב אלגרור פי אלד̇י לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויג̇יב במא לא יקף עליה פיג̇ר אלנאס ואלצאלח במערפתה יקול אלחק[6]):

10 בכ̇יר אלצאלחין יג̇ב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין ינבגי אן ירננו: 11 בברכה̈ אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול אלטאלמין ינהדם:

יעני אן אלרשע אד̇א ברך אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה][7]) עליה כמא עלמת מן אלכפאר אלד̇ין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ"ב ס') פאקאמת עשרין סנה̈ עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה' וגו' (שם כ"ה א')[8]).

12 אלמזרי בצאחבה נאקץ אלעקל וד̇ו אלפהם ימסך ענה:

הד̇א אלאמסאך אד̇א כאן יסמעה פי נפסה הו כמא פעל דוד מע שמעי בן גרא

---

[1]) „הרשעים" מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגדים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק י' ג'.

[2]) ביאור: אמרו בהות וכ' ר"ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

[3]) הגאון תרגם אונים כמו פועלי און.

[4]) עיין אמאנאת דף קצ"ח.

[5]) ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכו' ר"ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אונים וכו' טעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

[6]) ביאור: זה הפסוק בכתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

[7]) בכ"י א': שו.

[8]) ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפילתו של יצחק.

Digitized by Google

אד̇ קאל הגידו לו ויקלל וגו' אולי יראה ה' וגו' (שמואל ב' ט״ז י״א—י״ב) ואמא אד̇א אזרא בה פי אמר אלדין פלינבה כמא קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו וגו' (שמואל א' י״ז מ״ב) ת̇ם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו' (שם מ״ה)[1].

13 כאשף אלסר כאלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

הד̇א אלקול פי אלאסראר אלתי הי מבאחה̈ פי אלדיאנה̈[2].

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמגות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אלחיל צ̇רבאן ואלמשורה̈ נועאן בגמיעהמא תתם אלאמור והמא אלדיאניה̈ ואלדניאויה̈ כמא תתם אלחיוה̈ ואלרזק ומא מאת̇להמא בהמא[3].

15 שר̈ ישר למן[4] צ̇מן אג̇נביא ושאני אלמצאפחין הו ואת̇ק:

כמא וצפנא אולא[5]. וימכן אן נקול רץ̇ ירץ̇ מת̇ל וכפרזלא די מרעע (דניאל ב' מ') פאלשר מן אלכ̇צם ואלרץ̇ מן אלחאכם[6].

16 תג̇ד דאעמה̈ אליסאר[7] ד̇את חט̇ ודאעמי אלג̇נא רהבין.

לם יג̇ב אלחכים הד̇ין ואנמא חכי טמא וגד אלנאס עליה מן אן אלאג̇ניא ינאלון חט̇א וירהבון[8].

17 אלמחסן לאהלה ד̇ו אלפצ̇ל ופאצ̇ח אקרבאה הו קאס[9].

ויתג̇ה אן תקול פאטם נפסה ד̇ו אלפצ̇ל ופאצ̇ח אקרבאה הו קאס אלאול יתצרף מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ״ז ג') ואלת̇אני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ״א ח') יעני יפטמהא מן אלמעאצי[10].

18 אלט̇אלם יפעל מא אג̇רתה אלבאטל וזארע אלנצפה̈ אג̇רתה אלחק[11]:

מעני ד̇לך אן אלרשע אנמא יסתעין שר̈ה בשר כמא יסתעין באלסרק עלי אלזנא

---

[1]) ביאור: אמרו יתריש ר״ל שלא ישיב למבזות את נפשו כמו שעשה דוד עם שמעי בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שישיב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

[2]) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדברי אמונה (ועי' למטה ט״ו כ״ב).

[3]) ביאור: התחבולות והעצות על שני פנים בדברי האמונה ובדברי העולם ובשניהם אנחנו חיים ומספיקים את צרכינו.

[4]) בכ״י א' למא.

[5]) למעלה ו' א'—ה' (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

[6]) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר״ל שהדיין ירוצצהו.

[7]) בכ״י ב' וג' וקאר.

[8]) ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על ההוה שהעשירים נכבדים ובני אדם יראים מהם.

[9]) בכ״י ב' וג' אלקאסי.

[10]) ביאור: אמרו גומל וכו' ר״ל המטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם כן שהיה מענין ויגמל ר״ל המעתיק עצמו מן החטאים.

[11]) בכ״י א' אלחיוה̈ והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה י' ט״ז.

Digitized by Google

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלכיר עלי אלכיר באלצום עלי תרך אלגמא ובאלצלוה ואלקראה עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר עבירה עבירה (אבות ד׳ ב׳)[1].

19 כדאך אלצלאח לחיוה וכאלב אלשר למותה:
20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצאוה אצחא אלטריק:
21 כתקלב יד ליד לא יברז[2]) אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצא כמא קאל נצר חסד לאלפים וגו׳ (שמות ל״ד ז׳)[3].

22 כשנף דהב פי אנף כנזיר כדאך אמראה חסנה זאילה אלראי:

אולא הדא עלי טאהרה ולמתע אנה מתל יגרי עלי עבד לה מאל לא יחסן ידברה ולא כיף ינפקה ועלי עבד לה עלם לא יעמל בה ועלי עבד לה חסב ונסב יצ̈יעה ויכסה ומא נחי הדא אלנחו פהדא לה מתל[4]).

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברה:

הדא פי אלדארין גמיעא[5]).

24 כם מן מבדר[6]) יזדאד איצא ואלצאד מן אלסמאחה פהו אלי נקץ:

הדא יגרי מגרי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט״ו י׳) קאל ואדא צדקת בשי וזנת אלדראהם פוגדתהא קד נקצת לא תתוהמן אנה קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלתה מן דניאך אלי אכרתך מן חית לא יבקי אלי חית יבקי מן חית תתתאג תחפטה אלי חית יחפטך[7]).

25 אלנפס אלמברכה תדסם ואלמרויה הי איצא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלאכרה במא מתלה באלדסם ואלרוא כמא קאל ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים ל״ו ט׳)[8].

26 מאנע אלבר תדמה אלמלה ואלברכה תחל בראס אלממיר:

---

[1]) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שחזנות מביאה לידי גזל וגזל לידי שפיכת דמים והצדיק יסתייע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו׳.

[2]) עיין למטה ט״ז ה׳.

[3]) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד נמלט כי אם גם זרעו.

[4]) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן משל לעשיר שאינו יודע לשמור את ממונו ולנהג הוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקלקלם וכיוצא בזה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מבדד.

[7]) עיין ירושלמי פאה א׳ ט״ו ע״ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדקה שאם תתן מתוך לעניים אל תחשוב שאבד ממך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום שאינו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

[8]) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה יישיב לו השם בעולם הבא במה שהמשיל לדשן ורויה באמרו ירוין וגו׳.

Digitized by Google

אלטאהר אלצחיח פי אלטעאם ובאטנה פי אלעלם. פאחדהמא יכ׳ל בעלמה ואלאכ׳ר יפיץ׳ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרם בן לוי בכ׳ל בה עלי קלתה[1]).

27 טאלב אלכ׳יר ישלב אלרצ׳א ומלתמס אלבלא יחל בה:

28 אלואתק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרעון כאלורק:

מא ישבה אלתמת׳יל באלורק חתי יגעל עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחין לא ית׳קון באנפסהם ולא ירונהא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצ׳עיף וכמא קאל איוב העלה נדף תערץ (איוב י״ג כ״ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן כיף אקתדרו באמואלהם פהלכו[2]).

29 אלמנתחל אלגהל פאצ׳ח אלה[3]) פיגב אן יכון אלגאהל עבדא ללחכים:

אלגהל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט״ו ב׳) ולרוח אמרי נואש (שם ו׳ כ״ו)[4]).

30 תמרה אלצאלח שגרה אלחיוה ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וגוה כלהא מחמודה מנהא אלענאיה באלולד לאקאמה אלצורה כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט׳ ז׳) ואקאמה אלתלאמיד כמא קאל ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט״ו י״ט) ואצטנאע אלמערוף ואלאחסאן כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) ואלקצ׳א באלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב י״ד) ומא שאכל ד׳לך[5]).

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיף אלפאסק ואלכ׳אטי:

יעני אן אלצאלח לא בד ממא ינאלה פי דאר אלדניא גם אמא פי אלמבע או פי אלקראבה או פי אהל אלבלד או מחנה מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל כלהם אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיף ילזם אלפאסק תרביד אלחכים אד׳ אציב בשי והו אהל לה[6]).

יב

1 אלמחב אלאדב מחב אלמערפה ושאני אלעט׳ה הו גאהל:

2 אלכ׳יר יופק[7]) אלרצ׳א מן ענד אללה וד׳ו אלהמם יפלג:

---

[1]) עיין יומא ג׳ י״א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו והוא גם כן משל למי שהוא נדיב בחכמתו הגדולה כר׳ עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

[2]) ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבטחון הצדיקים בנפשותם הוא קל עד שהם עצמם בעיניהם כענף וכעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואבדו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אהלה.

[4]) ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום הגאון וביאורו באיוב ט״ו ב׳).

[5]) ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיוליד האדם בנים או שיעמיד תלמידים ויעשה צדקה וידין דין אמת.

[6]) ביאור: אמרו הן וכו׳ ר״ל שהצדיק יקרוהו בהכרח יסורין ונסיונות בעולם הזה מכל שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ יואפק.

Digitized by Google

יעני מן כאנת לה המה גידה והו אלבאטר אלדי קדמנאה פי אלצדר[1]) ובה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה׳ ב׳) פהו יפלג פי חגתה וינלב כצמה[2]).

3 לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:

עלי מא קדמנא[3]):

4 מרה דאת חיל תאג בעלהא וכאלעפן פי עטאמה אלמסיה:

וכדלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וגיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלזוגה אד הי אול עשיר אעני הוה[4]).

5 אפכאר אלצאלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:

מעני הדא אן אלצאלח יתרר שרטה פאדא ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב[5]) אד אותק אלשרוט מע לבן פקאל אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראשית כ״ט י״ח) פקולה ברחל כצהא ויארתה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפעה שי כמא קאל ולמה רמיתני (שם כ״ה)[6]).

6 כלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין ינגיהם:

לאנך תעלם [אן] אחיתפל אשאר אבחרה נא שנים עשר אלף וגו׳ (שמואל ב׳ י״ז א׳) פאתי חושי וחל אלמשורה[7]).

7 יקלב אלטאלחון פיעדמון וביות אלצאלחין תקף:

8 עלי קדר עקלה ימדח אלמר ואלמעוג אלקלב יציר מזרא:

9 להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:

הדא פי אלטאהר מעלום ובאטנה צאלח לא יגב לה אלנאס חקא אצלה מן רשע יכרמונה וקד עלמת[8]) מא אכרם צדקיה בן כנענה ואדל מיכה[9]).

10 יתעאהד אלצאלח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין אלקסאוה:

לם יורד אן אלצאלח יפתקד בהימתה וחדהא בל גמיע עיאלה חתי גמיע

---

[1]) בכ״י אלצדקה.

[2]) ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

[3]) ביאור: כמו שהקדמנו (עיין לעיל י׳ כ״ח).

[4]) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן משל באשה לפי שהיא היתה החברה הראשונה.

[5]) עיין בראשית רבה פ׳ ע׳ ס׳ י״ז.

[6]) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שהתנה ברחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

[7]) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו׳ והפר חושי את עצתו.

[8]) עיין מלכים ב׳ כ״ב.

[9]) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוהגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שכיבדו צדקיה בן כנענה וביזו מיכה.

Digitized by Google

אלבהאים והדׄא נטׄיר קול אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' (בראשית י"ד כ"ג) ונטׄיר קולה ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב (שמות י"א ז')[1].

11 פאלח ארצ̇ה ישבע טעאמא וכאלב אלפראג נאקץ̇ אלעקל:

טׄאהרה צחיח ולׄאצתה אלמקבל עלי אלעבאדה̈ ואלעלום אלמטהרה̈ ואלכתב אלמקדסה̈ הו ינאל אלת̇ואב ואלמתשאגל באלכתב אלמחאל וכלאם אלמתקחין ואלמבטלין הו אלגׄאהל כמא קאל פיהם לעשות חנף ולדבר אל ה' תועה (ישעיה ל"ב ו')[2].

12 יתמני אלפאסק מחגׄז אלאשראר ואלצאלחון יעטון עלי אצולהם:

מצוד האהנא מת̇ל מצודתי (שמואל ב' כ"ב ב') ואלאצל פיה מצודת ציון (שם ה' ז') פהדׄא יטלב מגמע אצחאבה ואלצאלחון אשבאההם[3].

13 דׄנב אלמנטק והק סו ואלצאלח יכׄרג מן שדתה:

לאן אשד מא ירד̄ עלי אלמר אן יקאל לה אנת קלת כדׄא פהו והק סו מן גהאת שתי וכׄרוג אלצאלח מנה אנמא כׄרוג הו אלא יקולה[4].

14 ומן ת̇מרה̈ קול אלמר ישבע כׄירא ואילא ידי אלאנסאן יגׄאזיה אללה:

15 טריק אלגׄאהל מסתקים ענדה וקאבל אלמשורה̈ חכים:

ליס כל משורה̈ לכן משורה̈ מן ינצח והו דׄין עאלם פאמא נצחה לך פתתבינה מן חסן אסתמאעה ומסאילתה עמא תרכתה[5] לם תשרחה ואלעלם ואלדין מן אלמשהור[6].

16 אלגׄאהל פי יום יערף גהלה[7] וסאתר אלהואן הו נהץ̇:

הדׄא קול אלמת̇לין אלאחמק עלי עת̇ארתה דליל[8].

17 אלמתפוה באלאמאנה̈ יכׄבר באלצדק ואלשאהד אלזור באלמכׄר:

הדׄה דרגאת קאל אלאמאנה̈ תודי אלי צדק ואלמכׄר יזול אלי שהאדה̈ זור[9].

---

[1]) ביאור: אמרו נפש בהמתו ר"ל אפילו נפש בהמתו ואין צריך לומר אנשי ביתו.

[2]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ובענין פרטי הוא מוסב על העוסק בעבודת השם ובידיעות טהורות ובכתבי הקודש שהוא יטול שכרו והעוסק בספרי הבל ובדברי זדים ומכזבים הוא כסיל.

[3]) ביאור: מצוד כמו מצודה והרשע מתאוה לחברת הרשעים והצדיקים לחברת הדומים להם.

[4]) ביאור: הטענה היותר קשה היא שיאמר לאדם אתה אמרת כן וזה מוקש רע מכמה פנים והצדיק ניצול ממנו לפי שהוא זהיר בדבריו.

[5]) בכ"י עמן.

[6]) ביאור: אמרו עצה לא ירצה בו כל עצה אלא עצת איש נאמן וחסיד וחכם ותביר את נאמנותו במה שיקשיב לדבריך וישאלך על מה שלא בירות לו אבל החסידות והחכמה דברים מפורסמים.

[7]) כן הוא בכל הנוסחאות אבל קשה להבין למה העתיק כאן כעס בלשון אולת ואפשר שהיה בזכרונו הפסוק כ"ג.

[8]) ביאור: כמו שאמרו המושלים הכסיל מכירים את כשלונו.

[9]) ביאור: יש בזה מדרגות שהאמונה מביאה את האדם לדבר אמת והמרמה תביאהו להיות עד שקר.

Digitized by Google

18 כם מן לאפט כבענאת אלסיף ולסאן אלחכמא שפא:

הדא פי אמר אלדין כאלמפתרי ואלכאפר ואלמשיר באלסו ואלמאחל ואלגאמז וכמא פי כל פן מן דלך פואסיק מגרדה. ופי אמר אלדניא אלדי יזיד פי ניר מוצעה פי אלביע[1]) ויקר במא לא ילזם פי אלחכם ויצמן וידכל בין אלכצים בניר מערפה ומא אשבה דלך[2]).

19 מנטק אלחק יתבת אלי אלאבד ואלי טרפה אללסאן אלמבטל:

יתצרף ארגיעה מן רגע[3]).

20 אלמכר פי קלב מתערצי אלשר וללמשירין באלסלאם אלפרח:

21 לא יצל אלי אלצאלח שי מן אלגל ואלטאלחון יעמהם אלשר:

פי אלדניא באלאיה ופי אלאכרה באלחכם[4]).

22 יכרה אללה נטק אלבאטל ועאמלו אלאמאנה רצאה:

23 אלאנסאן אלנהץ הו אלמחטוט באלמערפה וקלב אלגאהל ידעו אלגהל[5]):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י״ב ד׳)[6]).

24 יד אלנשיטין תתסלט ואלמלולה תציר דמה:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל והדא פי אלדארין גמיעא[7]).

25 אלהם פי קלב אלמר יכפצה ואלאמר אלגיד יפרחה:

כמא קאל ארתחשסתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב׳ ב׳) פאלפאידה תרך אלאהתמאם אלמסרף[8]).

26 אלצאלח אפצל מן צאחבה וטרק אלטאלמין תצלהם:

יעני אנה יבקי עליה אן כאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלטפר בה אדא אמכנה כמא אחסן דוד ויוסע עליה אדא עאמלה כמא אשאר ר׳ יוחנן עלי תלמידה[9]).

---

[1]) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצה לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו לחרבות תוצאתו או המוכר הכונה את הלוקח בדברי שקר.

[2]) ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיזות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי במכירה ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

[3]) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

[4]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלגאהל ובכ״י א׳ חסר סוף הפסוק.

[6]) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י״ב ד׳).

[7]) ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

[8]) ביאור: תועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

[9]) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

Digitized by Google

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעזיז הו אלנשאט:

פי אלדארין גמיעא[1]).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה והי סכה לא מות פיהא:

יריד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ותואב אלצאלחין לא מות בעדה[2]).

יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה:

2 מן תמר קול אלרגל ינבגי אן יאכל אלכיר ותגד פי נפס אלגדארין אלטלם:

נצף הדא אלפסוק אלאול אמר ואלתאני וצף ולדלך וצלת בה תגד[3]).

3 אלחאפט פאה הו חארס נפסה וכם מן שאק שפתיה במא הו אנדקאק לה:

הדאן אלקולאן מכצצאן פי אלכלאם אלחראם אלמנהי ענה[4]).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה ולים שי ונפוס אלנשיטין תדסם:

פי אלדארין גמיעא אד קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג)[5]).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכגל:

כדי ישאהר מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עוכר ישראל (מלכים א׳ י״ח י״ז) והו עלי אלחקיקה אלדי כאן עוכר כמא רד עליה אליהו פקאל לא עכרתי (שם שם י״ח)[6]).

6 אלזכוה תחפט צחיח אלטריק ואלטלאח ואלכטיה יזיפאן:

7 כם מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתיר:

הדא עלי וגה סנהא עלי טריק אלוגדאן אנך תרי מן ידעי אנה פקיר ולה מאל או אנה גני וליס לה שי ומנהא כם סמן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד אלכתיר פיתלפה ומנהא כם מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדלך פי

אחר שניצתו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר׳ יוחנן לתלמידו (עיין בבא מציעא פ״ג א׳ אבל שם לא נזכר ר׳ יוחנן).

1) ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ״ח).

2) ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

3) ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי והשני הוא מה שבנמצא וכן תרגמתי.

4) ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

5) ביאור: זה בשני עולמות.

6) ביאור: אמרו יבאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו שקרא אחאב לאליהו עוכר ישראל והוא בעצמו היה העוכר.

Digitized by Google

אלטאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו׳ (יחזקאל י״ח כ״ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י״ח)[1]).

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע זגרה אללה:

הדא פי אלנד׳ור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זגרה אללה האהנא אן אלמצאיב הי זגראת אללה פמן וכה להא פנד׳ר וקרּב וצדק תכ׳לץ כמא קאל זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו׳ (תהלים נ׳ י״ד—ט״ו)[2]).

9 נור אלצאלחין יתזיד וסראג אלטאלחין יכמד:

לקב אלתזיד האהנא באלפרח[3]).

10 עדא אן באלקחה תצנע אלמנאצאה ומע אלמתשאורין אלחכמה:

יריד בהדא בחת אלמשנבין פי אלנט׳ר וסכאברתהם ומנע מן ד׳לך[4]).

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלגאמע אלי ידה יכת׳ר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלאכ׳רה[5]).

12 אלצבר אלמתמאדי ימרץ אלקלב ושגרה אלחיוה אלשהוה אלחאצ׳רה:

כמא תשאהד אלצאבר ואלמנתט׳ר פי עד׳אב ולד׳לך צמן אללה עז וגל ללצאברין כ׳ירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל׳ י״ח) וקאל לכן חכו לי (צפניה ג׳ ח׳) וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה מ״ט כ״ג)[6]).

13 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה הו יסלם:

הדא כמא אזרא פלשתים ביצחק ואכ׳וה יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואכ׳וה דוד בה אד׳ קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א׳ י״ז כ״ח) ואלגי אלגמיע אלי אלגמיע וכמא אזרא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילעגו לנו ויבזו עלינו (נחמיה ב׳ י״ט) ואלתגו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י״ג ג׳)[7]).

---

[1]) ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראת את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדיק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

[3]) ביאור: טעם ישמח הולך וגדל.

[4]) ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתגאים על חבריהם והזהיר מזה.

[5]) ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

[6]) ביאור: אתה רואה שהמיחלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיחלים לו.

[7]) ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

Digitized by Google

14 שריעה̈ אלחכים ינבוע אלחיוה̈ ללזואל מן אוהאק אלמות:
15 אלעקל אלגיד יעטי אלחטוה̈ וטריק אלגדארין צעב:

יעני יגב אן יסתצעב פלא יסלך פיהא. הדׄה אלצעובה̈ מתׄל אלצעובה̈ אלמצׄאפה̈ אלי אלאודיה̈ חתי לא תפלח כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כ״א ד׳)[1].

16 כל נהׄץ יעמל אמרה במערפה̈ ואלגאהל יבסט גהלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נארא מן לה אבנה̈ וחצׄרהא אלי אלמלך ויבקשו נערה יפה (מלכים א׳ א׳ ג׳) ואחשורוש אמר בטלבהן ושנע אלאמר כמא קאל ויפקד המלך פקידים וגו׳ (אסתר ב׳ ג׳)[2].

17 אלרסול אלטאלם יקע פי שר ואלספיר אלאמין שפא:

הדׄא פי תאדיה̈ רסאלה̈ אללה ואלנאס איצׄא[3].

18 אלפקר ואלהואן למגׄדב אלאדב וחאפט אלעטה̈ יכרם:

דׄלך פי אלדארין[4].

19 תרי אלשהוה̈ אלכאינה̈ תלד ללנפס ולדׄלך יכרה אלגהאל אלזואל ען אלשר:

קד כ̄נא קדמנא אן אלגהאל אנמא אסתכׄפו אללהו ואלהזו ואללעב לאן לדׄתה חאצׄרה̈ ואסתתׄקלו אלחכמה̈ ומא תאמר בה לבעד לדׄתהא ונעימהא ען באלהם[5].

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלגהאל ירדו:

ללנפס כׄלק יקאל לה אלאלף לא בד מן אן יתעלם ממן יגׄאורה ויעאשרה שיא קלילא כאן אם כתׄירא[6].

21 אלכׄטאון יכלבהם שׄרהם ואללה יכאפי אלצאלחין בכׄיר:
22 אלכׄיר ינחל בני בניה איצׄא וקד ידׄכׄר ללצאלח אתׄאת אלכׄאטי:

כמא דׄכׄר לבני אסראיל מאל שבעה גוים אדׄ קאל ובתים מלאים כל טוב וגו׳ (דברים ו׳ י״א) וליס הדׄא שרט בל קד ישא אלחכים אן יפעל דׄלך[7].

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בגיר חכם:

---

[1]) ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים כדרך קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבד.

[2]) ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאוה אליו ואחשורוש צוה לבקש נערות רבות בדרך מגונה (עיין מגילה י״ב ע״ב).

[3]) ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

[4]) ביאור: זה בשני עולמות.

[5]) ביאור: כבר הקדמנו שהשחוק וההוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם נמצא מיד והחכמה כבדה בעיניהם מפני שתענוגו רחוק מאד.

[6]) ביאור: יש מדה באדם הנקראת ההתחברות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או הרבה.

[7]) ביאור: כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה גוים וזה יארע לפעמים ברצון השם.

Digitized by Google

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלה׳ סיכון סיהא[1]) סקרה כאלרגיב בחצרה׳ אלמלך סי אלדניא או כאלסאעל מעציה׳ פתהלכה פי אלאכרה׳. ואלדי יביד בגיר חכם ליס בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חכם אללה נטיר קולה הוא ימות באין מוסר (משלי ה׳ כ״ג) ואיצא ויגועו בבלי דעת (איוב ל״ז י״ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בגיר חכם אלעאדה׳ אעני בגרק או חרק או [מא] מאתלהמא[2]).

24 אלצאד קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאכרה באלאדב:

לעלה יטן אן דלך שפקה׳ ואנמא הו קסוה׳ אד יגריה עלי אלפסק ואלסרק ואלהתך[3]).

25 אלצאלח יאכל שבע נפסה ובטון אלטאלמין תנקץ[4]):

כמא עלמת מן נחמיה ואלולאה׳[5]) אלדין מן קבלה אד קאל והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה׳ ט״ו) ואמא הו פקאל הפחה לא אכלתי (שם י״ד)[6]).

יד

1 אלחכימה׳[7]) מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלה׳ בידהא תהדמה:

לאנך תעלם מן אביגיל אנהא כלצת זוגהא ונעמתה מן אלתלף כמא קאל ותפל על רגליו וגו׳ (שמואל א׳ כ״ה כ״ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו׳ (שם כ״ה) שא נא לפשע אחיך (שם כ״ח) ואן איזבל אשארת בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ״א כ״א ח׳) וסאיר אלקצה׳[8]).

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי טרקה מזרי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנך[9]) תראה יתכלם בסטוה׳ ובשאעה׳ ואלעלמא ברפק ודעה׳[10]).

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהץ אלבר וכתרה׳ אלגלאת בקותהא:

יקול פי הדא אלמתל אן אלגאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסבילהא ואלתטרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובה׳ מתל פלאחה׳ אלארץ אלתי לא תכון

---

[1]) אפשר שצ״ל סימא.

[2]) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראת באכלו את עניותו חן בעולם הזה כשאוכל בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן שירגילהו לעשות הרע.

[4]) עיין אמאנאת 232. — [5]) בכ״י ואלולא.

[6]) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבידו על העם והוא נשמר מזה.

[7]) עיין אמאנאת 224.

[8]) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמתה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

[9]) בכ״י לכנך.

[10]) ביאור: הכסיל ידבר קשות והחכם ידבר בנחת.

Digitized by Google

אלא בתעב ואנתהאר ולא יעלם אן אלרפק אבלג. וקד ובך אללה במתל דלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש זרעו לכם לצדקה וגו׳ חרשתם רשע וגו׳ (הושע י״א—י״ג) מאל מא תוהמתם דלך פאבדלוה באלבר ואלרפק[1]).

4 אלשאהד אלאמין מן לא יכדב ואלמתפוה באלכדב שאהד זור:

מענאה לעל אלמחדת באבאטיל[2]) ימן אנהא לא תכתב עליה שהאדה זור והי עליה כדאך אד אלסאמעון יחקקונהא[3]).

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגדהא ואלמערפה עלי אלפהם סהלה:

יריד מן אנתמע לה אלכמס[ה] אלאמור[4]).

7 מר[5]) מן קבאלה[6]) אלרגל אלגאהל ואלא פלם[7]) תערף שיא מן אקואל אלמערפה:

דלך כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל״ט ב׳) ופי הדא אלפסוק כלמה מצמרה הי ואלא[8]).

8 חכמה אלנהץ תפהם אחואלה וגהל אלגהאל מכרהם:

יעני אן מכרהם הו גהלהם[9]).

9 יתרגם ען אלגהאל אתמהם ובין אלמסתקימין אלרצא:

דאת[10]) קולה תהדיד יקול אן אתמך ישהד עליך ויתרגם ענך[11])

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכאלטה אגנבי:

יעני הו ינפרד בגמה וסרורה לו שכי או שכר אצעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדא כאן אלאמר כדאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינפעוך רבמא לם יצדקוך[12]).

---

[1]) ביאור: הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את האדמה בעצבון ואינו יודע שיש לנתת יתרון על הקושי כמו שהוכיח הנביא ואמר אפרים וגו׳ זרעו לכם וגו׳ חרשתם וגו׳ ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשדד ולדוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

[2]) בכ״י באלבאטל.

[3]) ביאור: אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי שהשומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

[4]) ביאור: הנבון מי שיש לו חמשה הדברים (עיין בפתיחה 16).

[5]) ובכ״י ב׳ סר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מקאבלה.

[7]) בכ״י א׳ פלו.

[8]) ביאור: יש בזה הפסוק מלה נסתרת והיא אם לא ושעורו ואם לא בל ידעת.

[9]) ביאור: רצה לומר שמרמת אוילים היא כסילותם.

[10]) בכ״י דאר.

[11]) ביאור: מפחיד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

[12]) ביאור: האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

Digitized by Google

11 בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפרֿע:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ ופי אלאכ̇רה̈ באלחכם[1]).

12 כם מן טריקה̈ מסתקימה̈ בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:

ד̇לך מא סר̄ אלטבע וסא אלעקל[2]).

13 ואלצ̇חך איצ̇א יוגע אלקלב ועאקבה̈ אלפרחה̈ תרחה̈:

הד̇א כ̇אץ̄ פימא נהי ענה מן אלצ̇חך ואלפרח[3]).

14 סיסתכת̇ר מן טרקה אלגאש̇ אלקלב ומן פוקה אלרגל אלג̇יד:

ד̇לך כמא יכ̇ד̇ר אלגאש מן גשה באלואגב וליס ינבני ללצאלח אן יכ̇ד̇ר מן חסנאתה[4]).

15 אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהץ̇ יפהם רשדה:

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו׳ (ש״א י״ט ג׳) פות̇ב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתהם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ׳ טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו׳ (דברים י״ג טו)[5]).

16 אלחכים יתֿקי ויזול ען אלשר ואלגאהל יתגאוז ויתֿק:

פאול אלגהאל מן יתֿכל עלי אלתסהיל ואגהל מנה מן יתכל עלי בעץ̇ חסנאתה ואגהל מנהמא מן יתכל עלי אלרחמה̈ ואגהל מנהם מן יתכל עלי אלתעטיל פי אלאול יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו׳ (ישעיה ל׳ נ׳) ופי אלת̇אני הגנוב רצוח ונאוף וגו׳ ובאתם ועמדתם לפני וגו׳ (ירמיה ז׳ ט׳—י׳) ופי אלת̇אלת̇ ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ו) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו׳ (שם צ״ד ז׳) ואלחכים יתקי ד̇לך אגמע[6]).

17 קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכם מן ד̇י המם מבגוץ̇:

יעני כם ממן מעה אנאה̈ ותאיד יבגצ̇ה אלנאס ויקולון מא אשד תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפק אד̇ צח לך אן אלעג̇לה̈ מן ארצאף אלגהל[7]).

18 תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצ̇ון יתתוג̇ון באלמערפה̈:

---

[1]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

[2]) ביאור: אמרו דרך וכו׳ ר״ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

[3]) ביאור: הכתוב מדבר בפרט על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

[4]) ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

[5]) ביאור: כמו שהאמין חנון במה שאמרו חבריו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדברי יוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

[6]) ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

[7]) ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי לחיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

Digitized by Google

19 ינבגי אן ינכפץ אלאשראר בין ידי אלגיאד ואלטלחא עלי אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלאחהם[1]).

20 חתי לצאחבה יבגץ אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:

הדה איצא חכאיה אלוגראן והו ענדהם[2]) מדמום[3]).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:

זדת פי אלאלראג כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה אן אצחאב אלמסכין ישנונה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מכטיין[4]).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:

האהנא כלמה מצמרה הי וימצאו[5]).

23 כתיר מן אלגהד יכון לפצל וכם מן כלאם הו לנקצאן:

כמא הו מעלום אן אלמר עלי מא לם יתכלם בה אקדר מנה עלי מא תכלם בה ואנה אן תכלם בכלמה מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא[6]).

24 תאג אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מרארה פי הדא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן יגהל אנה גאהל בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל איאה נארת אלחכמה וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ו׳) וגאהל יתוהם אנה עאלם פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ״ו י״ב) וגאהל יקדר עלי סאיר אלנאס אלגהל פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י׳ ג׳) והדאן אלקריבאן יגהלאן גהלהמא[7]).

25 אלשאהד אלחק יכלץ אלנפוס ואלמתפוה באלכדב דו מכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מכנא:

פי הדא הולך מצמר[8])

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובכלו אלחזב אנדקאק אלוזיר:

---

[1]) ביאור: רוצה לומר למען ילמדו מהם לעשות הטוב.

[2]) אפשר שצ״ל ענדה ר״ל בעיני החכם.

[3]) ביאור: החכם יספר מה שממציאות זה דבר מגונה.

[4]) ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר שהשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

[5]) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

[6]) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדיבר דברו מושל בו.

[7]) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשה מינים מי שיודע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני מינים האחרונים הכתוב מדבר.

[8]) ביאור: שיעורו ההולך ביראת יי.

29 אלטויל אלמהל כתיר אלפהם ואלקציר אלרוח כתיר אלגהל:

לקב אלכתרה האהגא באלארתפאע אד̇ קאל מרים[1]).

30 אלקלב אלמעאפי חיוה אלבדן ואלגירה סוס אלעט̇אם:

הד̇א משאהד פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי גהד ובלא ופי אמר אלאכ̇רה מן יחסד אהל אלגצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועד̇אב ומנהא קאל אל תקנא באיש חמס וגו׳ (משלי ג׳ ל״א) אל יקנא לבך בחטאים וגו׳ (שם כ״ג י״ז)[2]).

31 גאשם אלפקיר קד עי̇ר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף באלמסכין:

הד̇א אלגשם ליס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאט̇רה לאנה צ̇ד ומכבדו[3]) ואלאשארה באלואו אלד̇י פי ומכבדו תומי אלי אללה גל גלאלה[4]).

32 פי שד̇תה[5]) ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי נכבתה:

מענאה אן אלרשע אד̇א חלת בה אפה אזדאד פי טגיאנה כמא קאל פי אחז ובעת הצר לו ויוסף למעל בה׳ (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו׳ ויתחזק דוד בה׳ אלהיו (ש״א ל׳ ו׳) וכד̇לך יחזקיהו וגירהם[6]).

33 פי קלב אלפהם תחל אלחכמה וענד אלגהאל תעלם[7]) גרבתהא[8]):

אלא תרי אן אלעאמי אד̇א סמע כלמה מן אלעלם פהו יטלב אלתבאהי בהא פיקולהא פי גיר מוצ̇עהא מן אלמגאלס וגיר וקתהא מן אלזמאן ולא יזדיהא עלי מא ינבגי ואן עורץ̇ פיהא באדני שי וקף[9]).

34 אלזכוה תרפע אמתהא ועאר אלאחזאב אלכ̇טיה:

חסד האהגא מת̇ל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ׳ י״ט) ומשתק מן קולה פן יחסדך שמע (משלי כ״ה י׳) וקד עלמת אן זכוה אלקיני כ̇לצתהם ויעירון אהל סדום וכנען ומצר וגירהם במא אלמאו[10]).

---

1) ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

2) ביאור: הן בדברי העולם הזה שרעי עין הם בעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם הבא שהמקנא באנשי חמס הוא נענש.

3) לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק איננה הפך מכבדו.

4) ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלומו ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכבדו. והואו של מכבדו מוסבת אל השם.

5) כ״י ב׳ וג׳ שרה.

6) ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחז והצדיק בעת צרה מתחזק בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

7) בכ״י ב׳ וג׳ תפתם.

8) „תודע זרותה״ ר״ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

9) ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם יטענו עליו אין יכול להשיב.

10) ביאור: חסד טעמו כאן חרפה ונגזר מן יחסדך ובידוע שהקיני נצלו בצדקתם (שמואל א׳ ט״ו ו׳) וחטאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה להם קלון.

Digitized by Google

35 רצֹא אלמלך לעבד עאקל[1]) ועברתה תכון עלי אלמסי:

הד֗א פי מלך אלמלוך ג֗ל תנאה ופי מלוך אלנאס איצֹא[2]).

טו

1 אלמרד֗ אללין ירד֗ אלחמיה֗ ואלכלאם אלשאק֗ יצעד אלגצֹב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קטני עבה (מ״א י״ב י״א) קאלו לה מה לנו חלק בדוד (שם ט״ז) ומן קאיד אחזיה אלת֗אלת֗ ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו׳ (מ״ב א׳ י״ג) כיף נאלה כ֗לאף אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלד֗ין אן שמעיה ועט֗ רחבעם וקומה פרד֗ו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה׳ (דה״י ב׳ י״ב ו׳) כיף נאלהם כ֗לאף מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי[3]) אלד֗ין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה׳ איננו שומעים אליך (ירמיה מ״ד ט״ז)[4]).

2 לסאן אלחכמא יג֗וד אלמערפה֗ ופם אלג֗אהל ירוי אלג֗הל:

מענאה אן אלעאלם יג֗וד אלעבארה֗ ויקרב אלאמור אלמסתגלקה֗ אלי אלאפהאם ואלג֗אהל ירוי אלשי עלי אסמג֗ עבארה֗ ואקבח תאויל[5]).

3 פי כל מוצֹע עינא אללה תטלע אלאשראר ואלאכ֗יאר:

מעני ד֗לך עלמה[6]).

4 צדק אללסאן שג֗רה֗ אלחיוה֗ ואלזיג֗ פיה כסר אלרוח:

לקב אלצדק האהנא באלשפא. ד֗לך כאלמפתי אלד֗י יסלה אחד אלכ֗צמין פאן הו צדקה אלפתיא קל֗ל תעבה ואן הו קצד אלתקרב אליה וקאל לה אלחק֗ מעך אתעבה ועד֗בה ואלחק בה אלאת֗ם ואלאסם אלסו ולים ינפעה ד֗לך מע אלחאכם שיא[7]).

5 אלג֗אהל ירפץ֗ באדב אביה וחאפט֗ אלעט֗ה֗ ינהץ֗:

6 פי בית אלצאלח אלות֗אק אלכת֗יר ופי גלה֗ אלפאסק אלפציחה֗[8]):

פי אלעאג֗ל איה֗ מענוה֗ ופי אלאג֗ל חכם קאטע[9]).

---

1) כ״י א׳ אלעבד אלעאקל.

2) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

3) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ׳ ח׳.

4) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בגחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שהשיבו בנחת לשמעיה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

5) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מגונים ומכוערים

6) ביאור: ר״ל שהשם יודע.

7) ביאור: מרפא לשון טעמו כאן אמתת הלשון. וזה כששואל אחד מבעלי דינים עצת חכם על ריבו צריך שישיבהו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדי להיות רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.

8) עיין אצול ע׳ 521 ש׳ 21.

9) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

Digitized by Google

7 שפתא אלעלמא תדרי אלמערפה וקלב אלגהאל ליס כדלך:

יעני אן אלעלמא יביתון כתיר מא ענדהם ואלגהאל ישחון עלי אלנכתה אלתי תקע להם[1]).

8 דבח אלפאסקין ממא יכרה אללה וצלוה אלמסתקימין רצאה:

מעני דלך אן אלצלוה הי אכף מונה מן אלדבאיח והי מן אלצאלח אפצל מן אלדבח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי דנב ואלרשע אנמא יקרב עלי כטיה וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש"א ט"ו כ"ב)[2]).

9 ויכרה אללה טריק אלפאסק ויחב כאלב אלזכוה:

יעני באלכלב שדיד אלטלב[3]).

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעטה יהלך:

פי אלדניא במענה ופי אלאכרה בפצל אלחכם. ואלאדב אלסו הו אלאפאת אלעטימה[4]).

11 אלתרי ואלאבאדה מכשופאן ענד אללה פכיף קלוב בני אדם:

אלתרי הו אלתראב ודאר אלאבאדה הו אלקבר ואנמא צרב אלמתל בהדין לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאס לא תתוהמו אן מא תסרוה פי אנפסכם יכפי עלי אללה פהל יכון אעמק מן הדין נטיר קולה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כ"ו ו')[5]).

12 תגד אלדאהי לא ישא אן תעטה ולא ימצי אלי אלעלמא:

אלאול לא יריד אן תעטה כאצה ואלתאני ולא יחצר מגלס עאלם פישתרך פי עטתה מע עואם אלנאס[6]).

13 אלקלב אלפרח יחסן אלוגה ובמשקה אלקלב תכתאב אלרוח:

כמא טהר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וגוההם כלחה והגם זעפים (בראשית מ' ו') וכדלך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר למה יראה את פניכם זעפים וגו' (דניאל א' י')[7]).

---

[1]) ביאור: ר"ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטן שיודע.

[2]) ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצויה מקרבן הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

[3]) ביאור: אמרו מרדף ר"ל המבקש בכל כחו.

[4]) ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם הבא בגזר דין.

[5]) ביאור: שאול הוא העפר ואבדון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם והם גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

[6]) ביאור: לא ירצה הלץ שתוכיחהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע דברי מוסר עם הקהל.

[7]) ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זועפים וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זועפים.

Digitized by Google

14 קלב אלפהם יטלב אלחכמה וקצד אלגהאל יראעי אלגהל:

הדה איצא חכאיה מא וגד[1]).

15 כל איאם אלצעיף אלראי רדיה וגודה אלקלב הו שרב דאים:

הדא אלעני ליס הו פקיר בל צעיף אלעקל ואלגיד אלעקל סרורה דאים אפצל מן אלשרב כמא קאל כי טובים דדיך מיין (שה״ש א׳ ב׳)[2]).

16 לקליל בתקוי אללה כ̇יר מן כנז כתיר פיה אלאהאמה:

אי אלמחק. הדאן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכתיר וקולה הדא פי אכ̇ראג אלעשור וחקוק אללה[3]).

17 ולבאקה מן בקל ומחבה הנאך כ̇יר מן תור מעלוף מעה שנאה:

הדא עלי צרבין אמא פי מחבה אלנאס פכמא אכ̇ד דוד כסה רגפאן מן אחימלך אחב אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה אללה כאן נוע עדו החוה אצלח מן אלאכל ענד ירבעם אד̇ אערץ עליה פאגאבה אם תתן לי את חצי ביתך וגו׳ (מ״א י״ג ח׳)[4]).

18 דו אלחמיה יהיג אלצכ̇ב ואלטויל אלמהל יקרר אלכצומה:

19 טריק אלכסלאן כאלמסינה[5]) באלחדק וטרק אלמסתקימין כאלצה:

אלחדק נוע מן אלשוך ואלמונד מן אסמאיה פי אלמקרא אתגאן[6]). והדא אלקול יעם כסלאן אלטאעה ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך ליס ינבעת[7]).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלגאהל יזרי באמה:

כמא קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה פהו לגמיעהמא כמא צדרנא[8]).

21 אלגהל פרחה ללנאקץ אלעקל ודו אלפהם יסהל מסירה:

22 פסך̇ אלאפכאר מן עדם סתר[9]) אלסר ובכתרה אלמשירין תתבת:

---

[1]) ביאור: החכם יגיד מה שמצא.

[2]) ביאור: באמרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מבמשתה יין.

[3]) ביאור: אמרו מתומת ר״ל קללת השם. ואמר שטוב מעט מדבר המותר מהון רב מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה׳.

[4]) ביאור: הכתוב מדבר הן באהבת שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר חביב לדוד משולחן שאול המלך הן באהבת השם כמו שלא רצה עדו התחוה לאכול אצל ירבעם.

[5]) בכ״י ג׳ כאלמכבוסה.

[6]) ר״ל כאן ומיכה ד ד׳.

[7]) ביאור: מלת חדק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצל בדבר מצוה או במשא ומתן הוא כהולך על קוצים לאט לאט.

[8]) ביאור: שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.

[9]) בכ״י ב׳ וג׳ כתם.

כתמאן אלאמור אלתי לא צ̇מא פיהא ליס במנכר אד̇ הו אחד וגוה אלתדביר סימא אן כאנת הגאך תקיה̇ אעני כ̇וף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן[1]) אמורהם אעני קצה̇ אחתי היא (בראשית י״א י״ט) וקצה̇ המלך המלך צוני דבר (ש״א כ״א ג׳) וקצה̇ מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל״ח כ״ו)[2]).

23 ללמר סרור בג̇ואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:

יריד בה חצ̇ור אלג̇ואב וסרעתה ליס[3]) מן גיר נהתה לאנה לו כאן כד̇אך לכאן אלנאס באגמעהם נאט̇רין מחג̇אג̇ין לכן מן נהתה[4]):

24 סביל אלחיוה̇ פי עלו ללעאקל לכי יזול מן אלג̇חים אלספלי:

פי אלדארין גמיעא[5]).

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכ̇ום אלצ̇עפא:

ד̇כר מן גמלה̇ אלצ̇עפא אלמנה כמא ד̇כר מן גמלה̇ אלחדיד חרב אד̇ קאל כי חרבך הנפת ותחללה (שמות כ׳ כ״ה) ומן גמיע אלאצנאם מולך ושביה הד̇א מן אלמסתעמל[6]).

26 יכרה אללה אפכאר אלסו[7]) ואקואל אלחכמה̇ מאהרה̇:

לקב אלחכמה̇ האהנא באלנעמה̇ עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי ג׳ י״ז)[8]):

27 אלמאמע מטע הו פאצ̇ח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:

אראד בה אלמואהב אלחראם מת̇ל מא אכ̇ד̇ אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י״ד כ״ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלבדור אלד̇הב ואלפצ̇ה̇ ונחוי אסף עליהא ומא כאן מן כסבה[9]).

28 קלב אלצאלח ידרס מא בה יג̇יב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:

מעני הד̇א הו מא יתעב אלמוחדון ואלרבוניון פי מא ירדון בה עלי אלמלחדין ואלמכ̇אלפין והוד̇א תרי כ̇צומהם אנמא הם אבדא פי טלב ענתה̇[10]):

---

[1]) אפשר שצ״ל יכתמון.

[2]) ביאור: מותר לאדם לכסות הדברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

[3]) נראה שצ״ל ליס יריד בה חצ̇ור אלג̇ואב וסרעתה מן גיר נ̇התה.

[4]) ביאור: לא רצה בזה שישמח אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחריפים אבל צריך שתהא התשובה נכונה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומולך במקום כל האלילים.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ אלשר.

[8]) ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

[9]) ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שלקחו אמרפל וחביריו מאויביהם ואברהם מאס בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחזי נענש על זה ולקחן ונענש.

[10]) ביאור: כמו המיוחדים והרבנים המתיגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

Digitized by Google

29 לדלך[1] אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה אלצאלחין יסמע:
30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח
ידסם אלעטם:

אלקיאס פי דלך קריב אד המא חאסתאן יודאן אלעצוין[2].

31 אדן סאמעה עטה אלחיוה ענד אלעלמא תוגד:

יעני אלעטה לא יסתמעהא אלא חכים[3].

32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטה למקתן קלבא:

לקב אלחכמה באלקלב אד הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר סמאא לנזולה מן אלסמא[4].

33 תקוי אללה אדב אלחכמה ועקובה אלכשוע אלכראמה:

קולה יראת ה' מוסר חכמה ערפנא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה ומא תודב הי בה ותסוס אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה כבוד ואלקולאן ואחד[5].

טז

1 ללאנסאן מצאף קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה[6]:

אמא לאדם מערכי לב פהו יויד אלקול באלאכתיאר אד נסב פעל קלב אלאנסאן לה ולכן ומה' מענה לשון הו יוסס[7] אלקול באלנבר וליס חקיקתה כדלך לאנה אנמא אשאר אלי אלבניה אלאצליה אן אללה אעטא אלאנסאן קוה אלנטק נטיר קולה אזן שמעת ועין ראה ה' עשה גם שניהם (משלי כ' י"ב) פאהב[8] עלי אלאנסאן וקאל אד הו מכיר פינבגי לה אן יפכר פי אן אללה כלקה נאטקא[9].

2 כל טריק אלאנסאן יראהא דכיה ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי פי הדא מא וגד אלנאס עליה מן קלה אלאעתראף בכטאיהם בל יטן דלך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצמאירהם[10].

---

[1] „לכן רחוק וכו'".

[2] בכ"י אלי עצוין. — ביאור: התיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

[3] ביאור: רוצה לומר שתתוכחת אינה נשמעת כי אם מחכם.

[4] ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו המטר בשמים לפי שיורד מן השמים.

[5] ביאור: אמרו יראת ה' ילמדנו שאין יראת ה' כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

[6] עיין אמאנאת 168. — [7] אפשר שצ"ל יוהם.

[8] ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י"ז.

[9] ביאור: אמרו לאדם וכו' הוא ראיה שיש לאדם בחירה ואמרו ומה' וכו' אין טעמו שאדם מוכרח במעשיו אלא רמז אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר אותו ואמר שלפי שיש לו הבחירה ראוי לו שיזכור שהשם בראו חי מדבר.

[10] ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שבלבו.

Digitized by Google

3 גל אלי אללה אעמאלך תתבת אפכארך:

אלתגליה לה עלי צרבין אן כאן אלעמל אלדי קצדתה מן אלמבאח פאסתכרה פיה וסלה אלנגאה כמא כאנו אלאולון יפעלון אן חצרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאול ודוד ואן לא יסלון אלאנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה׳ (דה״ב י״ח ד׳) ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ח׳ כ״ג). ואן כאן ממא פיה אמר ונהי פאערצה עלי סמעה ואתאר רסולה פמא וגב אפעלה ומא לם יגב פאתרכה[1]).

4 כל פעל אללה לסבבה ואלטאלם איצא ליום סו:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוגבתה חכמה אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פהי ללטאלם ופי דלך צלאח לה לימחץ ענה אלכטאיא וללעבאד ליעתברו בה והדא קול מעכום ויום רעה לרשע[2]).

5 יכרה אללה כל שאמך אלקלב כתקלב יד ליד לא יברו:

יעני אנה יביד בסרעה[3]).

6 באלבר ואלאחסאן יגפר אלגרם ובתקוי אללה אלזואל ען אלשר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין[4]) אתנין תאיב קד גפר דנבה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה ותקי לם יזל זאילא ען אלשר[5]).

7 אדא רצי אללה אחואל אלמר סלם[6]) לה אעדאה:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעזר ותעו וגירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לר׳ חייא[7]).

8 לקליל בנצפה כיר מן גלאת כתירה בגיר חכם:

הדא פי אלוארת אלאכד שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתעדי אלי מאל שריכה וסאיר אלכלטא ואלמעאמלין[8]) לדלך קרן בה משפט וצדקה[9]).

---

[1]) ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותומים כמו יהושע ושמואל ושאול ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

[2]) ביאור: לכל דבר נברא יש סבת שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישוב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

[3]) ביאור: אמרו יד ליד ר״ל יאבד מהרה. — [4]) אפשר שצ״ל מא בין.

[5]) ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

[6]) בכ״י א׳ סאלם לה אעדאוה.

[7]) עיין מועד קטן ט״ז ב.— ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעזר ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר׳ חייא.

[8]) נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקת עם משפט.

[9]) ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושותפים וכיוצא בהם שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

Digitized by Google

9 קלב אלמר יפכר פי אמורה ואללה יהיי כטאה:

הדא קול כאין פי אמור אלרזק ואלפאידה ואלשפא ואלולד ואלנעמה אלדניאייה אלתי לא ינפע אלאנסאן אלתקלב פיהא או ישא רבה פיהא יקול ירמיהו (ה׳) ידעתי ה׳ כי [לא] לאדם דרכו וגו׳ (ירמיה י׳ כ״ג)[1].

10 ינבגי אן יכון אלחתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינכת בקולה:

הדא איצא כאין אדא אמרך אלמלך בשי מבאח מן ענד אללה פחטרה אלמלך או אונבה פלא תכאלפנה פאתרי ואוכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב אלא תכאלפה וכמא נעלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים (קהלת ח׳ ב׳)[2].

11 לאן אלתסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוזן באלצנגאת:

הדא זיאדה פי אלאעתבאר אדא וגב אן תטיע מן יקע פי אעמאלה אלהגם ואלגואף פכיף מן עמלה כאלמיזאן ואלקסט[3].

12 יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלטלם לאן אלכרסי אנמא יתבת בעדל: 13 ויגב אן יכון רצאהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחבון:

הדאן אלפסוקאן עלי מא קדמנא אן אלטאבע טבע בניה אלעאלם עלי אלחק ואלכאתם כתמה בעדל לא יתבת בגירה[4].

14 חמיה אלמלך כרסל אלמות ואלרגל אלחכים יזילהא:

דלך פי אלאנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד קאל ויגש אליו יהודה וגו׳ (בראשית מ״ד י״ח) וקאד מלך ארם באחאב אד קאל ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ״א כ׳ ל״ב) ופי מלך אלמלוך גל תנאה כמא פעל משה פי הר סיני ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מתלהם[5].

15 בנור וגה אלמלך אלחיוה ורצאוה כאלגים אללקים:

דלך איצא פי מלוך אלנאס מחסוס כיף ירפעון מן אחבוה[6]) ופי רב אלעאלמין מעלום ונצף מנה תלאתה מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פרעה (בראשית מ״א מ״ד) וקד ראית אלי מא דא צאר פכיף מן קאל אללה לה אני ה׳ אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח י״ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי וגו׳

---

[1]) ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי אם ברצון השם.

[2]) ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא ימרה את פיו וכל שכן מצות מ״ה מלכי המלכים.

[3]) ביאור: הוסיף לומר שאם הדבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל שכן במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

[4]) ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת וחתמו בצדקה.

[5]) ביאור: זה בחמת מלך בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם עם אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשיטים.

[6]) בכ״י אחבוה.

Digitized by Google

(ט״א ב׳ ז׳) וקד עלמת כיף רפעהם חתי צאר אלכהגים ינסבון אליהם כמא קאל אשר לקח מבנות ברזלי וגו׳ (עזרא ב׳ ס״ד) פכיף מן קאל אלעזיז לה והקרבתיו ונגש אלי וגו׳ (ירמיה ל׳ כ״א) וקאל אחשורוש ען מרדכי אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו׳ ו׳) וקד רי[1]) כיף בלג בה פכיף מן קאל אלכרים לה מאשר יקרת וגו׳ (ישעיה מ״ג ד׳)[2]).

16 אקתנא אלחכמה מא אגודה מן אלקראצה ואקתנא אלפהם כיר מן אלורק:

ללונה אלתי תצפאהא בל לאכתר מנהא[3]).

17 מחגה אלמסתקימין אלזואל ען אלשר פיגב אן יכון אלמר[4]) חארם נפסה חאפט טרקה:

אלתאהיב פי דלך לא יר אנה אנמא יחפט טריקא או חאלא לים אלאמר כדלך בל נפסה אלעזיזה יחפט[5]).

18 עקיב אלאקתדאר אלכשוע ועקיב אלכשוע אלכראמה[6]):

כמא עלמת מן אברהם יקול אנכי עפר ואפר (בראשית י״ח כ״ז) ומשה ואהרן ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳) ודוד ואנכי תולעת (תהלים כ״ב ז׳) וגדעון הנה אלפי הדל במנשה (שופטים ו׳ ט״ו) ושאול הלא בן ימיני אנכי (ש״א ט׳ כ״א) ומא אשבההם ואעקבהם אלעז ואלשרף. ופרעה יקול מי ה׳ (שמות ה׳ ב׳) וגלית אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א י״ז י׳) וסנחריב מי בכל אלהי הארצות (מ״ב י״ח ל״ה) ונבוכדנצר ומן הוא אלה די ישיזבינכון מידי (דניאל ג׳ ט״ו) ומן מאתלהם ואתבע אקואלהם אלדלה[7]) ואלחסיסה[8]).

19 לתואצע אלרוח מע אלכאשעין כיר מן תקסם אלסלב מע אלמקתדרין:

לצלאח עאקבה אלאול ופסאד עאקבה אלתאני[9]).

---

[1]) אולי צ״ל רוי.

[2]) ביאור: זה נראה במלכי בשר ודם המנשאים את אהוביהם וידוע במלך העולמים כמו שמצאנו שפרעה הרים את יוסף ודוד הקריב אליו את בני ברזלי ואחשורוש נתן יקר למרדכי וכל שכן שהאל ירים את עמו ויקריבנו אליו ויתן לו יקר וכבוד.

[3]) ביאור: לענינים אשר הקדמנום וליותר מהם.

[4]) „ולפיכך צריך שיהא האדם וכו׳״ ובכ״י א׳ חסרה מלת פיגב.

[5]) ביאור: זה הערה לאדם שבשמרו את דרכו ישמור גם כן את נפשו היקרה.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבה אלאקתדאר אלכסר ועאקבה אלכבר אלחסיסה וזאת היא העתקה המסכמת עם הפסוק ונראה שבחלק הראשון צ״ל אלכסר גם בכ״י א׳ אבל החלק השני בכ״י ב׳ וג׳ הוא הגהת איזה סופר לפי שמתוך ביאור הגאון ג״כ נראה שטעה והחליף זה הפסוק עם פסוק שלמטה י״ח י״ב.

[7]) בכ״י אלדלי.

[8]) ביאור: כמו שידעת מאברהם ומשה ואהרן ודומיהם שהיו נכבדים מפני ענותם ופרעה גלית ודומיהם נכנעו מפני גאותם.

[9]) ביאור: לפי שאחרית הענוה היא לטובה וסוף הגאות לרעה.

Digitized by Google

20 מן עקל לאמרה אצאב כ̇ירא ואלואת̇ק באללה טובאה:

21 אלחכים אלקלב ידעא ד̇הנא[1]) ואלחלו אלנטק יזדאד בת̇א:

יעני אן אלנאס יתמנון אלמזאד מן כלאמה[2]).

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוה̈ ואדב אלג̇האל ג̇הלהם:

יריד בה מא ראי אלג̇האל עליה אנהם אד̇א ראו אחדהם יטלב אלחכמה̈ ראצ̇וה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל ג̇הלה[3]).

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יזדאד בת̇א:

אחתג̇נא אלי הד̇א אלקול לאן אלארא ואלמעתקדאת אלמכנונה̈ פי קלוב אלנאס מכ̇פיה̈ בעצ̇הם ען בעץ̇ ואנמא אלמט̇הרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם אלד̇אן נעלא דלילין עלי מטאוי אלאצ̇מאר טאעה̈ או מעציה̈ חכמה̈ או ג̇הל[4]).

24 כפאיק אלשהד אקואל אלחכמה̈ חלו ללנפס שפא ללג̇סם[5]):

בל אפצ̇ל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) וד̇לך אן אלאכת̇אר מן אלעסל יצ̇ר ואלאזדיאד מן אלחכמה̈ ינפע ואלעסל יצ̇ר שיא וינפע שיא ואלחכמה̈ תנפע אלכל ואלעסל בת̇מן ולא ידום ואלחכמה̈ בכ̇לאף ד̇לך[6]).

25 כם מן טריק מסתקים ענד[7]) אלמר ועקבהא טרק אלמות:

הד̇א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין[8]).

26 נפס אלשקי תשקא אד̇א תג̇כם ענה מקדארה[9]):

אמא בד̇ל בעד עז̇ או נ̇ע בעד שבע או ספר בעד חצ̇ר פינבג̇י אן תראפע אלאפאת באלעמל אלצאלח[10]).

27 ד̇ו אלפג̇ור יברא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה̈:

יעני אן ד̇לך לא יכ̇פי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלפאג̇ר אלחדה̈ פהו פי חאל תדבירה תזדאד חדתה פאן באלג̇ אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אלחדה̈ פאד̇א ראיתה כד̇אך פאחד̇רה[11]).

---

[1]) עיין בפתיחה 10.

[2]) ביאור: לפי שבני אדם מתאוים שיוסיף מתק שפתים לדבר.

[3]) ביאור: ירצת בו החכם שראה הכסילים מיסרים את חבריהם אם יבקשו חכמה.

[4]) ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שהדעות והאמונות טמונות בלבות בני אדם ושפתותיהם הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.

[5]) בכ״י ב׳ ללעט̇אם.

[6]) ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יותר מדאי מזקת את הגוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואינו מתקיים והחכמה אינה כן.

[7]) בכ״י ב׳ בין ידי = לפני.

[8]) ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י״ד י״ב) בדברי האמונה.

[9]) הגאון תרגם אכף מלשון אפ׳ = הפך ופיהו מלשון פי שנים.

[10]) ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באה עליו חרפה אחר הכבוד ורזון אחר השובע והליכה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.

[11]) ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאם הוא רגזן

Digitized by Google

28 דו אלתקלב ינשי אלצ׳גאיב ואלמחרץ׳ יפרק אלאלפא:

חכי מא וגדה והו׳א פי אמר אלדין ואלדניא [1]).

29 דו אלטלם יכ׳דע צאחבה ויסיׄרה פי טריק לא כ׳יר פיה:

והו׳א איצ׳א פי אלאמרין גמיעא כמא יטני אלמלחדון בעץ׳ אלמוחדין ויגר̈ אלמכ׳אלפון בעץ׳ אלגמאעה̈ [2]).

30 וכם מן גאץ׳ טרפה יפכר פי אלתקלב וגאמז עלי שפתיה קד אכמל אלשר:

הו׳א מן אשכאל אהל אלסו יתגאמז[ן] באלעין ואלשפאת [3]).

31 תאג אלפכ׳ר אלשיבה̈ תוגד פי טריק אלזכוה̈:

אראד בה אן אלשיבה̈ תאג ו׳לך או׳א קארנהא אלצלאח ואלא פלא כ׳יר פיה וקד עלמת אן משאיכ׳א חצ׳רו מגלס [4]) אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (ש״ב י״ז ד׳) [5]):

32 אלטויל [6]) אלמהל כ׳יר מן אלגבאר ואלמתסלט עלי ראיה אצלח מן פאתח בלד:

לאן אלגבׄאר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים ותורדם עלי סרעה̈ ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי גירה פאן לם ימלך נפסה קבל גירה פמא ד׳א יסאוי [7]).

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחג׳ר ומן ענד אללה גמיע חכמה:

אראד בה אן גמיע אלאשיא אלמופׄקה̈ מא לם ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק [8]).

יז

1 לכסרה̈ גאפׄה̈ מעה סלו כ׳יר מן בית מטלו ד׳באיחא בכ׳צומה̈:

כמא הרב יפתח מן בין אכ׳ותה לחאל אלכ׳צומה̈ וגלס פי אלקפר ואנמא סמית

בטבעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט בטבעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר ממנו.

[1]) ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

[2]) ביאור: ז״ה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיוחדים והמתנגדים עם הכנסיה.

[3]) ביאור: החכם מציר אנשי רעה הרומזים בעיניהם ובשפתיהם.

[4]) בכ״י פגלס.

[5]) ביאור: אם השיבה בלא צדקה אז לא תהיה עטרת לבעליה כמו שידעת שהזקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

[6]) אפשר שצ״ל לטויל.

[7]) ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

[8]) ביאור: ירצה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרת נתונים לט מאת חשם.

Digitized by Google

ארץ טוב (שופטים י״א ג׳) באסם אלפריק אלד׳י יסכנהא לקולה ואיש טוב חמש מאות[1]) אלף איש (שמואל ב׳ י׳ ו׳)[2]).

2 **אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמסי ובין אלאכוה יקתסם נחלה:**

כמא תצמן אלבארנא אנה מן כאן ולדה מסי[א] וכתב מאלה לבעיד כאן ד׳לך לה[3]).

3 **אלמסבך ללפצה ואלכור ללד׳הב וממתחן אלקלוב אללה:**

לאן אלקלוב כפיה לא יעלם מא פיהא סואה כקולה הנה צרפתיך וגו׳ (ישעיה מ״ח י׳) וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו׳ (יחזקאל כ״ב י״ח)[4]).

4 **אלמסי יצגי אלי נטק אלג׳ל וינצת אלי באטל מן לסאן ד׳י אלאפאת:**

יעלם אנה כאד׳ב ויסמע מנה וקד נהי אללה ען קבול אלמחאל אד׳ קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ״ג א׳)[5]).

5 **אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעס לא יברו:**

הד׳א אלפקיר האהנא הו אלד׳י יצאב במציבה פמן שמת בה פלים ינגו מן בליה[6]).

6 **תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאוהם:**

קצד פי אול אלפסוק אלתרגיב פי אקאמה אלנסל ותזויג אלבנין ותאדיבהם ותעלימהם אד׳ בנוהם תאג אגדאדהם ופי אלנצף אלת׳אני עניה אלבנין באנפסהם חתי תפתכר אלאבא בהם[7]).

7 **לא יחסן באלספיה אלפצול[8]) פכיף באלנביל אלנטק באלבאטל:**

אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיף לא יסתשנע למן יריד אלנבל[9]).

---

[1]) צ״ל שנים עשר אלף.

[2]) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראת כן על שם העם היושב שם.

[3]) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ״ח מ׳ ח׳ ועיין גמרא קל״ג ע״ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

[4]) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

[5]) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמה שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמוע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

[6]) ביאור: רש בזה המקום עניינו מי שבאה עליו צרה ומחרפו לא ינצל מן הרעה.

[7]) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ״ל ותפארת האבות בניהם. – ביאור: אמרו עטרת וכו׳ זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים הגונים שיהיו עטרת לזקניהם ואמרו ותפארת וכו׳ צווי ששגיחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

[8]) בב״י ב׳ וג׳ אלנטק באלפאצ׳ל.

[9]) ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

Digitized by Google

8 אלרשא ענד צאחבה חגר דו חס חית[1]) תוגה ינגח:

הכדי יטן צאחבה בה והו ענד אללה בצד דלך יקול כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים ט״ז י״ט)[2]).

9 מגטי אלדנב טאלב מחבה ומעיד[3]) אלכלאם יפרק אלאלפא[4]):

הדא פי אמור אלדניא לאצה אן אלצדיק אדא לם יעף ען אלה פלא רגבה פיה וכדלך אדא הו לם יקבל אלעדר בל כלמא אעתדרת אליה אעאד אלתובין עליך[5]).

10 תנגע[6]) אלזגרה פי אלפהם אכתר מן צרב אלגאהל כתירא:

קולה מאה ליס הו עדד מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלגברי וקולה אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳ ג׳) יכון אקל או אכתר[7]).

11 אנמא יריד אלמכאלף אלשר ורסול צאר יבעת פיה:

פי אלדניא מן כאלף עלי אלסלטאן בעת עליה רסלא כשנא כמא בעת נבוכדנצר עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לדלך מן כאלף עלי אללה קאל פיה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע״ח מ״ט)[8]).

12 ליפאגי אלמר אלדב אלמתכל ולא אלגאהל בגהלה:

לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד[9]) קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא יואתיך[10]) אלחכם ואלגאהל יחאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלגאהל יפעל דלך ומתל הדא כתיר ואנמא אקתצר עלי אלדב ללגאגה[11]).

13 מן כאפא שרא בדל כיר לא יברח אלשר מן מנזלה:

אול דלך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה[12]) איאה ואחיאה וארזאקה ותצחיחה וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב׳ ט׳) ופי אלגמע קאל בכל צרתם לא צר וגו׳ והמה מרו וגו׳ (ישעיה ס״ג ט׳—י׳). תם מכאפי אלנאס שרא בדל כיר כמא כאפי אהל מצר אבוה יוסף אלדין אחיאהם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא גאזי אבשלום יואב אלדי אסתעטף

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אין מא.

[2]) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.

[3]) בכ״י א׳ מגיד = משנה דיבורו.

[4]) בכ״י א׳ אלאלף.

[5]) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוהב שאינו מוחל לחבירו הם יתרחקו ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.

[6]) „תועיל״ ובכ״י ב׳ וג׳ תוגע = תכאיב.

[7]) ביאור: אמרו ומאה אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.

[8]) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו בו וכל שכן הממרה את פי השם.

[9]) צ״ל תרם.

[10]) בכ״י יגאתיך.

[11]) ביאור: לפי שהדוב מותר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקללך ואינו כן בכסיל והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.

[12]) בכ״י אבראיה.

Digitized by Google

לה קלב דוד חתי רדה מן נשור באחראק גלתה באלנאר וכמא קאבל יואש יהוידע הכהן אלדי כ'לצה מן אלקתל וחפט' לה אלמלך בקתל ולדה. וקד סמעת עואקב נמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא איצ'א ילחקה שר לקול אללה לא תקם (ויקרא י״ט י״ח) ולכנה יקים מדה תם ימיש מביתו[1]).

14 כבתק אלמא אול אלצ'בב פלדלך קבל אללגאג דר אלכ'צומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה ליס פי מאקתך אן תתחרידהמא[2]) עלי מקדאר רבמא עזמת אן תכ'אצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדי תפתח מנה יסירא פיפתח הו לנפסה כתירא וכמא אתסעת מנאטרה בני אפרים מע יפתח חתי קתל ארבעין ואתנין אלפא (שופטים י״ב ו׳) ולכן גדעון בעקלה קטע אלכ'צומה ולטף בהם פקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו׳ (שם ח׳ ב׳)[3]).

15 מזכי אלטאלם ומטלם אלזכי אן אללה יכרה כלידהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אתמאן הדא ונטראה[4]):

16 למא דא יכון תמן מע אלג'אהל יריד אן יקתני אלחכמה בגיר עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכם מן אך ינשא לשדה:

הדאן פסוקאן מגמועאן קאל פיהמא יטן אלג'אהל אן אלחכמה אלאכתאר מן אלאצדקא פישתרידהם בתמן ולא יעלם אנה כם מן צדיק יכון מצ'רה כצדאקה זבול לגעל[5]) ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ונטראיהם[6]).

18 אלאנסאן אלנאקץ אלעקל יצאפח בכפה ויצ'מן צ'מאנא לצאחבה:

יגמע הדא אלדאכ'ל פימא לא יעניה פהו מנקץ מדמום[7]).

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדנב ומן שמך באבה פקד טלב אלכסר:

ודלך אן אלמנאזעה קד יכ'רג מנהא מא לא תריד כמא אראד משה צ'רב אלרג'ל אלמצרי כמא צ'רב הו אליהודי פצ'רבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב תחלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות האל וימרו את פיהו ויעד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף ואבשלום ליואב ויואש ליהוידע. ואם ישיב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה אלא שאחר זמן תמיש מביתו.

[2]) בכ״י תתחריהמא.

[3]) ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוונת לומר עשר מלות ירבו להיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הרבה כמו שגדל הריב בין יפתח ובני אפרים עד שהרג מהם מ״ב אלף אבל גדעון דבר עמהם בנחת ושקטה המחם.

[4]) ביאור: אמרו גם שניהם ר״ל שיש מעשה אחד שבו שני חטאים.

[5]) בכ״י יבול ליגעל (ועיין שופטים ט׳).

[6]) ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על הכסיל התושב שיקנת חכמה אם יקנה רעים רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ודומיהם.

[7]) ביאור: הפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנהו.

Digitized by Google

אדניהו בן חגית מתנשא ונו׳ (מ״א א׳ ה׳) וכמא פעל עזיהו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל ונו׳ (ד״ה כ״ו ט״ז)[1].

20 **אלעסר אלקלב לא יציב כירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:**

אמא אלעסרה̈ פכמא עסר סיחון ועוג אן יטרקו ללאמה̈ ואלמתקלב כפרעה וקומה[2]) עשר מנאולאת[3]).

21 **ואלד אלגאהל לה אלחסרה̈ ולא יפרח אבן אלספיה:**

22 **אלקלב אלפרח יגוד אלסחנה̈[4]) ואלרוח אלכאיבה̈ תגפף אלעטם:**

אמא פי הד̇א[5]) באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה[6]):

23 **אלטאלם יאכד̇ אלרשוה̈ מן אלכם ליזיל סבל אלחכם:**

לנא חק כם כקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד׳ ו׳) [...] אלנאיר אנה קד סתר אמרה בכמה[7]).

24 **בחצרה̈ אלפהם אלחכמה̈ ועינא אלגאהל פי אקאצי אלארץ:**

מעני ד̇לך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקף עליה ואלגאהל פהו כאנה ליס באלחצרה̈ בל כמן הו פי בעד מסאפה̈ כמא עלמת אן משה אעתזל ען זוגתה באלאימא אלד̇י קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד ונו׳ (דברים ה׳ כ״ז—כ״ח)[8]) ונירה השכם ושלוח (ירמיה ז׳ כ״ה) ולם יחף̇ פיהם[9]).

25 **אלאבן אלגאהל גם לאביה וסמ̄ר לואלדתה:**

יתגה הד̇א עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאד̇א כמא פעל אבשלום בן מעכה וינצרף איצ̇א אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה פיגתמאן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון ונו׳ (ש״א ב׳ כ״ב)[10]).

26 **וגרם אלזכי איצ̇א לא כיר פיה ולא צ̇רב אלנבל עלי מסתקימהם[11]):**

---

[1]) ביאור: אמרו אותב מצה וכו׳ כמו שאירע למשה שלא רצה אלא להכות את המצרי והרגו. ואמרו מגביה וכו׳ כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועזית מלך יהודה.

[2]) אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

[3]) ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נהפך וגו׳ כמו פרעה ועמו שהפכו את לבם עשר פעמים.

[4]) עיין שרשים לאבן גנאח ע׳ 126 ואפשר שכיון הגאון אל המלה הערבית גת̄ה = תת̇ה.

[5]) אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ״ל אשאר במקום אמא ר״ל יעץ בזה.

[6]) ביאור: לכן יסיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

[7]) ביאור: חיק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

[8]) עיין שבת פ״ז א׳.

[9]) ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזה יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מהמדבר עמו כמו שידעת ממשה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירום פעמים רבות.

[10]) ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלום בן מעכה בין שישמעו את רוע מעשי הבן ויתעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

[11]) בכ״י א׳ מסתקימה.

Digitized by Google

קולה גם הו מן חרוף אלמצאף דל עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנכארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כ״ג ז׳) וכדלך גרמה איצא [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים כ״ב י״ט) וכדלך צרבה וחדה[1]) כמא קאל והיה אם בן הכות וגו׳ (שם כה ב׳)[2]).

27 אלצאר אקואלה הו עאלם באלמערפה ואלעזיז אלרוח דו פהם:

מראדה בהדא צד אלכלאם אלמכתרא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח אשאר אלי אלרזאנה אלתי תרי אלרגל לחאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהזה פלא יהתז[3]).

28 חתי אן[4]) אלגאהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצאם[5]) שפתיה פהמא:

הדא אלקול יגב חסן אלטן יציך אדא ראית אלמר סאכתא פאעדדה בעלם חתי יטהר לך גהלה וכדלך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולדלך יוצי קדמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א׳ ו׳)[6]).

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאגג:

יעני בקולה נפרד אלמכאלפין אלמנפרדין ען אלאמה פאכבר ענהם אנהם אנמא יטלבון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חגה ודל[יל] מחכוך וכאברוך[7]).

2 ותגד אלגאהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לגאג קלבה:

אלפסוק אלאול פי טאהרהם והדא אלתאני פי באטנהם יקול לים יפעלון הדא ענד אלמנאטרה פקט בל ענד כלותהם איצא לא ירידון אלעלום בל אללגאג[8]).

3 אדא אתי אלפאסק חצר אלאזרא איצא ומע די אלהואן אלעאר:

יגב אן[9]) תרפע לה ראפעה כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג׳ י״ד)[10]).

---

[1]) בכ״י ולדה.

[2]) ביאור: מלת גם ממלות התבור ותורה על דבר שהכל מודים בו והוא שאסור להרוג את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לענשו בממון ובמלקות.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח ר״ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יניעהו דבר.

[4]) בכ״י ב׳ באן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ ג׳ ובכ״י א׳ אלצאר = חושך.

[6]) ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו ולצדיק עד שתודע רשעתו.

[7]) ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישגאך ויתגאו עליך (ועיין אמאנאת 69, 806).

[8]) ביאור: לא בוכוחם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה ויעמדו ברעותם.

[9]) נראה שצריך להוסיף מלת לא.

[10]) ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

Digitized by Google

4 ינבגי אן יכון כלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמה כאלואדי אלנאבע:

פעלי דֹאך יגב אן יסתעמל פכרה וישחדֹה חתי יכון כלאמה דאֹרא צואבא[1].

5 ומחאבאה אלטאלם לא כֹיר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי פי אלחכם:

לא כֹיר פיהא ללחאכם לגורה ולא ללזכי לכֹסארתה ולא ללטאלם למעונתה עלי אלטֹלם [ולא לאה]ל אלבלאד אלמפעול דֹלך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת[2].

6 נטק אלגאהל ידכֹל פי אלכֹצומה ופוה ידעו אלהבגאת:

חכי מא הו משאהד בין אלנאס[3].

7 ופם אלגאהל אנדקאקה[4] ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמתריץ כאלמזאח[5] וקד וצל אלי כֹדור אלקלב:

עלי אלמשאהד אן אלמתריץ אנמא ילקי כלאמה פאן אתֹר שי[א] ואלא גֹעלה מזאחא[6].

9 ואלמסתרכֹי איצֹא[7] פי צנאעתה פהו אך למפסדהא[8]:

לאן אלאפסאד כמא יקע בפעל אלאפסאד כדֹאך יקע בתרך אלאצלאח ולדֹלך קאל גם[9].

10 ואסם אללה כמגדל עז אליה יחאצֹר אלצאלח פינצר:

הדֹא אלקול עלי אלדניא באכֹתיאר אלצאלח ועלי אלאכֹרה בגוא אללה. ותרכיבה עלי האל אלדניא פאנה לם יקל הר גבוה שם ה׳ ולא ארץ נשאה שם ה׳ בל קאל מגדל עז קצד מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה ליס ינפעך א[קל] שי אלא[10]) אן תגעלה מעתמדך באלאעתקאד כמא אן אלמרתפע מן אלארץ ואלשאמך מן אלגבאל לא יחגבך מן עדוך ואנמא יחגבך חצן אצלחתה אנת לנפסך והדֹא נטיר קולה אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו (תהלים מ׳ ה׳) ועלי מא קאל אצחאב איוב לה ושית על

---

[1]) ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו וישנן אותו עד שיהיה כנחל נובע.
[2]) ביאור: אמרו לא טוב ר״ל לשופט לפי שהוא חוטא ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חמס ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.
[3]) ביאור: תגיד מה שנמצא בין בני אדם.
[4]) בכ״י ב׳ וג׳ אנדקאק לה.
[5]) בכ״י א׳ כאלמזאח.
[6]) ביאור: אנו רואים שהנרגן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם ישמח ואם לא יאמר שהוא מצחק.
[7]) חסר בכ״י א׳ וג׳.
[8]) בכ״י ב׳ וג׳ ללרגֹל אלמפסדהא.
[9]) ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחיתה בידו.
[10]) בכ״י לא.

Digitized by Google

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ״ב כ״ד. כ״ה) יקולן דע אלחצן אלי אלתראב הוא[1]) ואורא ואגעל אלכאפי חצנך אעתקאדא[2]). תם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשגב ואמא מן כאן כאפרא או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכד לעקובתה כמא קאל אלנבי ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה׳ נשענו (מיכה ג׳ י״א) תם קאל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (שם י״ב). וקולה ונשגב ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אד׳כר פי תמתילה ללתכלאן באלחצן לאן אלחצן יחתאג אליה פי אשד[3]) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עז היה בתוך העם וינסו שמה וגו׳ (שופטים ט נ״א) כד׳לך אסם אללה פי אשד מא כאן עבדה ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו]שע (ירמיה ל׳ ז׳) ואלשיגוב יכון מן אעדא כמא קאל ממתקוממי תשגבני (תהלים נ״ט ב׳) וקאל דויד יענך ה׳ ביום צרה ישגבך (שם כ׳ ב׳) וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות (ש״א י״ז מ״ו). ומעני אד׳כר לתמתילה באלחצן לאן מן דכ׳ל חצנא סבילה אן ינלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי ד׳לך אלחצן כד׳לך יגב אן יקטע אלמומן גמיע אלמואתיק ואלמתכלאת אלא מן ענד אללה פקט ולד׳לך תצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהלים מ׳ ה׳) ועלי הד׳א אלתאויל קאל ישעיהו איצא לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך (ישעיה כ״ו כ׳) לאן אלאעתמאד עלי אללה ימתל בכל מכאן מן מאוי ומומן וחצן וכ׳דר וכהף וגבל ומא אשבה ד׳לך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו ב׳) אוי אליה וקאל פי אלמומן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ׳ א׳) וקאל פי אלחצן מגדל עז שם י״י וקאל פי אלכ׳דר לך עמי בא בחדריך ופי אלכהף ואלגבל י״י סלעי ומצודתי (ש״ב כ״ב ב׳) ומא שאכל ד׳לך ועלי אנה עלי הד׳ה אלפנון נקלת אלאמה אן אסמה מקום ולד׳לך יקולון אד׳א הם דעו המקום ברוך הוא אד׳ הד׳א אעם[4]) אלאקסאם. ותאליפה מע חאל אלאכ׳רה לאן אללה עז וגל ה[ו] אלד׳י אליה יציר אלכל פתואבה ללצאלחין [חצן] מבני יסכנונה ואתקין כמא קאל בני עבדיך י[שכונו] ו[זרע]ם לפניך יכון (תהלים ק״ב כ״ט) ועקאבה עלי אלטאלמין [כ]קטעה מן חצן תקע עלי אנא לזף פתמחגה כמא קאל כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל׳ י״ג—י״ד) וכמא שרחנא הד׳א פי מוצעה[5]):

---

[1]) בכ״י הרא.

[2]) הגאון הוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

[3]) בכ״י אשר.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כן.

[5]) ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בבחירת אדם הן על העולם הבא בגמול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגדל עז ענינים רבים האחד שאמר מגדל עז ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאת מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים בטחונו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שהחושב לתתקרב אל השם בעבירות ענשו י.תר גדול. ואמרו ונשגב ר״ל שהשם יעזרנו וישמרנו בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת היותר קשה והיא עת מלחמה וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא במצוק ומלת שיגוב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהנכנס במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שנמשל

11 וכמא אן מאל אלגני קריה עזה וכחצן מניע פי זכרפתה:

הדא עאטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה' הון עשיר והו איצא יקאל עלי אלדניא באלאינאב אן יכון אלעבאד יתעלון מאלהם וכנוזהם טאעה רבהם ועלי תמאם אלפסוקין אללדין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אופיר (איוב כ״ב כ״ד) [ודהב אופיר] ענדך כצואן אלאודיה [וכסף תועפות לך] (שם כ״ה) ואגעל אלכאפי הו מאלך אלטאהר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאכיראן מתואזנאן. ועלי אלאכרה באלגזא באלסעאדה אלדאימה כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳) וקאל איצא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל״א כ׳)[1].

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

הדא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתפסיר פהו איצא אדא עברה אלמעבר עלי נצה אתגה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה אלכסר[2]) ואלכשוע מן גואה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ה אלכסר אלצלף ומקדמה אלכרם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן כאשעא והרב מן אלתרוס כמא קאל הנה הוא נחבא אל הכלים (ש״א י׳ כ״ב) אלתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב (שם כ״ב י״ג) ומא אשבה דלך אויל[3]).

13 מן רד גואב קול[4]) קבל אן יסמע תמאמה פדאך גהל מנה וכזי לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאד מנהא מעני מתל יץ וחק יע וקוב ואנמא הי ענד אלתחציל כאלסכות אלדי לא יפיד שיא כאנת איצא אנצאף אלמעאני ואגזאוהא לא תפיד שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען דלך אלמעני וכמא אנה לא גואב עלי אגזא אלכלמאת אד לא גואב עלי אלסכות כדלך לא גואב עלי אבעאץ אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה גמלה אלמעני אלדי ענה יסלה בל אגאבה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא כגל או תגהיל או המא גמיעא לאנה יכון קד אגאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדא סמע תמאמה אנתקץ אלגואב פאן הו תרך אן יג[יב]ה [בגואב] תאן כאן גאהלא ופיה קאל אולת ואן הו אגאבה לם יכן פי אלחאל אלתאניה גאהלא בל כגלא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך חתי יטאלבה סאילה באלגואב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

הבטחון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנוה ולמעון ולחדר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום באמרם המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל ישוב אליו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בגוי ששוכנים בו לבטח וענש הרשעים כפרץ חומה הנופל על הרסית ומחנות כמו שפירשנו בישעיה.

[1]) ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה׳ הון עשיר וזה נאמר גם כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב שהמשילו בתחלת הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אופיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ההצלחה התמידית.

[2]) בכ״י אלכרם.

[3]) ביאור: הדברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענוה ואם תפרשם כמו שהם הטעם אחד. וידענו שבחר השם בשאול בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

[4]) בכ״י ג׳ כלאם ובכ״י ב׳ חסר.

Digitized by Google

קלנא אשה הוא מפרדא כאן למאא חתי נקול אם בעל אשה הוא (שמות כ״א ג׳) וכד̇לך אד̇א קלנא והוא אשה פקט כאן למאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ״א י״ג) וכד̇לך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ״ד ו׳) וכד̇לך לא אלה פי לגה̈ אלערב חתי תצ̇ם אליה אלא אללה ומא אשבהה פמא אחסן אלאנאה̈ חתי יתאם באקטאר אלארץ̇ כלהא[1]).

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבה̈ מן יחתמלהא:

להד̇א מעניאן אחדהמא עלי אלתראן יקול ונדת אלאלאם אד̇א ערצ̇ת פי אלנסד אחתמלתהא אלרוח ודברתהא ולטפת להא בנגדה̈ אלראי ואלפעל גמיעא חתי תעאלגה ולכן אד̇א וקע אלאלם פי אלרוח פמא אלחילה̈ פיה ומן ידברה או יצלחה וליס פוקה פי אלאנסאן גוהר אג̇ל אעלי מנה כאלצ̇עף אד̇א ערץ̇[2]) פי קוה̈ אלפכר ואלד̇כר ואלתמייז אללאתי פי אלדמאג ופי אלרוח אלבאצר ואלסאמע ואלד̇איק ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעה̈ אלאעצ̇א וכד̇לך פי אלקוה̈ אלגאד̇בה̈ ואלמאסכה̈ ואלהאצמה̈ ואלדאפעה̈ פי כל עצ̇ו וכד̇לך אלמולדה̈ ואלמרביה̈ ואלגאד̇יה̈ פי עמק אלנסד וכד̇לך פי אלרוח אלבאצר אלמתחרך אלחסאס[3]) אלנאשיתין מן אלקלב פהד̇ה אלסת עשר קוה̈ מן אלנפס אד̇א צ̇עפת ליס פוקהא מא תסתמד מנה שיא סביעיא אלא אלדעא אלי אלבארי אלד̇י הו פוק אלכל. ואלאג̇ר עלי נחה̈ אלאמר(וקול) יקול ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אד̇א חלת בה ולא יצ̇גר לאנהא לא תכ̇לו מן אן תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה̈ עליהא תעוץ̇ עלי מא בינא פי כתאב איוב תם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה מי ישאנה יכון פי הד̇ה אלעבארה̈ אלת̇אניה̈ קול אלנאס[4]).

15 קלב אלפהם יקתני אלמערפה̈ ואד̇אן אלחכמא תטלבהא:

הד̇אן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת יסכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כד̇א פעל חתי צאר עאלמא

---

[1]) ביאור: כמו שאי אפשר שישיב אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן ומשיב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאולת ואם יחריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפה המתינות עד שיקיף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיבין כל חלקי הדבר).

[2]) בכ״י ערף.

[3]) אחר מלת אלגאד̇בה̈ בכ״י חסרון עד אלנאשיתין ומילאו סופר אחר ולזה נפל שיבוש בסוף ונראה שצ״ל וכד̇לך פי אלקוה̈ אלמתחרכה̈ ואלקוה̈ אלחסאסה̈.

[4]) ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חליי גופו ברוחו והוא שיכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליי נפשו בטבע כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות באיזה מששה עשר כחות הנפש והם כח השכל והזכרון והבחינה שהם במוח ורוח הראיה והשמע והטעם והריחה שהם בארבעת איברים וכח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וכח התולדה והגידול והמזון שהם בעסק הגוף וכחות התנועה והחוש הנולדים בלב. והשני על דרך צווי שחייב האדם לסבול יסוריו ולא יתרעם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו ואף על פי שיש בני אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.

Digitized by Google

ויםכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתזיד ועלי מא הו משאהד מן לה מאל אמען עלי אלזיאדה פיה אכתר ממן ליס לה[1]).

16 עטא אלאנסאן ירחב בה[2]) ובין ידי אלאגלא יסירה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלוך ואשיתהם ואהדא אליהם קרבוה ואגלוה כמא אכרם בן הדד לאסא ותגלת פלסר לאחז[3]) למא אהד[י]א אליהמא. ופי אלאכרה פמן אטאע רבה במאלה חכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחין ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים וגו' (ישעיה נ״ג י״ב) מתל אברהם יצחק ויעקב וגירהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסעה פי לגה אלערב עלי מעני ואחד[4]).

17 יכאד אול אלכצמין אן יזכו פי דעואה חתי יגי צאחבה פינאהיהא[5]):

טאהר הדא אלקול תחדיר ללחאכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכצמין דון אלאכר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אחדהמא בבינה פאדא סמע כלאם אלתאני תבין אן אלאול כאן טאלמא ולדלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' (דברים י״ט י״ז). ולו דהבת אן אבסט מן שרח הדא כתירא למאל לכני אדכר בעצא ואקול מן דלך כאן אלבינה קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה ליס להא בעל פעלי הדא אלטאהר אלציעה לה תם חצר כצמה פאקאם אלבינה באן אלציעה הי גמיע מלך אלאמראה תם תזוגת בעד דלך [פיגב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף אן הדה אלאמ]ראה מזויה שיהא עמן קצדת אן תתזוג בה. ומן דלך איצא כאן בינה קאמת לרגל אן הדה אלציעה לאביה ומאת והו מאלכהא תם תגלב עליהא רגל אכר פעלי אלטאהר יגב אכראנהא מן ידה פלמא חצר כצמה אקאם אלבינה באן אלמתופי כאן דמיא ואן ולדה הדא לם ינסלה עלי אליהודיה פיגב אקרארהא פי יד אלרגל אלדי סבק אליהא אד אלאמה כלהא וארתו דאך אלמתופי ומתל הדא כתיר. ופי מי הדא אלקול אן יכון אלמומן אדא סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חתי יערצה עלי אלמומנין וכדלך אדא סמע צאחב אלחק כלאם אלמכאלפין פלא ינבגי לה אן ידאכל קלבה שיא מנה חתי יערצה עלי אלמואפקין ולא יגב אן יעכס דלך באן יקאל לא יקבל כלאם אלמומנין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מכאלפיהם למוצע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם[6]).

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה לתוסיף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

[2]) בכ״י ב׳ יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב וסע בערבי אחד.

[3]) בכ״י תגלת כאן.

[4]) ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שכיבד בן הדד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו וגומל חסד לאביונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב וישיבוהו ביניהם.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ פינהאאת.

[6]) ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

Digitized by Google

18 אלסהם יבטל אלצ̇כ̇ב ויפרק בין אלמתשאג̇רין: 19 אכ̇והֹ באנו[1]) מן קריהֹ עז וצכ̇ב עט̇ים כגֹנר אלקצר:

נעת אלסהאם אלתי ילקיהא אלאכ̇והֹ או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקסמהֹ פחמדהא וג̇עלהא תופיקא מן ענד אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראהֹ [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בגורל (במדבר ל"ג נ"ד) פלמא ג̇על הד̇א חק̇א כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוג̇ב עלי אלכ̇צמין אן ירצ̇יא בה ויעטלא אלכ̇צומהֹ אלתי כאנת ואלמשאג̇רהֹ לאן לפט̇הֹ עצומים משאג̇רהֹ והי תתצרף ממא קאל ישעידהו קרבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ"א כ"ב) צאר עצומים מקאם יריבים. ת̇ם נעת אלמתשאג̇רין באן כל ואחד קד בעד ען אכ̇יה באלוחשהֹ מת̇ל קריהֹ עז יעני חצן שאהק ונעת אלצ̇כ̇ב באנה שדיד כשדהֹ מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלצעובהֹ זאד פי נעת אלגורל באלצלאח ואלאנצאף יקול ליס מדינים ואחים קד בלגו פי אלכ̇צומהֹ אלי חאל צ̇עיפהֹ יצלחהם פקט בל לו בלגו פי כ̇צומתהם אלי חאל גליט̇הֹ צעבהֹ לאצלח בינהמא איצ̇א ואנצפהמא[2]).

20 מן ת̇מר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלהֹ נטקה יסתכת̇ר: 21 ולד̇לך צאר אלמות ואלחיוהֹ פי טאקהֹ אללסאן פמן אחב̇ איהמא אכל ת̇מרה:

חצל אלחכים פי הד̇ה אלאיהֹ אן אלראבטהֹ אלמאסכהֹ ללעאלם הי אלנטק אלד̇י בה יהיי פיה[3]) וכמא הו משאהד אן אלצלוהֹ ללה ואלביעהֹ [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלתזויג̇ ואלטלאק ואלא... פיה[4]) ואלשהאדהֹ ואלחכם כל ד̇לך באלכלאם ואלמסלהֹ ואלג̇ואב ואלמנאט̇רהֹ איצ̇א פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלד̇לך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוהֹ פי אלדניא ואלאכ̇רהֹ. פבאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכת̇אר מן אלמקאם פי אלבלא ובאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמהֹ וסעאדהֹ וכמא הו משאהד מן אן חיוהֹ אלדניא קד תנאל בכלמהֹ כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ"א כ' ל"ב) ומות אלדניא בכלמהֹ כמא

לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותות ומופתים עליהן.

[1]) בשלשה כ"י כאנו ובכ"י ב' וג' פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

[2]) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים ביניהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו אח נפשע ר"ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשטמתם כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק כבריח ארמון הגורל יכול להשבית את הריב שביניהם.

[3]) אולי צ"ל כלה.

[4]) אולי צ"ל אלאמר ואלנהי = הצווי והאזהרה.

Digitized by Google

פעל עבד מלך הכושי (ירמיה ל״ח ז׳) במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלאכרה קד יכתסב בכלמה כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ״ד ו׳) וגירה[1]).

22 מן רזק זוגה פקד רזק כירא ופק אלרצא מן ענד אללה:

אכד אלחכים פי הדא אלפסוק שיצא ואחדא מן גמלה גנס פחכם פיה בשי ליונב דלך אלחכם לכל אלגנס בחגה עקליה ודלך אן אלעקל יוגב אן יכון עלי כל נעמה שכר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה אן אול נעמה אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הדא חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב׳ י״ח) געלהא אלחכים האהנא מתאלא ופאתחה לגמיע אלנעם ואיגאב אלשכר עליהא ועלי כל נעמה וכמא גאת אלאתאר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ״ט ע״ב)[2]).

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעזה:

הדא כנה חכאיה אלוגדאן אלדי וגדה פי אלעאלם ואמא אלואגב פיה אן יכון צאחב אלחק יתכלם בקוה גניא כאן אם פקירא וכדלך צאחב אלשך יתכלם בצעף וצאחב אלבטל לא יתכלם בתה וכדלך אלקול פי אלסאיל ואלמגיב ואלעאלם ואלמתעלם[3]).

24 כם מן די אצחאב ירתע בהם וכם מן צדיק ילאזם אכתר מן אך:

פי דרג הדא אלכלאם דם אלאסתכתאר מן מכאלטה אלנאס פאן פיהם מן הו כצדיק והו אפה אלא מן אמתחנתה פוגדתה כירא מן אך[4]).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה כיר ממן הו עסר פי נטקה והו דו אתכאל:

הדא אלאתכאל יתצרף מן [אש]ר יקוט כסלו (איוב ח׳ י״ד) אלדי תפסירה

---

[1]) ביאור: יסוד העולם ותיקונו אינם כי אם בדיבור פה כמו התפלה לאל וההודאה למלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה והשבה וויכוח והנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שעניני כאן שהנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די לחחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

[2]) ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיתנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שהיא היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו׳ ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולהשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

[4]) ביאור: הזהירנו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאח.

Digitized by Google

תכלאן וליס הו גהל מתל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ״ב ז׳). והדׄא הו אלואגב ליס עלי מא אלׄתארה אלעאמה׳ בל יגב אן יפצׄל אלפקיר אלצאלח עלי אלמוסר אלטאלח ואקתצר מן גמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י״ח כ״א)[1].

2 זאלנפס איצׄא בלא מערפה׳ לא כׄיר פיהא ואללאחׄ פי אחואלה יכׄטיהא:

ברגלים האהנא נטׄיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל״ג י״ד) אלדׄי תפסירהמא לחאל. חארגנא בקולה הדׄא חתׄא עלי אלעלם פקאל מע גמיע אלאמור מן מאל וגאה וגיר דׄלך אדׄא לם תכן מערפה׳ פלא כׄיר פי אלכל לאן קולה גם ידל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכׄר מצׄמרה׳ גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. תׄם קאל וליס תכאד אן תגדהא פי מן הו טלחאח פי אמורה ומנעכׄף עלי מכאסב אלדניא בל תגדה יכׄטיהא ויחיד ענהא בכתׄרה׳ שגל פכרה ובטשה[2]).

3 גהל אלאנסאן יזיׄף טרקה ועלי אללה יצׄגר קלבה:

קאל הדׄא ליכׄףּ אלאנסאן ען אחאלה׳ מא יעאנתה מן אלנהד פי דניאה עלי רבה כמא פעל אלא[כׄוה׳] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ״ב כ״ח) וכאן דׄאך ממא כסבת אידיהם בל נקול ענד כל חאדתׄה׳ כמא קאלו פי וקת נדמו[3]) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ״א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלאצלח ולדׄלך תגד עלי יקול וה׳ [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש״א ג׳ י״ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ״א י״ט י״ג) ויקול יחזקיהו טוב דבר ה׳ אשר דבר (ישעיה ל״ט ח׳) ועלי אלאצל אלמקדם[4]) אן כל אלם יחדתׄה פי עבאדה פלים יכׄלו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה׳ ליעוׄץ עליה אלאנסאן תׄואבא וגזאא[5]).

4 אלמאל יזיד אצחאבא[6]) כתׄירין ואלצׄעיף ינפרד חתי מן אצחאבה:

---

[1]) ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרה מלשון יקוט כסלו ותוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר במה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

[2]) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בענינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במי שהוא אץ במעשיו ונחוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

[3]) בכ״י חמדו.

[4]) עיין למעלה י״ח י״ב.

[5]) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יתודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי ודוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לנסותנו כדי שנקבל שכר על זה.

[6]) בכ״י ב׳ ג׳ אצדקא.

Digitized by Google

5 כמא אן[1]) שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה[2]) באלכדב
לא יפלת:

6 תרי כתירא יבתהלון וגה אלסכי ואכתר אלאצחאב לדי אלעטא:

הדא איצא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא ינב אן יכון אלכתירון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבצת ואין מחריד וחלו פניך רבים (איוב י״א י״ט)[3]).

7 ותרי כתירא מן אכואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד
בעדו ענה ויטלב מנהם אמורא ליס הי מתואתיה:

הדא איצא מא אלתארה אלנאס עלי נהל וצפה הו ענהם ואמא אלואגב פהו אן יכון נמיע אכואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח׳ י״ג) ואן יכון גמיע נדמא אלכדאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתוראה מדבר שקר תרחק (שמות כ״ג ז׳) ואן יכון אלטאלם אדא טלב מן אלנאס אמורא לא יואתונה עליהא כמא נהי אללה פקאל אל תשת ידך עם רשע (שם א׳)[4]).

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפט אלפהם וגד כירא:

יקע איצא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמעיה פמן באח בהא ולם יכדב פיהא פהו אלדי יסלם וינאל כירא[5]).

9 כמא אן שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה באלכדב יביד:

הדא איצא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתוראה כמא אנהא חכמת באן יחל באלשאהד אלזור מתל מא קצד אחלאלה באלברי כדאך [מן כד]ב עלי אכיה אלמומן פי גיר מגלס אלחכם פלא תחצל ללחאכם מנאזאתה ינתקם אללה מנה אלדי אטלע עליה במתל מא כדב עלי אכיה[6]).

10 לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלט
עלי אלריסא:

אלאצל פי האתין אלקציתין הו אן אלנעמה אלתי אלדלאל מן פרעהא תחסן באלעאקל כמא קאל והתענג על ה׳ (תהלים כ״ז ד׳) והתענגו על רב שלום (שם י״א) לאנה כלמא תנעם צפא דהנה ואעתדל מזאנה וקוי כאטרה ונאר פכרה ותמכנת אלארבע קוי אלתי דכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצא אד הו חכים פלים יסרף פי לדה נפסה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה פהי לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

---

[1]) בכ״י ב׳ ג׳ חסר.

[2]) בכ״י ב׳ ת׳ ואלמתפוה.

[3]) ביאור: דבר החכם בתווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.

[4]) ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי כזב וימאנו מילתן לחומסים בקשתם.

[5]) ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נטפל על המצות השכליות ותבונה על המצות השמעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

[6]) ביאור: התורה אמרה בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק וגם אם ענה שקר באחיו באופן שא״א להביאו לפני בית דין השם יענשהו כפי מה שהלשין בחברו.

Digitized by Google

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב׳ כ״ד). ואמא אלנאהל פאן נעמתה מאד֗ה לנהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלנשיאן פי גיר וקתה פילטי עלי טבעה ותתנאולה אלעלל ואלאמראץ֗ ומן גיר חלה פיסי אלי נפסה במא יוקעהא פי שדיד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם יגהלון פי פצל הוי השאננים בציון (עמוס ו׳ א׳) אלי אכ֗רה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה אנה יחסן במן הו מן נסל אלמלך אלתסל[ט ו]אל[תרוס] פהו ישפק עלי רעיתה וירי להם [לג]האת מנהא ליקים ד֗כר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצ֗א ליבקי סננהם וינאזי כל מן כאן וליא ולאדמא להם ואיצ֗א לאנה ירגו מת֗ל ד֗לך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן גמיע סנן אביה ות֗בתהא ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו (מ״א ג׳ ג׳) ואד֗א ולי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יג̈יר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמ̄אלה אלי אן ינתהי אלי אדונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט״ו כ״ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט״ז י״א) וליס ירגו איצ֗א אן ית֗בת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה֗. ואנמא צאר הד֗א אלבאב אלת֗אני קצה֗ אלעבד אעגב מן אלאול אלד֗י הו קצה֗ אלאחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאול כ֗טאה עלי נפסה פקט והד֗א אלת֗אני כ֗טאוה עלי אמה֗ או גמאעה֗. ואלנ֗אהל איצ֗א[1]) יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י״א כ״ט) ואמא אלמקתרץ֗ פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצ֗ה פקט כמא קאל ועבד לוה לאיש מלוה (שם כ״ב ז׳)[2]).

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פכ֗רה אלתגאוז ען אלד֗נב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טו̈ל אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי תבין בראתהם ממא כאן יט̇ן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו׳ ונכבשה הארץ וגו׳ (במדבר ל״ב כ׳—כ״ב) וכד֗לך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצ֗א מהלא וחלמא לבני ראובן וגד[3]) איצ֗א ממא כאנו אתהמוהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו׳ (יהושע כ״ב ל״ג) הד֗א מן מחמוד האריך אפו. ומן

---

[1]) בסוף ביאורו הוסיף הגאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוה לא יקרא עבד אלא למי שחלוהו בלבד באמרו עבד לוה לאיש מלוה ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו׳ אפשר שעניננו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוה שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוה.

[2]) ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאוה לנבון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגי הגוף יותר מדאי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאותיו במדה ומשורה וירע לגופו ונופל בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו׳ רוצה לומר שמי שהוא מזרע המלכים המלוכה ראויה לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם וייטיב לרעיהם ולמשרתיהם ועוד שהוא מקוה שיעשה זרעו כמוהו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי אדוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ירע אלא לעצמו והעבד המושל ירע לכל העם או לכל הקהל.

[3]) הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איזה מלות אבל הענין ברור ור״ל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפם עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל

Digitized by Google

מחמוד עבר על פשע אן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתד׳ר וסאלה אלצפח צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו׳ (בראשית כ׳ י״ז) וכד׳לך יצחק אסו אליה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר וישבעו איש וגו׳ (שם כ״ו ל״א) ואכ׳וה׳ יוסף אסו אליה באלחסד ואלביע ומא אנצ׳ם אליהמא פנפר להם וכלמהם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו׳ (שם נ׳ כ״א) ואנמא כתבת הד׳ה אלקצץ לנעתבר בהא[1]).

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצ׳רגאם ותגד רצ׳אה כטל עלי עשב:

עלי אלט׳אהר יסתקים אן יכון תמת׳ילה● לסכ׳ט אלמלך באלאסד ולרצ׳איה באלנדי לאן אלנאמי [אנמע] נועאן[2]) נבאת וחיואן פאכת׳ר אלחיואן לא קואם לה אלא באלנבאת פשבה אלרצ׳א באלטל אלד׳י הו מאדה׳ אלנבאת אלד׳י הו קואם אלחיואן ושבה אלסכ׳ט באלאסד אלד׳י יפני אלחיואן אלד׳י הו יפני אלנבאת פאכ׳ד׳ אלחאשיה׳ פי כל פן. ועלי אלבאטן יקול אד׳א כאן הד׳א שאן מלך מן מלוך אלנאס פכיף מלך אלמלוך וסיד אלסאדה׳ אחרי אן יכון סכ׳טה כאלאסד וכמא מת׳ל פקאל אריה שאג מי לא יירא וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳) ואן יכון רצ׳אה כאלטל כמא שבה פקאל אהיה כטל לישראל (הושע י״ד ו׳)[3]).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה׳ עלי אביה כד׳אך צ׳אב אלזוגה׳ באלוכף אלמתתאבע:

ועל פי הד׳ה אלקצ׳יה׳ עלי מא כאן קדם ובן כסיל תוגת אמו (משלי י׳ א׳) פקאל אן אלזוגה׳ איצ׳א להא וצלה׳ באלבעל כוצלה׳ אלאבן באלאב פאד׳א כאנת צ׳אבה׳ כאן בלאוהא עליה כבלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלואלד לא ימכנה אן יציר [לאולאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק[4]).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה׳ אלאבא ותופיק אלזוגה׳ אלמנגחה׳ מן ענד אללה:

כאנה[5]) יקול ימכנך[6]) אן תעטי ולדך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה עשירא צאלחא ואל[סאי]ד[ה׳] פי הד׳א אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא לה ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להד׳א[7]) באטן פיקול תקדר אן תורת׳ אבנך

---

[1]) ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמהם דברים עד שנצטדקו ממה שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמהם. ואמרו ותפארתו וכו׳ כמו שסלח אברהם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו אלה המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

[2]) בכ״י . . . מאלן.

[3]) ביאור: לפי שהאריה טורף בעלי חיים שהן ניזונים על הרוב בצמחים שהם גדלים בטל הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעף המלך לשאגת אריה ורצונו לנזילת הטל. ועל דרך נסתר כוונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

[4]) ביאור: אמרו אביו ר״ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן כסיל תוגת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים היא הווה לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא בעל בגירושין.

[5]) בכ״י באנה.

[6]) בכ״י אבנן. — [7]) בכ״י לידהא.

Digitized by Google

מאלך ולא תקדר אן תורתה עלמך לאן אלחכמה קד כאן מתלהא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳) ואלפאידה פי [הדא אנה] אדא כאן אלאמר כדאך פינבגי ללולד אן יגד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא[1]) אלאולון והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה (אבות ב׳ י״ב)[2]).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסבאת ותגד אלנפס אלמלולה תגוע:

חת בהדין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאיי ואנמא צאר אלכסל יוקע אלסבאת לאן אלבכאר אלדי סבילה אן יתחלל פי מסאם אלבדן בחרכה אלבטש אדא הי סכנת פלם תתחלל תרקי אלי אלדמאג פאחדת נומא ינחל בה[3]).

16 מן חפט אלוציה חפט נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן גרצה פי הדא תרך אלאמתנאן מן אלטאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם וחפטתמוהא ובעכסה יקול ללע[צאה] לם ת[ני]טוה ואנמא אנטתם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה׳ הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ז׳ י״ט)[4]).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקרץ אללה ואיאוה יסלמה לה:

הדא איצא חת עלי אלצדקה יקול ללמומן לא תטנן אן אלדרהם אלדי תצדק בה קד ציעתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וגל בל לא כאלודיעה אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאס ליס עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלדי דרכה וצמאנה עלי אלמקתרץ חתי יופיה איאה כדלך צמן אללה אלגזא ללמתצדקין[5]).

18 אדב ולדך פאן אלרגא מוגוד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להדא אלקול תלאתה מעאן אחדהא אנה אמר אן יודב אלאב ולדה ואלאסתאד תלמידה ברפק מן חית לא יתחאמלאן עלי תלף אלנפוס. תם עכס דלך אנה אעטי אלמודב אמאנא מן תלף נפס מן יודבה פקאל לא תכטר אלי באלך מותה. ואלתאלת והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד פקאל אחיהמא באלאדב ולא תרעהמא עלי גהלהמא פתקתלהמא[6]).

---

[1]) אולי צ״ל סנו לנא.

[2]) ביאור: כאלו אמר אפשר שתנחיל את בנך ממונך ואי אפשר שתתן לו חבר משכיל וזה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטובתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להנחיל את בנו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

[3]) ביאור: המאמר הזה הערה לזריזות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו׳ מפני שההבל הנוהג להתפזר דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המוח אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמה.

[4]) ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה׳. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה׳ אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

[5]) ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שמור ביד השם ולא כפקדון בידי אדם שאין אחריותו על השומר אלא כמלוה שאחריותו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גמול חונן דלים.

[6]) ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

Digitized by Google

19 אלכתיר אלחמיה יחמל אוזארא פאנך אן תכלצת מן שי אזדדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדא אלקול [עלי הד]ה אל[עבא]רה יחדרנא בה מן אסתעמאל אלחדה וכתרה אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלאנסאן יתכלץ מן מציבה וידכל פי אכרי. ועלי עבארה אכרי ינתטם מע אלפסוק אלאול יקול לא תרע ולדך בלא ארב פתהלכה פיכרג גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד רבה כל כלצה מן נמיע דלך וזד פי ארבה והדא אנטם ואשבע[1]). וכמא אמר אלאב אן יודב אמר אלולד איצא בקבול אלארב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלאדב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאהיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ירני אלמודב ואלמודב נמיעא ויקול אצברת עליה פאן נפעה ליס יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול ללולד סיניך וקת תטלב תתארב פיה פלא ימכנך לעסך ען דלך פתארב מהמא ימכנך אלקבול. ומנהא אן יכון ישיר אלי דאר אלאכרה פיקול ארבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכרה פיא לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר[2]).

21 ואעלם אן אפכארא כתירה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו אלדי יתבת:

תחת הדא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] ויחתם עלי שי בעינה מן אלחואדת אנה יכון. תם ילזמה אלאעתקאד דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה מא כלא אלאמר ואלנהי[3]).

22 שהוה כל אנסאן אלאחסאן אליה[4]) ומטהר פקרה כיר מן די כדב:

גרצה אלא יסמע בעץ אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי אן כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה תעדר מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תעדה ותכלפה ולו לם יועד בלק בלעם[5]) במא לם יפעל כאן אצלח ולו לם יועד. אבימלך בעלי שכם במא לם יף להם בה כאן אסהל[6]).

בגתת כדי שלא ימיתום והשני שלא ייראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו אותם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

[1]) ביאור: לפי מה שהעתקנו אמרו כי אם מציל וכו יתבן שהזהיר האדם מלהיות כעסן שסוף הדבר שאם ניצל מצרת יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואמר שאם האב אינו מיסר את בנו מאבד אותו ויהיה ענין גדל חמה וכו׳ שהכועס תמיד נגד בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיציל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

[2]) ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו באחריתך יש ענינים רבים וזה שהחכם אומר למיסר ולמיוסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר. ועוד יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל המוסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

[3]) ביאור: בזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה והשני צריך שיאמין שהוא מוגבל בהנהגת השם חוץ מבדברי צווי והזהרה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר. — [5]) אפשר שצ״ל בלעם בלק.

[6]) ביאור: כל אדם יתאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שידה שאין ביכלתו למלא שאלת השואל משיבטיחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא כלום שוע.

23 **תקוי אללה ללחיוה ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב[1] בשר:**

לנא לספה לינה ושכיבה עלי סביל אללזום כמא קאל איוב ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח ד׳). וגרץ הדה אלאיה יקול אלחכים אן אלעבאד ליס יכאדון אן יכלו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימה וקד בקית אלזלאת אלתי תלחק אלעבד תחתאג אלי אראב תדהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאזמה אלתקוי פאנה אדא פעל [דלך] לם יטאלב בהדה אלזלאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלכיר ארתפע ענה אלזלל ואלאנפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצגאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה׳ סור מרע (משלי ט״ז ו׳)[2].

24 **תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה[3] פעגז[4] אן ירדהא אלי פיה:**

באלג אלחכים פי כסל הדא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן גצארה פיטעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעם בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוה ואלבר בין ידיה פלא ינהץ אליהא ופימא ינמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלום מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא[5].

25 **כמא תצרב אלדאהי פינהץ מן גפלתה[6] כדאך אדא ועטת אלדהן יפהם אלמערפה:**

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרבך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקול תחת נערה במבין (משלי י״ז י׳)[7].

26 **תדי אלאבן אלמסי אלמכגל ינהב אבאה ויהרב אמה:**

עלי אלגזוי מן אלכלאם פאנה רבמא סרק מן מאל אביה שיא פאחונה אלי אן ישלק אמה אד לם תחפטה. ועלי אלכלאם אלגמלי פאנה קד ינקב ויתלצץ פיאכד מאלא[8]) ויהרב פיטאלב אלסלטאן אבויה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר אד הי אמראה ויוכד אלאב בביע ציעתה ליגרם מא סרק. פכשף הדה אלעאקבה ליחת עלי אלאדב[9].

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ ילאזם.

[2]) ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על ההתמדה. וכוונת הפסוק היא שבטבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאהו לחיי עולם וישארו שגיאות הצריכות לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות הקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ מתלא.

[4]) „גלאת״ ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ״ו ט״ו ועיין ביאורו שם.

[5]) ביאור: הפליג החכם בעצ־ות העצל שהמאכלים לפניו ולא יטעם מהם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

[6]) „כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו׳״.

[7]) ביאור: פעולת הדיבור לאיש נבון היא כהכאה ללץ וגם יותר חזקה.

[8]) בכ״י מאלת.

[9]) ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק ממנו לברו שהבן גוזל את אביו והאב יגרש את אמו לפי שלא שמרה אתו ועל דרך כללית הבן יהיה גנב או גזלן והמלך יצווה את האב

Digitized by Google

27 **אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה֗:**

הד֗א אלמוסר אלד֗י הו לשגות מאמרי דעת אנמא הו אדב באלאסם לא באלמעני כמא אן אלאצנאם אלהים באלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול ודם אנה אדב וראית קולה ד֗אך יסומך אן תזול ען הד֗ה אלמערפה֗ אלתי עלמתך פלא תקבלה פאני קד חצלת גמיע אלקול והד֗א אצחה[1] ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך (דברים י״ג י״א)[2].

28 **מן יתרגם פי אלחכם פהו כשאהד זור וקול אלט֗אלמין יסתר אלט֗לם:**

שרח הד֗א אלפסוק הו מא יסתעמלה בעץ֗ אלנאס יחצ֗רון מגלס אלחכם פיתתג֗ן לאחד אלכ֗צמין ויקולון יםכן אן יכ[ו]ן לה [מ]כ֗לץ הו כד֗י וכד֗י וימכן אן תכון עליה חגה֗ הי כד֗י פהד֗א מנהם מקאם שהאדה֗ זור לאן אלכ֗צם נפסה אערף בחאלה פלו כאן שי לאחתג בה וכד֗לך אלחאכם אן הו סמע מנהם. ופסרת יבלע אן יסתר מת֗ל קולה ולא יבאו לראות כבלע (במדבר ד׳ כ׳) אלד֗י תפסירה סתרה. וגרץ֗ הד֗א אלקול אנה לא יסתר עלי אלט֗אלם אלא ט֗אלם מת֗לה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו (דברים י״ג ט׳)[3].

29 **קד היית ללדהאה֗ אלאחכאם ומהאבג לט֗הור אלגהאל:**

הד֗א מן אלחכים קול תחד֗יר ינטוי עלי ת֗לאת֗ה֗ אשיא אחדהא אחכאם אלדניא בפעל אלנאס פאן אללה אנמא אבאחהם קתל הד֗א וחרק הד֗א וגלד הד֗א לכי יעתבר אלבאקון כמא יקול והנשארים ישמעו ויראו (שם י״ט כ׳). ואלת֗אני אלעקובאת אלתי יחלהא אללה באלעצאה֗ פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה֗ קאל פיהם והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג׳ י״ד). ואלת֗אלת֗ אלעקאב אלשדיד ואלאלאם אלתי אעד֗הא ללכפאר ואלעצאה֗ פי דאר אלאכ֗רה֗ קאל פיהא ויצאו וראו [וכ׳] והיו דראון לכל בשר (ישעיה ס״ו כ״ד)[4].

כ

1 **אן אלכ֗מר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג פיהמא לא יתחכם:**

וצף אלח[כים כל ואחד] מן הד֗ין בפעלה אלכ֗מר אלד֗י עלי אלעאגל יקוי

והאם לחביא את הבן לפניו והאם תברח ומוכרים נכסי האב לשלם את הגזלה. והודיע אחרית הדבר לעורר את האב והאם ליסר את בנם.

[1]) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

[2]) ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאלילים נקראים אלהים ואינם אלהים והחכם הזהיר מלשמוע לדברי המסית והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

[3]) ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובודה מלבו טענות וראיות לבעלי הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו טוען בהן וכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת הפסוק שלא יכסה על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמוהו

[4]) ביאור: בזה שלשה עניינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען ילמדו וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נס. והשלישי שיפרע השם מהכופרים בעולם הבא.

Digitized by Google

אלכ׳אמר קאל פיה ל׳ץ ואלנביד׳ אלד׳י עלי סרעה יזיד פי אלאצ׳[טר]א[ב] קאל פיה הומה אלא אנהמא גמיעא אצ׳דאד אלחכמה אלמרסלה מן מצ׳אדתהמא אלתשאגל בשרבה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד ד׳לך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאן אלשראב ינשף ואלנביד׳ ירטב פיכ׳רגאן אלעצ׳ו ען אלאעתדאל[1]).

2 והיבה אלמלך איצ׳א כנהים אלצ׳רגאם פמן תג׳אוזהא קד אכ׳טא עלי נפסה:

באלג פי הד׳א אלפסוק אלת׳אני אכת׳ר מן אלאול (י״ט י״ב) לאנה קאל פי אלאול זעף מלך שבה סכ׳טה בזיראן אלאסד. פכיף היבה אללה עז וגל אלד׳י הו מלך אלמלוך וסיד אלסאדה וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא ה׳ אלהים וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳)[2]).

3 כראמה אלמר אלג׳לום ען אלכ׳צומה וכל גאהל ילג׳ פיהא:

הד׳א אקעאד לכל מתנאזעין מן אן יתנאזעו וד׳לך אן אלמנאזע לך לא יכ׳לו מן אן יכון מת׳לך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעתרף לה בחקה ואן כאן דונך פלא תקתדרן עליה ואן כאן נט׳ירך פאפצ׳ל עליה ולו אסתעמל אלנאס הד׳ה אל[חדו]ד לם יכ׳תצם את׳נאן מנהם. והד׳ה אלקצ׳יה פי אלמנאזעה אלתי ליסת פי אלמאל בל פי אלתרוס[3]).

4 אלכסלאן לא יחרת׳ פי אלכ׳ריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאד פלא יג׳ד:

ט׳אהר הד׳א מעלום ובאטנה פי מן לם יעד חסנאת מן דניאה לאכ׳רתה פהו כמן לם יפלח ארצ׳ה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתזוד והו פי אלבר ללבחר וכמן לם יכ׳בז ויטבך מן יום אלגמעה ללסבת וגמלה אלחכמה אלנט׳ר פי אלעאקבה כמא קאל אללה יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט)[4]).

5 אלמשורה פי קלב אלמר כאלמא אלעמיק לא ידלוה אלא מן כאן ד׳א פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטף יכון שבה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה ואלאעתבאר פי הד׳א מא כ׳אטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כ׳אטבת

---

[1]) ביאור: קרא ליין לץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר מונעת מלעסוק בידיעות ועוד שהיין ייבש את המוח ותשכר ילחלחהו ושניהם יוציאוהו משווי מזגו.

[2]) ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם כן אימתו היא כשאגת אריה ואם כן במלך בשר ודם כל שכן במלך המלכים.

[3]) ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשררה ואומר לו אם בעל ריבך למעלה ממך הודה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמוך עשה חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם.

[4]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו במי שלא הכין מעשים טובים מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

Digitized by Google

בה אלאמראה̈ אלתקועית לדוד חתי אלד̈ת מרפועה[1]) כמא הו משרוח פי קצתהא וכ̈די אלח̈ול מן אלרגאל י̈לאטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה·בלין ומנה בכ̈שונה̈ ומנה עלי סביל אלתכ̈ויף ומנה עלי גהה̈ אלתרגיב כל אמר חסב טבעה וכניתה[2]).

6 תג̈ד אכת̈ר אלנאס יצף כל ואחד פצ̈לה וד̈ו אלאמאנה̈ עלי אלצח̄ה̈ מן יג̈ד:

הד̈א מנה איצ̈א אנכאר מא יסתעמלה אלנאס מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן נפסה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמד̈מומה̈ אצ̈עאף מא קאלה מן אלמחמוד ולעל מא קאלה איצ̈א מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצ̈ה או לא שי כמא כאן אבשלום יקול מי ישימני שופט בארץ ועלי יביא כל איש אשר יהיה לו ריב· ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) וכאנת ט̈יתה בכ̈לאף ד̈לך כמא שהר אללה עליה וינגב אבשלום את לב אנשי ישראל (שם ו׳). ולם ירד בקולה ואיש אמונים מי ימצא אנה לא יוג̈ד בתה̈ ואנמא אראד אנה עזיז[3]).

7 אלצאלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצלאחין יזדאדון סעאדה̈ בצלאח אבאיהם הד̈א על סביל אלתפצ̈ל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ׳ ו׳) ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעהם אבאוהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח כ׳)[4]).

8 וינבגי ללמלך אלג̈אלם עלי כרסי אלחכם אן יד̈רי מן חצ̈רתה כל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצ̈ר בין ידיה שהאדה̈ בזור ולא מעין בט̈לם ול[א מח]תג̈ לגירה בשי ולא מן יסר̄ סרא פי מג̈לסה פאן הד̈ה אלאפעאל ואמת̈אלהא שר פי אלחכם מפסדה̈ לה[5]).

9 מן ד̈א יקול אני זכית קלבי ומהרת מן כ̈טיתי: 10 ואלצנג̈תאן אלמכ̈תלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אג̈מעין:

אומי בהד̈א אלקול אלי מן יביע או ישתרי פיקול מהמא לם יג̈יר צנג̈אתה

---

[1]) אפשר שצ״ל מדפונה.

[2]) ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר וכן עשה יהודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר ידבר עמו קשות או רכות ויאיימהו או יבטיחהו והכל כפי טבע חברו ומזגו.

[3]) ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר שגם הטוב שמתהללין בו הוא שקר במקצתו או בכולו כמו שעשה אבשלום עם בני ישראל שהתפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר״ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

[4]) ביאור: הבטיח השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם אבל אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

[5]) ביאור: אזהרה לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחמס וטוען לזולתו ועושה רמזים בפניו שכל אלה משים את המשפט.

Digitized by Google

ואכיאלה חתי לא תזיד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ״ ולא ברי מן אללמא ולדלך קאל אללה פי אלתוראה אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כ״ה ט״ו) פקולה פי אלגמיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג אלחכים האהגא אד קאל גם שניהם יעניך אנך לו אכדת באלכיל אלנאקץ ואעטית באלזאיד בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרההמא אללה [1]).

11 ואלצבי איצא יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או מסתקימא:

קולה הדא חת עלי אלאדב יריד בה אדב ולדך חתי יבלג אלי אחדי מנזלתין אמא אן יציר זכיא ודלך אלצלאח אלתאם או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא אנה פי אלחאלין גמיעא [י]כאלף אלשר ולא יגתריה לאן אלנפס רסמהא אלמרסל אלסאדגיה כמא קאל פי כתאבה אלאכר לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז׳ כ״ט) [2]) פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה מן תנתין אמא ראצהא אלי פעל אלכיר ואמא תרכהא עלי סאדגיתה ולם ירצהא אלי אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד׳ י״ז) [3]).

12 כמא אן אלאדן אלסאמעה ואלעין אלבאצרה אללה כלקהמא:

יעני כדאך מרסל טבע אלנפס לכיר וצלאח וא[נ]מא אלאנסאן הו אלדי ירוצהא וירוץ תואסה כלהא אלי אלשר בסו אלאכתיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט׳ ד׳). ואלמוצח לגמיע דלך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי יחסן הו לנפסה אלכדב פיציר לה דאך כאלעאדה אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למדי הרע (שם י״ג כ״ג) [4]).

13 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלחת עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצלאחאת פי אלאכרה ואנמא אחתגנא אלי אן יעיד דלך לנא לאנה קדם דכר אלחואס אזן שומעת ועין ראה פקאל אלצנאיע אלמהניה אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואס פינבגי אן תגהץ אליהא ולא תקדר אנך בפכרך ותאסך תקף עליהא [5]).

---

[1]) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקח וממכר שכל זמן שלא תיקן מדותיו כדי שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרה התורה שתהא המדה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאינו רשאי אפילו לקבל במדה פחותת וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.

[2]) עיין אמאנאת דף 194.

[3]) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארחו עד שיגיע לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריאתו ובלבד שלא ירגיל את נפשו בדבר רע.

[4]) ביאור: ר״ל (כמו שברא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא לבדו ישחיתנו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

[5]) ביאור: החכם חזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלחתנו לעולם הבא מפני שהאומנויות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחושים שקדם זכרם אבל צריכות לימוד.

Digitized by Google

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואדא צאר אליה מדחה:

חכי אלונדאן ודם פיה אלמתקלבין אלדין אליום ימדחון ונדא ידמון תעצבא כמא ידם אלאנסאן תגארה גירה ויחמד תגארתה הו ואלואגב נפסה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלגיד אנה גיד כאן ללמר אם לגירה[1]).

15 מוגוד אלדהב וכתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד יכסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואתאתא ועקארא ופי אלאכרה אלתואב אלממתל בגנאן פיה גוהר ויאקות ומהא ודהב כמא וצפה יחזקאל (כ״ח י״ג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטדה ויהלום וסאיר אלקצה[2]).

16 וגאיז אן תאכד תובה אד צמן אגנביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא במא חטר אללה פי אלתוראה עלי אלמקרץ אן יעתקל תוב אלמקתרץ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ״ד י׳) פשרח האהנא אן אלצאמן ען אלמקתרץ יחל אן יוכד תובה ואדא אעתבר הדא אלקול אלעאקל וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתרץ מן ציק[3]).

17 ותרי אלמאל אלחראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הדא מנה תחדיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה אלתי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אד לד לה אלמאל אלצואפי פאכד מנה מאיתין דרהם ולמסין מתקאל דהב וכסא כז פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב במא אכד מן נבות ונירהמא[4]).

18 עלי אן גמיע אלמחאסב[5]) תתבת במשורה פאחרי אן יחתאג אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי גיד מן גיר צאחב אלחאדתה ימיזה [לתחיר] ראי מן חדת עליה חאדת וצפא דהן גירה אד לם יחדת עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אד ליס הו כטר נפס ואחדה בל נפוס שתי בל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנטור כתיר אלעדד פכל ואחד מנהם

---

[1]) ביאור: הכתוב סיפר מה שבבמצא ומגנה חשנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשבחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

[2]) ביאור: חן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אבנים טובות.

[3]) ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוה אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו והלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קט״ו א׳).

[4]) ביאור: הכתוב אזהרה שישמר אדם מעונש של גיהנם ושלא ימהר לילך אחר שרירות לבו וישכח אחריתה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובכ״י א׳ אלמכאסב וזה טעות וכלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ״א ה׳ וענין מחאסב כמו מחאסבאת ר״ל חשבונות.

Digitized by Google

ימכן אן ידבר ואיצא לאן פנון אלפתוח ואלהזאים כתירה מנהא בחילה ומנהא בקוה כמא פעל אמרפל ואצאחבה בברע וברשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי אד כמן להא כמנא ופעל גדעון פי מדין בתלת מאיה בוק פלים אלחילה אכסבת דלך כל אמר אללה[1]).

19 באשף אלסר פהו מאר מאחלא פלא תכאלטן מגפלא פי נמקה:

געל מן יפרג אלחדית עלי צרבין אמא תעמדא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם אלסאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וזיפים ומן אשבההם ואמא עלי גפלה פיסתנשקה אלמסאיל פיחדתה בגמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתל איש מצרי גלא[ם] איש עמלקי אלדי וגדה דויד עלי מא הו משרוח פחדר מן מכאלטה אלגמיע אלמסתפרג פכיף אלמתעמד[2]).

20 שאתם אביה ואמה יכמד סראגה פי גנה אלטלאם: 21 ותכון נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבארך לה פי אכרהא:

מנע מן אלסטוה עלי אלואלדין ואכבר אן מן עקובה אלכאטי עליהמא כמוד אלסראג וקת אלחאגה והדא מתל תתתה מעאן מנהא וקת יחתאג אלי ראיה ותדבירה יעמי ען אלצואב נטיר קולה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ״ח כ״ח) ואיצא וקת ידעו רבה מן שדה וציק לא יגיבה עלי מא ימתל אגאבה אללה באלנור האירה פניך על עבדך (תהלים ל״א י״ז) ואיצא פי תואב אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתלה אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א). ואלנחלה עלי צרבין מאל אלדניא עלי אלטאהר ונעים אלאכרה עלי מא קאל זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳ (ישעיה נ״ד י״ז) וגמיעא יפותאנה[3]).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג אללה יגתך:

כמא עלמת אן כתירא מן אלצאלחין ארתגעו ען אלמכאפאה בשר פאנאתהם אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל[4]).

---

[1]) ביאור: כבר קדם (למעלה י״א י״ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעצת חברו מפני שהוא בעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהיא סכנת לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופנית שונים והניצות הוא פעם בתחבולות ופעם בגבורת כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושע בעיר עי ומעשה גדעון בשלש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

[2]) ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג והזיפים ופותה שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תומו כמו שעשה נער מצרי עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

[3]) ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ידעך נרו והוא משל לענינים רבים האחד שבעת שיצטרך המקלל להשתמש בשכלו ובהנהגתו לא יראה הדרך הישרה והשני שכשיקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו הנקרא אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו ממנו.

[4]) ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלמה רע. וזאת היתה מדת צדיקים רבים.

Digitized by Google

23 וכמא יכרה אללה אלצנגתין אלמכתלפתין כדאך מיזאן אלמכר לא כיר פיה:

מאזני מרמה הו ניר אלמעיר יקול כמא לא יחל אן תזיד [או תנקץ] פי אלצנגאת ואלאכיאל תעמדא כדאך לא יגוז אן תדעהא בגיר עיאר פתזיד או תנקץ ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אדא תרכתהא ניר מעירה זאדת ונקצת יקום מקאם קצדך לתגיירהא לאן חקוק אלנאס מן אלאמואל לא יעדר אלעבד עלי מא פי ניתה כמא[1]) יעדר פי חקוק אללה[2]).

24 מן ענד אללה אצלאח כמא אלמר ואלאדמי מא דא יפהם מן טריקה:

פי הדא אלקול אן אלאנסאן רבמא עזם עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאנתם לתפרדה ויכון רבה קד אראד בה אלכלאץ מן אלגרק וכדלך פי ספר אלבר מן אלקתל וכדלך פי אלזרע מן אלגדב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה דלך ינתם אלאנסאן אדא לם יתם לה אמלה ממא ליס יעלם אימא אלדי הו כיר לה ולו עלם לשכר פפאבת נפסה[3]).

25 ומן והק אלאנסאן אסתראמה אלאקדאם ופחצה ען אלנדור:

תחת הדא אלקול אפעאל מתעמדה והו אן יאכל אלאנסאן שיא ממא אהל ללה פיבתלעה ואן יכון איצא יסל ען אלנדור אין הי ליאכלהא אמא עלי סביל אלאמאנה או אלתגלב. ותחתה איצא[4]) בתואפי כאנה יאכל שיא ללה פלא יסלמה מנרדא בל יוקע פי אמרה מסלה ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצח במעאני אלכבר נעמא פיפתי באבאחה אלמחטור פיציר והקא ללנמיע[5]).

26 אלמלך אלחכים מן דרי אלטאלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתדריה הי תבדיד אלשמל לאנהם כלמא אגתמעו כאנו עצבה ולם יפעלו עלי אלתבדיד מתל דלך. ואדארה אללולב עלי אלצרבין עלי אלטאהר אן ימתנהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ׳ י״ב) ועלי אלבאטן אן ידיר עליהם לולבהם הם חתי יחל בהם מא קצדו אחלאלה באלצאלחין[6]).

---

[1]) בכ״י ומא.

[2]) ביאור: אינו די שאסור לך להוסיף ולגרוע במדות ובאבנים במזיד אלא שגם אסור שתשמור בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכוונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטדק במה שאתה חייב לשם.

[3]) ביאור: אמרו ואדם וכו׳ כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלטבוע בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מהתריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

[4]) דברי הגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה לחכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדין וזה מוקש לשניהם.

[6]) ביאור: אמרו מזרה ר״ל מפזר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיזורם כמו

27 עלם אללה סראג נפוס אלנאס יפתש גמיע כדור אלבואטן:

כמא תרי אלבית אלמטלם לא יעלם אלנאס מא פיה חתי ידללון אליה סראגא פיכשף להם כל מא דאללה כדלך תרי אלאנסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יגרץ מתלא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יגח אן יעלם דלך גיר אללה כמא לא יגח אן יבצר מא פי אלכדור אלא בצו אמא סראג או גירה ולדלך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה' חקר לב ובחן כליות וגו' (ירמיהו י"ז ט'). ותמתילה באלסראג מן בין גמיע אלמניראת לנהאת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית יריד אלאנסאן וגודה פי כל וקת וכל מכאן מא ליס כדלך לכל מצי סואה[1]).

28 יגב אן יחאפט אלמלך אלחק ואלאחסאן פאן בהמא יסנד כרסיה:

אלתצר פי אלליאמאת[2]) כמא עאדתה אן יסעל אד קאל אולא להיתיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה' ב') תם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כדלך קדם אולא חסד ואמת תם אלתצר פי אלאעאדה[3]).

29 מן פכר אלשבאב אלקוה ומן בהא אלשיוך אלשיבה:

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלדי יצלח כדאך האהנא אפעאל דיאניה תגב באלאוכד פי אוקאת. פממא יקבח באלטבע אלכסל פי אלשאב ואלרגבה פי אלשיך ואלגראה פי אלאמראה. וממא יסמג לעלה אלדין אלליאנה פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיך ואלצלף פי אלמסכין פאצדאד אלאואיל תחסן באצחאבהא ואצדאד אלתואני תסמג איצא אלא אן אלמרסום אצעב[4]).

30 אלתמאהר באלשר גראחאת ושגג וצרבאת מדאכלה:

תמרוק תטאהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב' י"ב) גמר אלנסא. ומתל אלאטהאר פי הדא אלמוצע באלגמרה אלתי תכון עלי טאהר אלונה פיקול מן טאהר אלעבאר באלשר עאדאה אללה ואלנאס פעדאוה אלנאס הי כאלשגה ואלגראחה אלתי מרצהא טאהר ועדאוה אללה הי כאלצרבאת אלבאטנה אלתי לא תטהר. וליס אנה אסתחסן חאל מן הו שריר וליס יטהר שרה בל ראי הדא אסי חאל אד אהל

בחיבורם. ואמרו וישב וכו' הן שידושם המלך החכם בגלגל ממש הן שישיב גלגל שלהם עליהם ר"ל רעתם אשר כוונו לעשות בצדיקים.

1) ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שיביאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לבדו ידענו. והמשיל דעת השם לנר לפי שאור הנר אינו משתנה ויוכל אדם לטלטלו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

2) בכ"י אללאמאת.

3) ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל המקרא.

4) ביאור: ר"ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בבחור והתאוה בזקן ואומץ הלב באשה ומה שהוא מבוער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפכי אלו התארים בדברי העולם הם משובחים והפכי התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר"ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בבחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

Digitized by Google

אלסמא ואלארץ׳ יעאדונה אגמעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ׳ כ״ז)[1].

כא

1 קלב אלמלך פי טאעה׳ אללה כאקסאם מא אלי גמיע מא יריד ינבגי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה׳ אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חית׳ יריד פינבגי אן יפעל אלמלך ד׳לך. וליס אלמלך וחדה מכ׳יר ממכן בל כל אלנאס ואנמא ח׳ץ אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה׳ באליד אלעאליה׳ וכת׳רה׳ אלמאל וכת׳רה׳ אלאעואן וגודה׳ אלראי[2].

2 גמיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה׳ ואללה מהיי אלארואח[3]:

3 באן פעל אלחכם ואלאנצאף מכ׳תאר ענדה מן אלד׳באיח:

אלפסוקאן מגמועאן יקול וגדת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה׳ בל יט׳למון וקתא ויצדקון אכ׳ר ויעצון חינא ויצומון פי אכ׳ר ויכד׳בון תארה׳ ויצלון אכ׳רי פיקד׳רון אן הד׳א קד כ׳רג בהד׳א ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה׳ לא יקום מקאם מעציה׳ ואחדה׳ עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה׳ בעולות חבחים כשמע בקול ה׳ וגו׳ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א׳ ט״ו כ״ב—כ״ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה׳ טאעה׳ אפצ׳ל מן אכ׳רי כד׳אך פי אלמעאצי שי אשר מן שי עבאדה׳ אלאצנאם אלתי הי תרפים אשר מן קסם אלד׳י הו זג׳ר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוה׳ ואלצדקה׳ תובה׳ פהי תנפע חיניד[4].

4 מן סימא אלט׳אלמין פי כ׳טאיהם רפע אלעינין וסעה׳ אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצ׳לף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י׳ י״ב) וסעה׳ אלקלב הי אלחכרה׳ ואלרגבה׳ חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

---

[1]) ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו תראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראת את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה לחבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב הגוף. והתחנף והמסתיר את רעתו מגנה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

[2]) עיין אמאנאת 168. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שירצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזריו רבים ויועציו טובים.

[3]) בכ״י א׳ יהוי קלבה.

[4]) ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמוס ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עון אחד אלא אם יש עמהן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכו׳ כי חטאת וכו׳ ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעבירות עון עבודה זרה והיא ענין תרפים יותר חמור מעון המנחש והמעונן והוא ענין קסם.

Digitized by Google

נבוכדנצר גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב׳ ה׳). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלכ֗שוע ואלקנוע צ֗דא הד֗ין[1]).

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצ֗ל ואמא אלצ֗נך פהו לנקץ:

אלצ֗נך הו צ֗יק אלצדר והד֗ה אללפט֗ה פי ספר יהושע צ֗יקא אד֗ יקול לבני יוסף כי אץ לך הר אפרים (יהושע י״ז ט״ו) קאל תרי אלנשיט יקד֗ר אן יסיר ת֗לת֗ין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקדר [אלצ֗נך] אן יעמל סת֗ה אגזא פיצנע כ֗מסה[2]).

6 אצלאח אלכ֗זאין מן אקואל אלבאטל הבא מנדפע מן טאלבי אלמות:

יעני גמע אלמאל מן גיר חלה לא יתבת פי אלדניא לאנה הבא ומע ד֗אך עקובתה פי אלאכ֗רה מהלכה לאן אלמות הלאך כת֗ירא מא יכון פאשד מא פי אלאמר אן אלט֗אלם יתרך אלשי אלד֗י ט֗למה ויפארקה באלמות וד֗לך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה פכיף אנה יתרכה ולא יתרכה[3]).

7 ט֗לם אלט֗אלמין יג֗רהם אד֗ אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאס פאן אלט֗אלם אד֗א לם יקבל מא יחכם עליה אלחאכם וג֗ב איצ֗א אד֗א הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שד רשעים יגורם יט֗ן אלט֗אלמון אנהם נהבו גירהם ואנמא גירהם אלד֗י נהבהם עלי מא קאל ישעיהו למן ט֗לם כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיהו כ״ג א׳)[4]).

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויג֗אנבהא ואלזכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהד֗א אלקול אלמתקלבין אלד֗ין יצאדקון אליום ויעאדון גדא ויעאדון פיצאדקון בעדה בלא אסבאב תוג֗ב ד֗אך וכד֗לך מן ימיע רבה אליום ויעציה גדא ויעוד פיטיעה בגיר אקלאע ען כלביניה[5]) כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה גדא ת֗ם יעאהדה ויעטיה אלאמאן ת֗ם יעוד פי טלב נפסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי חאל צלאח מסתקימא לא ינחרף[6]).

---

[1]) ביאור: רום עינים היא ההתגאות ורחב לב הוא גודל התאוה והם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם ענוים ושמחים בחלקם.

[2]) ביאור: אמרו אץ ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אץ תורה על מקום צר וענין הכתוב שהחרוץ יעשה יותר ממה שהיה חושב והעצל פחות מזה.

[3]) ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שבות בהרבה מקומות טעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח במותו את עשקו אלא שהעושק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

[4]) ביאור: בדיני אדם מי שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא ירצה השופט לדין את דינו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חושבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

[5]) אפשר שצ״ל כלאביצה.

[6]) ביאור: אמרו הפכפך וכו׳ ענינו שיש בני אדם שהיום יאהבוך ומחר ישנאוך ואחרי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את תהוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובח הוא העומד תמיד בישרו.

Digitized by Google

9 לגׄלוס עלי זאויה מן סטח אצלח מן גׄלוס מע אמראה מצׄאכׄבה דאת נקאר:

לפׄטה חבר פי הדׄא אלמוׄצע מתׄל חבר חבר (דברים י״ח י״א) אלדׄי תפסירה ראקי רקא פבדל אלרקא האהנא אלנקאר. וכדׄלך כל קרין יכׄאצם או יודׄי ועלי אן אלחאגׄה תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלוחדה וחשה והי מר[1]) מן קרין סו[2]).

10 ותרי אלטׄאלם אדׄא אשתהת נפסה אלטׄלם פלא יחטׄו ענדה צאחבה:

לו לטׄף בה ואגׄתהד לם יחׄך פיה שיא אן כאן טׄלמה מאלא לם ירדׄה עליה ואן כאן קצד סכׄרוהה לם ירגׄע ענה כמא צׄרע יוסף אלי אכׄותה לילא יביעוה פלם יקבלו[3]).

11 מן גׄרם אלדאהי יתחכׄם אלגׄאפל ומן תעלים אלחכים יקבל אלמערפה:

קולה הדׄא אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלאנסאן פי אלמאכׄל ואלמשארב ואלאדויה במא גׄרבה אלאולון מן קבלה אמא גׄהאלהם באנפסהם פהלכו ואמא עלמאוהם פי גׄירהם פתעלמו[4]) ולא יחתאגׄ הו אלי תגׄרבה אלכׄטא עלי נפסה פאלמפסד הו ליץ ואלמצלח הו אלחכים[5]).

12 אדׄא עקל אלצאלח פי בית אלטׄאלח זיׄף אלטׄאלמין אלי שר:

שרח דׄלך אן אלצדיק אדׄא כאן פי מנזל אלרשע פהו כאלמומן פי תׄגר ימכנה אן יחתאל עלי אלטׄאלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד חין כאן ענד אכיש לם יזל ילטׄף פי אלאמר חתי ירד[6]) [אלי] אלחרב מע פלשתים וכאן קצדה אלאנתקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי ארוני המלך (שמואל כ״ט ח׳) וקד עלמו הם איצׄא בה פקאלו ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם (שם ד׳). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנזל אחאב לטׄף באלידהו חתי חלף לה אן לא בד מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

---

[1]) אפשר שצ״ל ואלוחשה והי כׄיר.

[2]) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום המריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלהיות עם שכן רע.

[3]) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

[4]) נראה שיש כאן חסרון ומלאנוהו בביאורנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

[6]) בכ״י ורד.

Digitized by Google

מאיה ולמסין כראב מדעי אלנבוה. ואן לם יעקל כיף יצנע פכונה מעה אפה עליה כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הלרשע לעזר ולשנאי ייי תאהב (דברי הימים ב׳ יט ב׳)[1].

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאס מחתאג בעצהם אלי בעץ והם פי חאל אלפאקה יפזע אלדני אלי מן הו אגל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלאמר יתרקי אלי אן יבלג אגל אלנאס אלדי ליס פוקה אחד ילגא אליה אלא אלחאגה אלי רב אלעאלמין וחדה אד כל אלכלאיק מפתקרין אליה באלבניה ואלטבע פכל אנסאן עלי קדרה אדא הו לם יקץ חאגה מן הו דונה פימא רגב אליה פיה כנעה אללה קצא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסבב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאס חאגתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאס[2].

14 אלעטא פי אלסר יככם אלגצב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עזיזה:

פאהר הדא כמא יחתד אלסלטאן אלגאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף ענה כמא עלמת מן (א)בן הדד בן טברמן בן חזיון [מע אסא ומן פול מע מנחם בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקה תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעץ אלנאס מע ר׳ עקיבא ועלי מא צנע תלמידא ר׳ חנניה[3]). וזיאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאס אד ליס יעלם בה אחד ואפצל ענד אללה[4]) אד ליס יפעל אלפאעל ריאא[5]).

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדק מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תולי אלחכם יהולה[6]) מא יכרהה אלפאלמון מנה[7]).

---

[1]) ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להעדים עליהם עד שיאבידם השם על ידו כמו שגנב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו שעשה עובדיה בבית אחאב והשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את יהושפט על שהיה עם אחאב.

[2]) ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לתחנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין מאת השם בין מאת בני אדם.

[3]) לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ״ו ב׳ ושם נמצא מבת ר׳ עקיבה שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס״ד ב׳ סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים נתחלף מר עוקבא בר׳ עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר׳ חנינא בר פפא.

[4]) בב״י אלנאס.

[5]) ביאור: על דרך נגלה שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו שוחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדד עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר׳ עקיבה וכמו שעשו שני תלמידי ר׳ חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר״ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר ממנו ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

[6]) נראה שצ״ל יחלו לה.

[7]) ביאור: אמרו מחתה ענינו שאינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאהו.

16 אי אנסאן צ̇ל ען טריק אלעקל פד̇אך פי ג̇וק אלהאלכין יחל̇:

פי אלדניא עלי מא תרי מן ליס מעה עקל יהלך [אד̇] בלא פהם ולא תמייז יקע פי אלבלא. ופי אלאכ̇רה̈ לא יצל אלי אלסעאדה̈ אד̇ לא וצול אליהא אלא בטאעה̈ ולא סביל אלי טאעה̈ אלא במערפה̈[1]).

17 מחב̇ אלאפראח ד̇ו עוז ומחב אלכ̇מר ואלדהן לא יסתגני:

קולה הד̇א מן באב אלסיאסה̈ ימנע מן אלאנהמאך פי אלאכל ואלשרב ואלקצף ואללד̇את ואן אמכן ד̇לך לאן אלמר גיר ואתק באלדואם פינבגי לה אן ינאל מן ד̇לך במקדאר יקרב דואמה ואלא פקד וטן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי אלט̇לם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד ד̇לך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכם בן סורר פי אלתוראה̈[2]).

18 וקד יכון אלטאלח פד̇א אלצאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ כמא כאן המן פדא מרדכי ואלסעאה̈ בדל חנניה מישאל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג׳ כ״ב) ואלקו̈אד פדא דניאל כמא קאל ולא מטו לארעית גובא (שם ו׳ כ״ה). ופי וקת אלישועה אלאמם פדא ישראל כמא ועד כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים וגו׳ מאשר יקרת בעיני וגו׳ (ישעיה מ״ג ג׳—ד׳). ופי אלאכ̇רה̈ אלכפאר בדל אלמומנין פי אלנאר כמא בי̇ן וקאל לכן כה אמר ה׳ אלהים הנה עבדי יאכלו וגו׳ (שם ס״ה י״ג) והנחתם שמכם לשבועה (שם ט״ו) פד̇אך מענ̇ו והד̇א אסתחקאק[3]).

19 לג̇לוס פי ארץ̇ בריה̈ כ̇יר מן ג̇לוס מע אמראה̈ ד̇את צכ̇ב וכ̇יאד:

אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט׳) ואלסטח פהו סטח אלעמארה̈ פבאלג̇ האהנא פקאל לא בל אלג̇לוס פי אלבריה̈ אצלח מן קרין סו ויםכן אן יכון אנמא זאד אלבריה̈ למא זאד וכעס והו אלכ̇יאד אלד̇י הו אשד מן אלנקאר כ̇ד̇אך אלבר אשד מן אלעמראן[4]).

20 כ̇זאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלג̇אהל מן אלנאס יהלכה:

כיפיה̈ אהלאך אלג̇אהל למכ̇זונה בסו אלתדביר לנפקאתה ובגיר אחכאם לתג̇ארתה ולא מדאראה̈ לסלטאנה ולא אכ̇ראג̇ אלחקוק אלתי אוג̇בהא אללה עליה

---

1) ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא התצלחת התמידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

2) ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומזהירו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר מפני שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפזר את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל ורציחה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

3) ביאור: אמרו כופר וגו׳ ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר למרדכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש לדניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר לישראל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

4) ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו׳ והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר שהוסיף כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא יותר רע מהמריבה.

Digitized by Google

פאיה ואחדה מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה[1]).

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יכרג ממא ילזמה באלחכם ואלפצל הו אן יעטי אחיאנא פוק מא יגב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי נהה אלאיה ו[פי אלאכרה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה[2]).

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלגבאברה ויהד עז מיתאקהם:

ירידה הד עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו׳ (דברים כ״ח נ״ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקד אראד בעץ אלמלוך אן ינטר כיף חילה אלעלמא פבני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצהם פאחתאל בכיוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצם בעצהא אלי בעץ פתעלק בהא ונזל[3]).

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא תלאתה אלפם באקתצאה אלמאכול ואלפרג בטלבה אלתלקיח ואללסאן בכתרה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאכתצר האהנא דכר אלפרג אד כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפם אלדי בה יכון אלטעאם ואללסאן אלדי בה יכון אלכלאם פקאל מן חפטהמא פקד כלץ נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן גנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכאם ופי אלאכרה מן אלנאר פי גהנם[4]).

24 אלוקח אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאדתא אלדהא אן יעגב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתחי מן אטהאר מא ליס פי טיתה פיכון זד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסכט באנה לא ירצי יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסכט יסכט עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן נצבה דאך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכון עברת זדון מן ענד אללה עלי פעל דלך[5]).

---

[1]) ביאור: אמרו כסיל וכו׳ ענינו מי שאינו נוהג כראוי בתוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמור את ממונו.

[2]) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו׳ ירצה בו שעושה שניהם יהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

[3]) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרוס ורוצה לומר שהחכם בערמתו יוכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחד לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחד והחכם צוות לתגיח חוטים מלאים דבש בתחתיתו והנמלים העלו את החוטים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

[4]) ביאור: אמרו שומר וגו׳ מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפה שהוא צריך למאכל והערוה לפי שתבקש הבעילה והלשון לפי שהוא מגלה מה שבלב ולא הזכיר הערוה שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

[5]) ביאור: האדם נעשה לץ כשהוא מתהלל בחכמתו ואז הוא יהיר וכשאינו בוש

25 תכאד שהוה אלכסלאן אן תקתלה[1]) אד' אבת ידאה אן תעמל שיא: 26 טול[2]) אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה ולא[3]) יצדהא:

חין נעל פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלת'אני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה יגמע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין גמיעא. פפי אלשאהד הד'א תרי אלכסלאן אלד'י לא יתחרך כיף ירי אלטרף ואלשהואת ואלת'יאב אלסריה פיתחסר עליהא כיף קד חרמהא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי יום אלג'זא כמא תצף אללה אן אלרשעים יתחצרון[4]) ויתאספון פי דאר אלאכ'רה אד'א שאהדו נעמה אלצאלחין בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו' (תהלים קי"ב י') וקאל יחזו ויבשו קנאת עם וגו' (ישעיה כ"ו י"א) ועלי מא תצף פי קצה הנה עבדי יאכלו (שם ס"ה י"ג) וסאיר אלקצה[5]).

27 קרבאן אלט'אלמין מכרוה פכיף אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה:

אלוגה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן נצב ולציאנה ולא יחל אן יקרב מן מאל חראם ומא כפאהם ד'אך חתי צאר לכרהה וגה ת'אן הו אנהם לא יקרבון תברעא ולא תנפלא אלא עלי פאחשה יעמלונהא יטמעון אן ינסלו שי[א] בשי פליתהם לא יכ'טיון ולא יקרבון אד' הם מע ד'אך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה לי לבונה משבא תבא וגו' (ירמיה ו' כ') כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו' (עמוס ה' כ"ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגו' (ירמיה י"ד י"ב) ומא שאכל ד'לך[6]).

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרגל אלסאמע ללגאיה יתכלם:

יחתמל הד'א וגהא כת'ירה מנהא אן יכון אלשאהד אלזור כמא מן חכמה אן יביד כד'אך מן חכי מא סמע בלא זיאדה ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן קאל שפת אמת תכון לעד וגו' (משלי י"ב י"ט). ואיצ'א אד'א באד אלשאהד אלזור פמן סמע בכ'ברה יגב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאס עלי מא קאל דויד ויכשילוהו עלימו וגו' ויראו כל אדם וגו' (תהלים ס"ד ט'—י'). ואיצ'א יגבני אן נעלם אן מן ישהד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע יתבת אלי אלדהר עלי מא קאל איצ'א זרע יעבדנו וגו' יבאו ויגידו צדקתו וגו' (שם כ"ב ל"א—ל"ב)[7]).

מלהראות מה שאינו בלבו ואז הוא זד וזה חלק כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שטעם עושה וגו' שזד יהיר תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בזדון.

[1]) „במעט תמיתנו".

[2]) בכ"י ב' כל תראה טול.

[3]) בכ"י א' לילא.

[4]) אולי צ"ל יתחסרון.

[5]) ביאור: אחר שהזכיר בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל התריצות והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על שהוא חסר כל מה שיתאוה והחרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמאנאת 814).

[6]) ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החמס ומן הגזל וזה אסור ולא די להם בזה אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטוא ואין זה תשובה.

[7]) ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

29 אדֿא וקח אלאנסאן אלטֿאלם וגֿהה פינבגי ללמסתקים אן יפהם טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יגֿאנבהא וחתי ידאריה וחתי יסתתיבה וחתי יעתבר בה במא יציבה[1]).

30 לא חכמה ולא תפהם[2]) ולא משורה ענד[3]) אללה:

פי הדֿא וגֿוה אחדהא אן אללה גיר מחתאג אלי אן יתחכם או יתפהם או ישאור אדֿ הו מעדן אלחכמה. תֿם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפהמא ואלמשירין קדרא פי אלחכם. תֿם אנה לא תגֿוז עליה חילה אלחכמא ואלפהמא ואלמשירין. תֿם אנֿא לו תחכמנא ותפהמנא ותשאורנא גֿהדנא לם נלחק חכמתה ולגֿמיע הדֿה ואכתֿר מנהא אחתגֿגֿא[4]) בפואסיק מן כל עצו[5]).

31 תהיא אלכֿיל ליום אלמלחמה וללה אלמגותה:

יעני יא מהיי אלכֿיל לא תתכל עליהא דון רבך בל עליה דונהא ואנמא תצלחהא לאנך ראיתה רבמא גֿעלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברב חיל וגו׳ שקר הסוס לתשועה וגו׳ (תהלים ל״ג ט״ז—י״ז). וכדֿלך אלהאגֿר ואלצאנע ליס ינבגי לכל ואחד אן יתכל עלי מהנתה דון רבה בל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא לאנה רבמא כאנת סבבא ללרזק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו׳ תתן להם ילקטון וגו׳ (שם ק״ד כ״ז—כ״ח) וכדֿלך[6]) סאיר אלאעמאל אלמרגֿאה[7]).

כב

1 אלאסם יכֿתאר עלי אלגֿנא אלכביר ואלחטֿ אלגֿיר עלי אלפצה ואלדֿהב:

יוצי אלנאטקין אן יכון אדֿא קיל ללמר א׳מא אחב אליך מאל עטֿים או אסם גֿיד פליכֿתר אלאסם אלגֿיד ללכֿלאל[8]) אלתי דֿכרהא[9]) פי תפצילה פי קצה טוב שם משמן טוב (קהלת ז׳ א׳) ואגֿלהא אן אלמאל ידֿהב ואלאסם אלגֿיד יבקי[10]).

מה ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמעו הנשארים ויראו והשלישי ראוי שנדע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

[1]) ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על לבו או להעירו לתשובה או ללמוד ממה שיארע לרשע. — [2]) בכ״י ב׳ ג׳ פחם.

[3]) כן הוא בכ״י א׳ וזה לפירוש הראשון ובכ״י ב׳ וג׳ חדֿא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

[4]) אפשר שצ״ל אחתגֿאגֿ וגם מלות מן כל עצו קשות להבין.

[5]) ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לכלום במשפטיו ועוד שאין לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

[6]) נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שיוחל אדם בהם לעזרת האל.

[7]) ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסיך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא לפי שהם לפעמים סבת התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במהירותם אלא בעזרת השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — [8]) בכ״י ללאכלאל.

[9]) אפשר שצ״ל דֿכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

[10]) ביאור: טעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו׳ והגדול שבכולם שהממון אובד ושם טוב קיים.

Digitized by Google

2 אדֿא תפאגא אלגני ואלפקיר יגֿב אן יעלמא אן אללה כלקהמא[1]:

פינֿד אלגני עלי אלפקיר אדֿ ידֿכר אן אללה קאדר אן יגעלה פקירא פכאן יסֿלב אלפצֿל פיהבֿ לה כנפסה ולא יחסד אלפקיר אלגני אדֿ ידֿכר אן אלכֿאלק לו כאן געלה הו אלגני לם ירץֿ לנפסה אן יחסדה אחד פלא יסתחסן דֿאך פי גירה[2]).

3 אלנהֿץ ירי אלשר פינסתר[3]) ענה ואלגפֿל ימרון פינכבון:

לנא עֿנש גראמהֿ ועֿנש נכבהֿ. תחת הדֿא אלקול מעאן כתֿירהֿ מנהא שר ילאקי אלחסֿ מתֿל אלנאר ואלתֿלג ואלחגֿר ואלחדיד וסאיר אלמודֿיאת אלתי יתוקֿאהא אלעאקל ויגפל ענהא אלגאהל פתולמה. תֿם אלאדויהֿ אלתי קד תקתל אדֿא לם תחכם עלי מא ינבגי פי אלכיפיהֿ ואלכמיהֿ ואלזמאן ואלסןֿ ואלמזאג מתֿל שרב אלכֿרבק ואלפרמֿין ואלבלאדֿר וגיר דֿלך. תֿם אחואל אלדניא מן רכב אלבחאר ואלמסיר פי אלמפאזאת וכֿדמהֿ אלסלאטין ומא שאכל דֿלך אלתי תהלך מן לא יתחרז מנהא. תֿם אלאמר ואלנהי אלדֿי גמלתה תרי״ג שריעהֿ מנהא עקליהֿ ומנהא סמעיהֿ אלתי תהלך מן לא יקים בהא ותכֿלץ מן יקים בהא כמא קאל כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[4]).

4 גזא אלכֿשוע ומכֿאפהֿ[5]) אללה אלגנא ואלכראמהֿ ואלחיוהֿ:

אלכֿשוע הו אלתעבֿד אן יפעל אלאנסאן מא אמר ואלתקי הי אלכֿשיהֿ אן ינתהי עמא נהי וגזא אלגמיע עושר וכבוד וחיים פי דאר אלדניא באלאיהֿ ופי דאר אלאכֿרהֿ באלאסתחקאק[6]).

5 אמסאל[7]) ופכֿאך פי אלטריק[8]) אלעסר מן חפט נפסה תבאעד ענהא:

אלאמסאל תולם לוקתהא ואלפכֿאך תקתל אלנפס. פי אלטריק אלמשהור קד תכון אלנבך ואלכדי ואלחגארהֿ וסאיר אלמעאתֿר והי מחתאגהֿ אלי עקל יחיד אלאנסאן ענהא. ופי אלטריק אלמערוף עלמא קד תכון חיל אלנאס פי אלמעאמלאת לאכֿד

---

[1]) בכ״י ב׳ ת׳ כֿאלק אלגֿמיע רב אלעאלמין.

[2]) ביאור: ראוי לעשיר לחון את הדל שיאתב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה צריך לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה את העשיר בעין רעה בזכרו שאם הוא היה עשיר לא היה רוצה שיקנא בו זולתו.

[3]) בכ״י פינתגב.

[4]) ביאור: מלת עֿנש תורה על עֿנש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי יפול בהן ובזה ענינים רבים מהן הרעות שהחוש מרגיש בהן כמו האש והשלג והאבן והברזל וכיוצא בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני החיי התחלה ומזגו. ומהן עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצווי והאזהרה שהן תרי״ג מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

[5]) בכ״י ב׳ ת׳ תקוא (וצ״ל ותקוא).

[6]) ביאור: אמרו ענוה ענינו שיכניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראת ה׳ שירא מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו׳ בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא כפי זכותו.

[7]) בכ״י ב׳ ת׳ מסאל.

[8]) בכ״י ב׳ ת׳ טריק

מאל ופי אלגׄאיאת לאלזאם חכם[1]) ואלעאקל יחתאל פיתכׄלץ מנהא. ופי אלטריק אלמעלום כׄברא אתׄאם עקובתהא אלחד ומעאץ עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצׄלא נאר גׄהנם ומן עקל תכׄלץ מנהא ותוקאהא[2]).

6 סס אלצבי עלי קדר סנה פאנה אן שאך לם יזל ען תלך אלסיאסה:

גׄעל אלאדב האהנא אנׄואא יעׄני מנה אלחדתׄ פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו וגׄא פי אלאתׄאר[3]) אנה מן כׄמס סנין אלי עשר יראץׄ פי אלקראן ואלי כׄמס עשרה פי אלפקה ואלי תׄמאני עשרה פי אלתחריר ואלי עשרין אלתזויג ומן תׄם פמא בעד פי אמור אלחרב[4]) וסאיר אלאעמאל[5]).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כדׄאך ינבגי אן יכון אלמקתרץׄ כאלעבד ללמקרץׄ:

אלאול הו אלוגׄדאן קאל ראית אלפקרא יגׄעלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אלתׄיארא פכׄדׄלך יגׄב באלחק אן יכון אלמקתרץׄ למקרצׄה כעבד ילטף בה וידאריה אדׄ לה מקאל[6]).

8 מן זרע גׄורא חצד גׄלא ופני קציב עברתה:

נחן נעלם אן אלטׄר לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמתׄל קד גׄעל אלפעל כאלזרע ואלגׄזא כאלחצאד תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב) פאנכם מאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם י״ג). ומעני ושבט עברתו יכלה יעני סטותה עלי אלנאס וחדתה ללטׄלם[7]) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאכׄתיארי או בקצור יד יחדתׄ עליה או במא אשבה דׄלך עלי תאויל שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (ישעיה י״ד ה׳)[8]).

9 אלסכׄי הו אלדׄי יבארך לה אדׄא אעטי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאס פי אלארץׄ מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכׄרה דׄאת אלגׄזא[9]).

---

[1]) בכ״י חכמא.

[2]) ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים ממיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו ובריבו ואם נבאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתה ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

[3]) עיין אבות ה׳ כ״א. — [4]) נראה שצ״ל אלחרף = האומנויות.

[5]) ביאור: אמרו על פי דרכו ר״ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.

[6]) כן בלשון התלמוד (ב״מ י״ד א׳) לאו בעל דברים דידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי לחיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכנע תחתיו שהוא בעל דבריו.

[7]) בכ״י ללטׄאלם

[8]) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושבט וכו׳ ר״ל שעברת הרשע על בני אדם תכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

[9]) ביאור: אמרו יבורך ר״ל שמי שהיטיב לו מבני אדם יברכהו להודות לו ומי שלא היטיב לו לפי ששמח בראותו טוב עין וגם השם יברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הגמול.

Digitized by Google

10 אטרד אלדאהי יכרג אלצכב ותעטל אלמכאצמה ואלהואן:

אדא כאן אלצאחב דאהיא פהו לדהאיה לא ידע אלתואדת תסיר מסירהא כל יתתאל הו עליהא פסהמא הו מקים פאלצכב מוגוד לאנה יקדר אנה אן לם יצאכב לם יסמע בשי ויזול אלצכב אלי אלמכאצמה ופי חאל מנאטרתה ימתהן[1]) בלצמה תם יסתכף פאדא טרדתה יהדא אלגמיע סוא פי דלך כאן הדא אלעשיר זוגה אם גיר דלך מן אלמעאמלין והדא משאהד אן אול חילה אלמתעדי איקאע אלשגב חתי יקול אלנאס פאצטלתו פתדלל דגל אלבאטל מע אלחק[2]).

11 מן אחב נקא אלקלב פלנטקה חטא ואלמלוך אצחאבה:

אלאנסאן אדא ערף באלצדק אלדי תמרה נקא אלקלב כאן לנטקה ענד אלנאס חטא יעני אנהם יקבלון קולה אפצל ממא יקבלון כלאם אלמלך לאן קבולהם לכלאם אלמלך כופא ורהבה וקבולהם כלאם אלצאדק סכונא וארכאנא ולדלך לם יקל והוא רעה המלך פיגעל אלמלך פוקה בל קאל רעהו מלך געל אלמלך דונה[3]).

12 עינאיה אללה תחפט אהל אלמערפה ויזיף כלאם אלגאדרין:

פי אלדניא עלי סביל אלאמר ובאלפעל עלי נחו אלאיה ופי אלאכרה עלי סביל אלתרתיב ואלאמאזה גמיעא[4]).

18 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכאף אן אקתל:

עלי טאהרה תגד אלכסלאן יוקע כל כוף וכל בלא יתתג בה חתי לא יפעל שיא לא יפעל אלצנאיע אלנאריה לכופה אלחרק ולא אלמאויה לכופה אלגרק ולא יסאפר לכופה קטע אלטריק ואלוחוש ולא יתגר לילא יכסר. ומן אלבאטן לא יצום לילא ימרץ ולא יצדק לילא יפתקר ולא יתעלם לילא ינסי והדה כלהא מנה תעליל ותבריד ליס קצדה אלא אלראחה מן אלתעב[5]).

14 אלהותה אלעמיקה אקואל אלמגתנבאת ידם אללה מן יקע הנאך:

---

[1]) בתוך הספר ימתחן בחי״ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתחן בה״א.

[2]) ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיהיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יחרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיהיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

[3]) ביאור: כי שהוא ידוע באמונתו שמפריה טהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

[4]) ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר״ל שהשם מצוה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך מופת ובעולם הבא ישים השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין בינהם.

[5]) ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעזוב מלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך נגלה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקה פן יעני וכל זה התעצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

Digitized by Google

ועימה דם מתל קול בלעם מה אועם לא זעם ה׳ (במדבר כ״ג ח׳) ואקאל אלמנתנבאת הי אלקדאיף ואלשתימה מן יפעל הדא באלנאס ידמה אללה עלי דלך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו׳ (ישעיה ל״ב ו׳)[1].

15 אלגהל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קציב אלאדב:

ליס הדא אלאנעקאד ללגהל פי אלקלב מן אצלאק ענצר אלנפס אלממיזה לאן מחץ כלקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הדא אלגהל ינעקד ללאחדאת ממא ירונה ויסמעונה פי צגרהם קבל אן יקוי תמייזהם פיכארון אן יתמסכו בה חתי יחול אלאדב בינהם ובינה צגרא. ואן קיל הדא איצא עלי קותי אלנפס אלאכרתין אלגצב ואלשהוה[2]) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תדען תחתה ותקבל מנה אסתקאם דלך[3]).

16 ומן יגשם פקירא ליסתכתר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנמא אלגמיע לנקץ:

יקול למן יטלם פי חכם יחכם בה או שהאדה או מעונה סוי עליך טלמת פאכדתה לנפסך או צאר אלי גירך פאלגמיע לנקץ מנך יא טאלם לנפסה או טאלם לגירה[4]). ואתבע הדה אלאמתאל אלמנתורה בפצל נמע פיה למסה אצול אלחכמה והי אלשאהד ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנבאט וכדא באלמנקול לאנה ינמע אשיא שתי.

17 מל אדנך ואסמע כלאם אלחכמא ורד באלך אלי מערפתי:

18 אנה ללדיד אן תחפטהא פי צדרך ויתבת גמיעהא פי נטקך: 19 ויכון באללה מיתאקך ערפתך אליום אנת איצא: 20 אולים קד כתבת לך מלוכא במשוראת ומערפה: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד אקואל חק עלי ראסליך:

מחץ שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלנז. ומעני שלחיך האהגא מסתפתייך עלי מעני אנהם בעתו בך פי רסאלה מסלה מארא גואבהא. אבתדי מן אלכמס מעארף בעלם אלנקל אלדי ינקלה אלעלמא טבקה בעד טבקה גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הט אזנך וגו׳ וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחדהם ואנהם מתלה פי נוע אלחכמה ואן כאנת אלכמיה מכתלפה. תם עלם אלחואס אלתי ידיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

---

[1]) ביאור: ועימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמגדף את רעהו השם יועם אותו.

[2]) עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א׳ הלכה ד׳.

[3]) ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מיסוד הנפש המבחנת מפני שיסודה האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ׳ י״א) אבל האולת תכנס בלבו בעת קטנותו במה ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים הכעס והתאוה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

[4]) ביאור: ר״ל שהעשק את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעזרתו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

Digitized by Google

פתגחפט פיה אלי וקת אלחאגה פינטק אללסאן בהא פקאל כי נעים כי תשמרם בעד קולה הט אזנך ושמע. תם עלם אלתמייז אלדי ראסה ומקדמה ואשרפה אלמערפה באללה אד ליס ימכן אן יתם בחאסה קאל פיה להיות בה׳ מבטחך. תם עלם אלמכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. תם עלם אלתחריר אלדי הו מולף מן תלך אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחגה פיה תטהר ופיה יקע אלאסתנבאט יכתאר אלמחתג אצלח אלטרק ללכלאם לילא יאכד טריקא תכרגה אלי אלטען ליס אנה יברע מדהבא בל אנמא יברע מא יתוט בה אלמדהב אלחק. ועלי מא נקדרה קד כאן אלאולי אן ירתב הדה אלכמסה פנון עלי מא צדרנא אן יכון אלשאהד אולא תם אלמעקול תם אלמכתוב תם אלמנקול תם אלחגה לכן ליעטם ענדנא מא נקלה אלצאדקון רתבה אולא ואיצא לאן אלארבעה יגמעהא אלנקל אלצחיח[1]).

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצטהד אלמסכין פי אלמחאל: 23 לאן אללה יכצם כצומהם[2]) ויפית באלסיהם נפוסהם:

ליס אנה אבאח טלם אלגני ולכן געל טלם אלפקיר אשנע אד הו אחוג וליס אנה יטלמהם אדא הם סרקו מאלא פאפאתהם נפסא לאן דלך אלמאל הו קואם אנפסהם כמא קדם יצפנו לנפשתם (משלי א׳ י״ח)[3]).

24 לא תצאחבן דא גצב ומע די אלחמיה לא תדכל: 25 כילא תתעלם מן מדאהבה פתאכד לנפסך והקא:

עלי אלטאהר אן אלמר אדא ראפק דא אלחדה ואלנזק יכאד אן יאכד מן סגאיאה ויתגיר טבעה. ועלי אלבאטן אן מן כאן בעל אף מסלוט עליה מן ענד אללה פלא תראפקנה פאנה מוקש כמא קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו׳ כי יהיה לך למוקש (שמות כ״ג ל״ג) וכמא עלמונא עלמאונא אל תהי חבר[4]) לרשע (אבות א׳ ז׳)[5]).

---

[1]) ביאור: השלישים הם השרים ועניגו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר יקרים) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שלחיך ענינו שואליך ששולחים אליך שאלה לידע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרשה אחת ובה חמשה מקורי הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שידענו בקבלה והוא מה שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעהו וזה אמרו הט אזנך וגו׳ ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה הזכיר מה שידענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי נעים וכו׳. ואחר זה מה שידענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו להיות בה׳ וגו׳. ואחר זה מה שידענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו׳. ואחר זה מה שידענו בהבנת דבר מתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא תביאהו לטען ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעה האמיתית. והיה לחכם לסדר החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר בעינינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ כצומאתהם.

[3]) ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל והשם אינו עושה עול כשממית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגזול ממון העני לוקח את נפשו.

[4]) בנוסחתנו: אל תתחבר.

[5]) ביאור: על דרך נגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את טבעך ועל דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרה בו אף האל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

Digitized by Google

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצמנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם יכן לך מא תסלם לא יאכד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכול אלמר פי מא לא יעניה וגעל אלצמאן אחדהא[1]) ומתלא להא והדא מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יציע מא תולאה ולא יחדת מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתתקלה ולא יסתעין במן יכונה פי אלמעונה. וקולה למה יקח משכבך מתחתיך יעניה אן לם תצמן לם יאכד פראשך ולא ילזמה השב תשיב לו את העבוט (דברים כ״ד י״ג) לאן דאך אנמא הו רסם אלמסתקרץ נפסה[2]).

28 לא תזג תכם אלדהר אלדי צנעה אבאוך: 29 אדא ראית רגלא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן הארגא אצטלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא אלשריעה שיא אלא אנהא רדת דלך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאדא וגדת אבאך קד אתפקו עלי אן אלבזאזין להם יום אלאחד וללעטארין אלאתנין וללולויין אלתלתא וללצפארין אלארבעא פלא תכאלפן דאך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכדלך אן אתפקו עלי אן פלאנא חריף אלמלך ופלאנא לוזירה ופלאנא מעאמל אלאמרא ופלאנא ללקואד כאן גמיע דלך גאיז[א] לא ינבג אלתעדי פיה ולדלך יצל בה חזית אלי אן יתפקו אתפאקא אכר ויצטלחון עלי גירה[3]).

כג

1 ואדא גלסת אלי מעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 וציר סכינא פי חלקך אן כנת דא רגבה: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה מעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לגה אלתרגום ובעל נפש [דו] רגבה מפרד וכזבים מקצר מתל אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח י״א). וגרץ הדה אלקצה אלנהי ען תעוד אלנפס מא לא ידום מתלא כמן דעאה אלמלך אלי מעאמה לא יסתכתר מן אלמעאם לילא יאלפה פאדא הו קצר ענה מלבה מן גיר גהתה וכדלך אן הם[4]) אסתעמלוה לא יסתכתר מן אלמעאם (הם) להדה אלעלה וכדלך כל לדה מנקטעה לים ינבגי אן תתבע ואחרי

---

1) מלות אחרונא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

2) ביאור: חזהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב והנבון לא יטריח את עצמו במה שהוא פטור ממנו ולא יפסיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונהו בעזרו. ואמרו למה יקח וגו׳ לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (ועיין למעלה כ׳ ט״ז).

3) ביאור: בענין המלאכות ומשא ומתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה אומן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

4) ר״ל המלכים.

Digitized by Google

לדׄלך אמור אלדניא ענד אלאכׄרהׄ. הדׄא סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסדהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דׄלך[1]).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הדׄא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי ליס הו בל יצׄיר לה אגנחהׄ כנסר יטיר פי אלסמא:

נהאנא ען אלחרץ עלי אלדניא פאן גמיע יסארהא וגנאהא לא ידום כמא מתׄלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטׄמהא פמתׄע אלעטׄם אן אלכׄאון יאכׄד יסירא יסירא והו ידׄהב גמלהׄ ומתׄע אלסרעהׄ אנה יאכׄד פי מדד וידׄהב סנה פי וקת ואחד ומכאן אלעלו עטׄם אלזור ואלבליהׄ עליה. וקולה מבינתך חדל אנקץ מן הדׄא אלפהם זד פי גירה יעני אבואב אלבר ואלצאלחאת אלתי תתׄבת פלא תזול בל תתגדד כריש אלנסר וקוי ה׳ יחליפו כח וגו׳ (ישעיה מ׳ ל״א)[2]).

6 לא תטעם טעאם שחיח ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדׄאך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה ליס מעך: 8 פאדׄא אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניהׄ:

נהי ען אכל טעאם אלשחיח ואכׄבר באן אלנפס להא מאכׄד לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן גיר ניהׄ בל תקדׄפה בעד דׄלך אלגׄדב ואדׄא ביח אלטעאם מן צדק ניהׄ הנא וכדׄלך אלקול אדׄא הו קיל מן ניהׄ קבלה אלסאמע והדׄה מן כׄצאל אלנפס אלשריפהׄ[3]).

9 בחצׄרהׄ אלאחמק לא תתכלם במא יזרי באלמעקול מן כלאמך:

לם ימנע אלכלאם בחצׄרהׄ אלגאהל בתהׄ ולכנה קאל ינבגי אן יכון לך צׄרב מן אלכלאם תתׄבתה מע אלעקלא בחית יפהמון ותבסטה מע אלגהאל בחית יבלג פכרהם וכמא אנך אן אכׄדת מע אלעלמא פי אלבסיט אזרו בה כדׄאך אן אכׄדת מע מן ליס בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה[4]):

---

[1]) ביאור: לע תוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש תוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. וטעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותתפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישתקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא הקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי חטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חדל ר״ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר.

[3]) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכילי לפי שבטבע האדם שיקיא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

[4]) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל באופן שיבינם לפי שהחכם יבזה דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

10 ולא תזג תכמא מן אלדהר[1]) ופי ציעה יתאמי לא תדכל:
11 לאן ולירם שדיד והו יכצמך[2]) כצומתהם:

הדא אלתכם[3]) אלחדוד ואלאצוא אלתי תגעל ללאקרחה ואלמזארע נבה עלי תגייר שי מנהא לידכל אמר מן ציעה גירה אלי ציעתה כמא קאל ישעיהו הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה׳ ח׳) תם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה ענהם אצעב לאן אללה ולירם יכצם ענהם. וכאן קד קאל אנה יכצם ען כל פקיר פי פצל אל תגזל דל (משלי כ״ב כ״ב) ולכן אליתים ועלי אנה גני אללה יכצם לה[4]):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואדנך אלי אקואל אלמערפה: 13 ולא תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצרבה באלקציב לא ימות מנה: 14 פאנך תצרבה בקציב ותכלץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה אזנך. ולעלמה אן האהנא כלקא יקאל לה אלשפקה וסימא מן אלאב עלי ולדה אתבת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכאף אן תצרבה לתודבה פימות פלך אלאמאן מן חאפט אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתדפע בהדא אלאלם אלדי יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצרב באלסוט ויחבס ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלדניא באלאפאת איה ויכלדה[5]) פי אלאכרה[6]).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנא איצא: 16 וסרת בואטני אדא תכלמת שפתאך מסתקימא:

רגב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלם איצא באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אחדהא אן תטיב בנפסי ותסרני ואלעלם הודא אקול לך אנה אפצל סארי פאצף אלי אלונה אלתי להא תענא באלעלם הדא אלונה איצא. ויקול לה מעני אכר אדא כנת אנא אלמברך[7]) כדא אסר פכיף אנת יגב אן תפרח אצעאף דלך[8]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תכם אלדחר.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ יכצם.

[3]) בכ״י אלתחכם.

[4]) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה והזהיר מלהסיגם כדי שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

[5]) נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

[6]) ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אזנך. והחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הבטיח שלא ימות ועוד שבצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובני אדם יענשו אותו ויטרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי גס ובעולם הבא באש של גיהנום.

[7]) בכ״י מברך ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ״ה.

[8]) ביאור: האב אומר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמחה גדולה כזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

Digitized by Google

17 לא יגר קלבך עלי אלכׄטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
18 פאנה מוגוד לך עאקבה ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלח אלמכאבד[1]) אספארה אלכׄאטס עלי גצׄבה אלמאנע נפסה שהואתהא אדׄא הו שאהד מן יבסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי יגאר עליה ויכארה אן ינפסד פצבׄרה וקאל לא תנטׄר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצׄי לדׄתהא ויבקי וזרהא אנטׄר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה אלתי לא תנקטע כיף ידהב אלתעב ויחצל אלתׄואב בל אדׄא ראית צאלחין יתסאבקון פי אלכד גר עליהם לקולה כי אם ביראת ה׳ כל היום[2]).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדׄאהב קלבך:
20 ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכׄמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
21 לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתׄרה אלנום ילבס אלכׄלקאן:

עאר אלי אלתחדׄיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכתׄיר ואלשרב אלכתׄיר ואכׄבר באן עאקבה דׄלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק[3]) ואלצׄרב ואלחבס ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדׄי יכסל ען אלעמל ויכתׄר מן אלנום כיף תראה וקד לבס אלכׄלקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתכלם עלי בניה אלעאלם אנהא לא תחתמל מתׄל הדׄא אלבדׄך ליס עלי אלפראד מן אלנאס אלדׄי נעמתה ליסת מן כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירגע הדׄא אלפראד אלי מא רסמתה אלחכמה לגמיע אלנאס[4]).

22 אקבל מן אביך אלדׄי אולדך ולא תזרי באמך אדׄא שאכׄת:
23 אשתר חקא ולא תבע אלחכמה ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אבו אלצאלח וואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדׄא קיל לה יפרח אבוך
ואמך ויסר אגׄדאדך:

למא אסתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא. ולנא פי אללגה זה אלדׄי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים ע״ד ב׳) אל מקום זה יסדת להם (שם ק״ד ח׳). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאס אן אלשאב ועלי אנה אוסר דמאג מן אלשיך פיגב אן יקבל מן אלשיך ולא יזרא בה לאן אלשיך יוציה ממא קד גרבה ואלדרבה תפעל אכתׄר ממא תפעל אלחדה. וקול אמת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בתׄמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה בלא

---

1) בכ״י אלמכאבר.

2) ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא את כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישחית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השעה לפי שהוא עובר וישאר העון כי אם הבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי השם כשאתה רואה אותם עמלים.

3) נראה שיש כאן חסרון.

4) ביאור: החכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו לידי עניות ואחר זה לידי גזל וסופו ללקות וליהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבעולם וגם העשיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה שהחכמת מצווה את כל בני אדם.

Digitized by Google

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרג֗ל באבנה אלחכים לאנה מע אלחכמה֗ קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכ֗רה֗ וכד֗לך אלנאס איצ֗א אנמא יבארכון לה עלי הד֗א אלמעני[1]).

26 רד יא בני באלך אלי ועינאך תחפט֗ טרקי: 27 פאן אלזאניה֗ הותה֗ עמיקה֗ ואלגריבה֗ כביר ציקה֗: 28 והי איצ֗א באלוסואס[2]) תכמן ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הד֗ה אלמעציה֗ אולהא אלנט֗ר ואלת֗אני כ֗פקאן אלקלב קדם אלחכים פי תצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזינה[3]) עמא יאמרה ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה֗ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט"ו ל"ט). ומעני תמת֗ילה ללזאניה֗ בביר והותה֗ לאן אלוקוע פי אלביר סריע כד֗לך הד֗א אלפעל יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצ֗א לאן אלצעוד בעיד כד֗לך אלכ֗לאץ מנהא בעיד ורבמא לם יתכ֗לץ בתה֗ כמא אן אלביר רבמא לם יםכן אלצעוד מנהא. ת֗ם קאל אף היא כחתף והי איצ֗א תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתזידהם כפרא וגדרא לאן אכת֗ר[4]) בגידה פי הד֗א אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה֗ פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכ֗ב ולמן אלהד֗יאן ולמן אלשג֗ג֗ מג֗אנא ולמן סכנה֗ אלעיון: 30 ללמנתבקין עלי אלכ֗מר ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג֗: 31 לא תר אלכ֗מר אד֗ יתחמר ויעטי פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכ֗רתה[6]) ילסע באלת֗עבאן ויסם֗ באלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמג֗תנבאת וקלבך ידרס אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל: 35 תקול צ֗רבוני פמא מרצ֗ת הבג֗וני פמא עלמת מתי אסתיקט֗ אעוד פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הד֗יאן לאנה כד֗אך אד֗א קארן אלזנע. וליס פי אלמקרא לשון

---

[1]) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות תאבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר"ל שאף על פי שמות הנער גדול ממות הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר"ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

[2]) נראה שהגאון פירש התף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

[3]) בכ"י יזוגה.

[4]) בכ"י אכתרה.

[5]) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ד) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

[6]) בכ"י ב' וג' עאקבתה.

[7]) בכ"י ב' ג' כאלארקש.

חכלילות אלא אתגין חכלילי עינים (בראשית מ״ט י״ב) אזוראר והאהגא סכנה אלעין[1]) מתל נסראיה. ואלנבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלצבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להדא מאחרי כמא יקאל לדאך משכימי (ישעיה ה׳ י״א). ואמא אבוי עויל. יפריש יסם. חבל דקל פהי מסרדאת. אוי כמא נאל אלפלשתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ״א י״ב ח׳)[2]). שיח כמא נאל בן הדד והוא שתה הוא והמלכים בסכות (שם כ׳ ט״ז)[3]). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשורוש אד קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפטה מן הדה אלסתה כאציה. וצף אלכמר באלתלת צפאת אלתי בהא יכרע בלונה וראיחתה וטעמה פאלראיחה קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה וחאצל הדא אלמתל לאנה ידב פי אלבדן קלילא קלילא ופסר אן הדא אלסם אנמא הו קלב אלאנסאן ען גוהרה ותגיירה ען אכלאקה חתי יציר כל מא כאן יגאנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו זרות ותראה יתכלם בכלאם גיר מחצל מרה יקול כדי ומרה יקול כדי אלשי. וצדה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומתל אצטראב אלסכראן בשיין אחדהמא אלמא ואלאכר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצרבה אלאמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני בל חליתי [וגו׳] מעניאן אחדהמא נעת[4]) אלשרב נפסה יקול אלשארב עז אלדין אסכרוה לקד צרבוני צרבא מדאללא ולם אשער בה ואלאכר וצף חאלה בעד שרבה יקול צרבוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שדה אלסכר ועלי אלחאלין יכון (מתי) מעני מתי אקיץ כאנה יקול לא עדת[5]) אבדא אטלבה. בסט מן מדמומאת אלסכר הדה אלאמור אלצעבה ליקאום בהא מא קדם אולא מן נרוראתה אלתי ינתר אלנאס בהא יקול לא תגרך הדה ראיחתה פאנהא תקלבך עז גוהרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פיזול טיב ראיחתך פי נפסך ולא יכדענך לונה פאנה ילונך צרובא שתי כאכתלאף אלאמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידיקך מן אנואע אלצרב ואלהבג טעומא מכרוהה געל עיניך יראו באזא לחקר ממסך והיית כשכב באזא אל תרא יין הכוני בל חליתי מקאבלה יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדלך אלעמל[6]) באלכואתם[7]).

---

[1]) הפירוש הזה הובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ״ט י״ב ונראה משם שענין מלת אזוראר יופי ומנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקן.

[2]) לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שתה יין עם הנערים.

[3]) הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

[4]) בכ״י בעת. — [5]) נראה שצ״ל לו אסתיקטת לעדת

[6]) ר״ל שהתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלוים בחתימתם והמאמר השני הובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ״ל אלאעמאל במקום אלעמל.

[7]) ביאור: שיח הוא דבור בטירוף דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו חמימות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד הלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבל אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדד ופצעים כמו שהוכה בלטשצר במשתה היין וחכלילות עינים כמו שאירע לאחשורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמז בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 לאן
קלובהם תדרס אלנהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

זהדנא פי אלאגתמאע מע אלאשראר באן מא לא בד מנה אן יוצפו[1]) בה אנהם תרכו אלחכמה̈ ומא תאמר בה ותערו מנהא ולזמו אצ̇דאדהא פצארו אעדאהא פכפא בהם אן אלגהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע ד̇לך ריבה̈ אלנאס ופזע אלסלטאן ואעט̇ם מן אלכל עקאב אללה[2]).

3 בחכמה̈ תבנא אלביות ובפהם תת̇בת: 4 ובמערפה̈ תמלא
אלכ̇דור כל מאל עזיז הני:

בנא אלביות ואלכ̇דור פי דאר אלדניא עלי ט̇אהרה כמא תשאהד אלחכים ילטף כסבה ומעאשה̇ חתי ינאל אלאמור אלגלילה̈ ופי דאר אלאכ̇רה̈ בנא אלביות (אל)מת̇ל ותאוילהא אלחיוה̈ אלדאימה̈ ואלסעאדה̈ אלתאמה̈[3]).

5 יא רג̇ל חכים בעז ודו מערפה̈ מאיד אלקוה̈: 6 אעלם אנך
תצנע אלחרב במדאראה̈[4]) ואלמגות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אזאל בהד̇א והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה̈ אלגסם ומנאעתה וקאל לא בל הו באללטף ואלחילה̈ עלי מא כנא שרחנא[5]) פמן כאן רג̇לא בחכמה̈ פהו אלעזיז ומן כאן ד̇א מערפה̈ פהו אלמאיד בקוה̈[6]).

תארים אשר יפתה בהן והם מראהו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכו׳ אל תרא וכו׳ יתהלך וכו׳. והמשיל אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את טבעו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולבך וגו׳. והמשיל עוד המיית היין בהמיית גלי הים ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו׳ וכשוכב וגו׳. ואמרו הכוני וכו׳ ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלהו או שהמשכרים אותו הכוהו אחר השתיה ולא הרגיש וע׳ שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקץ אוסיף לשתות עוד. ובשלשה הכתובים האחרונים הרחיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

[1]) בכ״י יצפו.

[2]) ביאור: הזהירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבהכרח יאמרו עליהם שעזבו את החכמה וצוויה ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

[3]) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

[4]) בכ״י א׳ וג׳ באלמדארא בלא ה׳ ובכ״י ב׳ באלמדארה בלא א׳ ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל״ב מ״א בהעתקת מלת שלם אלמואפת במקום אלמואפאה. — [5]) לעיל כ׳ י״ח.

[6]) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ והגבר החכם הוא עוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

Digitized by Google

7 ירי אלגאהל אלחכמה̈ מרתפעה̈ ענה פהו פי אלמחאל̈ לא
יפתח פאה:

פי אחואל כת֗ירה̈ יראהא[1]) מרתפעה̈ אולא פי וקת אלתעלם יקד̈ר אנה לא
יצל אליהא פלא יענא בה ת֗ם פי וקת אלמסלה̈ פכיף פי וקת אלגואב חתי וקת
אלאסתמאע אלד֗י הו אסהל אלאשיא לא יצבר לד֗לך פהו בין אלנאסקין כאלאכ֗רס[2]).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאס יסמונה ד֗א אלהמם:

הד֗א באב פי אלדהאה̈ וליס הו עאם בל ג֗אץ יקול כת֗יר מן אלנאס יכון
קצדהם וניתהם סוא ושרא ואלעאמה̈ יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחיח לאן
מזמה ומזמות ענדה מחמודה̈ יקול אלאן לא תגתר במא תסמע אלעאמה̈ יקולונה פיה
חתי תחצלה אנת[3]).

9 אלג֗הל פאחשה̈ וג֗מיה̈ ואלדהאה̈ מכרוהה̈ ללאנסאן:

ועלי אן אלג֗הל נפסה ליס הו ד֗את אלפאחשה̈ ולא ד֗את אלג֗מיה̈ אלא אנה
[סבבהמא] ומאדתהמא אד֗ כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה
אלדהאה̈ אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא ליס פי קלבה פנפסה תנכר
ד֗אך עליה ועקלה אשד֗ אנכארא ואלנאס איצ֗א ישנ֗ונה ורב אלעאלמין יבג֗צ֗ה[4]).

10 אן אסתרכ֗ית פי יום אלשדה̈ צ֗אק קואך: 11 כ֗לץ אלמקדמין
ללאמאתה̈ ואלממילון ללקתל ינבגי[5]) אן תצד̈הם: 12 פאן קלת מא
נערף הד֗א אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם וחאפט֗ נפסך הו יעלם פיכאפי
אלאנסאן עלי[6]) פעלה:

יום צרה אלד֗י יצפה ליס הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לג֗ירה
פאמרה אלחכים אד֗א ראית אכ֗אך אלמומן פי שדה̈ פכ֗לצה ואומי אלי אעט֗ם
אלשדאיד והו כ֗טר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקדמין מת֗ל ואקחה פת
לחם (בראשית י״ח ה׳) פאלממילון אלד֗ין תכאד אן תצ֗רב אענאקהם ואלמאכ֗ודון הם
אלמחרקון או אלמרג֗מון פי חכם אלתוראה̈ או אלממאתון בג֗יר הד֗ה אלאנואע פי ג֗יר
חכמהא. פאמר בכ֗לאץ מן הו פי כ֗טר אלמות אמא בשהאדה̈ תערפהא לה תשהד
בהא פתכ֗לצה מן יד אלחאכם או באכ֗ד֗ ידה מן ביר או חריק או סבע או טאלב
קתלה פתאכ֗ד֗ בידה או בפתיא ואיצ֗אח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

[1]) ביאור: האויל תושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא ייגע בה וגם
בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.

[2]) ביאור: הכתוב מוסב על הל֗צון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם
שבקרבם הוות וההמון יחשבם לתמימי דעות. ומלות מזמה ומזמות בספר הזה הש לשבח ואמר
החכם אל תתפתה במה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחנהו בעצמך.

[3]) ביאור: האולת איננה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשלון כי אם
בשגגה. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה
ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ לאכן כ֗אלץ.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ יג֗ב.

[6]) בכ״י ב׳ עלי קדר = כפי פעלו.

פתכלצה מן אלעקובה או במא סוי דלך מן אנואע אלכלאץ. וקולה אן אסתרכית צאק קואך קול תהדד יעני אנך אן תכאסלת ותראכית ען כלאץ אליך טלבת קותך לנפסך לתכלצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן סנהא מא ישיר אלי אלמחתאג אן יכליץ יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכלצה לאני לא אערפה פאן אללה אלדי ערפה יגאזיך כירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה אלתי בהא יכליץ יקול לא תקל כיף אחתאל פי כלאצה וליס לה ענדי וגה פאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשדך ומנהא מא ישיר אלי אלגזא יקול לא תקל כיף אציע מאלי וסעיי פי כלאץ הדא וליס אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלתואב פאן אללה לה מקדא[ר] לא יעלמה אלא אללה מן כתרתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה ס״ד נ׳)[1]. וצאר בעד הדא [אלי] אלתרגיב פי אכתסאב אלמערפה פקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה
חלו פי חנכך: 14 כדאך אערף אלחכמה פאנהא לנפסך ואן וגדתהא
וגדת אלעאקבה ורגאוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה תחס בחלאוה אלעסל צרורה וכאנת שהוה אלגדא מע דאך תגשט אליה אפצל מן סאיר אלטעום לעלה אן אלכבד אלתי שהוה אלטעאם מרכבה פיהא מזאגהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה משאכלה פי אלמזאג למזאג אלכבד ולדלך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאס אכתר מן גירה שבה אלחכים אלחכמה באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמתעלמין יקול כמא יחס נסמך לדה לחלאוה אלעסל [כדלך] אלחכמה [לדה ללנפס] למשאכלתהא להא אד אלנפס סראג אלבדן ואלחכמה סראג אלנפס וכמא תגד אלגמיע פי אלכתאב קד סמי אור. בל אפצל מן אלעסל ללנסם כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלנסם למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמתל באן חלאוה אלעלם תחלו חלאוה אלעסל ומן שרף אחדי אלחלאותין עלי אלאכרי אן אלעסל ללנסם יסתחיל פיציר מעאדה ללשחם ואלעטם ואלגלד ואללחם וגירהם ואלחכמה מאדה ללעדל[2]) ואלאנצאף ואלטהר ואלתדביר ואלתקדים ואלאצלאח ואלסיאסאת ולדלך קאל לנפשך ואיצא אן אלעסל וסאיר אלאגדיה לא תנפע פי אלדאר אלתאניה ואלחכמה תנפע פי אלדארין גמיעא ולדלך

---

[1]) ביאור: אמרו ביום צרה ר״ל אם אחיך מן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר״ל סכנת נפש ואמרו מט׳ים ר״ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או להחזיק בידם ולהוציאם מבור או למלטם מן תשריפת או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר״ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר״ל אל האמר איני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם ידע את האדם הזה והוא יישירך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעת.

[2]) בכ״י ללעסל.

קאל ויש אחרית ואיצא אן אלעסל ותמיע אלאגדיה סריעה אלזואל ואלחכמה תאבתה אלבקא ולדלך קאל לא תכרת[1]).

15 לא תכמן עלי מאוי אלזכי פאנך טאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתירא לקאם ואלטאלמון יעתרון פי אלשר:

הדא אלכמון אלדי נהי ענה הו חילה אלכצם אלדי יטלב אן יטלמה כמא קאל רבצו[2]) בל ינבני לה אן יקול דעואה וחגתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה יטלב אלגלבה. וקולה כי שבע אראד בה אלכתרה כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מגבור ומשהור. ותמיענא קד שאהד אן אמתנא וקעת מרארא כתירה תם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו' (תהלים קו מ"ג) וסאיר אלאמם מתל מצרים ופלשתים ושבעה גוים מגו וקעו לם ירתפעו וכדלך צח ענדנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דלו ועזו מרארא כתירה וכמא קאל פי אלפראד איצא רבות רעות צדיק וגו' (שם לד כ'). וגירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע[3]). תם נהי ען אלשמאתה בקולה

17 ואדא וקע עדוך לא תפרח בה ואדא נכב לא יסר קלבך:
18 כילא ירי דלך אללה פיסו ענדה פירד ענה גצבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וזדת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחדירה חין חדר אלשמאתה אנמא חדרה מן חלול אלעוקבה אד לם יגב אן יחדרה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתרתה פיכון אנמא אמרה. חיניד אן יכתאר דואם אלעקובה לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול[4]).

19 ולא תגתבט[5]) באלאשראר ולא תחסד אלטאלמין: 20 פאן אלשריר לא תבקי לה עאקבה וסראג אלטאלמין סיטפא[6]):

אל תתחר לא תכן מתלהם באלפעל ואל תקנא באלאעתקאד ומרעים ורשעים

---

[1]) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבד תרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמזג הכבד חם ולח כמזג הדבש לכן המשיל החכמה לדבש ובפרט לנפת שהיא עונג לגוף וכן החכמה עונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משתנה ונעשה חלב ועצם ועור ובשר והחכמה היא תומר לצדק ומשפט ולשחרה לשררה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

[2]) אפשר שצ"ל רשע.

[3]) ביאור: אמרו אל תארוב רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמה ולא כן אומות העולם ותאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיהם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

[4]) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שיזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור הענש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

[5]) כן תרגם בתהלים ל"ז א'. — [6]) בב"י ב' יכמד.

Digitized by Google

גמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואגב רבה וואגב אלנאס ואיאהמא גמיעא עני בקולה אן ליס להמא עאקבה פי אלאכרה באלחכם וסראנהם יספא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה עלי מתל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א׳ ח׳) אן אלאסתין מתבעאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחד מנהמא[1]).

21 אתק אללה יא בני ואלמלך ולא תכאלט אלמשרכין: 22 לאן אלתעס מנהם יקום גפלה ואלוכם מן כליהמא מן דא יערף וקתה:

אלמשרכון עלי צרבין אמא באללה פיעבדון אתנין כאלתנויה או יעתקדון מנה קדימה כאצחאב אלהיולי או יגזונה תלתה אגזא כאלנצארי או יגעלון אלמדברין סבעה או אתנין עשר[2]) ואכתר מן דלך כאלדהריין ואמא בכליפה אללה כמן יעתקד טאעה ללשראה אלכוארג ומא סוי (דלך) אלסלטאן אלטאהר אלדולה. פכוף אלגמיע בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כליפתה פיהם אד קאל כי פתאם יקום אידם ולם יען בקולה אידם ופיד שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעס חאלה באלמדכורין לאסתחאלה דלך פי אלקדוס[3]) ואנמא יעני[4]) אנהא תחל מנהמא פי מכאלפיהמא ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיד אלי יי׳ ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא. וקד יגוז אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד׳ א). וקד יגוז אן יצרף איצא מן ולא שנה לו (שמואל ב׳ כ׳ י׳) ולא אשנה לו (שמואל א׳ כ״ה ח׳) אללדין המא מעאודה פיקול לא תכאלט אלמעאודין לא תכן אדא אדבך רבך וסלטאנך תעאוד דנבך. ויגוז איצא מע אלמחכיין מן ושנגתם (במדבר ו׳ ז׳) יעניה לא תכן ממן יקולך מא לא יפעלון[5]).

23 אהדה[6]) איצא מן שאן אלחכמא אתבאת[7]) אלוגוה פי אלחכם לא כיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטאלם אנת זכי תהגוה אלשעוב ותדמה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תעגב עלי סביל הנם אלה ועלי אנה ליס פיה הא מזאד פהו מתל קול בעץ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י״א י״ב) תעגבא בלא הי. ולם

---

[1]) ביאור: אכרו אל תתחר אל תהי כמותם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין תפרש בין מרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין להם אחרית בעולם הבא על פי דין ונרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הנושאים מוסבים על שני הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

[2]) ר״ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

[3]) בכ״י אלקדים.

[4]) בכ״י אעני.

[5]) ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהיגים או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם ובדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת כמו השומעים למורדים או למי שאינו מזרע המלוכה ואפשר שמלת שונים מענין שנוי וחילוף והם הממירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם החוזרים לטעותם מגזרת ולא שנה לו. או המספרים מה שאינם עושים מגזרת ושנגתם. ואמרו אידם ופיד שניהם רוצה בו האיד והפיד הבאים מאת השם והמלך לפי שאי אפשר שיחול איד ופיד על הקדוש ברוך הוא.

[6]) בכ״א ב׳ וג׳ והדא.

[7]) בכ״י א׳ ואתבאת.

אלמחאבאה̈ בת̇לאת̇ה̈ (אנואע) אבואב אן אללה ירצ̇אהא והו קולה כל טוב עלי נסבה̈ הטוב בעיני יי׳ (דברים ו׳ י״ח) ת̇ם אלנאס אלמנאר עליהם ירצ̇ונהא כמא קאל יקבוהו עמים ואצעב מן (הד̇א) ד̇לך אן אלקום אלד̇ין חאבאהם אלחאכם אנפסהם ירצ̇ונה פי ד̇לך כמא קאל יזעמוהו לאמים. אעתבר מן איזבל באנהא אסתאג̇רת שאהדין לישהדו[1]) עלי נבות בג̇נאיה̈ יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פג̇רה̈ כמא קאלת והושיבו [שנים] אנשים בני בליעל נגדו (מלכים א׳ כ׳ י׳) פכפא בד̇לך לאהל אלנט̇ר ד̇לא והואנא פאסתפט̇ע אלחכים הד̇ה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים ירצ̇הם רבהם ואלד̇צמאן ג̇מיעא[2]). ת̇ם קאל

25 וללואעט̇ין ינעם ותחל בהם ברכה̈ אלכ̇יר: 26 לאן מן ירד̇ כלאמא צואבא כמן יקבל אלשפתין:

באזא הד̇ה אלת̇לאת̇ה̈ אלאחואל אלמד̇מומה̈ מן אלמחאבי ת̇לאת̇ה̈ משכורה̈ ללצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמה̈ ללה כקולה ויהי נעם יי׳ אלהינו עלינו (תהלים צ׳ י״ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק לאנה ידעו למנצפה ויברכה כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) וקולה שפתים ישק מן אלמחכום עליה קאל יג̇ב אן יכון כלאם קאיל אלחק ענד סאמעה ועלי אנה ימצ̇ה כמן יקבל פאה מחבה̈ ולים כמא יתוהם בעץ̇ אלעאמה̈ אן תפסיר שפתים ישק אנה מן קאל אלצואב ינבגי אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו אלד̇י יקבל פא[3]) אלד̇צם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערוף בכ̇לאצה מן אלט̇לם. וקד מת̇ל דויד עט̇ה̈ אלואעט̇ ענד אלצאלח באלדהן עלי אלראס כמא קאל ויוכיחני שמן ראש (תהלים קמ״א ה׳) חתי צ̇רבה ללמועוט̇ הו מנה פצ̇ל ואחסאן כמא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויוכיחני (שם)[4]).

27 אצלח[5]) פי אלסוק צנאעתך ואעד̇הא פי אלציעה̈ לך בעד ד̇לך אבן ביתך:

ט̇אהר הד̇א אלקול אלמשורה̈ עלי מן יקצד תזוינ[ה] באמראה̈ אלא יבתדי בד̇לך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידכ̇ל עליה מן מכסבה מא יקום בהא ובולד או באת̇נין לעלהמא אן יכונא לה. פאד̇א תזוג עלי הד̇ה אלשריטה̈ ולם יבק

---

[1]) בכ״י לישהדון.

[2]) ביאור: גם אלה בלשון תמיהה ועניני הגם אלה יאותו לחכמים וגנת הכרת פנים במשפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו וגם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיזבל ששכרה שני אנשים להעיד נגד נבות וקראה להם בני בליעל.

[3]) בכ״י פי.

[4]) ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים משובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו ברכת טוב וכו׳ וגם החייב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על שפתיו לפי שהצילו מלעשות חמס ולא כמו שמפרש ההמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים נכוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו מכות המוכיח לגמילות חסד.

[5]) בכ״י ב׳ את̇בת.

Digitized by Google

אלא דואם מכסבה ותק באללה אן ידימה לה פיכון בית פי הדה אלעבארה זוגה. ומן באטנה אן יבתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצרוריה קבל אלאכרה אד כאן לא יצל אמור אלאכרה אלא בחאגה אלמטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה ואלמנזל[1]) ואיצא אצלאח אלמזאג ואלחרכה בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלנום פאן הו תרך אלענאיה בהדה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוה לם ילתם דלך ולם יתם פיכון בית פי הדה אלעבארה דאר אלאכרה. וכדלך אלעלם לא יתם אלא בכפאיה. ומן סראירה אן ללחכמה אבתדאאת הי כאלדהליז ללמנאזל לא תצל אלי דלך אלנז אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אד הו יפתחהא ואליונאניה תסמי אלמדכל אלי כל עלם מן מנטק ונגום והנדסה וטב איסאגוגי. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדכל אליה לם יפהמה. וכדלך ללטאעאת מבאדי הי מפאתיח להא לא ינתפע אלעבד בבעצהא דון בעץ ושרח דלך אן אלשראיע אלסמעיה מתל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלחג ואלפטיר לא ינפע אלעבד אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליה אלחק ואלעדל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקה ומא אשבה דלך מן אלכבאיר פיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאס ובעד דלך בינך ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תזן ותצום באזאיה[2]).

28 ולא תכן שאהד מגאן לאכיך תכדעה[3]) בנטקך: 29 ולא תקל כמא צנע בי אצנע בה ארד' אליה כפעלה:

נהי כהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישהד אלמר עלי צאחבה בפצאיל ליסת פיה יכאדעה בדלך. תם אטבק עלי הדא אלקול אלמקארצה ואלופא והו אן יכון אחד אלאתנין ינעת אלאכר ויצפה בגודה[4]) גזאא למא תקדם לה מנה מתל דלך אן אבתדי ליכאפיה הו איצא במתל דלך. ופי טי הדה אלמכאפאה אלממנועה אלתי הי באלכיר מנע מכאפאה אלשר באלשר בל דלך אוכד[5]). תם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כדאך כלאמא געלה כאנה כבר כאן פקאל

---

[1]) עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אמאנאת דף 288, 313.

[2]) ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שהשיגה ידו לפרנסם ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תחלה בצרכי העולם הזה והם המזון והלבוש והמושב ובבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא ובזה הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחיתו. ובנסתרות הפסוק שיש לחכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קוראים איסגוגי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה ובלי אלו ההתחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ומשפט ונזהר מן הגניבה והרציחה והזימה ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך בינו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויצום כנגד זה.

[3]) בכ״י א׳ תבאיעה.

[4]) בכ״י בגירת.

[5]) ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזהיר שלא ישבח אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו גמול השבח ששבח אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

Digitized by Google

30 למא גזת עלי ציעה רגל כסלאן וכרם אנסאן נאקץ אלעקל:
31 ואדא קד נבת אכתרה קריצא וגטא וגהה אלחרשף וחגארה גדארה
קד אנהדמת: 32 פאד ראית אנא דלך רדדת אליה באלי ואד נטרתה
אתכדתה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
ללאצטגאע: 34 חתי יקבל פקרך באלסאיר[1] ועוזך כרגל די תרס[2]:

קד קדמת מעני הדא אלמתל וקלת אן אלחכים ליס ילזם צרורה אן יכון קד מר בציעה כסלאן פאדאהא קד אנבתת חרשפא וקריצא ולכנה עלם דלך בעקלה פוצעה מתלא כאלכבר אד כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחדר אלמתכאסל באנה אן אדמן אלכסל צאר פי אחואלה אלי תלאת מנאזל כמא אן אלציעה תנקסם תלאתה אקסאם אדונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבתדי אלכסלאן באלתואני באלגז אלאדון מן ציעתה פינאלה והגה עלה כלו קמשונים. תם יציר אמרה אלי אלתואני פי אלגז אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וגה אלציעה אגוד. תם יאלף אלכסל פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלציעה והי אלחגארה אלמבניה פילחקהא וגדר אבניו נהרסה. פעלי הדא אלצנאיע ואלתגאראת ואלעלום ואלדיאנאת תנקסם תלאתה אקסאם וכל מתואן יבתדי פי אדונהא תם אוסטהא תם אגלהא אול מא יאכד[3]) אלכסלאן פי אלאול תם פי אלתאני תם פי אלתאלת. אקסאם[4]) אלצנאיע הבאתהא ואגרתהא ועמלהא. ואקסאם אלתגאראת אלארבאח ואלחילולה ורוס אלאמואל. ואקסאם אלעלום אלאסתנבאט ואלתחפט ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם אלדיאנאת אלנואפל ואלסמעיה ואלעקליה. אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל אלמחמודה מן צום וצדקה וצלוה תם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה תם יציר אמרה אלי אלכבאיר פידע אלעקליה איצא. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחדיר עלי תלאתה צרוב אצעפהא אן יקול אלנאהי ללמנהי לא תפעל הדא ויסכת ואקוי מנה אן יקול לה לא תפעל הדא לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הדא לילא תהלך כמא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הדא אלקסם אלאעטם מן אלתחדיר פקאל על שדה איש עצל עברתי וגו' ואחזה וגו'. ואלקול פי מעט שנות וגו' ובא מתהלך רישך וגו' חסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו' י׳—י״א)[5]).

תם אלגז אלתאני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמה ואבתדי

---

[1]) כ״י א׳ כרגל סיאר.

[2]) כ״י א׳ כדי מגן. — [3]) נראה שצ״ל יואכד. — [4]) כ״י אקסם.

[5]) ביאור: כבר ביארתי בפתיחת ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה שראה בשכלו כאילו ראהו בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם יעמוד בעצלותו תביאהו לשלש מדרגות כמו שהשדה מתחלק לשלשה חלקים החלק הנקלה והוא נפסד מיד והבינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם אבני הגדר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידיעות והתוריות מתחלקות לשלשה חלקים חלקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרוח ותשומת יד והקרן. וחלקי ידיעות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות דברי רשות והובות שמעיות והובות שכליות ובכל אלו תתפסד הולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו האדם. ואמרו ואחזה וגו' יורה שהזהרה היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצווה רק לא תעשה או לא תעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

נשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

Digitized by Google

אלגז אלתאלת מנה

קאל פי אולה

כה

1 והדא איצא מן אמתאל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:

קול אלכתאב הדא ידלנא עלי אן אלבארא כתירה אקאם אבאנא יתנאקלונהא מדה מן אלזמאן גיר מכתובה תם אנהא כתבת בעד דלך אד פצח באן הדה אלאמתאל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא גיר מדונה חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרח ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת כרוגהם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י״ז כ״ב) כדאך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כתירה סמעוהא מן משה ולם יתבתוהא אלי וקת כתבה אלמשנה ווקת כתבה אלתלמוד. אבתדו בהדה אלאתני עשר פסוקא פי תדביר אלמלך וגלסא אלמלך ומן יחצר ללחכם ואלמחאכמה בין ידיה פקאלו אולא[1]).

2 כרם אללה מן כפי אלאמור וכרם אלמלוך מן נהאיה אלאמור:

להדא אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה כרמה לא תדרך אד הי מן אלאמור אלכפיה עגא כדאך אלמלוך יגב עלינא אלא נגאהי כראמתהם בל נגעל גאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעזוז באלבניה ואלרסם ואלתאני באלאכתיאר אן נגעל[2]) אלמלוך פוק גמיע אלמנאזל. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלאמור אלמסתורה כיף יכלק שיא לא מן שי וכיף יחיי וימית וירזק ויפקר ויסעד וישקי בל יפעלה כפיא ואלמלוך פאנמא תפעל גמיע מא תפעלה טאהרא מן רפע חט וגנא ופקר פכלמא אטהרת כאן נעתהא ליטהר עזהא כמא אן אלבארי כלמא

[1]) ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר עד עבור זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

[2]) בכ״י נגל.

אלפי כאן דלך נעתה וצפה. ומנהא אן אללה עז וגל יעלם אלאמור אלכפיה פאדא סאלתה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירגעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמון אלא אלאמור אלטאהרה דוות אלנהאיאת פאדא סאלתהם שיא פאשרח ובין[1]).

3 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלארץ פי גאיה אלעמק כדאך ראי אלמלוך לא נהאיה לה:

קולה הדא יוגב אן יכון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו פוקהא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלארץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת אלתראב כדלך ינבגי בל יגב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגוד מנה פאן כאן אלמלך אלמנצוב יפי בדלך ראיה ואלא פיגב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי יכרג אלתרכיר פי אגוד אלגודה אלממכנה אמא באלמלך אלמפרד או בה ובקומה[2]).

4 וכמא אנך אדא נחית[3]) אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא גיד: 5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאם קולה הדא אלקול אלאול אן אלמלך אד[4]) כאן רכנ[א] מן ארכאן אלעאלם וכאן אלסמא לא תחיט ואלארץ לא תסתחיט אלא באעתדאל מן אלטבע ואלחרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה וחכמה פיגב עלי הדא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר. ואלאעתבאר פי דלך אן אלמלוך תשדד פי חפט דור צרב אלדראהם ואלדנאניר לילא תפסד נקוד אלנאס בדכול אלזיף פיהא פכדאך ינבגי אן תשדד פי חפט מתוליי אלנש ואלרסום[5]) לילא תפסד אלסיאסה בדכול אלטאלמין פיהא בל באוכד מן דלך לאן אלאול פי כסר אלאמואל ואלתאני פי כסר אלארואח[6]).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף:
7 פאנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל כמא קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסרא וחטוטא ופי אלבאטן ידמה

---

[1]) ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתבונתנו להשיג את כבוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו. והשני שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר ומוריש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלוים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו גבורתם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל לפני המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

[2]) ביאור: הפסוק יחייב שיהא לב המלך למעלה מלבות כל בני אדם כמו שהשמים בתכלית הגבה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג המלך מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

[3]) כן תרגם הגאון ישעיה כ״ז ח׳.

[4]) בכ״י ארא.

[5]) נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ״ל אנשא אלרסום.

[6]) ביאור: המלך הוא אחד מעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד זה בטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אללה אד̇ לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלתבאהי בין ידי אללה בפעל אלצאלחאת אד̇א כאנת אד̇ לא מנה̈ למבתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלאעמאל סיאת פרט אשד ואמר. ואלוקוף פי מוצ̇ע אלאג̇לא הג̇ומא יורת̇ פי אמור אלדניא אלד̇ל ואלטרד פאלאצלח ללמסתחק אן ירפע מג̇לסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואד̇א מנה פי אלעאקבה̈ אלהג̇ום פי אמר אלדין[1]) אמא בפתיא פלעל אלבציר בהא ירד̇הא או בצ̇מאן אג̇אבה̈ רעא לקום ען אללה ולעל אלמג̇יב לא ישא ד̇לך. ובאלחרי אן כאן אלסאיל לא יסתחק אלאג̇אבה̈ כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל תלך אלמרתבה̈. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצ̇מון ענה אלאג̇אבה̈ לא יקדר עליהא כמא פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה̈ נפסהא קד נצבת לג̇יר מסתחק אעני צאחב אלמג̇לס נפסה[2]). הד̇ה אלפואסיק פי ג̇לסא אלמלוך ת̇ם קאל פי אלכ̇צום אלד̇ין יקפון ללחכם

8 לא תכ̇רג̇ן אלי כ̇צומה̈ סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה̈ אד̇א אכ̇זאך צאחבך: 9 כ̇אלב צאחבך מכ̇אלבתך ולא תכשפן סרא אכ̇רא: 10 כילא יסקתך סאמעך ושנאעתך לא תרג̇ע:

ט̇אהר הד̇א אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצ̇רה̈ חאכם יג̇הי כל ואחד מנהמא ען אלכ̇רוג̇ ען חד אלמנאט̇רה̈ אלתי הי אלדעוי ואלג̇ואב אלי חד אלספה ואלשתם. וירועה בת̇לאת̇ה̈ אשיא אלאול לילא יפלג̇ עליה כ̇צמה באשתג̇אל פכרה הו פי אלסב ואלקד̇ף ואעמאל ד̇אך פכרה פי נפס אלמנאט̇רה̈ פקאל בהכלים אתך רעך. ואלת̇אני לילא יג̇הרה אלחאכם ויסתכ̇ף בה קאל פן יחסדך שומע וינצרף הד̇א אלאסם אלי אלחאכם כמא קאל שמע בין אחיכם (דברים א׳ ט״ז). ואלת̇אלת̇ לילא יקאבלה כ̇צמה באקבח ממא קד̇פה בה פלא ימכנה אסתרג̇אע מא קד קיל פיה לד̇לך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נט̇ר פי [אל]דין או ג̇ירה מן אלעלום נהי כל ואחד ען אלכ̇רוג̇ מן חד אלמנאט̇רה̈ אלתי הי טריק לחזם אלנט̇ר ומקאבלה̈ שי[3]) במת̇לה ואג̇רא חכם אלעלה̈ פי אלמעלול אלי אחד ת̇לאת̇ מנאזל אמא אן יכ̇רג̇ מן אעתלאל אלי אעתלאל ג̇ירה באנה יוג̇ב שי[א] לשי מרה̈ בסבב ומרה̈ בסבב אכ̇ר או[4]) יעטי אלשי לכ̇צמה באלאקראר פאד̇א תבין עאקבה̈ מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטבעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת ממון כן צריך שישגיח על הממונים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים שזה סכנת נפש.

[1]) בכ״י אלדניא.

[2]) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו הטובות שאין לנברא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והגבהל בתמניות להתיצב לפני גדולים יבואהו בוז וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש המעמד אל המעלה הראויה לו. ומענה מזה בתוריות הממהר לדון בדבר הלכה ואפשר שיסתור חכם את דבריו או המבטיח בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בה. וכל שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה. ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

[3]) בכ״י אלי. — [4]) בכ״י אן.

Digitized by Google

ילזמה מנה עאד עליה בנפי ונחד או יכאבר פי בעץ אלמחסוסאת אלטאהרה והדה אלתלאתה הי צרוב אלאנקטאע. פרועה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה בקול בהכלים אתך רעך לילא יבכתה לצמה ויקול ליס כדא קלת וכוסה מן נחד מא כאן קד אקר בה בקול פן יחסדך שומע לילא יעיבה אלדין חסמו עליה קולה וזגרה ען נחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודבתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתגאהל[1]). פאכד הדה אלתלאתה פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(הא) אן יכון אלמר אדא לזמה אלכלאם סכת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל גמיעא[2]).

11 כתפאפיח מן דהב פי מזכרפאת מן פצה אלכלאם אלמקול עלי גהתה[3]):

למא לם יך ממא יצאנ שי[4]) הו אגל מן אלדהב ואלפצה מתל בהמא אלכלאם אלמנטום עלי נהתה וגעל אלדהב לגלאלתה הו אלמחמול ואלפצה אלחאמלה לקולה תפוחי זהב [ונו]. ונטאם אלקול עלי גהתה עשרה צרוב מנהא תלאתה פי אלכתאב ותלאתה פי אלקול וארבעה[5]) פי אלתמייז ווגוד אלאשיא פי אנפסהא אלדי הו אלצרב אלראבע לא ידכל פי הדה אלאקסאם אד ליס דאך באכתיאר פיקע עליה חמד או דם בל אנמא יקעאן עלי אלכט ואלקול ואלפכר אלדי יכתאר אלמר אלענאיה בהא או אלתרך[6]). ושרח אלתלאתה אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה ולא ילזק מא ליס סבילה דאך ואגאר אלעבראניון פי דלך אד ליס שי מן חרופהם ילזק בתה תם אן אלכלמאת מתפרק בעצהא מן בעץ באכתר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הדא איצא אגאד אלעבראניון תם אן תכון לאואיל אלמעאני פצול מפצלה חתי יקף אלקארי עלי רוס אלמעאני כמא וקף עלי אואיל אלכלמאת ואבתדא אלחרוף פהדה אלתלאת פי גהאת אלכתאב פאן כלטת אלפצול פכיף[7]) אן כלטת אלכלמאת [פכיף אן כלטת אלחרוף אפסד אלמעני. ואלתלאת גהאת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת][8]) אלתי אן הי אתצלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה[9]) פיפסד אלמעני. ואן תצם כל גמאעה מן

---

[1]) עיין אמאנאת דף 69.

[2]) ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיין שלא יצא מגדר הטענה והתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומו את לבו על גוף הדין בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו׳ ועוד שמא הדיין יגער בו וזה אמרו פן יחסדך שומע רצה לומר הדיין ועוד שמא יחרפהו בעל דינו בדברים יותר מגונים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודבתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מתוכחת להוכחה אחרת וימנעו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שיולד מהודאתם ושלא יכפרו במה שהוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישוב האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמנטום עלי גתתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

[4]) בכ״י שיא וכן למטה. — [5]) בכ״י וג׳.

[6]) עיין ספר יצירה ד׳ 22 (42).

[7]) בכ״י או כיף.

[8]) מלאנו החסרון בפי השערתנו.

[9]) אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הברכה לקללה.

Digitized by Google

אלכלאם אלי צ̇מה̈ עלי מא תוגבה אלמעאני פאן צ̇מת עלי כ̇לאף ד̇לך אפסדתהא
נט̇יר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה' (ישעיה מ' י"ג) פאד̇א צ̇ם אלקאיל אלארבע
כלמאת עלי חד̇ה̈ ואלכ̇אמסה̈ עלי חד̇ה̈ צאר מי תכן את רוח מסלה̈ וה' גואב[1]) ואן
הו צ̇ם כלמתין עלי חד̇ה̈ ואלת̇לאת̇ עלי חד̇ה̈ צארת אלמסלה̈ מי תכן את רוח ה' מן
כ̇לק רוח אללה וכאן ד̇לך כפרא וכד̇לך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ו' ב')
אד̇א צ̇ם ת̇לאת̇ כלמאת עלי חד̇ה̈ ואלראבעה̈ עלי חד̇ה̈ כאן אלקול אן לה מלאיכה̈
פי אלסמא ואן הו צ̇ם את̇נין עלי חד̇ה̈ ואת̇נין עלי חד̇ה̈ פקאל שרפים עמדים ת̇ם
קאל ממעל לו צאר ד̇לך כפרא אד̇ ינעל אלמלאיכה̈ פוק כ̇אלקהא ומת̇ל הד̇א כת̇יר
מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאס לא אטול. ואן ינתקי מן אלכלאם מא ירפע
אלאשתבאה ען אלסאמע באנהר מא יטכנה לילא יקול כאנת לפלאן עין חסנה̈ פבעץ̇
אלסאמעין יט̇נהא חדקתה ואכ̇ר יתוהמהא עין מא ואכ̇ר יחסבהא סכ̇אא והד̇א אלד̇י
תרי פי אלתוריה̈ בעץ̇ אלמצות בלפט̇ מתשאבה מת̇ל ונתנו בני אהרן הכהן (ויקרא
א' ז') מוט̇ע ובערו[2]) ממחרת השבת (שם כ"ג ט"ו) מוט̇ע המועד אנמא צאר ד̇לך
חכמה̈ לאנה לם ידפע אלא למן לא תדכ̇ל עליה שבהה̈ אד̇ קד וקעת לה אלמשאהדה̈
ללרסול כיף צנע פד̇לך פי גאיה̈ אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתי פי אלספר פהי
גאילה̈ פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכ̇תצרה̈ ואלמנתשרה̈ ואלצאעדה̈ ואלהאבטה̈.
פאמא אלמכ̇תצרה̈ פהי אלתי תכ̇תצר עלי ד̇את ואחדה̈ פתשרח כלמא פיהא ועלי אן
אנואהא מכ̇תלפה̈ כמן יקצד מן אלעלום אלדיאניה̈ אלי שריעה̈ מועד פסח פישרח פיהא
זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצ̇ם אלי ד̇לך אלאואן.
ומן גיר אלדיאניה̈ כמן יקצד אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל]אעצאב ו[אל]ערוק ו[אל]חג̇ב
ו[אל]רטובאת ו[אל]אנסאן ומא שאכל ד̇לך ועלי אן צורהא מכ̇תלפה̈ אלא אן גאמעהא
אנמא אכ̇תצר עלי צפה̈ אלעין פקט ולד̇לך סמית הד̇ה אלגהה̈ אלמכ̇תצרה̈. ואמא
אלמנתשרה̈ פהי אלתי תמתד פי אצול כת̇ירה̈ לתצ̇ם מן כל אצל שעבא ישאבה
בעצ̇הא בעצ̇א ומת̇אל ד̇לך מן אמור אלדיאנה̈ כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא ל"ז
פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכ̇תלפה̈ אלא
אן אלשעבה̈ אלתי אראדהא מן תסאוי אלכרת פהי שאיעה̈ פי אלכל. ומן גיר
אלדיאניה̈ כמן אראד אן יעד אלחרכאת אנהא סתה̈ פהו יגמע ממא הו פי אלגוהר
את̇נתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכם את̇נתין והמא חרכתא
אלרבא ואלאצ̇מחלאל וממא הו פי אלכיף את̇נתין והמא חרכתא אלנקלה̈ ואלסכון ולא
יבאלי אן תכון אלאצול מכ̇תלפה̈ אד̇ יגד אלחרכה̈ מנתשרה̈ פי כלהא ולד̇לך לקבתהא
באלמנתשרה̈ או אלשאיעה̈. ואמא אלצאעדה̈ ואלהאבטה̈ פהמא אצ̇דאד ושרח אלצאעדה̈
אן יבתדי באלאקסאם אד̇א כאנת מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף חתי ירתפע אלי אלאקוי
ואלהאבטה̈ אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאג̇ל פאלאג̇ל חתי ינתהי אלי אלאדון ומת̇אל
אלצאעדה̈ פי אמור אלטב כמן יבתדי פי וצף אלעלאג מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף פאן אסתגני
בה וזאלת אלעלה̈ ואלא פבאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאג ואלהאבטה̈ פי תעדיד
אלאמראץ̇ מן אלמרץ̇ אלאצעב ת̇ם מא הו אקל מנה חתי ינתהי אכ̇ר אלגז או
אלכתאב אלי איסר כ̇טר פי ד̇לך אלמרץ̇. ומת̇אל אלצאעדה̈ מן אמור אלגדל הו אן

---

[1]) כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה' וכן ולו שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה' או ממעל עם מלת לו יהיה חירוף וגידוף.

[2]) עיין הערתנו שם.

Digitized by Google

יבתדי אלמר פי אלאחתג̇אג̇ לנפסה באסהל אלחג̇ג̇ ענדה בעד אן תכון צחיחה̈ פאד̇א הו בין וג̇ובהא אתבעהא בחג̇ה̈ אקוי מנהא ת̇ם אתבעהמא בחג̇ה̈ אקוי מנהמא אלי אן יבלג̇ אלי אקוי חג̇ה̈ לה ולא יאתי באלחג̇ה̈ אליסירה̈ בעד אלקויה̈ פתרי צ̇עיפה̈ וכאנהא בארדה̈ בל ירבי אלחג̇ה̈ תרביה̈. ואלחאבט̇ה̈ הי אן יבתדי אלמר פי נקץ̇ חג̇ה̈ לכ̇צמה באקוי שבהה̈ לה פיזילהא ת̇ם יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג̇ אלי אצ̇עף שבהה̈ לכ̇צמה פכלמא אודאדת שבהה̈ כ̇צמה צ̇עפא אזדאד טענה עליהא ורחצ̇ה להא קוה̈ ולא יבתדי באלצ̇עיפה̈ פינקצ̇הא באלקול אלקוי ת̇ם יאכ̇ד̇ פי נקץ̇ אלקויה̈ בקול הו אצ̇עף מנה פיצ̇טרב אלכלאם. ועלי הד̇א תג̇רי אמור אלפקה אלדיאני אן תבתדי פי מוצ̇ע אלאת̇באת מן אלאצ̇עף ת̇ם תקול וכל שכן ופי מוצ̇ע אלסלב מן אלאקוי ת̇ם תקול ואין צריך לומר. פאד̇א אחכמת הד̇ה אלעשרה̈ פנון כל ואחד עלי נהתה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצ̇עי אלכתב ולמולפיהא נ̇האת אכ̇ר אדק מן הד̇ה מערפה̈ ואג̇ל כ̇טרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאם פי כתבהם כיף יסוקונהא ישול שרחהא ולא תחוט̇ בהא אקסאם כלאמה אד̇ הי אנמא הי מבניה̈ עלי גרץ̇ מולף אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתתח כלאמה ויקוד אלכלאם קודא אלי מא אראד אלא אן ממא יעם אלכתאב אן יכון צדרה מוצ̇חא ען גרצ̇ה ואן אמכן אן תקדם ג̇מל מנה או כלהא פי צדרה פהו אתקן ואנט̇ם[1]:

---

[1]) ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזהב וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלשה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלשה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות והשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירבב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות ככופר. והשלישי שיזהר מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומרורים וכו' וכן מי שהוא עוסק בניתוח העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והערקים והעפעפים וכו'. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחד הנמצא בכולם כגון שימנה השלשים ושש כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וטמאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שתים בעצם והם ההויה וההפסד ושתים בכמות והם הגידול והפירוד ושתים באיכות והן ההעתקה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ויעלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יביא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כן יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר וחילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

Digitized by Google

12 וכשנף מן דהב וחלי מן פצוץ ואעט חכים עלי סמע קאבל:

נעל אלעטה קסמין אחדהמא מתלה בנזם זהב והו מא יעט אלואעט בפן ואחד אמא בתרגיב דניא או ברהבה מנהא או בתרגיב אכרה או ברהבה מנהא או במסלה או בגבר או בחיא או במא שאכל דלך כל ואחד מפרדא כמא אן שנף אלדהב הו מן דהב פקט ליס ישובה גירה והדא אלבאב מן אלעטה יקנע אדא כאנת אלחארתה אלמועוט להא יסירה ואלרגל לין אלעריכה וקד וכך יצחק לאבימלך ויפתח לשיוך גלעד באלאכנאל פקט ועזרא לקומה באלתרגיב וריסא בני אפרים[1]) באלתכויף פקט. ואלאכר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוץ כתירה מן אנואע כתירה והו מא יעט בה אלואעט באקואל מגתמעה מן סעאדה אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכאלפה ויקול בחיותי ויקול לא בד גזמא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי הדא אלנחו יחתאג אלי גמיע הדא אדא כאנת אלחארתה אלתי תריד אן תזול עטימה וכאן אלמועוט צעב אלקיאד כמא עלמת מן אלאנביא יעטונא בפנון כתירה מכתלפה[2]):

13 כברודה מן אלתלג פי יום אלחצאד אלספיר אלאמין לראסלה וכאנה ירד נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאדא חס בברודה אלתלג רגעת נפסה אליה כדלך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללגואב פאדא הו אגאבה במא יצלח כאנה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה לאן מאו[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלגואב קד אטאשהא ען מרכזהא פלמא סכנהא חסן אלגואב עאדת אלי מכאנהא. וליס עלי אלרסול אן יתם מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעתה ואללטף במן בעת אליה ובהמא ינעת[3]).

14 כסחאב וריאח וליס גית רגל ימתדח בעטא באטל:

האהנא צרוב כתירה מן אלכלא ואלפראג כאן לה אן ימתל בהא ולכן אלאטמאע פי אמר אלמטר אנלטהא פלדלך שבה בה מן לא יפי במא יקולה. וקד יכון קלה ופאה ללה אצעב חסב גלאלה ועזה וקד יכון קלה ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם ואחתיאגהם[4]).

---

[1]) אפשר שחסרה מלת ליפתח.

[2]) ביאור: המשיל בנזם זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחת ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיבטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחהו בלשון שאלה או בלשון הכרח או שיביישהו כמו שבייש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (ט׳ י״ב) תבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשיל בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

[3]) ביאור: ביום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

[4]) ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מהם אבל הקשה שבהן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשיל להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

Digitized by Google

15 בטול אלמהל יכ֗דע אלמדבּר ואללסאן אללין יכסר אלעט֗ם מת֗לא:

אראד כסר אלחדה̈ וג֗על אלעט֗ם מת֗אלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כיף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעץ֗ אלמלוך אלגרבא מנה ועלמת מן עבדי מלך ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבקא מולאהם[1]).

16 כמא אנך אד֗א וג֗דת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכת֗רה פתתקיאה: 17 כד֗אך אעזּ רג֗לך מן בית צאחבך כילא ימלּך פישנאך:

לם ימת֗ל אלסרף פי דכ֗ול מנאזל אלנאס באלטעאם אלמוד֗י ולא באלמתוסט[2]) בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען ד֗לך פי אלצדיק אלדני[3]) ולא אלמתוסט בל אלג֗ליל לא תטאועה אלי תוסט מנזלה כת֗ירא לאן פי אכ֗לאק אלנפס כ֗לקא יקאל לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקה̈ ואלרעאיה̈[4]) וכד֗לך בל אצעב פי מסלתהם אלחואיג֗[5]).

18 וכמטרזין וסיף וסהם מסנון כד֗אך מן ישהד עלי צאחבה שהאדה̈ באטלה̈:

הד֗ה אללפט֗ה̈ פי ת֗לאת֗ה̈ מואצע מפיץ וחרב מפץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ״א כ׳) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט׳ ב׳). וקולה הד֗א תרהיב ללשאהד אלזור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אכ֗יך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכ֗ד֗ת סהמא או סיפא או טברזינא פצ֗רבתה בה פאן כאנת אלשהאדה̈ פי ג֗לד פהי כאלטברזין[6]) ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכד֗לך הי מנעכסה̈ עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראה̈ ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י״ט י״ט)[7]).

19 וכסן מצ֗טרבה̈ וקדם זאילה̈ כד֗אך מית֗אק אלכאפר פי יום שדה̈:

למא כאנת אלשדה̈ עלי צ֗רבין פי אלדניא ואלאכ֗רה̈ מת֗להא בשיין אחדהמא אצעב מן אלאכ֗ר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה̈ אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אכ֗לפת פי חאל אלצבא כד֗לך אלכאפר אד֗א

---

1) ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועבדי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על אדוניהם.

2) בכ״י אלתוסט.

3) בכ״י אלדין.

4) בכ״י אלדעאוה̈.

5) ביאור: החכם ציוה שלא ילך אדם יותר מדאי אל בית רעהו אם הוא אחד מן הגדולים פן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

6) בכ״י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

7) ביאור: לשון מפיץ נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיץ או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו העונשים על ראש עד זומם.

Digitized by Google

קאל אללה לא בד מן אן אחל בה שדה[1]) פי אלדניא לס יך בד מנהא ולכנה רבמא תאב בעד דלך פנפעתה תובתה ללאכרה ואמא עקאב אלאכרה פשבהה בזואל אלקדם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אד יזול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכרה לא בד מן כונה פי אהלה ולא כלאץ ולא תובה בעדה. ואמא אלצאלחון פאן אללה מגיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה' (תהלים ל״ז ל״ט) ופי דאר אלאכרה איצא קאל ה' עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט״ז י״ט)[2]).

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון[3]) כדאך מן יגני בגנא עלי קלב מגתם:

לפטה מעדה נאזע מתל מהעדא מלכין (דניאל ב׳ כ״א) מן אלתרגום. וצאחב הדא לב רע ליס הו דו אלגם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלגם אלכתיר אלדי קד בלג אלנהאיה פאן אללחון קד תזידה גמא וקלקא אד באשרתה פבנתתה פיגד לצותהא כרבא כתירא פהי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ידפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהו ילקא חמוצה ומלוחה מכתלפין. ויכון לב רע איצא פי אלגהל וליס יקצד בה אלגאהל אלכביט אלגהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יריד אלגאהל אלמבאלג פכלאמך[4]) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ידפא נאזע תובה בל יזידה גהלא ככל ונטרון יקול אנמא הדא הו מקדאר כלאם אלאדבא. ויכון לב רע איצא פי אלכפר ולם יריד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצד אלכאפר אלגרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמומנין בנאזע אלתוב בל קד יזידה כפרא ככל ונטרון וכמא עלמת מן יהויקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקהא ולא תסל ען גירה מן מלוך אלאמם אלכפאר. ואנמא אלוגה פי אלמגתם ואלגאהל ואלכאפר אן יקצד מסתצלחהם אן ינקלהם ען חאלהם קלילא קלילא פי כל גז מן אלזמאן גז מן אלתחריך להם חתי ינתקלון וינצלחון[5]).

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא[6]):

22 פאנך תחתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יכאפיך:

לם יאמר אלמשנו בהדא אלפעל ליזיד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

---

[1]) בכ״י חדה.

[2]) ביאור: הצרות על שני פנים והן הצ־ות בעולם הזה הנמשלות לשן רצוצה לפי שבהכרת תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשגזר עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרח אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם הבא נמשלו לרגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מתן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מבטח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

[3]) בכ״י א׳ נטר. — [4]) בכ״י פי כלאמך.

[5]) ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נדכא מאוד מפני שאז השירים לא ישקיטו את אנחתו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יחם לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהויקים כשקראו לפניו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לנחם את הנדכאים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

[6]) העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה ובפרט יין.

Digitized by Google

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה בסו אכ̇תיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה ודׄאך יעתקד לה אלשר. וקד עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה ליס רעב[1]) ואלישע בנגד מלך ארם עלי אנהם ליס רעבים פכיף אלמחתאגין[2]).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כדׄאך אלכלאם אלרפיק ללוגה אלכטׄים: 24 ולדׄלך אלגלוס עלי זאויה̈ מן סטח אצלח מן אמראה̈ צכ̇אבה̈ דׄאת נקאר:

רדעה̈ אלמטר תסכינה. ונעלת מוצׄע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נזעמים אלכטׄם והו אלעבסה̈ פי אלוגה. ובאב תאליף הדׄין אלפסוקין מן אלעבס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדד אלגים ותפרקה ותסכן אלמטר כדׄאך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלגצׄב ויבסט אלוגה אלמעבס וכמא אן ריח אלגנוב תרקי אלגים ותנזל אלמטר כדׄאך אלכלאם אלכׄשן ואלנקאר יעבס אלוגה ויכלחה פלדׄלך לא תכון מע זוגה̈ מנאקרה̈ ולא רפיק מנאקר פאן אלגלוס פי זאויה̈ מן סטח מע צׄיק אלמוצׄע וכׄטר אלסקוט ואחתמאל אלחר ואלברד אהון מן תלך אלמעאשרה̈[3]):

25 כאלמא אלבארד עלי נפס לגבה̈ כדׄאך כ̇בר צאלח מן בלד בעיד:

תמתׄילה הדׄא מתׄל תמתׄילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה כ̇בר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברז קותהא אלי טׄאהר אלגסם לתשאלע מא יכון פתחמי טׄאהרה פאדׄא סמעת מן אלכ̇בר מא יסרהא סכנת ותראגעת אלי מוצׄעהא וזאל דׄאך אלחמא אלמפרט כמא אן אללגב תעלו אלחראר ה̈ טׄאהר גסמה למא עדם מן רטובה̈ אלמא פאדׄא שרבה נאע̇ מן אלחרארה̈ אלגז אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל[4]).

26 כמעין מנכבס ומגׄרא מנפסד כדׄאך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אי ליס יגׄח הדׄא פי אלאכ̇רה̈ פהו פי אלדניא עלי צׄרבין[5]) אמא באכ̇תיאר אלצאלח אן יתדׄלל ללטאלח פהו כמן (אן) יכ̇בט אלמא ויכדרה ויעכרה וקד אסי

---

[1]) עיין מגילת ט״ז ב׳.

[2]) ביאור: אמרו כי אתה חותה וגו׳ אין ענינו שצוה החכם את האיש השנא ליתן לחם ומים לשנאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו. ולסלוח לו קודם זה והטובה לא תהפך על האויב לצרה כי אם ברוע בחירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

[3]) ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר״ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נזעמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצהיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד תגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהיא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מדנים.

[4]) ביאור: המשל הזה דומה לכשל של מעלה (פסוק י״ג) לפי שהמיחל לשמועה מארץ רחוקה ידאג לבו ויצא כח נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהיף תעלה החמימות אל שטח גופו מחסרון המים וכשישתה יסור מותר החמימות ותשוב אל שווית.

[5]) ר״ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפש או כמקור משחת.

אלי נפסה. הדׄא אדׄא פעל אלצאלח לרגׄא כמא צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא אן צנע דׄאך לכׄופה מנה פלא גנאח עליה כמא צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן אללה ללטאלח פדׄלך לה אסתדראגׄ[1]) וללצאלח מחנה̈ והי ענד מן יעקל מציבה̈ לא אן יגׄור אלקצׄא לכן ליתונע ויחמד עלי דׄלך[2]).

27 כמא אן אכל אלעסל כתׄירא לא כׄיר פיה כדׄאך לנהאיה̈ אבראמהם אכראם:

לם ימתׄל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם כׄואץ פקאל לא תקבל מן כׄואץ אצדקאיך כלמא ינילונך מן אלבר פאנה אדׄא אנתחת גמלה̈ מן ברהם טלבו מנך אלמגׄאזאה̈ עליהא וחקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תגׄאזהם דׄמוך ורבמא אנקלבו פעאדוך[3]).

28 וכקריה̈ מתׄגורה̈ בגיר סור כדׄאך אמר ליס מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה̈ בלא סיאגׄ מן אראד אן ידכׄל דכׄל ומן אראד אן יכׄרגׄ כׄרגׄ כדׄאך אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אכׄר פיקבלה ולא נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקד עלמת אן שאול כאן מתקלבא פי כלאמה לדויד וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה̈[4]) פי אמורנא מע רבנא ואלכל מדׄמום[5]).

כו

1 כאלתׄלגׄ פי אלציף וכאלמטר פי אלחצאד כדׄאך מעטי אלגׄאהל אלכראמה̈[6]):

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן ודׄאך אן אלמטר ואלתׄלגׄ ליס פי אלציף וקתהמא ולו חדתׄא פיה לם ינפעאנא אדׄ ליס אלארץׄ ואלנאס מתעלמין לדׄאך כדׄאך אלבר ואלכראמה̈ ליס אלגׄאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא לם ישבהאה ואסתוחש להמא וגׄעל אלמקדאר מן אלאנכאר מקדארין אחדהמא אעטׄם

---

1) ענין מלה הזאת הוא הצלחת הרשע שאחריתה צרה גדולה.

2) ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שהצדיק יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שסכה את המים ועוכרם וזה כשיש לו תוחלת מן הרשע כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישליט הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק ובעיני המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישבח על זה.

3) ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח אפילו מהם מתנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר״ל שאחר שכלו לכבדך סופם לתבוע גמולם ואם לא תתן לחם יגנך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט״ז וי״ז).

4) אפשר שצ״ל מרה̈ ען מרה̈ = פעם אחר פעם.

5) ביאור: המשיל לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאינו עומד בדיבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

6) בכ״י ג׳ לא יחסן באלגׄאהל אלכראמה̈ וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ״י א׳ וב׳ החליפו פסוק זה עם פסוק ח׳ וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט״ז י״ח.

Digitized by Google

מן אלאכר כמא אן אלתלג אעטם מן אלמטר כדלך אלבר אלכתיר קביח באלגאהל בל אלקליל איצא סמג בה[1]).

2 ובעצפור ינוד ובדרי[2]) יטיר כדאך אללען אלמגאן לא יציב:

ושבה איצא אללענה אלתי ילען בעץ אלנאס בעצהם בהא בשיין אחדהמא אכתר חרכה מן אלאכר לאן אלטיראן אסרע מן אלנוד כדלך מן ילען צאחבה בגיר אסתחקאק אמא אן תזול ען אלמשתום ולא תרגע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי אלדי יבעד מן רגועה [או] אן יכון מע זואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאב כנוד אלעצפור אלי מוצעה כמא עלמת מן גלית ולענה דויד בגיר אסתיהאל פאנעכס אלאמר עליה בל בלעם קצד כדאך פי ישראל פאנקלב אליה[3]).

3 וכאלסוט ללפרס ואלמקרעה ללחמאר כדאך אלעצא לטהור אלגהאל:

שבה אלגהאל באלבהאים וקאל כמא אן אדב אלדואב עלי נהתין מנהא באלסוט ומנהא באלמקרעה ואחדהמא אצעב מן אלאכר כדאך אלגהאל ינבני אן תגעלהם[4]) עלי צרבין אלואחד ברפק ואלאכר בצעובה עלי קדר נרקהם פי אלגהל. והדא אלתאדיב קד יכון מן אלאסתאד למן יגהל[5]) אלצנעה ומן אלחכים למן יגהל אלעלם ומן רב אלעאלמין למן יגהל אמרה ונהיה[6]).

4 לא תגב אלגאהל חסב חמאקתה פימא תכאף[7]) אן תסאויה אנת איצא: 5 בל אגבה ען חמאקתה פימא תכאף אן יכון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלגואבאת קסמאן אחדהמא פי אמור אלעאמה ואלאכר פי אמור אלכאצה פאדא עארצך אלגאהל פי אמור דניאך באסמאע או קדיפה פלא תגבה עלי דאך במא תסאויה פתדכל פי מתל מא אנכרתה. ואדא עארצך פי אמר דינך וטען פי אמאנתך או כאלפך פי אלשראיע אלסמעיה פרד עליה לילא יתוהם אנה קד אתי בחגה ואן קולה חק פמן נץ אלפסוקין יתבין אנהמא ליסא מתנאקצין[8]).

---

1) ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמטר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מגונה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

2) בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ״ד ד׳ בכ״י אחד דוריה ובכ״י אחר דריה ועיין דוזי בתוספה שלו.

3) ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך אמר תנד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע לגלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

4) אפשר שצ״ל תעלמהם. — 5) כ״י יגעל.

6) ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם והכסיל הוא מי שאינו יודע אומנותו או חכמתו או מצות השם.

7) בכ״י ב׳ תג׳ ינבר.

8) ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

Digitized by Google

6 כקאץ̇ אלארג̇ל ושארב אלט̇לם מן יבעת̇ ברסאלה̇ ביד אלג̇אהל:

נרץ̇ הד̇ה אלאיה̇ תכליף מא ליס פי אלטאקה̇ יקול מן כלף אלג̇אהל רסאלה̇ יודיהא פקד ג̇אר עליה ועלי נפסה ושבה ג̇ורה עלי אלרסול במן יקץ̇ רג̇לי אנסאן ויקול לה אנהץ̇ וסר ושבה ג̇ורה עלי נפסה הו במן ישרב אלט̇לם פיט̇לם נפסה בד̇לך. וג̇על תכליף אלרסאלה̇ מן לא יטיק תאדיתהא נמוד̇ג̇א לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלפהא[1]) יג̇ור עלי נפסה ומאמורה ג̇מיעא[2]).

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כד̇אך ארתפעת אלחכמה̇ מן פואה[3]) אלג̇האל:

הד̇א אלקול איצ̇א פי אלמנרקין פי אלג̇הל יקול כמא אן אלמקעד בעד נפאף אעצאבה או אסתרכ̇איהא ג̇יר מסמוע לה במשי כד̇אך לא יסמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳) אלד̇י הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה̇ עלי מא קדמת אן אלעבראניין יסמון אלפעל באסם אלעצ̇ו אלד̇י מן שאנה אן יפעלה[4]).

8 וכחג̇ר ג̇והר פי מרג̇מה̇ כד̇אך מעטי אלג̇אהל אלכראמה̇:

יסמי אלחג̇ר אלצג̇יר באלשאם צרארא ואלמרג̇מה̇ הי מוצ̇ע יכון פיה חג̇ארה̇ מג̇תמעה̇ מת̇ל תל או רג̇ם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חג̇ר ג̇והר פי מא בין חג̇ארה̇ וג̇נאדל פקד צ̇יעה כד̇אך מן אנאל אלכראמה̇ ג̇יר אלעלמא קד צ̇יעהא. והד̇א נט̇יר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יג̇ני עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כד̇אך מן אכרם ג̇אהלא יג̇ני עלי אלג̇אהל ועלי אלכראמה̇ נפסהא פלטאוה עלי אלבר אנה צ̇יעה ועלי אלג̇אהל אנה אוהמה אנה יכרם לת̇באתה עלי אלג̇הל פילזמה[5]).

9 וכשוך תעלק פי יד סכראן כד̇אך שי מן אלחכמה̇ פי פואה אלג̇האל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסד̇ונה עמ̇ן יג̇הלה וען אלמארה̇:

ערפנא בהד̇א אלקול אן אלג̇אהל אד̇א וקעת לה כלמה̇ מן אלחכמה̇ תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחירופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמעיות חובת על החכם להשיבו דבר כדי שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

[1]) בכ״י מכלפהמא.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא הזהרה שלא להטריח אדם במה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קום ולך וחומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

[3]) בכ״י ב׳ פאה ובכ״י ג׳ אפואה.

[4]) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחכמו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר״ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות המעשה בשם האבר שיעשה בו.

[5]) ביאור: אבן קטנה נקראת בארץ ישראל צרור ומרגמה הוא מקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנותן כבוד לכסילים חוטא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מכובד מפני כסילותו וידבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשלוחו.

Digitized by Google

מנכרה̈ מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינלסה ויתשבת בה. קאל ומע ד̇אך פתגרה ישה̇ בתלך אלכלמה̈ אליסירה̈ אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יגֿהלהא חתי מארה̈ אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והד̇א משאהד פי כל קליל אלעלם פכיף אלגאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 ככלב ראגע אלי קיה כד̇אך גאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ו כ״א) או כאן יד̇נב לרבה פעאהדה ת̇ם נקץ אלעהד כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נפס אלתמת̇יל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה̈ תמת̇ל בשרב אלכ̇מר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאד̇א עאוד ד̇נבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלת̇אניה̈[3]).

12 אד̇א ראית רג̇לא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגאהל רגאא אכ̇ת̇ר מנה:

הד̇א שרח מא כנא קדמנאה אן אלגהל גהלאן גהל בסיט וגהל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויעלם אנה יגהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויגהל אנה יגהלה פליס ירגא לה אן יעלמה ולד̇לך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:

14 וכ̇מא ידור אלמצראע עלי צירה כד̇אך אלכסלאן ידור עלי סרירה:

15 ולו גמס אצבעה מת̇לא פי גצ̇ארה̈ לעגז אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע ד̇אך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כת̇ירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכת̇יר בשבעה ועשרה ואלף פלד̇לך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כת̇ירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה̈ וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

[1]) בכ״י יעלקהא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבתו כידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו מפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר שנ׳.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

Digitized by Google

צלאחה קאל עלי דלך ואלכסלאן תגדה יסתגהל כל מן יתעב וישקא פילגיה ענבה בראיה אלי אן יתצור אלבאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל בדרך ואלי מלאזמה אלנום אלדי הו כלסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יזול מנה כמא ידור מצראע אלבאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקמה מן נצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרח עלי מא כנת קדמת פי מתל הדא אלפסוק בל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מתארא תם צאר עאגזא למא אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא גמיעא[1]).

17 וכמאסך באדן כלב מאר כדאך אלמחתד פי כצומה ליסת לה:

שבה מן ידכל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר ליס לה מעה צנע פאן כאן דכולה כדאך פי כצומה פהו מתעלק בכלב מאר לא ינתפע בה בל ילחקה מן[2]) כסתה אלסאם חמיתה ומן וסכה תלות ידה ומן כלביתה אלעין [ו]אלנהש ומן נבאחה אלקרע ואלצראע[3]).

18 וכמאזח ירמי במודיאת וסהאם ממיתה: 19 כדאך אנסאן ימאכר צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדא אלמנאפקון ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו מאזחנאך ואלא בלגו פיה אלמראד וכמא צנע אבנר[4]) אלאעראבי פי הדם אלבית אלתאני מע טיטוס[5]).

20 כמא אנה מן כלו אלחטב תטפא אלנאר כדאך מן כלו אלמחריץ יסכת אלצכב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר כדאך דו אלצכאיב לאשעאל נאר אלכצומה: 22 וכלאמה כאלמזאח[6]) וקד וצל אלי כדור אלקלב:

למא לם יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלכצומה בהא ושבה איצא מוארהא במוארהא וגעל למארה אלנאר שיין כמא אן אלתחריץ עלי צרבין פמנה

---

1) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים הקדמונים להועץ בשבעה יועצים כמו שמצאנו בארתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה למי שהוא חכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאהו לצייר בנפשו תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מטתו כדלת על צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשנו למעלה (י״ט כ״ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.

2) בכ״י מנה.

3) ביאור: המכניס את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוחז בדבר העובר לפניו שאין לו עסק בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונשכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

4) עיין מדרש איכה רבתי א׳ ה׳ וצריך להגיה שם אבגר במקום פנגר.

5) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא מכיר בהם אומרים משחקים אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס להחריב את בית שני.

6) בכ״י א׳ כאלמאזח וכן למעלה י״ח ח׳.

מא יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלטאהר כאלנאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ ללמנאפרה פי אלחכם כאלנאר פי אלפחם ליס תתעאראה וללמחארבה כאלנאר פי אלחטב תסעי מנה אלי גירה. ותצאעף אלמתל באלמוגוד ואלמעדום לחאגתנא אליהמא לאן אלנאר [פי] וגודהא תחרק ותפני כדאך אלכצומה והי מוגודה פאדא אנספאת לם יבק להא אתר כדאך אהל אלשר ואלכצאים. ואעאד דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם אלמחריץ לא יכפא עליה אנה מנה תחריץ בל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל פי אלכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיהו או בנסק גנאיאת מרתצפה כמא חרץ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעה דעי עואקב סו כמא רפע רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי זרבבל ודויה או במא אשבה דלך[1]). וא״ד אלחכים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדא

23 וכפצה זיף או[2]) מטליה עלי כזף כדאך שפתאן תשתעל בכלאם
ואלקלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר:
25 פאדא יחנן צותה לא תאמנה פאן כתירא מן אלמכארה פי קלבה:
26 תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתטאהר בכלאף מא פי אלחקיקה גירא כאן אם שר[א] כמא קאל אחיה לאמראה ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א׳ י״ד ו׳). וימכן אן יתצרף דלקים איצא מתראדפין יעני אנה יתכלם כלאמא מתואתרא מתל כי דלקת אחרי (בראשית ל״א ל״ג). ועלי אן האהנא אשיא כתירה טאהרה[א] בכלאף באטנהא אלא אן אלאחק ואלאולי אן ישבה אלעדו אלמטהר צדאקה באלפצה אלזיף אן כאנת אלצורה בצורה דרהם או באלמנשא עלי אלכזף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודלך אן אלמרכב הדה אלגשוש אן כאנת טלאא או מפרגא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן[3]) פי אלטאהר צד מא פי אלבאטן לנפע יגתלבה מן ערץ אלדניא וכדלך אלגאש פי כלאמה עלי צרבין מנהם מן יעז כלאמה ויקול באלמכתצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל אלחן ומנהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא כזף מטלי פצה אלתקיל אלחן. ושפתים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול ילאאם כסף ועלי אלתצריף אלתאני ילאאם חרש לכתרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצע הדא אלמתל קאל בשפתיו ינכר כדאך אלעדו יריך נפסה פי תיאב צדיק ליטלב

[1]) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני אש האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהבתה עולה כן יש שני אופנים להרחר ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם שעומדת במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. ונכפל המשל במציאות האש והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן עושי הריב. וחזר לומר דברי נרגן לעורר הנבון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם לבו יודע פעולתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיה (ירמיהו ל״ח א׳) או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש נגד ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזרובבל וחבריו.

[2]) כ״י ב׳ וג׳ חסר או.

[3]) אפשר שצ״ל אעלאנא או אעלאנה.

Digitized by Google

שיא מן ערץ אלדניא קאל פלא תגתר במא תראה מן טאהרה פאן ליס כמקדארה מן אלשר פי קלבה בל באצׂעאפה לקולה כי שבע וד̇אך כמא אט̇הר יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקד צׂרבת אלעלמא להד̇א אמת̇אלא אכ̇ר כת̇ירה̈ מנהא באלנאר אלכאמנה̈ פי אלחג̇ר אלצלד אלד̇י כ̇ארגה בארד ודאכ̇לה חאר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל ט̇אהרה חלאוה̈ ובאטנה מהלכה̈ ומא אשבה ד̇לך. ומעני קולה תכסה שנאה יקול ומן אלמתדללין מן יכ̇צׂע לך בינך ובינה פאד̇א חצׂר אלמלא כאשפך באלעדאוה̈ פאחד̇רה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו בהד̇ה אלצורה̈ ואלחכים אלד̇י הו מעלמי לם יחד̇[1]) פיה חד̇א קלנא אנה מסתגן ען אן יחד לה חדא לאנה קד אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה̈ ואנמא כל מכ̇אטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא[2]) פליס יכ̇פא עליה הד̇א אלאמר לאנה שי יערף בד̇אתה מת̇ל אלשבע ואלגוע ואלועד ואלתואעד ואלרצׂא ואלסכ̇ט אלד̇ין לא חדוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במת̇לה אלאול אלד̇י צׂרבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקד אלגיד מן אלרדי בגודה̈ אלבצר ואלתאמל כד̇אך יערף אלמנאפק. ואד̇א כאנת הד̇ה אלמד̇מומאת פי מן ינאפק אלנאס פבאלחרי מן ינאפק רבה וד̇אך באן ידעוה אלדעא אלכת̇יר בעד מא יוחדה ויסבחה אלתסביח אלגליל וישכרה אלשכר אלואסע וליס [פי] קלבה מן אלגמיע שי או יכון אלבעץׂ פי ניתה ואלבעץׂ לא כמא ד̇ם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו (תהלים ע"ח ל"ה—ל"ז) פקולה ויזכרו ליס הו פי אלנפס בל פי אלקול ד̇כרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם וגואלם ת̇ם דעוה ואבתהלו והם עלי אחדי האלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר[3]).

27 מן כרא הותה̈ סיקע פיה ומן דחרג̇ חג̇רא סירג̇ע עליה:

אליו האהגא מקאם עליו. כמא אן אלמת̇ל מנקסם אלונדאן לאן מן חפר הותה̈

---

[1]) בכ"י יחק. — [2]) בכ"י אכתסאבהא.

[3]) ביאור: המתגבר הוא המראה ברו שלא כתוכו בין לטוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שתרגם הגאון מלשון הדלקה ר"ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה אחר זה). והמשיל החנף בפרט לכסף המזויף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות חפך מה שבמציאות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבורו ואז הוא דומה למעות כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיבורו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבד כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר"ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה ממדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. וכבר המשילו החכמים את התניפה לאש טמונה בהלמיש שחוצו קר ותוכו חם ולדבש המעורב בסם מות שבתחלה הוא מתוק ובסוף הוא ממית. ואמרו תכסה שנאה ענינו שיש מן המחליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיהיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האוהב הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא מספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב וההבטחה מן היעוד והרצון מן חרון האף. ואם התניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לשם וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומזמורים והמודה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו בכוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינה הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

Digitized by Google

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אד' כאנת פי אלכולאם[1]) מן אלארץ' אעני אלצלבה וקד יחכם באנה ואקע פיהא לא מחאלה אדא כאנת פי אלרמל לבעד[2]) צעודה מנהא ומן דחרג חגרא רבמא רגעת[3]) עליה ורבמא לם תרגע אדא כאנת פי בעץ' קותה וקד יחכם באנה לא בד מן אן ירגע עליה אדא כאן פוק קותה כדאך אלבאגי ואלסאעי רבמא רד אללה כידהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרכיא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצדו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצדו אחראק חנניה מישאל ועזריה ולם ינץ' אלעקאב עליהם[4]). ואמא פי דאר אלאכרה פבאלחכם ישדד אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאגי סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ ד׳—ה׳). ויתגה אן יכון געל אלמתל מתלין שחת ואבן באזא קסמי אלנאס אלגליל ואלוציע ואלעאמי ואלכאצי[5]).

28 דו אלקול אלבאטל ישנא חתי צ'עפאה ואלקול אללין יצנע אלמדחא:

ערפנא אן אלנמאמין ואלכדאבין מעהם קסוה לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחדא קויא בל לא צ'עיפא גריבא בל לא צ'עיפהם הם אלדי יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמראחי ללנאס כלהם בגיר שפקה[6]).

כז

1 ולא תמתדח בגד פאנך לא תעלם מא יחדת פיה:

יתנאול הדה אלאיה אמור שתי אחדהא פי אלחדתאן והו אקרב אלי אלנץ' מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גדא כדי ואצנע כדי פאנך לא תעלם הל יחדת מות או מצומה תמנעך דלך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י׳ י״א) פחדתת אלאפה פזאל דלך. ואיצא פי אלחדתאן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוה כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י״ד י״ג) וכמא קאל חנניה בן עזור בעוד שנתים ימים (שם כ״ח ג׳) וחדתת אלאפאת ואזאלת דלך או דעוי בצר בהיה אלפלך ומא יקצי עלי כל חאל מן חרכתה כמא אדעו אהל באבל חזן וצפהם אים איפה חכמיך (ישעיה י״ט י״ב) ואבטלת אלמצאיב כל דלך.

---

1) בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

2) אפשר שצ״ל ויבעד ר״ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

3) נראה שהשתמש כאן הגאון בלשון נקבה מפני שאבן לשון נקבה.

4) לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג׳ כ״ג) וזה סותר למה שאמר הגאון למעלה כ״א י״ח.

5) ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אבן שאינה כבדה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשדאים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויתכן שרמז בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

6) ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונותנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

Digitized by Google

ואיצא פי אמור אלמאעאת מן תעלם עלם[1]) או צום או צלוה לא תסוף בה אלי גד ובעד גד לאנך לא תאמן מא יחדת פישגלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב׳ ד׳). ואיצא פי אלאמתדאח באלצלאח ולו בלגת סבעין סנה או תמאנין פי צלאח לא תתחקק באן אלאכרה לך פאנך לא תעלם איה מעציה או זלה תחדת מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצא אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם)[2]).

2 ימדחך אלאגנבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחתמל מעניין אחדהמא אן יכון מנע אן ימדח אלמר נפסה לאסתקבאחה דאך ומע דלך לם ילזמה אן ימנע אלנאס מן אן ימדחוה בל נעלהא חאלא מתוסטה לילא יטן בענא אן מנע אלמדיח כלה אצלח אד דלך באב מן אלכשוע או קולה מן צאחבה ומן גירה צואב לירגב אלנאס פי אלבר. ואלאכר אמר באסתעמאל אלנפס פי מא יכון אלאנסאן בה מחמודא ענד נפסה וענד אלנאס גמיעא כאנה קאל יהללך זר איצא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והדא איצא קולהם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב׳ א׳) ומעני קולנא יכון פכרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה[3]).

3 אן אלחגר לתקיל ואלרמל לרזין וגיט אלגאהל אתקל מן כליהמא: 4 אד אלחמיה חנק ואלגצב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה:

אלכד פי האתין אלאיתין אן יצף אחדי אלקוי מן אלתלאת אלתי הי ללנפס. פקסמה תלאתה אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלתלאתה צרוב מן קוה אלגצב אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאדה או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקץ מן אנואיהא חמה והו יורת אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת פי אלזמאן עלי מן הו חנק עליה לכן ליס יבאשר הו באדאיה וסמי אלמעתדל אף והו יורת אלגרק אן יבמש אלמר במן הו גצבאן עליה פיגרקה וסמי אלזאיד קנאה ולם יגעל למא יורתה מקדארא בל קאל ומי יעמד אד לא תערף כמיה דלך. קאל פאדא כאנת הדה אלתלאת מנאזל מן אלגיט פי אלמתוסטין מן אלנאס פכיף אלגהאל אחרי אן תכון הדה אלדרגאת פי אכלאקהם אתקל מן אלרמל ואלחצא. ויגוז אן יכון תשביהה בהדין אלשיין לאן אלגהאל פי אכלאקהם עלי צרבין מנהם מן יתבת עלי כלק ואחד פהו

[1]) נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

[2]) ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא היותר קרוב שלא יאמר אדם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה לירושלים. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נביאי השקר וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצוה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנותו שמא יחטא למחר וירד ממעלתו.

[3]) ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהרה שלא ישבח אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב לחיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמותו. והשני שיתנהג אדם במעשיו באופן שיהיה משובח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משובח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

Digitized by Google

כאלחגר וםנהם מן יתפנן פי צ׳רוב מן אלג׳נס פהו כאלרמל. ויתגה אן יכון תצ׳דירה בהד׳ה אלאמור אנמא קצד בה אלנהי ען מכ׳אלטה אלגאהל פי מגאורה או מעאמלה או מצאהרה או מנאדמה או מנאט׳רה[1]).

5 ולעט׳ה מכשופה כ׳יר מן מחבה מסתורה:

לה וגהאן אחדהמא אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתוראה הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י״ט י״ז) פאן סאתרתה אלמאת עליה ועלי נפסך איצ׳א. ואלאכ׳ר אן אלעט׳ה ועלי אנהא מולמה פאנ׳ הי למאעה אללה וימכן אט׳הארהא ינבגי אן תכון אסר׳ ללמועט׳[2]) מן מחבה ליס למאעה אללה ולא יםכן ט׳הורהא בל תבקא מכתומה[3]).

6 ושגג אלמחב׳ מאמונה וקבל אלשאני מסתםרפה[4]):

ונעתרות יתצרף מן קול יחזקאל והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל״ה י״ג) ואםרפתם. ממא הו צחיח אן אלמחב לא יולם אלא לאצלאח ואלשאני לא ילד׳ד׳ אלא לאפסאד עלי נמיע אלפנן פי אפעאל אלשאני ואלמחב נמיעא. וקד׳ עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט׳ ז׳) הו אסר אלינא מן קול בלעם[5]) מה טבו אהליך יעקב וגו׳ (במדבר כ״ד ה׳) ועלי אן ד׳לך מן ענד אללה עלי פיה. וכד׳לך אד׳א אעתקדנא אן אלבארי גל גלאלה סתב צלאתנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענדנא גיר מסתגש׳[6]).

7 תרי אלנפס אלשבעי תבשם אלשהד ואלנפס אלגאיעה כל מר ענדהא כחלו:

פי ט׳ הד׳א אלקול אנה מן קנע במא רזקה רבה מן חלה עאפת נפסה כל מאל גזיל מן אלחראם ומן כאן רגיבא פי ד׳לך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

---

[1]) ביאור: החכם מדבר באחד משלשה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה חלקים אף וחימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאות לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישפטנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באוילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממינים שנים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכו׳ להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משלחנו או להתוכח עמו.

[2]) בכ״י ללמועט׳.

[3]) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים את עיניו מחטאו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ מסתפט׳עה.

[5]) עיין תענית כ׳ ע״א.

[6]) ביאור: נעתרות נגזר מן והעתרתם שענינו הרביתם יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאוהב יכאיבך להצלחתך והשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינינו נאמנים ובלי עול.

Digitized by Google

פי אלמאל כדלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם אסתעמאלהא כאלזגר ואלפאל ואלתבכית[1]) ומא גרי נחו דלך[2]).

8 וכמאיר נאיד מן וכרה כדאך אמר נאיד מן מוצ׳עה:

בסיט הדא אלמתל אשאר באן לא נפני אלאעמאר פי אלספר פאן פיה וחשה' ולטר ונקץ פי אלחאגאת וגיר דלך ממא גמלתה תגאל אלטאיר אלמפארק וכרה. ויגוז איצא אן יכון אמר באלשפקה' עלי אלגריב אד הו בהדה' אלחאל ולו כאן מלכא כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין כרג הארבא מן בין ידי אבשלום[3]).

9 כמא אן אלדהן ואלבכור אוכד לפרח אלקלב מן אחדהמא כדאך משורה' אלצאחב אחלא מן משורה' אלנפס וחדהא[4]):

אמר האהנא במשאורה' בציר (צאדק) צדיק נאצח וקד כנא בינא אן אלבציר הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר בדלך אלאמר אלדי תריד תשאורה פיה דיאניא כאן אם צנאעיא אם תגאריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלמסאגאה' בגיר חד להא[5]) ואלנאצח הו אלדי תראה לא ישיר חתי יחוט באקטאר מא פיה תשאורה פמא חדתתה מנה אגאד אסתמאעה ומא תרכתה טאלבך בשרח דלך[6]).

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אכיך לא תדכל פי יום נכבתך וגארך אלקריב אנפע מן אכיך אלבעיד:

הדא אלפסוק תלתה' אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעזב יקול ליס מן אלחט לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכלו מן אן יכון עלי אחד תלתה' אבואב אמא לאחסאן חדת מנה פקטעה [פתרכך לה] חיניד גור או לסיה' חדתת פינבגי אן תצפחהא אד הו צדיקך או לא לשי חדת פמן פעל לא לעלה' כאנת ולא תכון באעת[7]). וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אד נאב צדיקך. ואלתאני ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרז[8]) אלא תטהר אכאך לאצה' עלי נכבתך ולדלך תפסיראן אחדהמא יכצץ אכאך לאצה' כאנה לם יֻרד אן תגם אכאך בוקופה עלי

---

1) המלה הזאת נגזרת ממלת בכּת שענינה מזל טוב.

2) ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמח בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

3) ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בהליכת דרך לפי שבה יש בדידות וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי לחמול על האורח לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בברחו מפני אבשלום.

4) „כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מתוקה יותר מעצת הנפש לבדה".

5) המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערתנו בביאורנו. ועיין למעלה כ״ז כ״ו.

6) ביאור: החכם צונו לשאול בעצת איש נבון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשתפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושמע למה שאתה אומר ושואל על מה שלא בירות.

7) אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערתנו.

8) בכ״י אחרץ.

Digitized by Google

נכבתך ואלאכר יבאלג פי אלאמר יקול חתי אנך ואן כאן אבן אמך ואביך פלא תטהרה עלי נכבתך כל כתמאנך לאמורך אצלח לך. ואלתאלת טוב שכן קרוב מאח רחוק ולה מעאן מנהא אן גארך אלחאצר אנפע לך מן אכיך אלגאיב פלא תפאסרן[1] הדא להדא ומנהא אן גארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכיך אלמנחרף ענך פיכון רחוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמא כאן פי אלאול באלשכץ ומנהא אן גארך אלקריב אלי אללה בברה אצלח מן אכיך אלבעיד מן רבה במעציתה פיכון קרוב ורחוק פי הדא אלתכריג אלתאלת פי אלדין[2].

11 תעלם[3] יא בני ופרח קלבי וחתי ארד עלי מעירי קולא:

קד כאן רגב תלמידה אולא פי אלתעלם ליסרה אד סרורה אחד אלחקוק אלואגבה עלי אלתלמיד ואדה האהנא תרגיבא אכר פקאל וחתי מן עירני בכלאל מן כלאלך רדדת עליה גואבא [ו]כסרת מא בה יטען עליך[4].

12 ותרי אלנהין אדא ראי אלשר אחתגב ענה ואלגפל ימרון בה פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה[5] כד תובה למא צמן אגניא וען אלגריב רהנה: 14 פכם מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלגה מן אלגדאה והי מחסובה ענדה פריה:

קולה הדא כאלנהאיה פי תוקי אלחכם אי אנה מן שדה חדרה לא ידכל פימא לא יעניה חתי אלצמאן אלדי אנמא עאקבתה אן [יוכד תובה פכיף פימא עאקבתה אן] תוכד רוחה פכיף פימא עאקבתה אן יכלד פי אלנאר. ולמא דכר אלצמאן קאל ועלי מתל הדה אלחאל כם מן מברך רעהו וגו׳ יעני אלמצמון ענה ידעו ללצאמן קאציא לדמאמה ולו כאן אפתרי עליה ולם יצמנה כאן ענדה אסהל או מתלא במתל פכיף אן הו קדם נפסה ללכטר דונה[6].

---

[1]) בכ״י תפאסרן.

[2]) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו רעך וכו׳ ועניני אל תעזוב א״ת רעך שאם היטיב לך וחדל אחר כך אז תוא חמס ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלוח לו לפי שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו׳ הערה שלא תגלה את צרתך לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך להסתיר ממנו את עניניך. והשלישי אמרו טוב וכו׳ יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב עמך טוב מאח שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך טוב מאח שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מהשם בפשעיו.

[3]) בכ״י ב׳ תתחכם.

[4]) ביאור: אחר שאמר שחובה על התלמיד לשמח את רבו (למעלה כ״ג ט״ו) העיר כאן עוד את התלמיד ואמר לו חכם כדי שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במדת ממדותיך.

[5]) „עד שיגזור עליו הדין לומר״.

[6]) ביאור: אמרו ערום וכו׳ ר״ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה שאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדי שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו באש של גיהנום. ואמרו מברך רעהו וכו׳ ענינו שלפעמים יברך הלוה מי שערב בעדו לשלם את הטובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שוה לקללה ואין צריך לומר במביא את עצמו בסכנה תחת אחר.

Digitized by Google

15 אלוכף אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראה אלצכאבה
תסאויא: 16 מן דכרהא פקד דכר אלריח וגהד[1]) ימינה ילקא:

שבההא באלוכף לאנה יאתי מן אלמא מן וכף[2]) אלמתתאבע מנה לכתרה כלאמהא תם שבההא באלריח אלתי לא יטיק אחד אן יצבטהא קאל פמן טן אנה יטיק אן יען או יקצר צכב אלאמראה אלשרירה פקד טן אלבעיד בל אלמחאל. וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבה אנמא תלקא גהרא ותעבא[3]).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד כדאך אלמר ינחד בחצרה צאחבה:

טאהר דלך אלמבאראה אלמוגודה בין אלנאס פי אלאבניה[4]) ואלגרוס ואלאלאת ומא אשבה דלך. הדא עלי סביל אלוגדאן ולאצה אלמתל פי אלגדל אן[5]) אלתקא עאלמין פי אלמצאפה מן מגאלם אלנטר אלמחץ ישחד[6]) כל ואחד מנהמא פכר אלאכר שחדא בינא ויחצר לה מן כאטרה אבואבא לם תך ענדה קבל דלך ויסתפיק אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומא שאכל דלך. ואנמא קלת אלנטר אלמחץ לאן כתירא מן אהל זמאננא הדא לים יתכלמון ליעלמו ואנמא יתכלמון לינלבו פלים אלמגלם מחץ ללנטר[7]).

18 כמא אן מן חפט אלתינה אכל מן תמרהא כדאך מן חפט מולאה יכרם:

אמא אלשגרה אלמתמרה עלי אנהא כתירה וכל מן חפט ואחדה מנהא אנתפע בתמרהא פאנה קצד אלתינה לכאציה פיהא אנהא לא תלקט דפעה ואחדה בל פי כל יום קליל ופי וקת מן אליום כאצה פמן[8]) אגאז דלך בוקוע אלשמס עליהא או בגירה פסדת כדאך מן יחפט צאחבה וירעא חקה יגב אן ילזמה פי כל וקת הדא אלקול[9])

---

[1]) טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העתיק הגאון מלת שמן כן ואפשר שהשמן הוא משל לבריאות הגוף ולכחו.

[2]) יש כאן חסרון ומלאנוהו בביאור כפי השערתנו.

[3]) ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן המים (שלא יוכלו להיות צרורים בשמלה) והוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפניו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיט את אשת מדנים ואם יחשוב הבעל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבהמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

[4]) בכ״י כאלאבנית.

[5]) אפשר שצ״ל אי.

[6]) בכ״י ישחד וכן שחדא.

[7]) ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה לחשיב לבנות וליטע ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על בוריו שיחדד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו מבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא ללמוד זה מזה.

[8]) נראה שצ״ל פאן.

[9]) נראה שצריך להוסיף פי אלנאס פכיף ר״ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

Digitized by Google

אן כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חפטו בני צדוק וקאל פיהם והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד׳ מ״ו)[1].

19 כאלמא אלמוגה לוגוה כדאך קלב אלנאס ללנאס:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה ענאצר הו אלדי יחתמל אן תמילה כיף שית אד כאן אלתראב תקילא ואלריח ואלנאר[2]) לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל אלקלוב בה. פאן קלת כדאך קלוב אלנאס בעצהם לבעץ אן שאו מילוהא ואן שאו אחארוהא כאן אלקול לאצא ואן קלת כדאך קלוב אלנאס כל ואחד לנפסה כיף שא מילה פי טאעה אללה או צנאעה או תגארה או עשרה קום כאן דלך עאמא והו אלאחק אן יכון אלא אנה עלי אלוגהין גמיעא ינפי מא יתוהמה אלנאס אנהם מגבורון[3]).

20 וכמא אן אלתרי ואלאבאדה לא תשבע מתלא כדאך עינא אלנאס לא תשבע נילא:

נהי בדלך אלקול ען אתבאע אלתמני פאנה לא תדרך גאיתה אד כאן אלאנסאן מא וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכרי וקד עלמת אן קין כאן מהלא לנצף אלארץ פלם יקנעה פקתל הבל ליחוז אלכל או למא אשבה דלך[4]).

21 וכמא אן אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב כדאך ינבגי אן יכון אלמר עלי קדר מדיחה:

ואד פי אלחת עלי טלב אלעלם בבאב אכר קאל ומן דאע לה אסם פימא בין קומה באנה קד בלג פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקה עלי בעצהא פינבגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית יצפונה חתי אדא אמתחן כרג עלי עיאר מא והל לה כאלדהב פי אלכור ואלפצה פי אלמסבך. ומתל דלך בשיין אחדהמא אעז מן אלאכר חסב תפאצל אלעלום פי אגנאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כדאך פי אלצלאח ואלבר וכדאך פי אלטהארה ואלחרץ פי אלצנאיע וכל פן מן הדה איצא לה מנאזל[5]).

---

[1]) ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין מלקטים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה העת יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

[2]) בכ״י אלמא.

[3]) ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי רצונו מה שאינו כן בשלשה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. ואמרו כן וכו׳ אם תפרשהו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו אז המאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי העולם הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

[4]) ביאור: הזהרת לאדם שלא ילך אחר תאותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוה אחת יבקש אחרת כמו שקין זכה לחצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבה אחרת דומה לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד׳ ח).

[5]) ביאור: החכם הוסיף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא להם שם יותר גדול ממה שראויים לו והובה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתהא חכמתם שוה

Digitized by Google

22 ולו דקקת אלגאהל מתלא פי מדק או פי וסט אלבאסנה[1] באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה הדא פי אלגאהל אלמתגאהי והו אלדי לא יצדק באן [פי] אלדניא עלמא כאלסופסטאייה קאל לו צרבתה למצרה לה או לצלאח לם ינפע דלך שיא פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאח הו צרב אלאדב ישבהה בתוך הריפות אלדי לצלאח כמא יצרב אלסמסם ולדלך נהי אלבואץ אן ינאטרו אלמתגאהלין ואנמא יצרבון ליתאדב גירהם בהם[2]).

23 ינבגי אן תעלם חאל מקדמי גנמך ותרד באלך פי סאיר קטועהא: 24 אנה ליס ותאקהא אלי אלדהר ולא תאגהא אלי גיל בעד גיל: 25 ואנמא אדא תגלא אלחשיש וטהר אלכלא ואגתמעת אעשאב אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תמן אלציעה פי מואעזך: 27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנזלך ועיש צביאנך:

אלמחים בגמלה הדה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדהב ואלפצה לא תתק בדלך הו קולה אל תיגע להעשיר (משלי כ״ג ד׳) כדאך קאל האהגא לרב אלמאשיה לא תתק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארץ ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיד[3]) אליהא כמא הי אלי סאיר אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פבאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול. וגעלהא קסמין פכתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי וגוההא כמא קאל ען יעקב ויתן פני הצאן אל עקוד (בראשית ל׳ מ׳) ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי[4]) אלמדכורין אלירא בקול חסן ועלי אלמרצופין אולא בקול גזר אד הם כאלתאג לסאיר אלגנם. ווצף מאכלהא בתלתה אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלתב ואלורק ואלחשיש ויגתרא מנהא תלאתה אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתאדם בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנערתיך. וקצד בקולה הדא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלבאלק עז וגל [אלדי] הדה כלהא מעלולה בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה אלבארי וקאל אקצד אלאצל אלקאים בהדה כלהא כמא קאל משה פי אלתוראה פי קצה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י״א י׳) אלקצה אלי אכרהא[5]).

לשבחם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לפי שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקה וכן באומניות וכיוצא בהן.

1) ענינו שק גדול ועבה ונותנים בו השומשמין ומכין עליו במקל כדי להוציא שמנם.

2) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא סופיסט ואומר אם תכתשהו במרוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסרו לא יועיל לו ולכן הזהיר שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

3) בכ״י אלתפאסיר.

4) בכ״י אלי.

5) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף ובזהב אמר כאן שלא ישען האדם על רוב מקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשר שיארע לצאן שום חזק כמו לשאר הבהמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח במה

Digitized by Google

כח

1 יהרב אלטאלמון ולא כאלב להם ואלצאלחון כאלצראגמה מטמאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יגוז מן תפריד אלגמע. הדא הלהרב פי אלדניא עלי סביל אלאיה כמחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ופי אלאכרה פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים[1].

2 בדנב אלבלאד יכתרון רוסאהא ובראים ואחד פהם עאלם כדאך תטול מדתהא[2]:

הדא מן אלמעקול אן אלתדביר אלתאם אנמא הו לואחד ואלגמאעה לאכתלאפהם לא יתם להם תדביר וכמא עלמת אן סרכיא והם אתנאן ואחשדרפניא מאיה ועשרון אלדין כאנו מע דריוש לם יכן יתבת להם אמר ובדניאל וחדה כאן יתבת כמא קאל אדין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו׳ ד׳). וקולה בפשע ארץ רבים [שריה] ליס הו עקובה מן אללה להם בל אנמא וצף אחדי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כתרה אלמעבודאת וכתרה אלהיאכל כדלך כתרה אלרוסא. ולא תשבה הדה אלקצה קצה שרי אלפים ושרי מאות לאנקיאד גמיעהם אלי משה וכדלך עלי טול אלזמאן ואד קד כתר אלריסא פלא בד מן אן ינקאדו אלי ואחד[3].

3 רגל פקיר יגשם אלצעפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עדר מן יעתדר באן אלדי חמלה עלי אלטלם פקרה וקלה גנתה בל תואעדה באן אלקליל אלדי לה מן טעאם תמחוה אפה מגרקה כאלמטר או יתעדר באן מן הו אעלי יד מנה כמא טלמה כדאך יטלם הו איצא מן הו דונה בל תואעדה באן אפה סמאויה כאלמטר אלדי הו אעלי מן אלכל תפני שיח אליסיר ותשבה אלאפאת באלמטר נטיר קול יחזקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה (יחזקאל י״ג י״א)[4].

שהוא עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול ברשא והדשא במטר והמטר ברצון הבורא אבל הבטחון השלם הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המובחרים שבהם וקרא שאר הכבשים עדרים וכינה אותן בשם הוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה באמרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר שהצאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

[1]) ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה היתה בעולם הזה על פי נס כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמידי.

[2]) „יאריכו ימי הארץ" ר״ל בשלוה.

[3]) ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה איננה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת שהסרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו בפשע הארץ וכו׳ איננו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי הארץ שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה לפרשת שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו ראשים רבים בהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

[4]) ביאור: העושק את הדל ומתנצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יפחידהו החכם

4 ואן מדח[1]) אלטאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטיהא אן יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מדיח גירהם לה ולא יקולון גירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה[2]).

5 אהל אלשר לא יפהמון אלחכם וטאלב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצדא חתי לא יקפון עלי מא יגב או תעלמוה אלא אנהם לא יגדון אלאסתמאע מן אלכצום לילא יפהמו אלחק עלי מן[3]) הו או יסתמעון ויערפון אלחק ויתגאפלון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחון בעכס דלך כלה יתעלמון ויסתמעון ויגדון אלתפכר ויפהמון[4]).

6 ולפקיר יסלך בצחתה כיר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמתני אד כאנת אלרגלאן תסלכה וימכן בעד דלך אן יכון אראד מן אמור אלדניא אלשרא ואלביע ואלאכד ואלעטא ומן אמור אלאכרה אלאמר ואלנהי[5]).

7 ואלאבן אלפהם יחפט אלתוראה ומן צאחב אלמסרפין יכזי אבאה:

געל אלנטירין לא יתשאבהאן ליוגב עכסין אכרין לקציתה פיכון נוצר תורה יהדר אביו אד הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מבין ועלי הדא תעבר כל נטירין לא יתשאבהאן[6])

8 מן כתר מאלה מן אלעינה או אלרבא פיגב אן יגמעה לראפה אלצעפי:

הדא מן באב אלפקה קאל מן גמע מאלא מן גיר חלה מתל אלעינה אלתי הי דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלדי הו אלמקאבלה פי אלאתמאר פיגב עליה אדא הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יפרגה פי מצאלח אלצעפי

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצדה שוטפת כמטר וכן המתגצל ואומר שהוא עושק מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו יפחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו בנבואת יחזקאל על ירושלם.

1) בכ״י ב׳ וג׳ מאדחי.

2) ביאור: לא ייראו שומרי תורה ממה שזולתם מהללים את הרשע ולא יאמרו איך נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

3) אפשר שצ״ל מא.

4) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למדים ואינם שומעים טענות בעלי דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה והצדיקים הפך זה שהם למדים ושומעים ומשכילים ומבינים.

5) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שתי הרגלים ההולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל הלקיחה והמכירה והנטילה והנתינה בדברי עולם הזה והצווי וההזהרה בדברי עולם הבא.

6) ביאור: שני חצי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר תורה יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורועה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מבין וכן תפרש כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

Digitized by Google

וחמלת אלאתאר אן יצרפה פי מסאקי מא ואצלאח אלטרק כמא קאלו ושאין מכירין יעשה בהם צורכי צבור[1]) (בבא קמא צ״ד ע״ב)[2]).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה צלותה איצא מכרוהה:

יקול לא תסל ען דעאיה אלדי יתגפל בה פאנה גיר מסתגאב לה חתי צלותה איצא אלתי הו אלפריצה תכון גיר מקבולה והדא מן אקל מא יוגבה אלמעקול עבד לא יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה[3]).

10 מצל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה[4]) הו יקע ואלאצחא ינאלון כירא:

פאהר הדא אלאצלאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אכיה אלמומן במא יעוד עליה בפסאד סוי פי דלך עאדת תלך אלמשורה עלי אלמשיר בצלאח אם לא. ובאטנה מן יפתי פי אלדין בגיר מא יגב סוי פי דלך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא חמלה עלי דאך אם לא. פאן כלידהמא יקעאן פי תלך אלהותה אלתי כהא אצלו אמא פי שי מן נגסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאכרה. ומן יצחח משורתה אלדניאיה ואלדיאניה ינאל כירא ענד אללה וענד אלנאס צאר מעני ותמימים פי אלמשורה וצאר ינחלו טוב אמא מן נגם מא אשאת בה פי אלדניא או מן תואבה פי אלאכרה[5]).

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

הדא מוגוד פי אלנאס מן בלג פיהם מנזלה מא יתוהם אנה יסכנה אן יבלג גמיע אלמנאזל פאן מנחה אללה מאלא קצד אן יקבל אלנאס פתיאה. וכדלך אן כאן בצירא בעלם מן אלעלום תעאטא גירה או כלמא כאן סואה והדא כמא בל קד יגד[6]) מן הו אפצל אקל מנה פימא פצל הו בה פיסתבריה פי דלך אלפן אלדי תעאטאה והו בה קליל אלבצר לכתרה מערפה. אלמסתברי בה פלא יפי פיגלה בל אלואגב אן ינתחל מא קד פצל בה וידע אנתחאל גיר מא הו פיה[7]).

---

[1]) בכ״י בור.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבית (עיין ב״מ פ״ח מ״א) חייב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הממון לבעליו.

[3]) ביאור: אמרו גם תפלתו ר״ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם תפילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

[4]) בכ״י א׳ הותה.

[5]) ביאור: אמרו משגה בדרך נגלה ר״ל נותן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת היועץ או לא. ובדרך נסתר המשגה הוא חכם המורה הוראה שלא כדין בין שתהא לתועלתו או לא. ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על אחרים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בחמוניות או בתוריות והטוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.

[6]) בכ״י יגוד.

[7]) ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול להשיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן החכמות רואה עצמו כאילו הוא בקי בזולתה או בכולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו בדבר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יתרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו ולפיכך צריך שיורה כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

Digitized by Google

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאס פלא יצאבון[1]:

הדא אלקול עלי אלנדראן אן אלצאלחין אדא כאנת להם דולה תגד אלנאס יפתכרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם[2] מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדא צארת אלדולה ללטאלמין אנטמר אלנאס ואטהרו אלפקר כופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצא יקול כמא יגב אן יתבאהא אלנאס פי דולה אלצאלחין כדאך ינבגי אן ינסתרו עלי עהד אלטאלמין לילא יעשה[ם] רונהם[3]).

13 מגטי דנובה לא ינגח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והדא ענד אלנאס וענד אללה. פי אלנמיע פהו באלקול יעני בה אלגחד [ואלאקראר]. פאמא ענד אלנאס מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחזת מרעהו ופיכל ליצחק ואכוה יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענד אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה ונפר להם[4]). ואמא עכן ושאול אללדין אקרא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא[5]) בל קד גפר להמא פי אלאכרה ואנמא אלזמא עקובה פי דאר אלדניא פקט למוצע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלגאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכרה כמא קאל הנני נשפט אותך על אמרך וגו׳ (ירמיה ב׳ ל״ה)[6]).

14 טובא אנסאן יפזע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שר:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב פבעת ודארא עשו ותכלץ וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש וקע. ופי אמור אלאכרה כמא פזעו אנשי נינוה וכאפו פתכלצו וכמא לם יפזע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצגאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחדר מתל קמצא ובן קמצא אללדין בסבבהמא כרב אלבית אלתאני[7]).

15 וכאסד ינהם ודב מתלט סלטאן טאלם עלי שעב צעיף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסד שבה איצא וזירה באלדב. ותכון

---

[1]) „פלא ימצאו" ובכ״י ב׳ ת׳ יתגרון.
[2]) בכ״י לאמהם.
[3]) בכ״י רונהם. — ביאור: החכם דבר במה שנמצא שבני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך צווי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בחמסו
[4]) בכ״י אנה יגפלהם.
[5]) בכ״י אלאכרה.
[6]) ביאור: הכיחוש והוידוי על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדיבור. והוידוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחזת מרעהו ופיכול ליצחק ואחי יוסף ליוסף וזקני גלעד ליפתח. והוידוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועכן ושאול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.
[7]) ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי נינוה וניצלו ויהויקים לא פחד מן התוכחה ואבד. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטן שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עיין גיטין נ״ה ב׳).

Digitized by Google

אלפאידה מן הדא אלמתל אן יסתדפע[1]) איקאע אלצרר מן ענד אללה חתי לא יסלך אלגאירין בסבבה באמתתאל טאעה אללה ובעד אלתמליך באלאנתקאל ען נאחיתה פאן לם ימכן פבמדאראתה כמא אנתקל דויד ען שאול אלי אכיש ודארא אכיש[2]).

16 ומדבר כתיר אלמגאשם פהו נאקץ אלפהם ושאני אלטמע תטול איאמה:

אלקצ׳יתאן גמיעא יגבאן בחכם אללה אן יסמי אלגאשם נאקץ אלפהם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלגנה. וינבני פי חכם אלנאס אן[3]) יזרי אלמלך וינקץ במן כאן מן כלפאיה טאלמא ואן יקר אידי אלמנצפין מנהם. וקד יתפקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי גהה אלאיה[4]) יזיל עקול אלגאשמין באפאת ויטיל אעמאר[5]) דוי אלעדל וקד צח לך אנה אזאל פהם שאול לתעדיה הו ואד פי עמר יחזקיהו אד יקול הנני יסיף על ימיך וגו׳ (ישעיה ל״ה ה׳)[6]).

17 תרי אנסאן מגשום בדם יהרב אלי אלחבס ולא ידעמה אחד:

הדא מן אלחכים אנכאר מא וגד אלגאירין עליה מן אנהם אדא קצדו אן ינשטו אנסאנא במטאלבה דם אמא אן ירידו קתלה הו פיקדפוה[7]) בבעץ אלגנאיאת אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיחאסבונה[8]) ויעדבונה וליס לה מן דאעם ולא סנד. והדה אלאיה תנחטט[9]) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא[10]).

18 ויגב למן סלך בצחתה אן יגאת ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחדהמא:

אמא מנתה אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה[11]) ובמא תהיאת עליה אלאמור אלחאדה פהו אן יוכד בידה אמא בנצרה טאהרה ללחס[12]) או בתלקינה חגה יתכלץ בהא או במדאראה ענה במאל או בוסילה או במא אשבה דלך.

---

[1]) אפשר שצריך להוסיף אלאנסאן.

[2]) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לדוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אכיש.

[3]) בכ״י אד. — [4]) בכ״י אלגאיה.

[5]) בכ״י אעתמאד.

[6]) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושקים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושקים כמו שעשה לשאול ויאריך ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

[7]) בכ״י פיקדפה.

[8]) אפשר שצ״ל יחאבסונה.

[9]) אפשר שצ״ל תנתטם.

[10]) ביאור: החכם מדבר נגד אנשי חמס המבקשים נפש אדם אם שיתו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. וזה הפסוק דבק בפסוק שלפניו ושלאחריו.

[11]) אפשר שצ״ל לסלוכה בצחתה.

[12]) בכ״י ללחק.

Digitized by Google

וסירה ונעקש דרכים הו מא יקולה דוו אלארב מן וקע פי מא בין שיין פליכתר אלסהמא ודלך אנה ליס מן דאתה תחדת[1]) פיגד להא וגה מן אלתדביר תכון גמיע תאשיח צאלחה לא ישובהא נס בתה בל ולא בד מן גם מא יכון פי נחה מנה אלא אנה יכון באלאכתר ובאלאקל. ולדלך ראו[2]) אלעלמא ואלבצרא אן יכתארו מא ליס פיה צרר כתיר לילא יודע אלאמר מרסלא פיכתאר גיר אלבציר מא פיה אלצרר אלאעטם. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרח איתהמא הי פלא שך פי אנה ותק אן אלעלמא בל אלתלאמיד לא יטן בה אלטן פיתוהמן אנה אמר באכתיאר אשדהמא. ולסעה הדא אלבאב אמתל מן כל פן ואחדא מן אלמכאסב כמא קד תסתעמל אלכסארה פי אלתגארה ליסתדפע אכתר מנהא ופי אלמנאפרה יצבר עלי כלמה אסתמעת לילא יסמע אגלט מנהא ובאלתדביר כמא אכתאר דויד אלהרב מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מדינה אלסלם ופי אמר אלדין כמא אכתאר אברהם יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תגייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס[3]).

19 מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן אלפקר:

הדא איצא מן אלנטירין גיר אלמתסאויין מא פי דרגתהמא אלעכסין אן עבד ארץ מלחה לא ישבע לחם אד הו עכס עבד אדמתו ישבע לחם ואן יכון מרדף שועים ישבע הון לאנה עכס ומרדף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא גמעהא פי אמור אלדניא פי מן יתרך חרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגדי עליה נפעא ופי אמור אלאכרה מן יתרך עבאדה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחיד פימיל אלי אלאתנין או אכתר מן דלך או אסתמאע אלגיב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנגמין ואלזגארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצחאב אלראי ואלמכאלפין[4]).

---

[1]) מלות מן דאתה תחדת אינן ברורות.

[2]) בכ״י ראד.

[3]) ביאור: אמרו הולך וכו׳ ר״ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי לבני אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או בטענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחרש עצם הדברים עד שימצא מה שיצלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדברי היותר רע. וזה מה שאמר שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים לא יחשבו שיעץ לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברח דוד מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיה את דבריהם מפני פיקוח נפש.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבין מתוכם שעובד ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו׳ ומרדף שועים ישבע הון והוא הפך מרדף ריקים וכו׳. והפסוק סובב בדברי העולם הזה על העוזב אומנותו ועושה מה שאין לו עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עוזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האחדות להיות כבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האובות והידעונים ואל המואס בדברי הקבלה לידבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

Digitized by Google

20 דו אלאמאנה כתיר אלברכאת ואלעג'ל פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יט'ן אלאמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתירא או תכ'סרה[1]) בל הי אלתי תכתר מאלה אד' אללה אלמבארך ולא יט'ן אלג'אדל אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד' אללה הו אלמאחק והד'א מן אלחכים חכאיה מא פי קדרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק והגה למעט (תהי' א' ט') ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולזוגה אלנבי פי אלדסת[2]).

21 לא כ'יר פי מחאבאה אלוגוה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה מן אלכבז:

קולה אלאול לא טוב ינוב ען אלקסם אלתאני ועל פת לחם נעל אלאעט'ם אלמחאבאה פאנכרה בקול לא טוב תם צ'ם אליה אלמיל אלד'י ימיל אלנאס בעצ'הם בעצ'א פי חאל אלמואכלה ואלמשארבה פקאל לא טוב איצ'א אן יכון על פת לחם יפשע גבר חכאה באחקר אלאג'זא[3]).

22 יבאדר אלי אלמאל אלרגל אלשחיח[4]) ולא יעלם אן נקצא יאתיה[5]):

שראיע הד'א אלקול כתירה מן אמור אלדניא ואלאכ'רה אלסרקה ואלכ'יאנה ואלכסר עלי אלסלטאן ואללט' [ואכ'ד'] אלחראם ואכ'ד' אלמסתגני אלזכאה ואלצדקאת ואכ'ד' אלמחתאג להא מן אלכפאר ואלגבן ואלרבא ואלרשא וקלה אלאנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלצ'יאע ואלאקרחה ונקץ כל ואחד מן הד'ה עלי קדרה וחסב אמכאנה[6]).

23 מן יעט' אנסאנא למאעתי יג'ד חט'א ענדה אכתר מן אלמלין לה לסאנה:

עברת לפט'ה אחרי פי הד'א אלמוצ'ע טאעה מתל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [ה'][7]) (במדבר ל"ב י"ב) יקול אללה תבארך לעל אן יט'ן אלנאס אן אלמסהל[8]).

---

[1]) בכ"י תכסבה.

[2]) בכ"י אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו תמנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בפך השמן.

[3]) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהיא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת חבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

[4]) כן הוא בכ"י ב' וג' ועיינו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיך (דברים ט"ו ט') ותשח עלי אכ'יך ובכ"י א' כל אמר פי אלנט'ר.

[5]) בכ"י ב' וג' מן אין יאתיה אלנקץ.

[6]) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעל ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחת. והחסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

[7]) עיין תרגום הגאון שם. — [8]) בכ"י אלמסתל.

Digitized by Google

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקביח יכון ענדה מחטא כלאף מן יעטה ויסתבריה ולים אלאמר כדאך בל אלצאדק אלואעט הו אלמחטוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואגב כקול חזקיה לישעיהו טוב דבר ה׳ אשר דברת (מלכים ב׳ כ׳ י״ט) וכמא קאל בעץ אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגמע אלאמואל מן גיר חלהא ותצרפהא פי גיר וגההא פקד [טן] מן חצר אנה יבטש בה פותב פעאנקה וקבלה וקאל פרית מן לם תאכדה פי אללה לומה לאים. ומן גהל דלך פקד יחדת אללה איה לואעטה חתי יגעל לה בהא הוארה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד וגו׳ (שמות י״א ג׳)[1].

24 מן יגצב אבאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלאמר אלמפסד:

נהי בקולה הדא ען כיאנה אלקרבה מתל אלואלדין וגירהמא ועלי אנהם יתגאפלון לכאינהם דלך מן[2]) יכון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלטאלמין לים יכרג[3]).

25 אלואסע אלבטן יהרש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

הדא אלצכב לים הו מע אלנאס בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רגיבא פהו אבדא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא טלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ״ז כ׳) כמא קאל המן וכל זה איננו שוה לי וגו׳ (אסתר ה׳ י״ג). ולכן ובוטח על ה׳ ידשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כ״ח כ׳)[4])

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

הדא איצא מן אלנטירין אלגיר מתסאויין ויוגבאן עכסיהמא. ואלתקה באלארא אלמדמומה פי אמור אלדין ואלדניא וכדלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [ואלדיאניה] גמיעא[5]).

27 מן יעטי אלצעיף לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה כתיר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

---

[1]) ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אתר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשבח את המגונה ימצא חן בעיניו בהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי והשיב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקו על ראשו ואמר אהיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדברי השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי נס כמו שאירע למשה עם המצריים.

[2]) נראה שצ״ל כמן.

[3]) ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונה אותם והוא כמונה את חבירו ובדעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשחיתים.

[4]) ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו המן. ואמרו ובוטח וכו׳ כמו יעקב.

[5]) ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה ומחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר״ל בוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נבון) ושניהם בהמוניות ותוריות.

Digitized by Google

אתם קֹבעים ונו (מלאכי ג׳ ט׳) וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י׳) [וכ׳לך] פי אלצדקאת[1]).

28 בקיאם אלט׳אלמין ינחגב אלנאס ובאבאדתהם יכ׳תר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הד׳א תרגיבא ללמלך פי אן יקלּד אעמאלה מן מעונה ואסתכ׳ראג וקצ׳א ללצאלחין מן אלנאס אד׳ בהם יצלח אלבלד לא ללט׳אלמין אד׳ בהם יסתתר אלנאס כ׳ופא[2]).

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביך׳[3]) ינכסר בגתה פלא שפא לה:

אן כאנת צעובה אלרקבה פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מודבה או מן מביכה או אסתאד׳ה או מלמאנה כאן אלכסר מן ד׳לך אלנע ואן כאנת פי שי מן אמר אלאכ׳רה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן ד׳לך אלנע) באפה מן ענד אללה פי אלדאר אלעאג׳לה[4]).

2 ובשרף אלצאלחין יג׳ב אן יפרח אלקום ובתסלט אלט׳אלמין ינבגי אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקצ׳יתאן צרפת ברבות מן לגה אלתרגום פפסרתה שרפא קאל ואן לם תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלט׳אלם פליגתמו ויתנהדו פאן להם אג׳ר[א] עלי תג׳עהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצ׳רה יחזקאל והתוית תו על מצחות האנשים [הנאנחים] ונו׳ (יחזקאל ט׳ ד׳)[5]).

3 ואמר מחבّ אלחכמה יפרّח אבאה ומצאחב אלזואני יציّע מאלה:

ליס הד׳א פקט הו מׄמא יחמד בה אלאבן אלפאסק כמא ליס ד׳אך פקט הו מא מדח בה אלאבן אלחכים ולכן הד׳א בעץׄ והד׳א בעץׄ[6]).

4 אלמלך באלקצ׳א יתבת אלבלאד וד׳ו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוט׳איף ומרחהא עלי אלבלד חתי יכ׳רבה וד׳אך בען יקל[7]) אהלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה וד׳א סאסהם בקסט וקצ׳א תבתו פיה בתבאת אלמאל[8]).

---

1) ביאור: זה יארע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר וכן בצדקה.

2) ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

3) בכ״י ב׳ וג׳ דו אלתוביך׳.

4) ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רופאו או רבו או מלמדו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

5) ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם התבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה.

6) ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישבח בו הבן החכם ואין אבוד הון אלא מקצת מה שיגונה בו הבן הרועה זונות.

7) בכ״י יקול.

8) ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

5 **אמר מלין אלכשן[1]) לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה:**

אלתליין[2]) ואלשרך פי אלגמיע מבסוט ללאדע ואלמכדוע גמיעא לאחתמאל עטפה פעמיו עלידמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהמום אלי אלאהואל ואלאקדאם עלי אלכטר פהו טלאח[3]) ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר ותליין אלעסר מן אמר אלאכרה אן מן יפתי בתחליל אלחראם ותבדיל אלקדס ותטהיר אלנגס פהי שבכה ללמפתא בדכולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אד יעאקבה אללה עלי דלך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצה מא לא עלם לה בה[4]).

6 **בדנב אלמר ינאלה שר והק[5]) ואלצאלח ירנן ויפרח:**

פי אלדארין גמיעא איה פי אלדניא וחאצל פי אלאכרה[6]):

7 **יעלם אלצאלח חכם אלצעפא ואלטאלם לא יפהם אלמערפה:**

עלי מא פסרת פי אלגמאעה אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ״ח ה׳) כדאך אעאד האהנא פי אלפראד ידע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא יתבין אלחכם בתה או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכלאף דלך יקצד אלתפהם ויעמל במא יפהם[7]).

8 **דוו אלדהאה יכיבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדון אלגצב ענה:**

הדא נטיר מא כאן קאל פי מא תקדם מנורת רשע היא תבואנו (משלי י׳ כ״ד) פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלתאני כדאך קאל האהנא אנשי לצון יפיחו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר מטמע להם אן ידלו אפה ואנמא הם יכיבון אלקום מן גיר ירגונה[8]) וקאל פי נצף אלפסוק אלתאני וחכמים ישיבו אף ולם יקל וחכמים לא יפיחו קריה לאנהם גיר כתלוף סנהם אן יציעו מצלחה ואנמא הם ידפעון ען קומהם אלמצאר כמא פעל פינחס ורד אלגצב ען אלקום אד יקול השיב את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ״ה י״א) ופעל אלמרגלים וקטעו רגאהם[9]).

יתמעטו יושבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוהו אל מקום נאמן ואם הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את ממונם.

1) תוסיף הגאון מלה זאת ר״ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביאורו.

2) נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא ואלאכרה = התחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

3) בכ״י צלאת.

4) ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי שהמביא את חברו לידי סכנת בתמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתוריות המתיר האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש בין שהוא ידע את האמת והעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

5) בכ״י א׳ ווהק.

6) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גזר דין.

7) ביאור: החכם דבר למעלה (כ״ח א׳) על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין ויעשה על פי מה שהבין.

8) בכ״י לא ירגונה.

9) ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י׳ כ״ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף מפני שאין תקוה

Digitized by Google

9 תרי אלרגל אלחכים אדֿא הו חאכם אלגֿאהל אן חרד או צחך לם יגֿד ענדה ראחה:

הדֿא פי אלטֿאהר אדֿא הו נאטֿרה או[1]) לטף בה או כֿאשנה לא ינתפע בה כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גדעון ואן יפתח כֿאשנהם ולם ינפע פיהם שיא ופי אלבאטן אן אלעבד אלעאצי סואא עליה אסעדה רבה או אשקאה לא יומן אלא תרי אן אחז אטֿפר אללה בה אעדאה אהל דמשק פעבד אצנאמהם כמא קאל ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ג) ואמציה אטֿפרה אללה באעדאה בני אדום פסגד לאותאנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ״ה י״ד)[2]).

10 תגֿד דוו אלמעאצי ישנון אלצחיח ואלמסתקימון יטאלבונה:

בקשת נפש פי הדֿא אלמוצֿע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי לקחתה (מלכים א׳ י״ט י׳) לכנהא ללצון ליכונו מעה ויראפקוה אדֿ כל שי יחֿן אלי שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי״ט ס״ג) וקאל אליהוא וארח לחברה עם פעלי און (איוב ל״ד ח׳)[3]).

11 ותגֿד אלגֿאהל יכֿרג כל גֿיטֿה ואלחכים באלעאקבה יהדי[4]) דֿלך:

עלי אני קד רסמת פי אלגֿץ תפסיר אחור אלעאקבה פקט[5]) יקע איצֿא עלי מא תקדם מן אלזמאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור וגו׳ (ישעיה מ״א כ״ג) ומא עֿצֿי פקד צאר כֿלף אלגֿאמקין פאלגֿאהל לא ינטֿר אדֿא הו עאקב פי מא מצֿי פיעלם כם אלגֿאיה וכם תסתחק מן אלתקים ולא אלי מא יסתאנף ממא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל גֿאפא בגמיע חרדה. ואלעאקל ינטֿר פי אלאמרין גֿמיעא ועלי מא תצֿמנת אלאתאר[6]) אן אלחכאם לם יכונו יחדֿון אחרא או יקדֿרו כם יחתמל[7]).

12 ואדֿא כאן אלסלטאן יצגֿי אלי אלקול אלבאטל כאן גֿמיע כֿדאמה טאלמין:

אתב עלי כל ר״ס אן יתחרא ויתוקא אלולל אכתֿר מן אלעאמה לאנה בפסאדה

שיסירו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיחו קריה שאין לירא שיאבדו הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

[1]) נראה שצ״ל פטו.

[2]) ביאור: על דרך נגלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גדעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר המסורה עם השם בין שיטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחז שאחר שנצחוהו אנשי דמשק עבד את אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

[3]) ביאור: אמרו יבקשו נפשו אין ענינו כוון להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו ולחנפו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

[4]) עיין תרגומו תהלים ס״ה ח׳ וס״ט י׳ ושרשי אבן גנאח בערך שבח.

[5]) בכ״י פית.

[6]) מכות ג׳ י״א.

[7]) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אחור מה שעתיד לחיות יתכן גם כן שתפול על מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

Digitized by Google

תפסד תאשיתה ובפסאד תאשיתה יפסדון תבאעהם חתי יעם דלך גמיע אלרעיה וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצאה כלהם מתל פרעה וסנחריב וגירהם לא אטיל אלשרח פי דלך. וכדלך בצלאחה תצלח אלחאשיה ובצלאחהא ינצלח תבאעהם חתי ינצלח גמיע אלרעיה כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כדאך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמידה יגב אן יסתעטם אלזלה אליסירה[1]).

13 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרגאל אדא תפאגיא יגב אן יעלמא אן אללה אלמצי עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלדי הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפגשו (משלי כ״ב ב׳) פתקצי פי דלך אלמעני האהנא וקאל ליס עלי אלמוסר פקט תגב הדה אלקציה בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכל עלי אלצעיף וליס ללמוסר פקט יגב עלי אלצעיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצא[2]).

14 מלך יחכם ללצעפא באלחק כרסיה יתבת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצא פי אול אלכתאב אן אלארץ כמא אן מסתקרהא בעדל ואעתדאל מן אלחרכאת וכדלך סאיר אלעגאצר כדאך גמיע אלאסבאב אנמא תתבת בעדל ואעתדאל פאלממלכה אולהא. חאד האהנא קולה כסאו לעד יכון וישיר בדלך אלי כלפה אלממסין כסא אד יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל״ב י״ב)[3]) [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י״א) כאן חסנאת אבאיהם תאידהם[4]).

15 אלקציב ואלעטה יעטיאן אלחכמה ואלגלאם אלמכלא יסי אלי ואלדיה[5]):

געל אלאדב האהנא צרבין מנה באלצרב אדא כאן אלולד פי חאל אלטפוליה ומנה באלכלאם אדא הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא אדבא באלקתל לכנה ליס הו אדב ללמקתול ואנמא הו אדב אעתבאר ללחאצרין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שולד מהעונש אשר יענשם בו ותתחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמין אותו כמה יוכל לסבול.

[1]) ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הגלוים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחמורות.

[2]) ביאור: גזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ״ב ב׳) דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שהחובה גם על האיש הבינוני (ר״ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

[3]) גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כלפא.

[4]) ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב׳ כ״א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכונו בשווי התנועות כן כל הדברים יכונו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכונו לעד בזכות אבותם.

[5]) „אביו ואמו".

Digitized by Google

ישמעו וייראון (דברים י״ז י״ג) ואמא אלצ֗רב ואלכלאם פהמא אדב ללמצ֗רוב ואלמכלם סאן תע֗די[1]) אלנלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא[2]).

16 בריאסה֗ אלט֗אלמין תכת֗ר אלד֗נוב[3]) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה֗ ברבות איצ֗א האהנא מן לגה֗ אלתרגום. אפאדנא פי הד֗א אלפסוק אן אלצאלחין אד֗א לם ימכנהם אן יגירו עלי אלט֗אלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול[4]) מא יג֗ב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלה֗ ידהם ותגייר דולתהם כאנה֗ אצ֗מר פי קולה במפלתם יראו ישועה לראות במפלתם[5]). ת֗ם עאד אלי אלתרגיב פי אדב אלולד פקאל

17 אדב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד֗:

אלראחה֗ פי אלדניא מן אלגנאיאת ואלכסאראת ואלמטאלבאת מת֗ל מטאלבה֗ אלסלאטין ופי אלאכ֗רה֗ מן מטאלבה֗ אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובעד אסתדפאע אלמצ֗רה֗ יסתבדל מכאנהא נעמה֗ ולד֗ה֗ פי אלדניא בבר ולדה לה[6]) באלמטאעם ואלכסוה֗ ואלכרמה֗ ופי אלאכ֗רה֗ בת֗ואב אללה אלעט֗ים אלואסע עלי חסן ענאיתה בולדה[7]).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פחאפט֗ אלשריעה֗ טובאה:

ערפנא אלחכים אן ליס כל אלמצאלח מנרוסה֗ פי עקול אלנאס פלד֗לך יחתאג֗ון אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה֗ וליס כמא יקול בעץ֗ אלתארכין אנה לא חאג֗ה֗ ללכ֗לק[8]) אלי רסול והם אלבראהמה֗ ומן יקול בקולהם. ת֗ם קאל פאד֗א כאן הד֗א אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט֗ אלשראיע אלתי אוחי בהא אלי אלאנביא מת֗ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלטהארה֗ ואלמואריתֹ[9]).

---

1) בכ״י תעדי.

2) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן והשני בתוכחה לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מיסרים אותו בתם ירע לאביו ולאמו בתוריות ותמוניות.

3) בכ״י א׳ אלדייב.

4) בכ״י פאקול.

5) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב׳). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיתפללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועה לראות במפלתם.

6) בכ״י לא.

7) ביאור: אמרו ויניחך ירצה בו הן בדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מעדנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

8) בכ״י באלכ֗לק.

9) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן החכמים והנביאים המצוות השמעיות וזה נגד הברהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנביא. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצוה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

Digitized by Google

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אויפהם[1] מן גיר מנטק:

הדֿא עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בד להם [מן אלסמעיאת כדֿאך לא בד להם] מע אלסמעיאת איצֿא מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן גיר מנטק תמייז ועקל. פקד וגב אן תתקדם אלשראיע אלעבריה אלשראיע אלמנטקיה אלעדל ואלחק ואלאנצאף ואחבב לגירך כנפסך כאלמתֿאל אלדֿי יקאל איצֿא מאי דסני בך[2] בחברך לא תעבד (שבת ל״א א׳) פהו מא אסתקבחתה לנפסך פלא תפעלה פי גירך[3]. והו אן נרגע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאדֿא אגתמע אלקסמאן כמלת אלטאעה[4].):

20 ואדֿא ראית רגלא ילח פי אמורה אעלם אן ללגאהל רגא אכתֿר מנה:

אלקולאן גמיעא מכֿצוצאן קולה אץ בדבריו ליס פי אמור מסתחסנה בל פי אמור מנכרה וקולה תקוה לכסיל ממנו ליס הו כל גאהל בל אלגאהל אלכסיל אלדֿי יעלם באנה יגהל דֿלך אלשי פהו ירגא מנה אן יכון אדֿא כשף לה מא פיה רגע ענה. ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה כֿמא מא הו עליה והודֿא ילח פיה פבעיד אן ירגא לה אלאקלאע ענה וליס ינקטע אלרגא מנה ולכן אלאול ארגא[5]).

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה מתסיטרא עליה:

עלי אלטאהר הדֿר מן אן תגעל לולדך פכיף תאשיתך פכיף עבדך דאלה עליך פאנה יתדרג מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמלך אלשהואת נפסך פאנך תציר עבדא להא לא תסתטיע כֿלאצהא אלי אן תכֿרגך מן חדוד אלדין ואלמרוה גמיעא ולכן אקצד פי אלאמור קבל אלתוחל פיהא[6]).

22 דו אלגצֿב מתרש אלכֿצומה ודו אלחמיה כתֿיר אלדֿנוב:

מקרון באלחדה אבדא כֿמא עלי אלנאס באלאסמאע ואלקדֿף ואלכֿצומה ואלחרב

---

[1]) בכ״י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תמיהה לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו׳ הכי יבין וכו׳.

[2]) בנוסחא שלנו דעלך סני.

[3]) הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו׳ ועיין גם תרגומו על ויקרא י״ט י״ח ואפשר שצ״ל והו כאלמתֿל במקום כאלמתֿאל.

[4]) ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבד השם אי אפשר לו בלא מצות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר״ל שיצוה על דברים שהכרת טובתם או גנותם נטועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ובחינה ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר הצוי ואהבת לרעך כמוך והוא כמשל שאמרו מאי דסני בך לחברך לא תעביד וענינו מה שהוא מגונה בעיניך לעצמך לא תעשה אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

[5]) ביאור: אמרו בדבריו אינו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המגונים וכן אמרו כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שימלא חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מהות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישוב מדרכו אף על פי שאין להתיאש ממנו.

[6]) ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני ביתו

Digitized by Google

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל׳ ב׳) ואיצא ויחר אף שאול וגו׳ (שמואל א׳ כ׳ ל׳) ואיצא ויחר אפם מאד ביהודה וגו׳ (ד״ה ב׳ כ״ה י׳) ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו׳] (בראשית ל״ד ז׳) ואיצא ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו׳ (איוב ל״ב ב׳). ומן אלחאכם פיה אלחד לקאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו׳ (דברים כ״ה א׳) ואלגרם לקאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו׳ (שמות כ״א י״ח) ואלקתל לקאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ״ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיחנת או ידע שיא מן דינה פעתיאר קלה אלחרד יזיל הדה אלאפאת גמיעא[1]).

23 אקתדאר אלאדמי ממא[2]) יצע בה ואלמתואצע ממן ידעם אלכראמה:

כמא אן האהנא אשיא כתירה תצע מן אלאנסאן אלצלף אחדהא כדאך האהנא אשיא כתירה תגלב לה אלכראמה אלכשוע אחדהא וקד עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פהבט בהם ואלדד ומידד לם יטלבו אלוחי פשרפו בה ואכרמו[3]).

24 מקאסם אלסארק באגץ נפסה וכדלך מן יסמע אלחרג ולא יכבר:

שרכה אלסארק[4]) תכון עלי צרוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישהד עליה או יחצר בין ידיה פלא יחכם עליה באלחק ועלי אן האולי כלהם לם יאכדו שיא ממא אכד אלסארק פאנהם שרכאה למא עאונוה או נאפקוה. וכדלך אלשאהד עלי קרצה או ודיעה ויחרג עליה ולא יודיהא פהו שריך אלגאחד או אלכאין עלי מא קאלת אלתוראה אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה׳ א׳)[5]).

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואתק באללה יחגב:

יקול לא תנהץ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לם תך פיה אלכירה בל אערצה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וגדת לה מפתאחא פי דלך פאמתתלה ואלא אכלץ ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלחאלין גמיעא קד ותקת בה[6]).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהרה לאדם מלהמשיל תאותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישתקע בהן.

[1]) ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגדוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישבע לשקר או יעזוב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

[2]) „ממה״ ר״ל מן הדברים אשר וכן „ממן״ ר״ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

[3]) ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאוה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרח ולעדתו שבקשו את הכהונה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדד ומידד שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשונו אינו מדוקדק.

[5]) ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו שטוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

[6]) ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לבך חרד אליו כי אם תנהג עצמך כפי

Digitized by Google

26 כתירון יטלבון וגה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רגל מנהם:

יקול ליס כל מן יצל אלי אלסלטאן אנאזה כמא אנה ליס כל מן אתגר רבח ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמר[1]) פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה׳ משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע״ה ח׳) פלא תסארען איצא אלי אחד הדה אלמראגי אלא בעד אלתכלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצא במא יקציה לך[2]).

27 כמא יכרה אלצאלחון דוי אלגור כדלך יכרה אלטאלמון אלמסתקימין אלטריק:

קולה הדא תקדמה̈ כבר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תטנן אנך אדא אצלחת אחבך אלנאס אגמעין בל כמא יחבך אלבעץ ישנאך אלבעץ אלאכר פעלי הדא תקדם וכמא קאל בעץ אלאדבא לולדה יא בני אכתר ממא תתענב מן נהל אלנאהל תענב אלנאהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הדא אלקול לילא ירי קומא יקלותה פיזהד פי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כדאך מן ועפך אן ישנאך אלנאהל ואלטאלח[3]).

ל[4])

1 כלאם אגור בן יקה פי צרב אלאמתאל[5]) קאל אלרגל ען איתיאל איתיאל עלמני דלך[6]):

בסיט אלנץ אלדי תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רגל יקאל לה אגור ולה אסתאד יקאל לה איתיאל פנקל הדא אלתלמיד ען אסתאדה הדה אלאקואל אלמסתאנפה̈ כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה אדבא אדבתה בה והו כאן משהורא בין אלאמה̈. וימכן איצא אן יכון מא יקאל אן אגור ואיתיאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמה̈ פלקב אגור מצרפא מן אגרה בקציר מאכלה (משלי ו׳ ח׳) וכאן

מה שציוך השם או הזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לבך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים תגלה בטחונך בו.

[1]) בכ״י עֲמַר עֻמְר.

[2]) ביאור: המושל אינו מיטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה ותשובה והרעה באות מאת ה׳ על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הדברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

[3]) ביאור: זהו תקדמה מאת החכם למי שיעורדהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב יאהבוך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש כי שישנאך ועל פי זה לך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכלות הכסילים יתמהו הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבוך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאוך הכסיל והרשע.

[4]) נראה שהשמיט הסופר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמתל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

[6]) „איתיאל למדני זה״ נראה שאלו השלש מלות תעתקת לאיתיאל ואכל ר״ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פרטי.

Digitized by Google

ראוד אבוה אלנאמע אלאמה פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל״ה א׳) בםקום אללמד מתל קולה בחל יזרעאל (מלכים א׳ כ״א כ״ג) הו בחלק יזרעאל באסקאט אלקוף. והו איצא מעה אלמאקה ללחכמה ואלאסתטאעה פלקב באנה איתיאל עלי אשתקאק מן אילותי (תהלים כ״ב כ׳) ואוכל מן יכלת (במדבר י״ד ט״ז). והו איצא אלמואזי כל קול בקול יחתמלה פלקב לדאך למואל עלי אנהא לפטה תתצרף מן מול אלדי הו אזא ונחו ועלי אנה מפכם באלף כתפכים והזניחו וכונה והאזניחו ומא מאתלה אלא אן הדה אלתפאריג ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלאסמא עבראניה בחאלהא ולא אגרי[1]) עלי אנהא כלהא לסלימן ואפר בבסיט אלנץ פיכון אגור ירוי ען איתיאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה[2]).

2 פיקול[3]) ערפניה[4]) בעד מא כנת גאהלא מן אלרגל ולא פהם אלנאס לי:

יקול אני אולא כנת אגהל מא עלמניה איתיאל ולא אקף עליה וקוף אלכאצה הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמה אלדי הו אדון הו קולה אדם ודלך אן אלעאמה כמא קד תערף אלחסאב לא דקיקה ואלמסאחה לא דקיקהא כדאך תקף עלי טרף מן אלנטר ואלתמייז לא עלי דקיקה ולפיה פיקול אגור אני אולא כנת אגהל אלנטר אלכאצי ואלעאמי גמיעא חתי אבתרי אסתאדי פערפני אלעאמי תם אלכאצי פעלמתהמא[5]).

3 ואד עלמניה איצא[6]) פלים אעלם כל אלחכמה ולא מערפה אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתיאל עלמני אלעלום אלעאמיה תם אלכאציה פקד תבקת חכמה לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא ובכל עלי בהא בל הו איצא לם יכן יערפהא וליס איתיאל וחדה אלדי נפית ענה הדה אלחכמה בל גמיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בונה בתה פלדלך קאל ולא למדתי חכמה תם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

---

1) בכ״י אגד.

2) ביאור: לפי פשוטו של מקרא אגור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתיאל ושזה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים כשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אגור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתיאל שעמו תכח ללמוד חכמת ונקרא אוכל כלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניחו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר כראוי ואני רואה שלא לתוציא מקרא מידי פשוטו ולפי זה אגור מספר בשם איתיאל רבו מה שיאמר.

3) בכ״י ב׳ וג׳ יקול.

4) ר״ל ויאמר אגור הודיעני זה איתיאל.

5) ביאור: אמרו כי בער אנכי ר״ל קודם שלימדני איתיאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו בינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדידה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתיאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

6) „וגם כאשר למדני זה״.

Digitized by Google

(ויקרא כ״ג כ״ח) נפראן מפרד וליל שמרים (שמות י״ב מ״ב) חפט מפרד ואיל המלאים (שם כ״ט. כ״ב) כמאל פראד כדאך אלהים אללה פראד וארנים סיד פראד וקדשים קדוס פראד. פכשף ען הדה אלחכמה אלכפיה אלתי לא יצל אליהא אחד אנהא חכמה אללה עז וגל אלתי תפרד בהא וחכמתה אבדאע שי לא מן שי וטבע כל שי עלי מא נראה. וקד כאן איוב איצא דכר אן הדה אלחכמה לא ילחקהא אחד מן אלנאטקין ולא מן גירהם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו׳ (איוב כ״ח כ׳) והחכמה מאין תמצא וגו׳ (שם י״ב) עלי מא כנת פסרת הגאון[1]) וכמא שרחת אנה פי אכר אלקצה וצף אלענאצר אלארבעה אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי אכתראע הדה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצר מנהא בטבע יכצה דאך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו׳ (שם כ״ד) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה (שם כ״ה) דכר ארץ ושמים ורוח ומים וצף ארץ באלתספל בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלהבוב בקולה משקל ואלמא באלמיע לקולה במדה. כדאך קול אגור האהנא אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי חכמה אלארבעה ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד איוב אלעלם בדלך אגמע אלי אלבארי תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ״ג) כדלך קדם אגור אן אלעלם בדלך אגמע ללה עז וגל כמא קאל ודעת קדשים ארע. ולכן ליס אלסבב אלדי דעי איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלדי דעי אגור אלי קול דלך בל סבבאהמא מכתלפאן לאן איוב אנמא לנאה אלי אלאסתשהאד בהדא אלקול אלמנאזעה אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאד אלנאטקין מן ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטיעין ולא יולם אלא אלעאציין והו יקול לא בל קד ינעם עלי אלכאפר וקד יבלי אלצאלח לכלאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האהנא עלום(א) לא ילחקהא אלצחיח אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אלים תקרון אן חכמה אכתראע אלאצול ואלאסתקסאת ליס פי מכנה אלמחדתין אן ילחקוהא כדאך אקול אנא פי חכמה אלסעאדה ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הדה אלארכאן אלארבעה לינעלהא מתאלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקד כנת שרחת אלרד עליה הגאך שרחא שאפיא. ואמא אגור פלם יכן לה מנאזע[ה] פי שי קאלה פיסתשהד באבדאע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא ומא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה עליהא ליקל תעבה ויקצד מקצודה. ודלך אן אלנאשי אדא אבתדי ליטלב אלחכמה יכרג אליהא והו צאר חאר פכלמא לאח לה שי אכר אכד אן יסל ענה מקדרא אנה מא מן שי יסל ענה אלא ולה גואב [פקאל לה אגור לא תסל ען הדה אלאמור אלתי לא וקוף] עליהא ואד לא גואב ענהא פליסת מסאיל בתה אלא באלאסם לא באלמעני פלא תבלג פיהא פאנך לא תלחקהא. ואצרב להדא מתלא ואקול כמן קצד אן יוקף תלמידה עלי טלב אלהלאל כיף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אלתלמיד יטלבה עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצע אלהלאל וינזוי ען מוצעה פלא יראה יתקדם אליה ויקול אמא אלתלת אלגהאת אלמשרק ואלגנוב ואלשמאל לא תטלבה

---

[1]) בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מזער מזה הביאור אבל הוא בפירושו לספר יצירה ועיין שם פרק א׳ הלכה א׳.

[פיהא] וכדלך איצא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלבה איצא תם. ולכן אטלבה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלגנוב וליכן טלבך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הדא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהב אלגנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלגנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדא פתח לה הדה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצד מקצודה ופסר במטלובה. כדאך צנע אגור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמה מן בדעה אלארכאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדין ען באלך פאנה ללה לא ללנאס לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצד בגמלה קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין[1]). תם שרח אלחכמה אלאלהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנזל או גמע אלריח פי חפניה או צר אלמא פי מנדיל או אקאם גמיע אקטאר אלארץ פמא אסמה ומא אסם נשוה[2]) הל תעלם.

דכר עיון אלארבעה ענאצר אד קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא[3]) וקף ענד גז מא לם יגז אן יכון עאלמא במא וראה אד לא סביל אלי אלבעיד

---

[1]) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ענינו ולא דעת קדושים ארע. ר״ל אחר שלימדני איתיאל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר״ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי מה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גם כן שאלו שתי החכמות ר״ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להבין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו׳. ואיוב ואגור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כונת איוב במאמרו אינה ככוונת אגור במאמר הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שהטובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעה. אבל אגור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אגור במופלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בחידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום הארוך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רוח דרומית ומיום הקצר עד יום הארוך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אגור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בחידוש היסודות וטבעם ומלפזר כחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ נסלה.

[3]) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

Digitized by Google

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלה כיף אלתרע אללה אלענאצר אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלה כיף געל טבע אלנאר תעלו ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדה אלמסלה דרגה תאניה בעד אלאולי. ואכד פי אן ימנעה מן דרגה תאלתה ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר סכאנא ללחיואן ליצעד עליהא וינזל בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתיפה כאלתראב איצא חתי ינמעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא לם לא צאר מסתכתפא חתי לא יסיר מן אלטרוף אלמתכלכלה מתלא אדא צב פיהא כאלתיאב ואשבאההא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן נאהצא מתחרכא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ פאן הדה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד ליס הו פי טאקה אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה צעדא ואלריח הבאבה לטיפה ואלמא מאיעא לא יקום בנפסה אלא פי ועא ואלתראב סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כיף כלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכתרע תראב לא מן תראב פבאלחרי אנך לא תקף עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה אלתי ערפתך אן אלנאס לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אבלג אלנאס ען הדה אלעלה להדה אלענאצר וטבעהא לם יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת. ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תדע אנה אן טן אן קד כאן פי בעץ אלזמאן אלמאצי לכתרה אלעלמא פיה ובלאגתהם ועלוהם פי אלעלום חכים כאן יקף עלי הדה אלמעאני או בעצהא כאן דלך טנא כמא לאנא נחן מעאשר אלעלמא בקול אגור בן יקה קד חכמת לנא עקולנא אן הדה אלפנון לא תדרך וליס יגוז אן יכון אלעאקל ידרך מא קד חכם הו בה אנה גיר צחיח [1]) מדרך ואיצא לו כאן אלאמר כמא תוהם אלמתוהם לכאן קד בקי אתר מן אתאר דלך אלחכים ומן כתבה ואקואלה ומתעלמן סנה ומא אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען הדה אלארכאן ואלענאצר הו אכתר מן אן יקאל כדי כלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב איצא ען אלאותאד מן אלאשיא [אלסמויה] מתל אגראם אלכואכב ומקדאר דאת כל ואחד מנהא ומסאחה אפלאכהא ואבעאדהא ואבעאד אפלאכהא ומא כאן מנהא מרכזה מרכז אלארץ ומא כאן כארג אלמרכז וחרכתהא אלמסאויה ואלמכאלפה באכתר מן [אן] תקול אלעלמא כדי כלקת וכדי וגדנאהא וכדלך אלאותאד אלארציה מן אלגבאל ואלבחאר ואלאנהאר וכדלך אלגויאת מן צנוף אלתגארה עזיזהא והינהא ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחיטון באחצא אשכאצה בל לא באנואעהא אלמחצה אלתי תלי אלאשכאץ אד ליס אלגואב ען כל דלך אלא אן יקול אלבאלג פי אלחכמה כדי הו וכדי עלמנאה. וכמא קאל פי הדה אלאצול כדאך אלקול פי אלגויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלאעצא וכיפיה אלתרכיב וכמיה אלנואהץ ומא גרי פי הדא אלמגרי פאנה לא תוגד חילה מן באב אלחגה תזיל פום אלזיאדה פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי כלק ועלי הדא

---

[1]) נראה שצריך למחוק כאן צחיח או להוסיף אחריה ולא.

Digitized by Google

בני בל פי אלעדד ממא לה נדר ומא ליס לה נדר אלאחתגאג פי דלך אגמע ואחד והו אן יקול אלחכים כדי סביל הדא אלשי ועלי הדא בניתה. ואנמא אלפחץ ואלבחת וקוע אלמסאיל אלחקיקיה אלתי להא אלאגובה אלצחיחה בעד תסלים הדה אלאצול כלהא באן תגעל קולא תאבתא לא תטלב עליה עלה לם צאר כדי פחיניד ינסאג אלסאל עמא בעד הדה ואיאה טלב אלמאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם אלמתכלמון והו אלמדרך. ואמא אגור פאנה [למא] ראי הדה אלגזויאת לאחקה ללעאנצר אלארבעה פי מעני אנה לא יגוז אן תטלב עליהא עלה לם תרך אן יחכיהא כלהא ותרך אן יקול איצא אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד דלך מן אלמוגודאת אתכאלא עלי אן אלתלמיד אלפהם יקף עלי דלך באן יכון כל מא ראה כאלאצל ואלרכן משאבהא ללעאנצר אלארבעה תרך אלמסלה ענה ואלבחת פיה ומא ראה אנה בעד דלך ואספל מנה [סאל ענה ובאחת] פיה. ואקבל אגור בעד דלך אלי אלשראיע [אלעקליה ו]אלסמעיה [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סמאע ואלתי לא עלמהא או סמעהא פקאל לה והדה איצא חכמה תלחק פאטלבהא פאנך תגדהא מן אגל אנה כלמא גרם אללה פי עקול אלנאס חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקף עליהא כל צחיח אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן גהה אלכבר פקד וקפו עליה ועלי עלה אלגמיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין גמיעא ליערצהם אלי אלתואב ועלי אנהם לא יקפון עלי עלל ואחדה ואחדה מן בעץ אלסמעיאת פי נפסהא כאצה אלא אנהם קד עלמו אן אלגמלה אנמא כאנת ליערצהם אללה אלי אלתואב[1]). פקאל

---

[1]) ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע שמי שנתעכב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר"ל מה שלמעלה ממנו) שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על בריאת יש מאין שהיא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו מלשאול לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו מן הכלים המתולחלים כשמלה ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השנית והראשונה אין להם תשובה ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אגור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו גופיהם ומרחקיהם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן נעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמתית כי אם אחר שתוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים. אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואגור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם נמשכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אגור לתלמידו

5 גמיע אקואל אללה מסבוכה והו מגן ללמסתכנין אליה: 6 פלא תזד עלי כלאמה שיא לילא יבכך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מתל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט״ו י״ח) ואיצא כמו אכזב מים (ישעיה נ״ח י״א) ואשבאההם. וגמע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה ואלסמעיה גמיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסבוך ומעני אלסבך אלתחריר לאן אלעאקל אדא אנאר אלתפכר וגד עקלה יקצי בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל דלך ותרך אלגור ואלפלם ואלבאטל ומא אשבה דלך והדאן אלאצלאן ינצם אליהמא אכתר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחים בה הדאן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כאלאמר באלחג ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יוגב קבול דלך אד כאן אלחכים לם יאמר בה עבתא וקד נעל עליה אלתואב אלגזיל פקד אגתמעת אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יוגב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותדכר וחפט קאל אנור יגב אן תסתעמל גמיע דלך. ופי פי קולה אל תסף על דבריו וגוב אלעלם ואלעמל במא קאל לאצה לאנה לא ינהא ען זיאדה עלי שי אלא בעד איגאב אלעלם בה ואלעמל. תם אכבר אן ללמתעלם ואלפאעל דלך תואבא עטימא הו קולה מגן הוא לכל החסים בו וגעל אלתשביה במגן למא עלמנא מן אלתרס אנה יכן ויוקי. ופי פי קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר וגוב אנה ינעם עליהם לאסתחאלה חצול מנעהם אלכיר ואלשר גמיעא פלא יכונו חיניד מוגודין. תם אכבר אן לתארך דלך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח בך ונכזבת קאל אן זדת עלי שראיעה ובכך במא[1]) בה ינשוי תחת אלקול אנך אדא לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלחרי אן יובכך במא יולמך עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלדי יודב בה פהו עלי וגוה אמא במרץ פינקטע ען חרכאתה ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י״ט כ׳) או באלאם תקטעה ען אלגמאעה כמא קאל פי עזיה כי נגזר מבית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ז כ״א) או בפרקה [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יפרד (משלי י״ט ד׳) או באלמות אלאקצי[2]) פיפרק בין רוחה ובין גסדה או בעקאב אלאכרה פיקטעה ען זמרה אלצאלחין כמא קאל פי אלתוראה פי מואצע שתי והכרתי ונכרתה עלי קדר עטם אלדנב. ובעד מא קאל אנור הדא אלקול אלגליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלדין אתי בסתה[3]) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה או פואיד[4]). אלמעני אלאול פי אהם מא ינבגי אן יסל אלעבד רבה קאל

שידרוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הוך בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להבין מה שנצטוה מאת השם בקבלה ואע״פ שלא יוכל אדם להכיר טעמי כל המצוות כולן בכל זאת הוא יודע שהאל צונו בהן כדי שנקבל שכר עליהן.

[1]) נראה שחסר כאן תנקטע.

[2]) אפשר שצ״ל אלארצי.

[3]) בכ״י בסבע והוחלף ר בז.

[4]) ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיתבונן היטב ימצא ששכלו מחייבו לעשות צדק ואמת ולעזוב חמס ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים והאזהרות הנשארים כמו הראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צונו עליהן ולפיכך השכל מחייב

Digitized by Google

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא[1]) מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכדב אבעדהמא עני באן[2]) פקרא כתיראַ[3]) או גנאא לא תעטיני בל
ארזקני מן.אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הדה אלמסלה ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבד יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אתנאן ואלאתנאן אלאכראן המא תמרהמא ואלמתולדאן ענהמא בעאדה אלאכתיאר. ואלאתנאן אלאצלאן המא ראש ועשר יקול אלחכים מן אלאצלח ללעבד אלא יכון פי גנאיה חאל תורתה אלבטר חתי יכפר ויגחד כמא קאל פן אשבע [ונ׳] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אכתלפת אלאלפאט וכאן סבב בטרהם אלנעמה והדא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבד אבעאדה ענה. וכדלך כתרה פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלכיאנה חתי יכון ויחלף עלי דלך כמא קאל ופן אורש [ונ׳] יעני אחלף באסמה כאדבא והדא הו דבר כזב אלדי ינבגי אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט׳ ד׳) אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאצלח ללעבד אן יכון מתוסטא פי נעמתה כמא סאל הטריפני לחם חקי[4]). ואלמעני אלתאני פי אתבאע אלנאשי מדהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלחק קאל

10 לא תסע באלעבד אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל מאהר ענד נפסה ולם

אותו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד והתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו׳ נכלל חיוב ללמוד המצות ולעשותם מפני שלא יתכן להזהיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מגן הוא וגו׳ ר״ל שהשם הוא כמגן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטיב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמר אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יענש המוסיף על המצות כל שכן העוזב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שבכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

[1]) בכ״י א׳ תמנעניהא ובכ״י ג׳ תמנעהא מני.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף יכון.

[3]) „ראש גדול״.

[4]) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים והשנים האחרים הם פרים הרגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופוחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו׳.

Digitized by Google

יגתסל מן גאיטה: 13 גיל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 גיל
אסנאנה כאלסיוף ואניאבה כאלסכאכין ליאכל אלצעפי מן אלבלאד
ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדם קסמין[1]) יקולאן מתלא
האת האת ולהמא תאלת פלים ישבע[2]) וראבע פלים יקול[3]) בס: 16 הם
אלתרי והבם אלרחם וארץ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כדאך
עין[4]) תהזי באביהא ואמהא ותזרי באגמאעהם ינקרהא מתלא גראביב[5])
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאיה מתל קול דוד מלשני בסתר (תהלים ק״א ה׳). לעלוקה אלעדם. הון בם אלפאט מפרדאת. ועלי אן אלחכים קד נסק הדה אלתמאניה פואסיק עלי מא הי מנצוצה פאן אלאקרב ענד אלעבארה אן נקדם פיהא בעצא עלי בעץ ונקול ערפנא אנור אן ללעדם תהין אחדהמא אלא יכון אלשי ואלאכר אן יסנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הדא אלנאס געל אלתמתיל מן אלחיואן ואלנבאת אד לא קואם ללחיואן אלא באלנבאת פקאל אן לעדם אלחיואן וגהין אחדהמא אלעקם והו אלא יולד אלחיואן בתה ואלתאני אלמות אן יכון בעד אן יולד ימות דאך קולה שאול ועצר רחם. ולעדם אלנבאת איצא וגהאן אחדהמא אלגדב ודאך באן לא תרוא אלארץ מאא פלא תתמר הו קולה ארץ לא שבעה מים. ואלאכר אלסנא ופנא אלנבאת אלמשהור באחראק אלנאר דאך קולה ואש לא אמרה הון סוא פי דלך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר אלטאהרה עלי אלארץ צאר אלגמיע ארבעה ונה יגעל אלחכים אחצאהא תלאתה צרוב אתגין בקו׳ שתי בנות ואלתאלת בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע. ודלך אנה קצד אלי עדם אלחיואן אד כאן אנמא וצפה ליגעלה עקאבא לקום כמא יסתחקון פיגרה אתגין אלקבר ואלעקם שאול ועצר רחם תם ראי אן האהנא סבבא תאלתא בה יעדמון והו אלא תנבת אלארץ פגעלהא תלתה תם ראי אנה רבמא אנבתת איצא וכאן נבאתהא סבבא לעדם אלחיואן דלך באן יחרקה בעץ אלניראן פגעלהא ארבעה. פפצל הדא אלבאב אלראבע אעני אש מן אלתלתה לאנה ליס בבסאטתה אוגב עדם אלחיואן בל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא גמיעא מן אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי דאת אלחיואן בל פי גירה וקאל ען אלארבע[5])
הב הב יעני באנהם יקולון[7]) האת האת וכאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה וכאנהם לא יקולון[8]) בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב דלך מנעכם מן אלאכיר אלי אלאול יקול כאנהא לא תקול בס בל מע דלך לא תשבע פי נפסהא בל מע דאך תקול האת מרה בעד אכרי. וכדי תשאהד הדה אלארבע יחמל

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף כאנהמא.
[2]) בכ״י א׳ ישבעון.
[3]) בכ״י ב׳ ויקולון ובכ״י ג׳ יקולאן.
[4]) בכ״י א׳ עיונא.
[5]) כן הוא בכ״י א׳ וג׳ ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ״י ב׳ גראב.
[6]) בכ״י אלראבע.
[7]) בכ״י כאנהמא יקולאן.
[8]) בכ״י וכאנהמא לא יקולאן.

Digitized by Google

אלי אלמקאבר אלכתיר מן אלנאס ותקרע אלעאקר באלכתיר מן אלזרע ויבאר פי אלארץ אלעטשי אלכתיר מן אלבזר ותטעם אלנאר אלכתיר מן אלחטב וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול זדני איצא למן יעטיהא. וקבל אן ישרח אלחכים הדה אלארבעה אשיא קדם דכר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר לעלוקה מן נחד אלאכבאר אלצאדקה ודלך אן אלעקל יקצי באן אלכבר אלדי יכלץ מן תעמד אלכדב ומן תוהמה גמיעא פהו חק לא מחאלה והאהנא אכבאר יאתון בהא יקע פי אלאנפס אלקאצדה אלחק אנהם לם יתעמדו פיהא אלכדב ולם יתוהמוה פמן רדהא כאן מעאנדא ואסתחק עקובה מן ענד אללה אד תציר לה בדלך ארבעה אתואל מדמומה אולהא[1]) אלתואטו עלי נקל אלכדב פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרוראת ולם יקצדן אלכדב פלא ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. תם ירא אעתזאל מדאהבהם [אל]מאהרה אד יעתקדהא נגסה כמא קאל דור טהור בעיניו וגו׳. תם ילתני אלי ראי נפסה ויציר לבאטרה ענדה חאל גלילה לא ירי פוק ראיה ראיא כמא קאל דור מה רמו עיניו וגו׳. תם יסתקל[2]) מן אלנאס כל מן ליס הו עלי מדהבה ומאלה פיתנאול אלמעקולאת איצא כמא קאל דור חרבות שניו וגו׳ והדא אלתנקל פי אלשר מן חאל אלי אכרי מנוד עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכבאר. פלמא וצף הדה אלאפעאל אלסו אכבר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו׳. וקבל אן יצף אלחכים הדה אלארבעה אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדם קדם קבל דלך אלנהי ען תכדיב אלצאדקין אד פי תרתיב אלחכמה יגב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד כמא קאל אל תלשן וגו׳. ואלעבד פי הדא אלפסוק ליס הו עבד דני בל עבד ולי כקולה משה עבדי מת (יהושע א׳ ב׳) ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ״ט נ׳) יקול אנור לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלאנביא אוליא אללה וסמאהם עבדי הנביאים (מלכים ב׳ י״ז י״ג) כדלך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה׳ (שמואל א׳ י״ב י״ט) וקאלו לאלישע הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב׳ ב׳ ט״ז) ואלסעאיה בהם אלי מולאהם פהי אדעא אן קולהם מנאקץ לקול אלאנביא בעד אתתמאלה אלמלאאמה לה ואלופאק בינהמא כמא תרי מן כלאף אלנמאעה יגי אלי נץ יחתמל אן יפסר עלי מא נקולה בונוה מן אלתבריג פינרדה וידפעה ויקול לא ילזמני קבולה. פארדעה אלחכים בארבעה אשיא אלאול דם אלנאס לה הו קולה פן יקללך ואלתאני דם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאס אתמא ענד אללה ואלתאלת דם אלחכים לה וחכמה עליה באנה לא יתנגס מן אבשע אלוסך [הי] אלעדרה בקולה ומצאתו לא רוחץ פצלא עלי אלנגאסאת אלסמעיה אלתי לא תתם בהא תאסה ואלראבע עקאב אללה ונעלה צרבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך קאל פיה לעלוקה וגמיע שרוח אלעדם אן אללה יצרבה אמא באלפקר מתל ארץ לא שבעה מים או באלעקם מתל עצר רחם או באלמות מתל שאול או בנאר גהנם מתל ואש לא אמרה הון או הו סאלם[3]) פי דניאה מן תלך אלתלתה. ואלמולם קאל

[1]) נראה שחסר כאן ישן באבאיה.
[2]) בכ״י יסתחל.
[3]) בכ״י סאלם.

פיה עין תלעג לאב וגו׳ פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה ואלמתֿל באכל אלנסור הו מסן יולמה וינתפע מנה פכל ואחד מן הדֿה אלארבעה מהאלך אלמלמין חסב מבאלגה דֿלך אלמעאנד ינאלה[1]). ואלפצל אלתֿאלת חדֿר פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצֿם] אליהמא קאל

18 הי תלאתֿה כפית עני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
אלנסר פי אלהוא וטריק אלחיה עלי אלצואן וטריק אלספינה פי לג
אלבחר וסביל אלרגל פי אלמראה: 20 עלי דֿאך סביל אלאמראה
אלזאניה תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל גֿלא:

---

[1]) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כפי מה שמסרו לו בקבלה. ואמרו אל תלשן עינו אל תדבר רע. ועלוקה הוא התעדר. והנן טעמו די והן מלות יחידות. ולהקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיון אל בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניזון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאול והצומח יעדר אם שהארץ לא תתן פריה וזה אמרו ארץ וכו׳ אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין בגוף הבהמה האוכלת בין באש ממש על פני הארץ וזה אמרו ואש וגו׳. וחילק החכם הארבעה אופני ההעדר שבני אדם נענשים בהם לשלשה מינים והתחיל בשאול ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני ההעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם באמצעית הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב הב וכאילו לא ישבעו וכאילו לא יאמרו הון וסדר אלו התארים מהופך שירד הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די אלא שאינן שבעים וגם יאמרו הן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה גורעת הגם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם אין די להם במה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני אדם הראוים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס בה שקר בין בזדון בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והממרה בה הוא כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן וזה אמרו ואת אמו וגו׳. ואחר זה ירדיקו עצמם מדעותיהם הטהורות והרשבים אותן לטמאות וזה אמרו דור טהור וגו׳. ואחר זה יבחרו בדעות שבראו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מה רמו וגו׳. ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבות וגו׳ וכן ירד ממדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה הענין האחר מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהמה ראוי שיקדם להתכפחות והתפרדת לכן אמר בתחלה אל תלשן וגו׳. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסכימין עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והוכיח אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחד שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו פן יקללך והשני שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמת והשלישי שהם מגועלים בטמאות מוחשות וזה אמרו מצואתו וכו׳ וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שנענשים מאת השם והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשגת אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו׳ ושנים המסאיבים את האדם וזה אמרו עין וכו׳ והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שינערהו וכל אלו העונשים כפי גדל כפירת הכופרים.

Digitized by Google

פסרת וארבעה לא ידעתים ואלראבע ולם אקל וארבעה לילא תגתמע תלאתה וארבעה פתציר סבעה וגדת מן מכאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחודש (יחזקאל א׳ א׳) יענן פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב׳ כ״ה ח׳) פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מתל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א׳ כ״ח). וקד ינבני אן אבין ען הדה אלארבעה אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש ודרך אניה ודרך גבר אד כאנת ארבעה תאמה לם פצל אחדהא מנהא פחסבהא תלתה תם צמה אליהא פצארת ארבעה בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתלתה פהי מעלומה פאתי אנור בהדא אלראבע וקאל ללסאמעין אן הדא אלראבע אלדי יגהלה בעצכם הו מתל אלתלתה אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח דלך יקול ללזאני ואלפאסק לא תתוהם אנך אדא שאהדת נפסך תרתכב הדה אלמעאצי וליס תותר פיך אתרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עשים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאהד אשיא פי וקת חרכתהא וליס תרסם פימא פיה תתחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עשים. מן דלך אלטאיר אדא טאר פי אלהוא וקצד אלנסר לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא כטא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה בעד מא כאן מוגודא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מעדומא. ואלחיה אדא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תכט פיה כטא למסירהא עלי אנה בעד תקציה לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד כאן אהל אלמוצע אלאול [אלדין כאנו] יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא בדלהם. ואלספינה תסיר פי לג אלבחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא אתרת אתרא לוקתה יסירא וראהא ואמא פי אללג פלא בעדהא ולא מעהא תכט פיה כטא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענד קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאגו אליהא וגהזת תגאירא פחאלת אסעאר בדלך מן עז אלי הואן ומן גלא אלי רכץ ומא אשבה דלך. פעלי הדא איצא לא ינתר אלרגל אדא ראי אנה בדנוה מן חראם לא יותר פיה אתרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה[1]) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה אדא ראת אנהא חין אסתמאעת ל[א]תיהא חראמא לם תכן פיה עלאמה בל צארת כמן אכל טעאמא ומסח פאה ולם יתבק פי פיה אתר פאן לפעלהא דאך מחצולא תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד קולה ודרך גבר בעלמה[2]). ואלפצל אלראבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאס מרתבה מן הו אגל מנה בגיר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאס עליה קאל

---

[1]) בכ״י ועליה

[2]) ביאור: והענין השלישי שיזהר אדם מן הניאוף והזנות והדומה להם. תרגמתי וארבעת והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיזה הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים הראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאגור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התבונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרטוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

21 תגד אלארץ תרגז תחת תלתה ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אדא מלך וכסים אדא שבע טעאמא:
23 ומבגוצה[1]) אדא אמלכת ואמה אדא ורתת סידתהא:

קולה רגזה ארץ לם ירד בה דאת אלארץ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה ארץ כי תחטא לי (יחזקאל מ״ד ב׳) פקאל תגדהם ירגפון ויקלקון לעבד מלך מתל הרודוס וכסים איסר מתל נבל ומבגוצה רוסת מתל עתליה ותגד אלריאסה לא תליק בהם ותגדהם איצא יגאורונהא במא לא יצלח. פינבגי אן תעלם אנך אן הגמת עלי ריאסה מא [אנת] להא אהל אנהם ירגפון בך ויזענון לדלך ולא תליק בך ולא תחסן אן תגאורהא מתל אמה ורתת סידתהא פאלנאס יתחירון לדלך פלא תפעל מא ינכרונה בל אצבר אלי אן תסתחק ומע דלך אדא בלגת פאטלבהא בעקל ורפק וארץ בחכם אללה פי דלך ופי כל[2]). ואלפצל אללאמס פי גואץ ארבעה מן אלחיואן נבה אלנאטקין בהם עלי מא יחתאגון אליה מן מתל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה מן[3]) צגאר מא פי אלארץ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל גמע גיר עזיז וקד אצלחו פי אלציף טעאמהם: 26 ואלובר
גמע גיר עטים וקד צירו פי אלצכר ביותהם: 27 ואלגראד לא מלך לה
וקד כרג מלתף כלה: 28 ואלסטניה תעלק בידיהא מא תציר בה[4]) פי
היאכל אלמלוך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה ממא יוצף בה גיר אלנאטקין אוגב אן יציף אלי קולה הדא מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף ינעל מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמכתאר אגבנא וקלנא באלחרי אן ינעלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואגל כמא קדמנא פי אול אלכתאב פאדא כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלחה פאלדי פיה עקל באלאוכד אן יפעל מצאלחה. ומתל הדא אלגואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א׳ ג׳) ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהיה שם בתחלה ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלוים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שבתוך הים רואין קצת רושם הילוכה כשהיא בל״ב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכה בני אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שבר הרבה אל מקום שיצטרכו אליה וכמו זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו׳ יש עון כבד על האיש ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ משנייה.

[2]) ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר״ל יושבי הארץ. ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המלך כהורודוס ומפני איש בזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראוים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכולן נמשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש אותה בתבונה ובנחת ויקבל בטוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר.

[4]) בכ״י א׳ סבה ובכ״י ב׳ וג׳ חסר.

אשבהה כמא רסמנא פי תפסיר ישעיהו. פאמא לאציה אלנמל פנעלהא אעתבארא למן לא יעד לה זאדא מן אלדניא אלי אלאכרה והו ירי אלנמלה תעד פי אלציף אלי אלשתא ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסבת פי אלסבת ונטראהמא. ולאציה אלובר[1]) אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חדיד ולא גירה תצלח ביותא באשכאל ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא. ולאציה אלגראד חת בה עלי גמע שמל אלמומנין בעץ אלי בעץ ולא יצירון פרקא פרקא[2]) והם ישאהדון אלגראד וכתירא מן אלטאיר אדא נזל נזל כלה ואדא רחל רחל כלה. ולאציה אלסנוניה חת בהא אלנאס עלי אלתרקי אלי אלמראתב אלעאליה מראתב אלמלאיכה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן טין וגירה מא יבני ויצלח לה וכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהדה אלארבעה מעאן אלתי יקף עליהא והי אלזאד ואלמנזל ואלאגתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא] סעאדה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל פי אלמנזל תסתירם בסתר פניך מרכסי איש (תהלים ל״א כ״א) וקאל פי אלאגתמאע אספו לי חסידי (שם נ׳ ח׳) וקאל פי אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה ג׳ ז׳) וקד תנבה הדה אלארבעה כואץ איצא עלי אמור מן אלדניא[3]). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחת עלי טאעה אלמלך וכל ראים ונעל צדר אלאעתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
30 אללית גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שי: 31 ואלזרזי[4])
אלחקוין ואלתים וכדאך אלמלך לא קואם מעה[5]): 32 אמא אן תדללת
לה אדא[6]) תשרף או לזמת אליד ללפם: 33 פאנה כמא אן מכץ אללבן
יכרג זבדא ומכץ אלאנף יכרג דמא כדאך מכץ אלגצב יכרג כצומה:

קולה מטיבי צעד לם יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם ונגחהא. וקסמהא תלאתה ונעל אלראבע[7]) עלי חדה לאן אלראבע הו גרצה אראד

---

[1]) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים
[2]) בכ״י פירק פרק.
[3]) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים שצריכין בני אדם לעשות כמוהם. אמרו חכמים מחוכמים מפני שבעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע. ואחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלחתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע אל הצלחתו כמוהם וזה מבואר בפירושנו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיזהיר בו מי שלא יכין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהיא משל גם כן להכנת יורדי הים ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים והולכים יחד ובזה הערה לקהל המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט חולתו לעשות קינה בהיכלי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמחסה והאחוה וההתנשאות נמצאים במקרא לכנות בהם עונג העולם הבא והם ג״כ נאותים וטובים לדברי העולם הזה.
[4]) מלה זאת מלשון תרגום ואינה נמצאת בלשון ערבי.
[5]) בכ״י א׳ מעהם.
[6]) בכ״י א׳ אן. — [7]) בכ״י ליץ במקום אלד.

אן ישבהה בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלד̇י דעאה אלי הד̇א אנה ראי בעץ̇ אלנאס יזרון באלמלך ואלראיס פיקולון אד̇ הו אנסאן מת̇לנא פכיף נטיעה פקאל להם ינבגי אן תעתברו בהד̇ה אלאשכ̇אץ̇ מן אלחיואן אלתי לכל ואחד מנהא ריאסה̈ עלי סאיר נועה לא ישרחונהא בל יד̇ענון לה. פאלאול אלאסד פ׳ אלוחש קאל פיה ליש גבור בבהמה ואלת̇אני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרזיר מתנים ועלי אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון אראדה לעט̇מה פי גנסה. ואלת̇אלת̇ אלתיס פי אלגנם קאל פיה או תיש עלי מנאז או ינסק בלפט̇ה או כמא פסרת קיל אלתוראה̈[1]) או לאיל תעשה מנחה (במדבר ט״ו ו׳). ת̇ם אסבק באלראבע אלד̇י הו אלמלך עלי הד̇ה אלת̇לת̇ה̈ אלממת̇ל בהא פקאל וכד̇י אנתם יא מעאשר אלנאס יגב אן תעתרפו לראיסכם בריאסתה ותד̇ענו לה ולא תבכ̇סוה חקה. ותצף אלאסתעמאל מע אלמלך בת̇לת̇ה̈ אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומה̈ וקאל אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכ̇רין וגעל אחדהמא מקדמא עלי אלאכ̇ר והו אלתד̇לל לה פקאל אם נבלת. וגעל אלת̇אני מוכ̇רא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל ואם זמות יד ואנמא געלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלטאן ואלתד̇לל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח ד̇לך למעציתה פאתרכה. וכד̇לך רבמא אמכנך אלקרב מנה לחסן אכ̇לאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך ד̇לך לועארתהא ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי גמיע אלחאלאת לא תקאומה. ואתבע הד̇ה אלאקואל באלוציה̈ בתרך אלחד̇ה̈ ואלחרד ושבה מא יתולד מן ד̇לך במא יתולד מן סבבין אחדהמא אקוי מן אלאכ̇ר ואיצ̇א אחדהמא מבאשר ואלאכ̇ר מפארק פאלאקוי הו אלדם ואלאצ̇עף הו אללבן אד̇ כאן אנמא הו מטבוך טבכ̇א ת̇אניא[2]) פקאל כמא אנך אד̇א מצ̇צת אלאנף אנבעת אלדם כד̇אך אד̇א מכ̇צת אלגצ̇ב שדידא כ̇רגת אלכ̇צומה̈ וקדם קבלה אנך לו לם תמכ̇צה שדידא אלא צ̇עיפא נשאת אלכ̇צומה̈[3]). וכד̇לך ינבגי אן תחד̇ר מן שדתהא[4]) בעד כ̇מוד נארהא כמא תחד̇רהא והי משתעלה̈ כמא אן אללבן אלמפארק מכ̇יץ̇ מת̇ל אלאנף אלמתצל. פד̇לך סת[ה̈] אקואל פי כל ואחד מנהא ארבעה̈ סוי מי עלה שמים פתציר בה סבעה̈[5]). והד̇ה

---

1) עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב״ע על ויקרא ד׳ כ״ג שהביא דעת הגאון.

2) „מבושל בבישול שני״ נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה בגוף הבהמה ואחר זה בקדרה להוצאת החמאה.

3) נראה שצריך להוסיף כמא אנך אד̇א מכ̇צת אללבן כ̇רג אלזבד.

4) אפשר שצ״ל אלחדה במקום שדתהא.

5) ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבי צעד איט רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרזיר מתנים כיוון בזה אל הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או תיש כמו ותיש שכן מצינו או במקום וא״ו החיבור. ומנה שלשה לבדם והרביעי לבדו לדמותו אליהם וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו החיות המושלות על מיניהם האריה על החיות והנשר על העופות והתיש על הצאן וכולם נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלככם ולכבדו כראוי. והזהיר אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסבר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו׳ או שיתרחקו ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכו׳. ובסוף אלו הענינים הזהיר החכם את האדם מן הכעס והמשיל תולדת הכעס לזה שיולד משני דברים והם החמאה היוצאת במיץ חלב והדם היוצא במיץ החוטם וההבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאיננה

אלאקואל אלאכׄרה̈ קול למואל ועלי אנה קד נסב דׄאך אלי אמֹה פינבגי אן נעלם
אנהא ליסת מחׄאה̈ ען אמראה̈ פקט בל תכון גמאעה̈ מן אלאמֹה̈ צאדקה̈ רותהא
ואנמא נסבהא לכׄואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמה̈ סבילהא אן יודב
אלואלדאן ולדהמא אלמרוס[1]) במתׄל הדׄא אלקול. אפתתח אולהא[2])

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי[3]) צׄרב אלמתׄל מא אדבתה בה אמה:
2 מא דׄא יא אבני יא אבן בטני יא אבן נדׄורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצׄרוב[4]) אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכׄמר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחדהם פינסא
אלמרסום ויגׄיר חכם כל דׄי צׄעף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמֹא
ואלכׄמר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחדהם פינסא פקרה ולא ידכר איצׄא
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכׄרס ולחכם כל דׄוי אלמצׄי: 9 ואפתח
פאך אקץׄ באלעדל וחכם אלצׄעיף ואלמסכין:

מה ברי בלגה̈ אלתרגום הו מא בני וכדׄלך למחות הו צׄרב מן לגה̈ אלתרגום איצׄא וכדׄלך מלכין איצׄא תרגום עצות וקאל נחמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה׳ ז׳). אמא תצדיר אלואלדין באן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם דׄהבו פי תצדיר דׄלך אלי אלתרקיק ונסבוה אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכתׄר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא דׄא יא בני אלדׄי רביתה תׄם יא אבן בטני אלדׄי קבל אלתרביה̈ חמלתה׳ תׄם יא אבן נדׄורי אלדׄי קבל אן אחמלה נדׄרת ודעות חתי רזקתה ינבגי לך אן תתפכר פי הדׄה אלתׄלאתׄ מנאזל אלדׄי תעבת פיך ושקית [ו]טלבת אן תכון ולדׄא צאלחא ולא תציׄע גמיע מא פעלת. ופי הדׄא אעתבאר אכׄר אדׄא כאן מן אלמנכר אן יצׄיע אלנאשי ענאיה̈ ואלדׄיה בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יצׄיע ענאיה̈ רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיוה̈ ועקל ומאקה̈ ואמר ונהי וועד וועיד. ונהידׄמא אל תתן שפקה̈ עליה פי אלדניא ופי אלאכׄרה̈ פאמא פי דאר אלדניא פאן נהידׄמא לה ען כתׄרה̈ אלגמאע פלצׄררה באלנסם ועלי

אלא בישול שני ועוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר בגוף כשמוציאין ממנו הדם כן הכעס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלהבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר מי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

[1]) נראה שענינו המגיע לשררה.

[2]) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלם הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי ועיין לעיל תחלת פרק ל׳.

[3]) בכ״י א׳ וב׳ חסר.

[4]) עיקר מילת מחא בלשון תרגום הוא הכאה ובערבי נמשכת מלת צׄרב מענין הכאת לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן במעם מין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צׄרוב ר״ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: ומן הדׄא אלמעני איצׄא ענדי למחות מלכין אי לצׄרוב אלאפכאר ואלארא פי אללהו ובשורש מלך ומנה לי מ׳ אי לצׄרוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה̈.

Digitized by Google

אן אלאכתאר מן גמיע אלאסתפראגאת מתׄל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד ואלנפת מׄמום האתך ללאנסאם מצׄעף לקוׄתהא אלא אן אלאסתפראג באלגמאע אשרהא למא יקדח פי אלתׄלתׄ אלקוי אלשריפׄה אלתי פי אלדמאג אלמעטׄיה ללעצׄו אלקוׄה ואלתי פי אלקלב אלמעטׄיתה אלחרכׄה ואלתי פי אלכבד אלמעטׄיתה אלרטובׄה. ואמא צׄררה ללאנסאן פי דאר אלאכׄרׄה פאנה אולא ישגלה ען אלחכמׄה באלאקבאל עליה לאנה יעסל פי אלפכר אכתׄר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה אתסע פי פנונה ולאנה קד יקטׄע ען אלצלוׄה[1]) פי כתׄיר מן אלאוקאת. הדׄה אלאקואל אדׄא כאן מן חלה פלא תסל ענה אדׄא כאן מן חראמה אנה אלהלאך[2]) פי אלאכׄרׄה. וכדׄלך סאיר צנוף אלשהואת צׄארׄה פי אלדארין גמיעא אדׄא אסרף פיהא אדׄ תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתטׄיע כׄלאפהא כמא קאל למחות מלכין אלא אן אלגמאע הו אשדהא ואצׄרהא ולדׄלך פרדה וקדמה. ותבראדהם אל למלכים ירידון אנה ילזמנא אן נעסׄך מרׄה בעד אכׄרי וכמא בינׄא פי תפסיר כי הנה איביך וגו' (תהלים צ״ב י׳) אלמכרר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות יי׳ (שם צ״ג ג׳) אלמכרר אנה קצד חאלא בעד אכׄרי כדׄלך האהנא. וגעל אלמקדם ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכׄר ללמוכׄרין בעדהם [ולרזנים אי שכר]. וכשפו לה מן עקאבׄה מא יפעלה אלכׄמר ואלנביד אנה יגני גנאיאת לא אצלאח להא ועלי אנה רבמא חסׄן קבאיחהא כתׄירׄה אלא אן תלך למא כאנת אלתובׄה תזילהא תרך אלתרוע בהא ואכׄדׄ אן ירוע במא לא תצלח אלתובׄה והי אלאחכאם יקול ללחאכם ראית יא הדׄא אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלדׄי הו מחקק פחכמת עלי אנסאן בגיר אלחק ואנצרף אלכׄצמאן מן חצׄרתך (ו)תובתך לא תקבל חתי תרד מא בה חכמת כׄמאא פמתי תלתקי מעה חתי תרד עליה שיה וסימא אן כאן צׄעיפא כמא קאל בני עני פמתי יסכנה אלרגוע אליך או אלתטׄלם. ואעטׄם מן דׄלך אן כאן מא חכמת בה קתל פאדׄא קתל דׄלך אלבאים כיף יסכנך אן תצלח מא אפסדת אבדא פלהדׄה אלאסבאב צאר פסאד אלחכם באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהמא תנו שכר לאבד אראדו בה דפע מעארצׄה אלמעארץׄ פאן קאל קאיל פלם צנע אלכׄמר ואלנביד קלנא ליתעזא בה אלמהמומון אמא בנעמׄה עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובד ויחתאג אלי שרב אלכׄמר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבׄה אתוהא פיסמון מרי נפש ויחתאגון אלי שרבה לידׄהב ענהם שקאהם כמא קאל ועמלו לא יזכר עוד פאלשרב לאוליך מצלח ולך יא חאכם יא פקיה מפסד. ואדׄא תאמלת הדׄה אלקצׄיה וגדתהא מן מחץׄ אלחק לאן כתׄירא מן אלאשיא תצׄר בעץׄ אלנאס ותנפע בעצׄהם כמא הו מעלום אן אלעסל יצׄר אלמחרורין וינפע אלמבלגמין ואן אללבן ינפע אלכבד אלחאמיׄה ויצׄר באלמעדׄה אלמרטובׄה ומא אשבה דׄלך בל אלמטאעם אלטיבׄה תנפע אלגאיע ותצׄר אלשבעאן וכדׄלך אלסמאים כלהא. ועלי הדׄא אלסביל אלכׄמר. פקאלו דעוה יא איהא אלמלוך למן יחתאגה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח רישו או ישרב מנה כתׄירא במקדאר מא ועמלו לא יזכר עוד. ואמא אנת יא חאכם פתח פיך לאלם וגו' אראד בפתח אלפם ללאכׄרס תלקין אלנבי חגתה כמא סמא אללה עור ללעמי ען רשדה אדׄ יקול ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד)

[1]) לא ידענו למה פרט תפלה משאר המצות.

[2]) בכ״י אלהאלך.

וסמי חרש למן כאן גאיבא מן אלמחצ'ר אד' קאל לא תקלל חרש (שם) כד'לך הגא אלם אלגבי אלד'י לא יערף חג'תה וססמוע הד'א אלקול עלי אנה עאם פאן חאצלה כ'אץ לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג' למן כ'פית עליה אלחג'ה פי אחכאם אלדמא לא פי אחכאם אלאמואל וכמא קאל אלאולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ״ט א׳) ומא אלפרק בין חכם אלדם ואלמאל בינהמא פרקאן אחדהמא אקוי מן אלאכ'ר לאן אלמאל ימכן רדה ואלדם לא ימכן רדה ואלאכ'ר לאן אלמטאלב לאן אלמטאלב באלדם רוע[1]) אלקתל ימית כ'אטרה וידהב בחג'תה פיחתאג' אלי מן ילקנה אלחג'ה ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה ת'אבת ולא רוע עליה פהו יחתג' בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחג'ה. ולתסמיתהא למן יחכם לה בני חלוף מעאן מנהא אנה ינב'עלי אלחאכם אן ירי אלכ'צמין מת'ל מארה' אלטריק כאנה לא יערף אחד מנהמא. ואיצ'א ינבגי אן ירי אלחכם כאנה פאית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון ענדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצ'א אן אלחאדת'ה אד'א חדת'ת וערצ'ת עלי אלחאכם ותנאזעהא אבואב שתי מן אלפקה פיחתאג' אלחאכם אלי אן יתאמל כל כ'אטר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו אשבה. ואמרהמא בעד ד'לך פתח פיך [שפט צדק] חכם אלעדל לא יחוט אלכתאב בג'מיע פנונה ולכן מחץ' אלמראד בה אלא (אן) יכון אלחכם פתיא באסתג'א אן יקול אלחאכם אן כאן כד'י כאן אלחכם כד'י ואן כאן גיר ד'לך כאן אלחכם בעכס ד'לך בל ינב' אן יצבר חתי יסתקר אלכ'בר ען אלחאדת'ה מקרה ת'ם יחכם עלי שי צחיח ליס פיה אסתת'נא פיכון משפט צדק. ואלתרגיב לה פי חכם עני ואביון לאן אלעקאב בסבבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו׳ (שמות כ״ב כ״ב) כאן אלת'ואב לחכמהמא אכת'ר ואפצ'ל[2]). ונעל כ'את'מה' אלכתאב מת'לא צ'רב פי מראה' צאלחה' משבה בהא כל חכים וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן יג'על אואיל אלאיאת עלי חרוף א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ליסהל עלי אלמתעלמין חפט'ה אד' הם מחתאג'ון אלי אסתעמאלה בכת'רה. אולה

---

1) בב״י מע.

2) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון הכאה בתרגום וכן מלכין תרגום עצות. הדברים האחרונים של הספר תם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין בפרטן לאנשי אמת שבאומתנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות בדברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חנינתם ויחסו זה לאם לפי שהיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אומרת לו מה זה בני אשר רביתיך וקודם זה נשאתיך בבטני וקודם הריוני נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך שתזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו אבותיו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכוח ושכל וצווי והזהרה וגמול ועונש. ואמרם לבנם אל תתן וגו׳ זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מדאי כגון השלשול והקיא והעיטוש והתקזה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מזיק מפני שהוא מאבד השלש כוחות הנכבדים הכוח שבמוח המקשה את האבר הכוח שבלב המניע אותו והכוח שבכבד הנותן לו לחלוחית. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה יותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שטוף בזמה כן יטבע יותר ויותר במיניה וגם כמה פעמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות אסורות. ואמרו למחות מלכין ר״ל שהתפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מזיק יותר מכולן. והבפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

Digitized by Google

10 אלאמרה אלצאלחה מן דא[1]) יגדהא ואבעד מן אלגואהר
אסתלאכהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעוזה גנימה:
12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותטלב מנה
אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמא פי טבע ידיהא[2]): 14 וצארת
כספן אלתאגר תאתי מן בעד במעאסהא: 15 ותקום ועאד אלליל
ותעטי מכאסבא לאל ביתהא וצ׳ראיבא לגואריהא: 16 ואן הממת בציעה
אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקויהא
בעז ואידת דראעיהא: 18 ולמא דאקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
באלליל סראגהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח[3]) וכפאהא דעמתא[4]) אלמגזל:
20 ובסטת כפהא ללצעיף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכאף עלי אהל
ביתהא מן אלתלג אד׳ כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הנה אויביך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים היין שהוא יותר מעולה וברוזנים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו׳ ענינו שהיין והשכר מביאים את האדם לידי עברות שאי אפשר לתקנם ולא הפחידו את הבן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל הפחידוהו בדברי המשפט וזהו אמרו מתוקק שהשופט אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישיב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יפגש השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדיין או לצעוק חמס עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם הענייש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן את הדבר. ואמרו תנו שכר לאובד ענינו שאם יטעון טוען למה נבראו היין והשכר נשיב לו שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד כי שאבד ממנו אשרו ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומזיק לאסטומכא הלחה וכן בכל הסמים. וכמו זה היין שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פיך וגו׳ ירצה בו שהדיין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עור למי שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה וחרש למי שלא כפניך. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו והתפרש בין שניהם שהממון אפשר להחזירו ונפש המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות תרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני חלוף יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדיין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה את פסק דינו כדבר חולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי שהדיין צריך להעביר בשכלו כל ההלכות הנוגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו למצות כל אופניו אבל רצו לומר שהדיין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל יסתין עד שידע גוף הדבר בבירור ואחר כך יגזור את הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ טובא מן ועיין בביאור.
[2]) בכ״י א׳ פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ״י ב׳ וג׳ ותעמל בהא פי טבע ידיהא.
[3]) נראה שגזר הגאון כישור מלשון כשרון.
[4]) בכ״י א׳ דעמן בכ״י ב׳ דעמא ובכ״י ג׳ דעמו.

Digitized by Google

אדא גלס מע שיוך אלבלד: 24 וקד תצנע אזרא סתביעהא ומיאזרא
פתעטיהא ללמגהזין: 25 ואד׳ אלעז ואלבהא לבאסהא פהי תסר
באלאיאם אלמסתקבלה׳: 26 ותפתח פאהא בחכמה׳ ושראיע אלבר
פי לסאנהא: 27 מטלעה׳ מד׳אהב ביתהא וכבז אלכסל לא תאכלה:
28 פיקומון בנוהא יצפונהא¹) ובעלהא ימדחהא¹): 29 יקולון כת׳יר מן
אלנסא אכתסבן אלצלאח ואנת עלית עלי גמיעהן: 30 פאלחט׳א באטל
ואלגמאל גרור ואמראה׳ תתקי אללה הי אלתי תמתדח: 31 אעטוהא
אלאן מן ת׳מר ידיהא וימדחהא פי אלמחאל אעמאלהא:

הד׳ה אלאת׳נתאן ועשרין איה׳ ט׳אהרה[א] פי אלאמראה׳ אלצאלחה׳ משאהד
לאנהא לא תסתחק הד׳א אלאסם חתי תכון קד אצלחת אמור דניאהא ואכ׳רתהא
גמיעא. ואלמסת׳ל בהא אלאנסאן אלעאקל ואלעבד אלצאלח אלד׳אן אנמא יסתחקאן
הד׳א אלמעני אד׳א אצלחא אמור דניאהמא ודינהמא גמיעא ולד׳לך כל פסוק קאלה
אלחכים פי הד׳ה אלאמראה׳ פמת׳ל מענאה פי אלעאקל ואלצאלח ואלאצל פי הד׳א
אלאמר הו אן אלאנסאן למא כאן [לה] גסם ונפס פוקה פי אלמרתבה׳ ועקל פוקהמא
צארת אקסאם אלמצאלח. מצאלח אלגסם ומצאלח אלנפס ומצאלח אלעקל ולמא כאן
איצ׳א אלגסם הו אלמשאהד מן בין אלת׳לאת׳ה׳ ראי אלחכים חין קצד אן יצ׳ע נעותא להד׳ה
אלת׳לאת׳ה׳ [אן יצף מצאלח] אלגסם ותכון אלמצלחתאן אלאכ׳רתאן מסתכ׳רגתין
מנה מקאסתין עליה. וגעל אלנסבה׳ אלחאמלה׳ למצאלח אלגסם מנסובה׳ אלי אמראה׳
לגלאלה׳ אלרגאל באן תנסב אליהם מצאלח אלנפוס ואלעקול. פאול מא אפתתח פי
אלמת׳ל ענד וגוד אלאמראה׳ בקולה אשת חיל מי ימצא ולם יקצד בקולה הד׳א אנהא
לא תוגד בתה׳ ולו כאן כד׳לך לכאן כלאמה עלי אלמחאל ולכנה קצד תשריף מן יגדהא
כאנה יקול אשת חיל אשרי מי ימצא וכד׳לך יעד׳ אלחכים מן אלנאס כמא קדם פקאל
אשרי מצא חכמה (משלי ג׳ י״ג) וכד׳לך אלצדיק מן אלנאס כמא קדם מן קולה ואיש
אמונים מי ימצא (שם כ׳ ו׳) עלי מעני אשרי מי ימצא. ת׳ם קאל אן וגוד הד׳ה
אלאמראה׳ אעז מן וגוד אלגואהר עלי מא תרי אלגואהר עזיזה׳ אלוגוד ואעז מנהא מן
ידבר אמר דניאה תאמא. וכד׳לך אלעאלם אלבאלג כמא קאל יקרה היא מפנינים
(שם ג׳ ט״ו) וכד׳לך אלצאלח אלבאלג כמא קאל טובה חכמה מפנינים (שם ח׳ י״א)
ויתבין אן הד׳ה אלחכמה׳ אלת׳אניה׳ יראד בהא אלצלאח מן קולה ענהא כי אמת יהגה
חכי וגו׳ (שם ז׳). ומא אשבה ד׳לך²) פלמא קדם האד׳ין אלקולין פי מדחתהא אבתדי
פי אפעאלהא פקאל אמא אלאול בטח בה אן אלמדבר אלמגוד יות׳ק בה ויסכן אלי
ראיה. וכד׳לך אלמאהר פי אלחכמה׳ כמא קאל מי שת בטוחות חכמה וגו׳ (איוב ל״ח ל״ו)
וכד׳לך אלבאלג פי אלצלאח כמא קאל בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ (תהלים ל״ז ג׳). ואלת׳אני
ושלל לא יחסר קאל אלמדבר מעאשה ליס תפותה גנימה׳ פי כל וקת פהו כיף מא תקלב
פירבח. וכד׳לך אלחכים אנמא קצדה אגתנאם כלמה׳ או חרף יתעלמה ויפרח בה כגנימה׳
כמא קאל אלולי שש אנכי על אמרתך וגו׳ (שם קי״ט קס״ב) וכד׳לך אלצאלח יסר אד׳א

¹) בכ״י ב׳ וג׳ פיצפונהא, פי מדחהא.
²) הגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי אמת יהגה חכי.

בלג̇ אלי יסיר מן אלטאעה̈ בצ̇רורה באלמאל אלכת̇יר [אלד̇י] ינתג̇מה כמא קאל איצ̇א בדרך עדותיך ששתי [ונו׳] (שם י״ד). ואלת̇אלת̇ גמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש יג̇ב אן יקצד מא ירבח פיה לא מא יכ̇סר ולא יזמן נפסה (אלא) עלי אן יקצד אן ירבח וקתא ויכ̇סר אכ̇ר וכד̇לך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא גירה ולא יתעלם מא ינפעה ומא יצ̇רה ג̇מיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע ונו׳ (עמוס ה׳ י״ד) וכד̇לך אלמומן לא יקסם עמלה חסנאת וסיאת פוקת[א] יצלח וקת[א] יפסד כמא קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט״ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [יג̇ב] אן יתׄבת עלי צלאח תדבירה טול חיותה[1]) כמא קאל למען תלמד ונו׳ (דברים י״ד כ״ג) וכד̇לך אלצדיק יתׄבת עלי צלאחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון ונו׳ (שם י״ב א׳). ואלכ̇אמס דרשה למא קאל חפץ כפיה ואלכ̇פאן למא מראד להמא כאן מענאה אקתצ̇אהמא מא פי טבעהמא וד̇לך אן כל עצ̇ו יקתצ̇י מא לה פי אלטבע אן יפעלה כמא תקתצ̇י אלעין אלנט̇ר ואלאד̇ן אלסמע כד̇לך אליד אלעמל פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלבטש מא יקתצ̇יאנה מנה. וכד̇לך אלעאלם קד אנאל עקלה מא ינדה יקתצ̇יה איאה מן אלתׄאד̇ה באלחכמה̈ ורואה מנהא כמא קאל לב נבון יקנה דעת (משלי י״ח ט״ו). וכד̇לך אלצדיק אד̇א אנאל נפסה מא תתמנאה מן אלראחה̈ [ו]אלוצול אלי נור אלבארי כמא קאל ומצאו מרגע לנפשכם (ירמיה ו׳ ט״ז). ואלסאדס היתה כאניות אלמתעיש פיה[2]) יחתאל מן חלה חתי יג̇לב לה מכסבא מן בעד ואלעאלם פי מת̇ל הד̇ה אלנעות יחתאל באלחג̇ה̈ [ליחקק] אלחק מן בעד וליבטל אלבאטל באלמעארצ̇ה̈ מן בעיד ואלצדיק פי מת̇ל הד̇א אלנעת יג̇י מן אלמוצ̇ע אלבעיד לילא יפותה מצלחה̈ חתי יחצ̇ר צלוה̈ או חג̇[א] או בעץ̇ אלפראיץ̇ או אלסנן. ואלסאבע ותקם אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה וגלמאנה בצ̇ראיב ימרחהא עליהם פי כל וקת יעידה אלחרכה̈[3]) ונעת אלעאלם מן מת̇ל הד̇א באן ירסם לה פי כל יום ג̇ז מן אלעלם יחדׄה וכד̇לך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה̈ ופי כל קטעה̈ מן אלזמאן. ונעת אלצאלח מן מת̇ל הד̇א אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה מן עמלהא כאלצ̇ריבה̈ מת̇ל אלצלוה̈ פי אוקאתהא ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי אוקאתהא ומא אשבה ד̇לך. ואלת̇אמן וטמה אלצפה̈ פי אלמתעיש אנה יהׄם בשרא ציעה̈ פלא יז[א]ל יג̇מע דרהמא ודינארא אלי דרהם ודינאר מן חלה חתי יתׄם ת̇מנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעזם עלי אלכתאב אלפלאני מן אלפקה או אלנט̇ר או אלהנדסה̈ או אלטב פלא יזאל[4]) ג̇ז אלי ג̇ז ומעני אלי מעני ילפה חתי יתעלמה או יעלמה ומת̇ל ד̇לך פי אלצאלח יג̇מע חסנה̈ אלי חסנה̈ ופריצ̇ה̈ אלי אכ̇רי חתי יבלג̇ אלמבאלג̇ אלכאמלה̈. ואלתאסע חגרה הד̇א אלנעת פי אל[מ]תכסב במא יתקוי ויתאיד עלי אלאעמאל אלשאקה̈ ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתג̇לקה̈ ואלמעאני אלמתעאצה̈ כמא קאל גבר חכם בעוז (משלי כ״ד ה׳) וכמא קאל דניאל ומשרא קטרין השתכחת ונו׳ (דניאל ה׳ י״ב) ופי אלצאלח מכ̇אטרתה בנפסה פי טאעה̈ אללה וצברה ותאידה עלי אלסם[5]) כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל ונו׳ (תהלים ל״א כ״ה). ואלעאשר טעמה הד̇א אלנעת ללמתכסב במא ילד̇ לה

---

1) חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

2) ר״ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שעיקר הפרשה מוסב אל העמל למחיתו.

3) אלו שתי מלות קשות להבין ואפשר שצ״ל יעודהם אלחרפה̈ = להרגילם באומנות.

4) בכ״י יזיל. — 5) נראה שצריך להיות אלאם = מכאובים.

מן נמע אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלד לה אלחכמה ותציר לה כאלגדא פילזמהא כמא קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב׳ י׳) ופי אלצאלח ילד לה אלצום ואלצלוה ואלדעא חתי לא יפארקהא כמא קאל טעמו וראו כי וגו׳ (תהלים ל״ד ט׳). ואלחאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדה אלשרוט ינגח פי אמורה וללעאלם בנגאחתה בחכמתה כמא קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י׳ י׳) ואלצאלח יבשר בנגח אלרתה כמא קאל כי אז תצליח את דרכיך (יהושע א׳ ח׳). ואלתאני עשר כפה פרשה דלך נעת ללמתכסב במואסאתה אלצעפי מן מאלה ואלעאלם יואסי אלגאהל מן עלמה כמא קאל מי פתי יסור הנה וגו׳ לכו לחמו וגו׳ (משלי ט׳ ד׳—ה׳) ואלצאלח ירד אלנאס אלי אלטאעה כמא קאל ורבים השיב מעון (מלאכי ב׳ ו׳). ואלתאלת עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכאף אלגלא ואלגדב במא יעי מן מעאשה ואלחר ואלברד במא יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא יכאף טען אלמלחדין ולא מעארצה אלמכאלפין במא יעד[1]) להם מן אלגואב כמא קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו׳ (ישעיה נ״ד י״ז) ואלצאלח לא יכאף פתן אלדניא ורגאיבהא לאנה קד אעתד אלליר כמא קאל אל תירא כי יעשיר איש וגו׳ (תהלים מ״ט י״ז). ואלראבע עשר מרבדים אדא נאם אלמתכסב פי מנזלה נאם עלי פראשה ופיה ומהאד נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקאויל מנתכבה ובראהין ואצחה קד ופאהא לנפסה כמא קאל פיה בדרך חכמה הוריתיך וגו׳ ובלכתך וגו׳ (משלי ד׳ י״א—י״ב) ואלצדיק אדא אסתקר פי חותה אר[2]) מותה וגד חסנאתה כאלפראש אלממהד כמא קאל וחפרת לבטח תשכב וגו׳ (איוב י״א י״ח). ואלנעת אלכאמס עשר נודע תרי אלצאנע מאלב אלמעאש משהור בין אלנאס באלסתר ואלעפה ואלעאלם מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמה לה כמא קאל והדרת פני זקן (ויקרא י״ט ל״ז) ואלצאלח מאהר בין קומה מברור מכרם כמא קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו׳ ראוני נערים ונחבאו וגו׳ שרים עצרו במלים (איוב כ״ט ז׳—ט׳). ואלסאדס עשר סדין עשתה רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא לחאגתה אלי דאתה בל ליכתסב בה כמא וצף פי סדין וחגור וכדלך אלעאלם רבמא עני בצרב מן כלאם אלעאמה או בחרף מן אללגה או בבאב מן אלצנאיע אלמהגיה לא לחאגתה אליה לכן ליברהן בה עלי באב מן עלום אלנפס וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א׳ י״ז) ואלצאלח תגדה יעמל עמלא לים הו בעינה אלמפרוץ לכנה [חא]גה ומצלחה ללמשרוע כמא קאל פי עבדיהו ויקרא אחאב אל עבדיהו וגו׳ (מלכים א׳ י״ח ג׳). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו׳ כמא תגד אלמכתסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלט[אן][3]) . . . . ואלתאמן עשר פיה פתחה אדא סיל אלמכתסב כיף וצלת אלי הדה אלחאל אגאב בחכמה וכדלך אלעאלם יערב ען עלמה כמא קאל שפתי חכמים יזרו דעת ואלצדיק יעלם אלנאס במא ימיעון כמא קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלתאסע עשר צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי טלבה אם תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שדידה כמא קאל בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ה׳). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבאה יחמדונה וכדלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי[4])....

1) בכ״י יעיד. — 2) נראה שצ״ל: ספי.
3) אפשר שצ״ל אסמא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל החכם ואל הצדיק חסר בכ״י.
4) ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

והצדיקים ויסד המשל על סדר א״ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ״ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם תכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפר תארי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומיחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרה במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמוה העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הגמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששיבח כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בטח וגו׳ שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו׳ שהמשגיח על מחיתו ירויח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק ישיש גם על מצוה קלה שיקיים. והשלישי גמלתהו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא ירגיל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמועיל לו ומה שיזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי חייהם. והחמישי דרשה וגו׳ אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לידים חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות חפצם והחכם נותן לשכלו מה שהוא תובע כדי לשמוח בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבורא. והששי היתה כאניות וגו׳ שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המותר לו וכן החכם מביא מרחוק טענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצות. והשביעי ותקם וגו׳ שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומועדים. והשמיני זממה וגו׳ שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחדל מלאסוף מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להגות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אתת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדהו או ילמדהו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו׳ שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות והחכם לא יירא מלשקד על ספרים סתומים ועניינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מכאובים לקיים המצוות. והעשירי טעמה וגו׳ ר״ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה לעבוד את השם. ואחד עשר ידיה וגו׳ שבאלו התנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרתם. והשנים עשר כפה פרשה וגו׳ שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעון. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן היוקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני טענות הכופרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבדים וגו׳ שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם בוטח בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם עמד בצדקתו בחייו אז במותו ימצא מעשיו הטובים בערש רבוד. והחמשה עשר נודע וכו׳ רוצה בו שהמבקש מחיתו במלאכה נודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נודע בידיעתו וחולקין לו כבוד והצדיק נוח לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו׳ טעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו להרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר״ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגו׳ המשתדל להרויח מן המותר לו יעמל ליטים הבאים והוא לא יירא מן רעת המלך . . . והשמונה עשר פיה וגו׳ רוצה בו שהמרויח בעסקיו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה טעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלות והחכם אינו בוטח אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר״ל לעשות הטוב רק ביגיעה רבה). והעשרים קמו וגו׳ ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם . . .

Digitized by Google

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »[1].

1) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

ANGERS, IMP. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

Digitized by Google

10. Une femme vertueuse[1], qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas, — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*[2] qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit *passer* en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

Digitized by Google

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche[1]; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet[2], et pour le droit de tous ceux qui passent[3]. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te taises et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.

2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.

3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

Digitized by Google

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant[1] il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord[2], les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.
2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

Digitized by Google

Cet homme a dit au sujet d'Itiel[1] : Itiel m'a appris ce qui suit.— 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre[2]? Quel est son nom et le nom de sa postérité[3], le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge[4], en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître[5], de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. Ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (XXXI, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

Digitized by Google

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration[1] et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX[2]

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqé, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9). — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement : la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

Digitized by Google

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences[1].

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux[2].

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône[3] durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos[4], et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme[5]; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement[6]?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires[7], sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beaḥór*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, XXII, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

Digitized by Google

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pèche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable[1] engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé[2].

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds[3].

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

1) Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.

2) Litt. : Sera engraissé.

3) D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

Digitized by Google

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas[1].

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endurcit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison[2] sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux[3].

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédictions, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse[4] trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

Digitized by Google

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture[1].

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure[2], doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux[3].

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable[4].

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve[5].

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

Digitized by Google

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes[1].

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui[2].

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau[3] et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques[4].

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

Digitized by Google

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs[1].

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur[2]; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné[3].

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte[4].

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur, — 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte[5].

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue[6].

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister *même* son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

Digitized by Google

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité[1], et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole doucereuse prépare la chute (des gens)[2].

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche[3], l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement[4]; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée[5].

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.

2) Litt. : Produit le moyen de pousser.

3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.

4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.

5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

Digitized by Google

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne, tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants[1].

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui[2].

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route, et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat, il serait impuissant à la ramener à sa bouche; — 16. et avec cela il se croit plus intelligent que beaucoup[3] de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dangereuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

1) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite pas du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

2) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

3) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

Digitized by Google

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux[1].

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot[2].

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle[3] qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage[4].

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même[5], ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 *b*.

5) Litt. : Qui boit la violence.

Digitized by Google

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle[1].

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os[2].

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —
17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête[3], Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question; 2° d'être blâmé par le juge; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

Digitized by Google

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses[1].

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite[2].

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne t'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour[3].

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

Digitized by Google

23. Est-ce que de telles choses[1] conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; — 24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres[2].

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison[3].

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir[4]. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

Digitized by Google

10. Si tu te relâches au jour du malheur [1], tes forces declineront [2]. — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien [3]; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir [4], et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire [5], et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés [6]; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.
2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.
3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »
4) Tu seras assuré du monde futur.
5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.
6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

Digitized by Google

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin)[1].

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché[2], et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

Digitized by Google

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles [1].

29. Pour qui les hélas! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

Digitized by Google

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire [1].

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il te dit: Mange et bois; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses [2].

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours [3].

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas [4] dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

Digitized by Google

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis[1].

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage[2] ; Dieu réprouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre[3] en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent[4]?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible[5], et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19); 3° l'Écriture (v. 20); 4° la tradition (v. 17); 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

Digitized by Google

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu [1].

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés [2].

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insouciants passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines [3] et des pièges dans le chemin raboteux [4]; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviera pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni [5], quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

Digitized by Google

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'imposteur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la vie, la pureté et l'honneur [1].

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son effronterie avec emportement [2].

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination, d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise action [3].

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute parlera toujours [4].

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) [5].

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra, mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châtiment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre une leçon du châtiment qui l'atteint.

Digitized by Google

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière [1].

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort [2].

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement [3].

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur [4].

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

1) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

2) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

3) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

4) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

Digitized by Google

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance[1].

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux[2].

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue[3].

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants[4].

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau[5]; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable[6].

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

Digitized by Google

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela[1].

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite[2],

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais! mauvais! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir[3].

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui[4].

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme, et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra[5] dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou rester droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Écriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

Digitized by Google

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science[1].

28. Celui qui intervient dans la justice[2] est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage[3].

2. La crainte même[4] qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pèche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automme; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte[5] de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.

2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.

3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur; la liqueur trouble l'esprit.

4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.

5) Litt. : Disperse.

Digitized by Google

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer[1].

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand[2].

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage[3].

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir[4].

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue: 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, XXIII, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

Digitized by Google

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus[1]; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas[2].

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.
2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

Digitized by Google

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent en-
semble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse[1], et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps,
et (tantôt) du produit de son langage il a de trop; — 21. c'est
pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre[2].

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu[3].

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère!

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme !

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II, 18).

Digitized by Google

XVIII

1. Celui qui s'isole[1] ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera[2]?

1) Celui qui se détache de la tradition.
2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souf-

Digitized by Google

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux[1].

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation[2] cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre[3].

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.
2) Litt.: Celui qui exhausse sa porte.
3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

Digitized by Google

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères[1].

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents[2].

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne[3], une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes[4].

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

Digitized by Google

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise [1].

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement [2].

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés [3], et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu [4].

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

Digitized by Google

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole [1].

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermit que par l'équité; —13. et il faut qu'ils agréent la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits, c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur [2].

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec XVIII, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

Digitized by Google

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire [1] se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur [2].

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes [3].

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur [4].

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main [5], le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.
2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.
3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.
4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.
5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

Digitized by Google

11. La tombe et l'anéantissement[1] sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble[2].

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraissé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps !

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles[3].

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

Digitized by Google

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère[1].

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le déshonneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

Digitized by Google

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï [1].

18. On voit que les insouciants se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal ; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit [2], et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer [3].

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse ; les sots ne connaissent pas leur sottise.

Digitized by Google

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur [1].

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin [2].

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse [3].

9. La faute des sots est pour eux un interprète [4] ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse [5].

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur [6].

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

Digitized by Google

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal[1].

20. Celui qui fréquénte les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté[2], et combien de gens sont enlevés sans jugement[3].

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitue de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispat* peu signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

Digitized by Google

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

Digitized by Google

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon ; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

Digitized by Google

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.
2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.
3) Commentaire: Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

Digitized by Google

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie [2], et celui qui acquiert des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) [4].

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne ; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

Digitized by Google

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations[1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger[2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille[3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité[4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main[5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère[6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée[7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.
2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).
3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »
4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.
5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. xvi, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.
6) Soit des hommes, soit de Dieu.
7) Litt. : engraisse.

Digitized by Google

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

Digitized by Google

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

Digitized by Google

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

Digitized by Google

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce ! et que les mets pris en cachette sont agréables ! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en supporteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

Digitized by Google

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam [1].

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. —
4. Elle dit: Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. —
6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache [2]. — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit [3].

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

Digitized by Google

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, je trouve les réflexions[1]. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit, — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe[2], et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau, — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée, — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan, — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan, — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre, — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmâh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

Digitized by Google

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdiment, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots[1], — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insouciants, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

Digitized by Google

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunératoires, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

Digitized by Google

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. — 21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise[1] et de la langue doucereuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consument? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni[2].

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtiment (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

Digitized by Google

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne[1], — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi. le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième[2] qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.
2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

Digitized by Google

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée[1]. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

1) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

Digitized by Google

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe ; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour ; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur ; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison. — 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison ; —

Digitized by Google

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses voies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce[1]. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille, pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon enseignement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) délicat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes préceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'oublie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront. — 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'attaches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

Digitized by Google

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée[1] ! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierreries, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela[2] ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)[3], lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

Digitized by Google

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier[1], — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes[2].

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

Digitized by Google

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insouciants les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine [1], il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.

12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyyâh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

Digitized by Google

donne pas la direction donnée par ta mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » – 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé [1].

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insouciants, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs [2] ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *dâhi*, par lequel S. a traduit *lêṣ*, bien que le dictionnaire arabe donne à *dâhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

Digitized by Google

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste [1]; — 4. afin de donner aux insouciants de l'ardeur [2], et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices [3], — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits [4]. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

Digitized by Google

Digitized by Google

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi[1]. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

Digitized by Google

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

Digitized by Google

AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avions donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avions à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

Digitized by Google

A 396
705.55
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY
CAMBRIDGE, MASS.
H 75.155
July 13, 1949
1895, Nov. 27
Semitic Library.
Gift of
[illegible]
307
Arab.
1893
Cop. 2
[illegible]
Digitized by Google

VERSION ARABE

DES

PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAÉLITE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

Digitized by Google

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

Digitized by Google

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

Digitized by Google

Digitized by Google

Sem. Lib. from
J. H. Schiff

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

TOME VI

LES PROVERBES

VERSION ARABE ET COMMENTAIRE

AVEC LA TRADUCTION FRANÇAISE DU TEXTE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

307
Arab.
1873

Bd. Nov. 1895.

HARVARD UNIVERSITY.

LIBRARY OF THE

Semitic Department,

SEVER HALL.

Gift of
J. H. Schiff.
27 Nov., 1895.

ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL LIBRARY
MDCCCCX
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

Digitized by Google

ANDOVER-HARVARD LIBRARY
AH 65AW .
HARVARD DEPOSITORY
BRITTLE BOOK